

IAC

MONITORING MISSION

Інформаційно-аналітичний центр Міжнародного товариства прав людини

ДОТРИМАННЯ ПРАВА НА СПРАВЕДЛИВИЙ СУД В УКРАЇНІ

ЗВІТ
2024

Звіт підготовлено моніторинговою місією IAC ISHR

Дотримання права на справедливий суд в Україні

Фінальний звіт

Редактор: А. Ф. Алексєєв

15 січня 2025 р.

Інформаційно-аналітичний центр Міжнародного товариства прав людини
Information and Analytical Center of the International Society for Human Rights
International Council ISHR, Borsigallee 9, 60486 Frankfurt a.M. (Germany)

Адреса в Україні
Вул. Березнева 12, оф. 440, Київ (Україна)

Зміст

Вступ	8
1. Дотримання права на справедливий суд в Україні, аналіз ситуації, виявлення проблемних тенденцій	9
1.1 Порухення права на захист	10
1.2 Автоматичне продовження тримання під вартою та обґрунтованість досудового тримання під вартою	12
1.3 Рівність сторін судового процесу та змагальність	14
1.4 Упередженість суду	16
1.5 Доступ до суду	19
1.6 Катування, нелюдське та таке, що принижує гідність поведінки і покарання.....	20
1.7 Порухення принципу розумних строків судового процесу	23
1.8 Інші порушення	25
1.9 Позитивні тенденції	26
1.10 Висновки.....	26
2. Аналіз статистичних даних	27
2.1 Публічність судових слухань.....	27
2.2 Судові засідання	27
2.3 Рівність сторін.....	28
2.4 Аналіз динаміки ситуації із дотриманням права на справедливий суд у деяких українських судах	29
2.5 Взаємозв'язок інкримінованих статей та кількості порушень у судовому процесі..	30
2.6 Висновки.....	33
3. Звіти моніторингу судових засідань у 2024 році	34
3.1 Судовий процес відносно Аблова Є. В. та інших.....	34
3.2 Судовий процес відносно Альперіна В. О., Тупальського С. В. та інших	36
3.3 Судовий процес відносно Барсеґян М. Х., Божко М. П., Волкової Н. Д., Нестерук Д.О	37
3.4 Судовий процес відносно БО «Благодійний Фонд «Охматдит – Здорове Дитинство»	39
3.5 Судовий процес відносно Гаврилюка Д. М.	40
3.6 Судовий процес відносно Горвата Р. І.	53
3.7 Судовий процес відносно Дикого Г. А. та Ходаківського П. М.	55
3.8 Судовий процес відносно Дубілета О. В. та інших	57
3.9 Судовий процес відносно Дубінського О. А.	61
3.10 Судовий процес відносно Залужного В. Б.	99
3.11 Судовий процес відносно Ільєвої Т. Г.	117
3.12 Судовий процес відносно Кацуна С. Л.	128
3.13 Судовий процес відносно Князева В. С.	129
3.14 Судовий процес відносно Ковдри Д. В., Дмитренко О. А., Фомінової О. В., Прохорова М. В., Вовнюка А. В., Лордікапанідзе А. Ю.	132
3.15 Судовий процес відносно Коломойського І. В.	134
3.16 Судовий процес відносно Логвинського Г. В.	155
3.17 Судовий процес відносно Лозинського В. М., Кітнера Р. Є. та інших	157
3.18 Судовий процес відносно Малібоги Г. В., Ягульця В. В. та інших	158
3.19 Судовий процес відносно Манґера В. М. та Левіна О. О.	161

3.20 Судовий процес відносно Мунтяна І. М.....	171
3.21 Судовий процес відносно Насірова Р. М.	172
3.22 Судовий процес відносно Носова О. С.	173
3.23 Судовий процес відносно Сенниченка Д. В.....	176
3.24 Судовий процес відносно Филя С. В.	180
3.25 Судовий процес відносно Шершака М. І.	196
А. Перелік справ ЄСПЛ що використовувалися у звіті.....	204

Про організацію

International Society for Human Rights (ISHR) та його підрозділи, такі як Information and Analytical Center of the ISHR (IAC ISHR) є незалежними неурядовими правозахисними організаціями, діяльність яких ґрунтується на Загальній Декларації прав людини Організації Об'єднаних Націй. ISHR прагне сприяти міжнародному взаєморозумінню, терпимості у всіх галузях культури та суспільства. Це некомерційна організація, незалежна від усіх політичних партій, урядів чи релігійних груп. Ми виходимо з того, що реалізація прав людини та покращення соціальних умов не можуть здійснюватися за допомогою застосування сили. ISHR було засновано у 1972 році у місті Франкфурт на Майні (Німеччина) з метою надання підтримки особам, які поділяють зазначені принципи і, отже, прагнуть відстоювати свої права ненасильницьким шляхом.

Наше товариство налічує близько 30 000 членів у 38 країнах світу. ISHR має консультативний статус (реєстр) при ЕКОСОП Організації Об'єднаних Націй, консультативний статус при Раді Європи, статус спостерігача при Організації африканських держав та в Управлінні суспільної інформації Організації Об'єднаних Націй.

Основними джерелами фінансування ISHR є пожертвування та членські внески. Пріоритетними напрямками нашої роботи є:

- 1) Підтримка окремих осіб або груп, які зазнають переслідувань, тюремного ув'язнення та/або дискримінації;
- 2) Інформування громадськості про порушення прав людини;
- 3) Просвітницька діяльність у сфері прав людини;
- 4) Гуманітарна допомога.

Моніторингова місія IAC ISHR виконує одне з основних завдань IAC ISHR – сприяє дотриманню права на справедливий суд та впровадженню нових, сучасних практик у судочинство (судовий процес).

Ми здійснюємо моніторинг судових засідань з 2017 року.

За час моніторингу наші спостерігачі підготували близько 600 звітів про судові засідання. Моніторингова місія проводила аналіз судових засідань у Бельгії, Вірменії, Франції та Україні. Фахівці моніторингової місії готували інтервенції третьої сторони до ЄСПЛ, надаючи Європейському суду додаткову інформацію щодо ситуації з дотриманням права на справедливий суд в судах України.

Вступ

У 2024 році ІАС ІШР відновив проведення моніторингу дотримання права на справедливий суд в Україні¹.

Незважаючи на складнощі, викликані повномасштабними воєнними діями, ІАС ІШР прийняв рішення відновити роботу у судовій сфері. У заходах, пов'язаних із проведенням моніторингу (моніторинг судових засідань, зустрічі зі студентами в університетах, проведення студентської практики) брали активну участь не лише дипломовані юристи, а й студенти юридичних ВНЗ та факультетів.

Моніторинг як напрям правозахисної діяльності сприяє підвищенню прозорості процесу судочинства і є засобом підтримки права на відкритий судовий розгляд. За час моніторингу ми неодноразово переконувалися, що присутність спостерігачів підштовхує суди до вдосконалення дотримання гарантій справедливого судового розгляду та формування довіри до судочинства. Моніторинг судових процесів, який здійснюється у вигляді довгострокової програми, стає унікальним інструментом діагностики роботи ключових компонентів системи правосуддя. Це є особливо актуальним у період проведення чергової судової реформи в Україні. Крім того, на думку експертів ОБСЄ, програми моніторингу судових процесів є також ефективним механізмом навчання та залучення юристів та організацій до процесу реформування систем правосуддя.

Як і в попередні роки, основною формою моніторингу ІАС ІШР залишається відвідування спостерігачами судових засідань (сумарний час судових засідань, по яких були підготовлені звіти у 2024 році, перевищує 130 годин) та публікація звітів за результатами. Необхідно зазначити, що у зв'язку з воєнними діями частина спостережень здійснювалася з використанням офіційних трансляцій судових засідань.

¹ Роботу за цим напрямком було розпочато у 2017-му році та призупинено у лютому 2022 року. З деталями роботи за попередні роки можна ознайомитись у доповідях «Моніторинг дотримання права на справедливий суд в Україні. 2017», «Право на справедливий суд в Україні. 2018», «Право на справедливий суд в Україні. 2019», «Право на справедливий суд в Україні. 2020»

У своїй роботі експерти ІАС ІШР активно взаємодіяли з представниками адвокатури, прокуратури та суду, обмінювалися інформацією під час робочих зустрічей та відвідування судових слухань, а також домовлялися із судами про проведення відеотрансляцій судових засідань конкретних кримінальних справ. Під час підготовки своїх матеріалів ми намагаємось спиратися на офіційні документи (рішення судів, клопотання сторін тощо), надані нам сторонами процесу, та офіційні відео-трансляції судових засідань. Важливою частиною цієї діяльності є спілкування з підсудними та їх родичами. Матеріали моніторингу регулярно публікуються на інтернет ресурсах ІАС ІШР, розповсюджуються серед політиків та громадських діячів країн ЄС, українських, європейських та американських адвокатів, правозахисників та інших зацікавлених осіб.

У річній доповіді ми знову спробуємо виділити основні негативні тенденції у сфері порушення прав людини, виявлені в процесі моніторингу, та кваліфікувати їх, спираючись на джерела міжнародного права прав людини, насамперед Європейську конвенцію та практику ЄСПЛ, а також проаналізувати зібрану в ході моніторингу статистичну інформацію.

Традиційно, доповідь складається з трьох частин: перша частина – розгляд негативних тенденцій, виявлених у сфері судочинства, друга частина – аналіз зібраних статистичних даних та третя частина – звіти з моніторингу судових засідань, що стали джерелом підготовки самої доповіді.

1. Дотримання права на справедливий суд в Україні, аналіз ситуації, виявлення проблемних тенденцій

Під час моніторингу, спираючись на список виявлених негативних тенденцій минулих років, ми проаналізували дані щодо випадків порушення права на справедливий суд, зафіксованих нашими спостерігачами у 2024 році. На підставі отриманої інформації було сформовано перелік негативних тенденцій за 2024 рік.

Усього за звітний період спостерігачами ІАС ІШР було зафіксовано 193 порушення прав людини у 90 судових засіданнях. З кожним із порушень, про які йтиметься у цій частині доповіді, ми неодноразово стикалися під час моніторингу різних кримінальних процесів. Саме «питома вага» кожної групи порушень щодо загальної кількості - дає можливість говорити про наявність усталених негативних тенденцій, причому з частиною з них спостерігачі та експерти ІАС ІШР стикалися і в попередні роки.

Говорячи про негативні тенденції, не можна не звернути увагу і на позитивні аспекти, виявлені під час моніторингу. Наприклад, у 11% слухань наші спостерігачі не зафіксували порушень. Тема позитивних тенденцій буде більш детально розкрита нижче.

Традиційно у своїй оцінці порушень міжнародних норм прав людини ми насамперед спиралися на Європейську конвенцію та уточнювальну її практику ЄСПЛ.

До виявлених тенденцій можна віднести:

1. Порушення права на захист: зафіксовано 39 порушень (у 43% засідань);
2. Автоматичне продовження тримання під вартою та обґрунтованість досудового тримання під вартою: зафіксовано 25 порушень (у 28% засідань);
3. Рівність сторін судового процесу та змагальність: зафіксовано 25 порушень (у 28% засідань);
4. Упередженість суду: зафіксовано 12 порушень (у 13% засідань);
5. Доступ до суду: зафіксовано 11 порушень (у 12% засідань);
6. Немає порушень: зафіксовано

у 10-ти засіданнях (у 11% засідань);

7. Катування, нелюдське та таке, що принижує гідність поведження і покарання: зафіксовано 10 порушень (у 11% засідань);

8. Порушення розумних строків: зафіксовано 10 порушень (у 11% засідань).

Для того, щоб краще зрозуміти ситуацію з порушеннями, зазначеними у списку вище, у грудні 2024 року ми також провели опитування серед адвокатів, попросивши їх оцінити (від 1 до 5, де 1 - це дуже рідко а 5 - дуже часто) наскільки актуальною, на їх думку, є та чи інша тенденція. В опитуванні взяли участь 40 адвокатів, зокрема адвокати з 12 адвокатських об'єднань.

Результати опитування наведено нижче:

1. Наскільки, на Вашу думку, поширена проблема порушення презумпції невинуватості у судових процесах? Середній результат – 4.4 (часто).

2. Наскільки часто судді, на Вашу думку, недостатньо обґрунтовують рішення про досудове тримання під вартою? Середній результат – 4.1 (часто).

3. Наскільки, на Вашу думку, поширена проблема упередженості суддів? Середній результат – 4.1 (часто).

4. Наскільки часто, на Вашу думку, правова невизначеність впливає на результати судових рішень? Середній результат – 3.8 (часто).

5. Наскільки часто, на Вашу думку, судові справи затягуються безпідставно? Середній результат – 3.7 (часто).

6. Наскільки забезпечена змагальність сторін у судових справах, з якими Ви працювали? Середній результат – 3.1 (інколи).

7. Наскільки часто, на Вашу думку, порушується право на захист у судових справах? Середній результат – 3 (інколи).

Цікаво порівняти два списки (виявлену кількість порушень у кожній тенденції та відповіді адвокатів) з погляду «рейтингів» тенденцій. Як видно, ранжування тенденцій в одному і другому списку далеко не

завжди збігається. Однак щодо всіх тенденцій, за якими респонденти надали відповіді, адвокати відзначили високу (близько 4 балів) або середню (близько 3 балів) актуальність порушень.

Тепер розглянемо зафіксовані спостерігачами негативні тенденції детальніше.

1.1 Порушення права на захист

Право на захист є одним з ключових елементів права на справедливий суд, гарантованого статтею 6 ЄКПЛ, разом з тим, саме воно піддається найбільшому нехтуванню з боку держави про що свідчать відомості зафіксовані спостерігачами IAC ISHR.

Протягом 2024 року дискусійним та гострим залишалося питання призначення адвоката з центру надання безоплатної вторинної правової допомоги всупереч бажання підозрюваного/обвинуваченого. Зокрема, у справі Гаврилюка Д. М. суд незважаючи на протест обвинуваченого та за наявності у нього двох адвокатів за договором, які з об'єктивних підстав не змогли прибувати на судові засідання, оскільки їх не повідомляли про дату та час слухання, призначав декількох «державних» адвокатів в різний час^{1 2}. Подібна ситуація склалася і у справі Сенниченка Д. В., де обвинувачений неодноразово направляв листи в регіональний центр з надання безоплатної вторинної правової допомоги, де зазначав, що не потребує послуг «державних» адвокатів, оскільки має адвоката за договором³. У згаданій справі підозрюваний вважав, що суддя є необ'єктивною і упередженою, а тому присутність «державного» адвоката, на його думку, не гарантуватиме йому право на справедливий суд, а лише легітимізує процес.

Крім того, протягом 2024 року спостерігачі моніторингової місії фіксували порушення права на захист, яке полягало

¹ див. моніторинг справи Гаврилюка Д. М. від 26.01.2024

² див. моніторинг справи Гаврилюка Д. М. від 02.02.2024

³ див. моніторинг справи Сенниченка Д. В. від 25.04.2024

у несвоєчасному наданні стороні захисту матеріалів справи на ознайомлення та у значному обмеженні адвокатів у часі на ознайомлення. Так, у справі Коломойського І. В. сторона захисту була повідомлена про розгляд клопотання про обрання запобіжного заходу за день до судового засідання, а тому адвокати не мали змоги ознайомитись з усіма матеріалами справи. Зі слів захисників, вони встигли ознайомились лише з матеріалами клопотання, проте матеріали справи у повному обсязі їм отримати не вдалось, отже, фактично сторона захисту була позбавлена можливості підготуватися до судового засідання, що може свідчити про порушення права на захист, гарантованого пунктом 3 статті 6 ЄКПЛ⁴. У справі Мангера В. М. стороні захисту взагалі не були надані матеріали справи протягом всього підготовчого провадження⁵. В одній із справ суд призначав судові засідання на стадії дебатів майже щодня, що згідно позиції захисників суттєво ускладнювало підготовку сторони захисту⁶. Траплялися випадки, коли суд надав захиснику 4 години на ознайомлення з 40 томами матеріалів справи та на конфіденційну зустріч з підзахисним⁷. Ознайомлення з 10 томами справи менш ніж за одну годину, включаючи конфіденційне побачення з обвинуваченим, на думку експертів IAC ISHR, не відповідає статті 6 п. 3 (b) ЄКПЛ. У справі Сенниченка Д. В. суд надав захиснику фактично два робочих дні на ознайомлення з матеріалами справи, які налічують більше 1000 сторінок⁸.

Поміж іншого, в 2024 році українські суди й досі практикують тримання підозрюваних/обвинувачених під час судових засідань у спеціальних боксах, що згідно усталеної практики ЄСПЛ негативно впливає на ефективність правової допомоги. Так, у справі Дубінського О. А. сторона захисту із засідання в засідання клопотала

⁴ див. моніторинг справи Коломойського І. В. від 09.05.2025

⁵ див. моніторинг справи Мангера В. М. від 02.08.2024

⁶ див. моніторинг справи Шершак М. І. від 11.09.2024

⁷ див. моніторинг по справі Гаврилюка Д. М. від 31.01.2024

⁸ див. моніторинг справи Сенниченка Д. В. від 19.04.2024

про надання можливості підозрюваному перебувати поряд із захисниками, один із адвокатів навіть пропонував розмістити його у боксі разом з підзахисним, проте, кожного разу суд відмовляв у задоволенні цих клопотань^{9 10 11 12}. Також у 2024 році спостерігачі ІАС ІШР фіксували проведення обшуку без участі адвоката, що прямо заборонено внутрішнім законодавством¹³.

Окремої уваги потребує ситуація, яка склалася у справі *Филя С. В. та Залужного В. Б.* Як стало відомо моніторинговій місії у цих справах мало місце втручання у діяльність захисників, зокрема, втручання у приватне спілкування між клієнтом та адвокатами. Матеріали, які органи досудового розслідування отримали під час такого втручання, наразі використовуються у якості доказів обвинувачення^{14 15 16 17 18}. Експерти моніторингової місії ІАС ІШР наголошують на тому, що одним із ключових елементів ефективного представництва адвокатом інтересів клієнта є принцип захисту конфіденційності інформації, якою вони обмінюються; цей привілей заохочує відкрите та чесне спілкування між клієнтами та захисниками. Втручання в привілей адвоката-клієнта в контексті провадження, яке розглядається ним, є втручанням у право на звернення, гарантоване статтею 34 Конвенції (*Udoenko v. Ukraine*, п.п. 37, 38).

У даному контексті варто згадати окрему думку судді ЄСПЛ Павлій у справі *Särgava v. Estonia*. Підтримуючи прийняте рішення, суддя зазначив, що важливим є питання про те, що є втручанням у привілей

адвоката та чи слід вимагати від практикуючого юриста довести, що певна форма «фактичної шкоди» була заподіяна в результаті обшуку та вилучення конфіденційних матеріалів і повідомлень. На його думку, будь-яке захоплення таких даних органом державної влади в принципі є достатнім для того, щоб вважатися втручанням у відповідні захищені інтереси Конвенцією. Разом з тим, відповідно до статті 8 ЄКПЛ листування між адвокатом та його клієнтом, незалежно від його мети (включаючи суто професійне листування), користується привілейованим статусом щодо його конфіденційності. ЄСПЛ також зазначив, що «надає особливої ваги ризику порушення професійної таємниці адвокатів, оскільки вона є основою довірчих відносин між адвокатами та їхніми клієнтами і може мати наслідки для належного здійснення правосуддя». Крім того як зазначив ЄСПЛ у справі *Michaud v. France* (п. 118), без цієї гарантії фундаментальні права обвинувачених можуть бути поставлені під загрозу, що порушує основи демократичного суспільства.

Узагальнюючи все вищевикладене необхідно зазначити, що згідно з пунктом 3 (с) статті 6 ЄКПЛ кожен обвинувачений у вчиненні кримінального правопорушення має право захищати себе особисто або за допомогою обраного на власний розсуд захисника. ЄСПЛ неодноразово наголошував на тому, що «стаття 6 § 3 (b) Конвенції має на увазі, що основний захист від імені обвинуваченого може включати все, що є «необхідним» для підготовки основного судового розгляду. Обвинувачений повинен мати можливість організувати свій захист належним чином і без обмежень щодо здатності викладати всі відповідні аргументи захисту перед судом першої інстанції та таким чином вплинути на результат провадження» (*Kikabidze v. Georgia*», п. 43).

Суд має не допускати такої ситуації і забезпечувати умови, в яких як і сторона захисту, так і сторона обвинувачення могла б реалізовувати свої права («*Coventry v. The United Kingdom*», п. 77). Фактично, завданням суду є створення таких умов, коли реалізація права на справедливий суд, у тому числі, права на захист не стає для обвинуваченого ілюзорною.

Для того щоб право на правову допо-

⁹ див. моніторинг справи Дубінського О. А. від 23.05.2023

¹⁰ див. моніторинг справи Дубінського О. А. від 27.06.2024

¹¹ див. моніторинг справи Дубінського О. А. від 02.07.2024

¹² див. моніторинг справи Дубінського О. А. від 04.07.2024

¹³ див. моніторинг справи Шершак М. І. від 18.09.2024

¹⁴ див. моніторинг справи Филя С. В. від 08.10.2024

¹⁵ див. моніторинг справи Филя С. В. від 04.11.2024

¹⁶ див. моніторинг справи Залужного В. Б. від 08.10.2024

¹⁷ див. моніторинг справи Залужного В. Б. від 06.11.2024

¹⁸ див. моніторинг справи Залужного В. Б. від 19.11.2024

могу було практичним і ефективним, а не лише теоретичним, його здійснення не повинно ставитися в залежність від виконання надмірно формалістичних умов, саме суди повинні забезпечити справедливий судовий розгляд (Van Geyselghem v. Belgium п. 33; Pelladoah v. the Netherlands, п. 41).

Для того, щоб не виникала можливість порушення права на захист, будь-які труднощі, що виникають у захисту внаслідок обмеження його прав, повинні бути достатньою мірою компенсовані процедурами, яких дотримуються судові органи (Rook v. Germany, п. 59).

1.2 Автоматичне продовження тримання під вартою та обґрунтованість досудового тримання під вартою

Моніторингова місія ІАС ІШР вперше виокремила автоматичне продовження запобіжного заходу в самостійну негативну тенденцію в 2020 році. За результатами моніторингу протягом 2024 року ми можемо констатувати, що проблематика автоматичного продовження запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою залишається актуальною.

Відповідно до підпункту (с) пункту 1 статті 5 ЄКПЛ: «Кожен має право на свободу та особисту недоторканність. Нікого не може бути позбавлено свободи, крім таких випадків і відповідно до процедури, встановленої законом.»

Разом з тим, в більшості кримінальних проваджень спостерігачі ІАС ІШР фіксували формальне ставлення до питання позбавлення особи свободи. За сформованою практикою при обранні, зміні або продовженні запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою сторона обвинувачення шаблонно копіює ризики, передбачені ч. 1 ст. 177 КПК України:

1) переховуватися від органів досудового розслідування та/або суду;

2) знищити, сховати або спотворити будь-яку із речей чи документів, які мають істотне значення для встановлення обставин кримінального правопорушення;

3) незаконно впливати на потерпілого, свідка, іншого підозрюваного, обвину-

ваченого, експерта, спеціаліста у цьому ж кримінальному провадженні;

4) перешкоджати кримінальному провадженню іншим чином;

5) вчинити інше кримінальне правопорушення чи продовжити кримінальне правопорушення, у якому підозрюється, обвинувачується.

Так, у справі Філі С. В. та у справі Залужного В. Б. сторона захисту скаржилася на те, що ризики, перелічені прокурором, є необґрунтованими, оскільки більшість із них залишаються незмінними порівняно з ризиками, визначеними на початковому етапі досудового розслідування, коли підозрюваному був призначений менш суворий запобіжний захід^{19 20}.

У справі відносно Дубінського О. А. експерти моніторингової місії ІАС ІШР провели порівняльний аналіз двох клопотань про продовження запобіжного заходу в частині обґрунтування слідством потреби в такому продовженні, зокрема, в частині ризиків невиконанням Дубінським О. А. покладених на нього процесуальних обов'язків та дійшли висновку, що ризики та їх фактичне обґрунтування ідентичні у двох документах^{21 22 23 24}. Разом з тим, аналіз ухвали про продовження запобіжного заходу у цій же справі підтвердив відсутність обґрунтування наявності ризиків з плином часу²⁵. Шабло-

не копіювання обґрунтування ризиків було притаманне й справі Коломойського І. В.²⁶

У цій справі сторона обвинувачення притримувалась позиції, що ризики не

¹⁹ див. моніторинг справи Філія С. В. від 19.11.2024

²⁰ див. моніторинг справи Залужного В. Б. від 06.11.2024

²¹ див. моніторинг по справі Дубінського від 30.04.2024

²² див. моніторинг по справі Дубінського від 09.05.2024

²³ див. моніторинг по справі Дубінського від 27.06.2024

²⁴ див. моніторинг по справі Дубінського від 13.11.2024

²⁵ див. моніторинг по справі Дубінського від 04.07.2024

²⁶ див. моніторинг справи Коломойського І. В. від 22.04.2024

²⁷ див. моніторинг справи Коломойського І. В. від 24.05.2024

²⁸ див. моніторинг справи Коломойського І. В. від 24.06.2024

²⁹ див. моніторинг справи Коломойського І. В. від 02.07.2024

тільки зберігаються протягом всього досудового розслідування, а й з плином часу не зменшуються³⁰. Більше того, слідчий суддя під час виходу в нарадчу кімнату для прийняття рішення щодо продовження запобіжного заходу не брав з собою всі матеріали по справі³¹.

Наголошуємо, що тримання під вартою є винятковим запобіжним заходом, а тому суди зобов'язані з особливою ретельністю та належним обґрунтуванням приймати рішення. Для того, щоб тримання під вартою відповідало вимогам законності, воно повинно здійснюватися «відповідно до процедури, встановленої законом» (Tonio v. San Marino and Italy п. 46).

Будь-яка система автоматичного досудового тримання під вартою сама по собі несумісна з пунктом 3 статті 5 Конвенції. Якщо закон передбачає презумпцію щодо підстав для досудового тримання під вартою, наявність конкретних фактів, що призводять до відступу від правила поваги до особистої свободи, все ж таки має бути переконливо доведена (Affaire Karaca v. Türkiye п. 145).

ЄСПЛ визначає, що зі спливом часу ризику зменшуються. Більше того, щоразу, коли суд виносить рішення щодо доцільності продовження досудового тримання під вартою, він зобов'язаний заново оцінити підстави для продовження такого запобіжного заходу. «Якщо суд продовжує тримання під вартою, при цьому в обґрунтуванні кожен раз використовуючи однакові, та відверто шаблонні, формулювання, не демонструючи, що він насправді приділяє увагу плинові часу, вимоги та основна ідея п. 3 ст. 5 ЄКПЛ не дотримуються» (Tiron v. Romania, п. 39). Більше того, при обґрунтуванні клопотання про продовження тримання під вартою, перелічуючи конкретні підстави (ризик) чому запобіжний захід необхідно продовжити, органи влади повинні навести обґрунтовані причини та пояснення, чому вони вважають ці підстави застосованими до справи заявника для того, щоб можливе порушення п. 3 ст. 5 ЄКПЛ не набуло повторюваного характеру, а тримання під вартою не стало необ-

ґрунтованим (Sardar Babayev v. Azerbaijan, п. 50–51). Існування таких ризиків має бути належним чином встановлено, а аргументація органів влади щодо цього не може бути абстрактною, загальною або стереотипною (Affaire Karaca v. Türkiye п. 139).

Також заслуговує на увагу питання обґрунтованості підозри. За сформованою практикою кожне клопотання сторони обвинувачення відносно запобіжного заходу містить два блоки: наявність ризиків та обґрунтованість підозри, яку зазвичай намагаються підтвердити певними доказами. Під час моніторингу спостерігачі ІАС ІШР звернули увагу на те, що питання допустимості цих доказів буває дискусійним. Зокрема, у справі Филя С. В. сторона захисту наполягала на очевидній недопустимості доказів, а отже й неможливості їх дослідження судом, натомість слідчий суддя зазначив «я досліджую ці матеріали, а потім заслухаю Вас»³². У справі Коломойського І. В. сторона захисту наголошувала, що підозра є необґрунтованою, оскільки у справі щодо завдання збитків відсутній потерпілий, якому були задані збитки³³.

Стосовно цього питання експерти моніторингової місії ІАС ІШР звертають увагу на те, що недостатня увага національного суду до обґрунтованості підозри, на підставі якої обирається або продовжується запобіжний захід у вигляді тримання під вартою, може привести до порушення норм ЄКПЛ. ЄСПЛ у рішенні по справі Savalanli and Others v. Azerbaijan зазначив наступне: «Суд зазначає, що національні суди, які розглядали скарги заявників на тримання їх під вартою, послідовно не перевіряли обґрунтованість підозри, на якій ґрунтувалося тримання заявників під вартою. У своїх рішеннях, використовуючи короткі, розпливчасті та стереотипні формули відхилення скарг заявників як необґрунтованих, національні суди обмежили свою роль до простого автоматичного схвалення рішень про тримання під вартою, і не можна вважати, що вони провели справжній перегляд «законності» тримання заявників під вартою. Це суперечить не тільки вимогам пункту 4 статті 5, але й вимогам національного законодавства» (п. 102).

³⁰ див. моніторинг справи Коломойського І. В. від 30.05.2024

³¹ див. моніторинг справи Коломойського І. В. від 19.06.2024

³² див. моніторинг справи Филя С. В. від 08.10.2024

³³ див. моніторинг справи Коломойського І. В. від 19.06.2024

Підсумовуючи, варто згадати судові рішення *M.H. and S.B. v. Hungary* ЄСПЛ у якому ЄСПЛ визначив, що будь-яке позбавлення свободи повинне, окрім того, щоб підпадати під одне з винятків, викладених у підпунктах (a) – (f), також повинне бути «законним». Коли йдеться про «законність» затримання, включно з питанням про те, чи було дотримано «процедуру, встановлену законом», ЄСПЛ насамперед посилається на національне законодавство та встановлює обов'язок дотримуватись матеріальних і процесуальних норм національного права. Однак дотримання національного законодавства недостатньо: стаття 5 § 1 додатково вимагає, щоб будь-яке позбавлення волі відповідало меті захисту особи від свавілля (п. 67).

1.3 Рівність сторін судового процесу та змагальність

Принципи рівності сторін та змагальності прийнято розглядати як невід'ємні елементи справедливого судового розгляду, гарантованого ст. 6 ЄСПЛ. За загальним підходом дотримання даних принципів у процесі свідчить про наявність «справедливого балансу» між сторонами.

Попри те, що принципи рівності та змагальності сторін знайшли відображення в національному законодавстві, зокрема, ст. 129 Конституції України закріплює, що основними засадами судочинства є, серед іншого, змагальність сторін та свобода в наданні ними суду своїх доказів, їх практичне застосування в Україні інколи зустрічається з певними труднощами.

Аналізуючи моніторингові звіти ІАС ISHR протягом 2024 року констатуємо, що порушення принципів рівності та змагальності притаманне національному судочинству, проте, не є провідною негативною тенденцією. Можемо виокремити декілька превалюючих форм недотримання даних принципів:

Відмова сторони обвинувачення у проведеному допиті свідків за клопотанням сторони захисту на стадії досудового розсліду-

вання^{34 35 36}. Зустрічались і випадки, коли слідчий суддя задовольняв клопотання захисників про допит свідка, проте сторона обвинувачення відмовлялася виконувати такі ухвали³⁷. Разом з тим, нехтування правом сторони захисту допитувати свідків було притаманне і національним судам. В декількох справах адвокати звертались до суду з клопотанням про виклик, на їх думку, ключового свідка для усунення суперечностей щодо обґрунтованості підозри, проте суд без належної мотивації відмовляв у задоволенні клопотання^{38 39}.

З урахуванням викладеного експерти моніторингової місії ІАС ISHR наголошують, що задля дотримання принципу змагальності та принципу рівності сторін, які тісно пов'язані між собою; кожній стороні повинна бути надана розумна можливість представити свою справу в умовах, які не ставлять її в істотно не вигідне становище по відношенню до її опонента або опонентів (*Coventry v. The United Kingdom* п. 77, *Štefančič V. Slovenia* п. 49–50).

Дійсно, стаття 6 § 3(d) ЄСПЛ залишає за національними судами право оцінювати, чи доцільно викликати свідків. Проте основною метою, на що вказують слова «за однакових умов», є повна «рівність сторін» у справі. У своїй практиці ЄСПЛ сформулював наступний трискладовий тест для оцінки того, чи було дотримано право на виклик свідка захисту відповідно до підпункту «d» пункту 3 статті 6:

(1) чи було клопотання про допит свідка достатньо обґрунтованим і таким, що стосується суті обвинувачення;

(2) чи розглядали національні суди релевантність цих показань і чи надали достатні підстави для свого рішення не допустити допит свідка в судовому процесі;

(3) чи не підірвало рішення національних судів про відмову в допиті свід-

³⁴ див. моніторинг справи Дубінського О. А. від 27.05.2024

³⁵ див. моніторинг справи Шершака М. І. від 13.09.2024

³⁶ див. моніторинг справи Шершака М. І. від 18.09.2024

³⁷ див. моніторинг справи Коломойського І. В. від 24.05.2024

³⁸ див. моніторинг по справі Залужного В.Б від 06.11.2024

³⁹ див. моніторинг по справі Филя С. В. від 04.11.2024

ка загальну справедливість провадження (Škoberne v. Slovenia п. 100).

Ще одним проявом порушення принципів рівності та змагальності були відмови у наданні матеріалів кримінального провадження на ознайомлення стороні захисту. Неодноразово спостерігачі фіксували дану проблематику на стадії досудового розслідування під час розгляду тих чи інших клопотань слідчими суддями. Зазвичай сторона обвинувачення долучала до матеріалів справи тільки ті докази, які, на їх думку, підтверджували обґрунтованість підозри, разом з тим, суд відмовляв адвокатам у витребуванні матеріалів, що мали важливе значення для обставин справи або могли свідчити про невинуватість особи^{40 41}. Разом з тим, навіть задоволення судом клопотань про витребування матеріалів справи не сприяло ознайомленню захистом з ними через ігнорування строною обвинувачення таких ухвал^{43 44}.

Експерти моніторингової місії ІАС ІШР наголошують, що право на змагальний процес відповідно до статті 6 § 1 Конвенції означає, що у кримінальній справі як обвинувачення, так і захист повинні мати можливість ознайомитися та прокоментувати зауваження, подані іншою стороною, а також докази, представлені іншою стороною. Можливості, якими повинні користуватися всі, кого обвинувачують у скоєнні кримінального правопорушення, включають можливість ознайомитися з результатами розслідувань, проведених протягом усього провадження з метою підготовки захисту. Обвинуваченому має бути надано необмежений доступ до матеріалів справи. Право на змагальний процес, окрім можливості знати і коментувати зауваження та докази, подані іншою стороною, також вимагає, щоб у кримінальній справі органи обвинувачення розкривали захисту всі матеріальні докази, що знаходяться в їхньому розпорядженні, незалежно від того, чи вони працюють на користь або проти обвинуваченого (Rook V. Germany п. 56–58).

Викладені вище форми порушення

⁴⁰ див. моніторинг справи Филя С. В. від 04.11.2024

⁴¹ див. моніторинг справи Залужного В. Б. від 06.11.2024

⁴² див. моніторинг справи Барсеган М. Х. та інших від 22.10.2024

⁴³ див. моніторинг справи Ільєва Т. Г. від 01.10.2024

⁴⁴ див. моніторинг справи Ільєва Т. Г. від 10.10.2024

принципів рівності та змагальності сторін є складовими великого пласту проблематики, яка полягає у відсутності «балансу» при розгляді судом клопотань сторін. Неодноразово наші спостерігачі фіксували невмотивовані відмови у задоволенні клопотань сторони захисту, разом з тим, ідентичні за змістом клопотання сторони обвинувачення суд задовольняв^{45 46}. Поміж іншого, суд обмежував час на викладення позиції захисту до 10 хвилин, а деколи трактував клопотання та заяви як зловживання процесуальними правами^{47 48}. Зазначимо, що така побудова процесу не відповідає духу змагальності та заздалегідь ставить сторону захисту в більш програшну позицію відносно обвинувачення.

ЄСПЛ наголошує, що метою Конвенції є гарантія не теоретичних чи ілюзорних прав, а прав практичних та ефективних. Це право може вважатися ефективним лише тоді, коли зауваження дійсно «почуті», тобто належним чином розглянуті відповідним судом. Іншими словами, дія статті 6 ЄКПЛ полягає, серед іншого, в тому, що на «суд» покладається обов'язок провести належний розгляд клопотань, аргументів і доказів, наданих сторонами, без шкоди для оцінки їхньої доречності. (Đurić v. Serbia, п. 69).

Стаття 6 § 3 (b) Конвенції має на увазі, що основний захист від імені обвинуваченого/підозрюваного може включати все, що є «необхідним» для підготовки основного судового розгляду. Обвинувачений/підозрюваний повинен мати можливість організувати свій захист належним чином і без обмежень щодо здатності викладати всі відповідні аргументи захисту перед судом першої інстанції та таким чином вплинути на результат провадження (Kikabidze v. Georgia, п. 43).

Окремої уваги заслуговує питання зловживання процесуальними правами. Експерти моніторингової місії ІАС ІШР помітили, що національний суд застосовує дане формулювання кожен раз, коли сторона захисту подає «незручні» суду процесуальні документи, зокрема, заяви

⁴⁵ див. моніторинг справи Шершак М. І. від 13.09.2024

⁴⁶ див. моніторинг справи Шершак М. І. від 18.09.2024

⁴⁷ див. моніторинг справи Малібоги Г. В., Ягульця В. В. та інших від 06.09.2024

⁴⁸ див. моніторинг справи Филь С. В. від 19.11.2024

про відвід. Так, в одній із справ захисники подали відвід колегії суддів на підставі того, що суд відмовив у відводі головуючого, посилаючись на матеріали, які не були досліджені під час судових засідань, проте, суд розцінив позицію захисту зловживанням процесуальними правами⁴⁹. В іншій справі суд спробував проігнорувати бажання захисника заявити відвід, зазначивши, що текст відводу не відрізняється від попередніх, відсутні вагомні підстави, а тому вбачається зловживання захисником своїми процесуальними правами. Під час виступу адвоката доводилось виправдовуватись і пришвидшуватись, оскільки головуючий суддя неодноразово перебивав адвоката та зазначав, що такі підстави вже зазначались у попередніх відводах. Необхідно зауважити, що за словами адвоката, це був лише другий її відвід судді у даній справі⁵⁰.

І наостанок серйозні сумніви щодо забезпечення рівності та змагальності сторін у процесі викликали ситуації, коли суд приймав рішення проводити судові засідання за відсутності адвокатів⁵¹, або нехтував вимогами КПК України та дозволяв використовувати стороні обвинувачення у якості доказів документи, сформовані після передання обвинувального акту до суду⁵². Доречно буде згадати цитату адвоката під час одного із засідань: «фактично у органів досудового розслідування розв'язані руки і вони можуть робити що завгодно, а захист не має жодних можливостей на це вплинути».

1.4 Упередженість суду

Однією з ключових засад сучасного правосуддя є принцип безсторонності суду, який гарантує кожному учаснику процесу справедливий та неупереджений судовий розгляд. Однак результати моніторингів судових засідань у 2024 році свідчать про наявність проблем із дотриманням цього

⁴⁹ див. моніторинг справи Дубілета О. від 11. В. та інших 11.2024

⁵⁰ див. моніторинг справи Шершак М. І. від 11.09.2024

⁵¹ див. моніторинг справи Дубілет О. В. та інших від 21.10.2024

⁵² див. моніторинг справи Князева В. С. від 27.05.2024

принципу. Упередженість суду була зафіксована в 13% від загальної кількості моніторингів, що вказує на значну поширеність цієї проблеми.

Принцип безсторонності передбачає, що судді мають бути вільними від особистих переконань, зовнішнього впливу або прихильності до будь-якої сторони. Ця вимога відображена як у національному законодавстві України, так і в статті 6 Європейської конвенції з прав людини. Судова упередженість може проявлятися у різний спосіб: від відкрито необ'єктивних висловлювань суддів до явно нерівного ставлення до сторін процесу, наприклад, необґрунтованої переваги одній зі сторін під час заслуховування доказів, ухвалення рішень чи вибору міри запобіжного заходу.

Зазначена проблема має не лише юридичний, а й соціальний вимір. Упередженість суду руйнує довіру до судової системи, послаблює відчуття справедливості у суспільстві й створює підґрунтя для подальших порушень прав людини. Кожне таке порушення підриває саму сутність правосуддя, перетворюючи його на інструмент несправедливості, що суперечить принципам верховенства права.

Особливу увагу слід приділити впливу упередженості на кримінальні справи, адже саме в таких процесах наслідки необ'єктивності суду можуть бути найтяжчими, включно з винесенням неправомірних вироків або необґрунтованим застосуванням обмежувальних заходів. Подібні випадки не лише порушують права конкретних осіб, а й підривають авторитет судової влади загалом.

У справі Аблова Є. В. та інших захисники звернули увагу, що суд часто розглядає клопотання без участі всіх представників сторони захисту, включаючи осіб, які безпосередньо ініціювали відповідні процесуальні документи. В одному з судових засідань головуючий суддя зазначив, що для них «важливі швидкі строки розгляду справи, а тому вони трошки змінюють процесуальну практику розгляду клопотань». У той же час стосовно сторони обвинувачення така практика не застосовувалась. Більше того в цій же справі є сумніви стосовно конфлікту інтересів, так як один з суддів колегії перебуває в дружніх стосунках із потерпілим, а інший суддя з цієї ж колегії

мав досвід спільної роботи з потерпілим у межах одного структурного підрозділу, що, за його власним визнанням, викликає у нього сумніви щодо власної неупередженості. Незважаючи на те, що він подав самовідвід, головуючий суддя колегії цей відвід не задовольнив, і суддя продовжує брати участь в процесі⁵³.

У справі Барсегіяна М. Х. та інших захисники звернули увагу на те, що під час оголошення доказів прокурором один із суддів відволікався, дивлячись у вікно, інші користувалися телефонами. Також адвокати відзначили, що раніше подавали скаргу у Вищу раду правосуддя на процесуальну поведінку головуючого судді (скаргу не задоволено) та відводи до суду. Такі дії суду можуть підривати довіру учасників процесу до неупередженості судового розгляду, так як така поведінка демонструє відверту незацікавленість суддів у процесі та викликає побоювання, що судді уже завідомо наперед прийняли рішення стосовно процесуальних питань в судовому провадженні⁵⁴.

За рік проведення моніторингу зафіксовано ряд випадків, коли процесуальна поведінка суду порушувала стандарти суддівської етики та викликала сумніви в неупередженості суду. Зокрема у справі Ільєвої Т. Г. суддя постійно перебував адвоката, фактично обмежуючи його можливості реалізувати своє право на захист. Тільки після того, як сторона захисту звернула увагу суду, на присутність у залі засідань об'єктивних спостерігачів, суд дозволив заявити клопотання⁵⁵. Схожа ситуація зафіксована і в справі Шершака М. І., коли адвокату, під час виступу стосовно поданого відводу, доводилось виправдовуватись і пришивидшуватись, оскільки головуючий суддя неодноразово перебував адвоката⁵⁶.

Також, неодноразово у судових засіданнях спостерігалась ситуація, коли суд розглядав законні процесуальні права та можливості сторони захисту, як затягування процесу та неоднозначний розгляд

⁵³ див. Моніторинг судового процесу відносно Аблова Євгенія Валерійовича та інших (04.11.2024)

⁵⁴ див. Моніторинг судового процесу Барсегіяна М. Х., Божко М. П., Волкової Н. Д., Нестерук Д. О. (22.10.2024)

⁵⁵ див. Моніторинг судового процесу відносно Ільєвої Т. Г. (01.10.2024)

⁵⁶ див. Моніторинг судового процесу Шершака М. І. (судове засідання від 18.09.2024)

клопотань сторін у процесі, що викликало об'єктивні сумніви в неупередженості суду. Наприклад, у справі Ільєвої Т. Г. головуючий суддя раніше подав на захисника дисциплінарну скаргу, розцінюючи його процесуальні дії як зловживання⁵⁷. У справі Шершака М. І. суд спробував проігнорувати бажання захисника заявити відвід, зазначивши, що текст відводу не відрізняється від попередніх, відсутні вагомі підстави і вбачаючи зловживання захисником своїми процесуальними правами. Спроба суддівської колегії проігнорувати процесуальне право сторони захисту на подання відводу підриває довіру учасників судового провадження до суду, особливо враховуючи той факт, що суд все ж таки, погодився розглядати поданий відвід після того як захисники звернули увагу суду на присутність спостерігачів у судовому засіданні⁵⁸.

У справі Дубінського О. А. регулярно фіксувались випадки можливої упередженості суду з різних причин. Зокрема, підозрюваний неодноразово в кількох засіданнях подав відводи колегії суддів, так як на його думку розподіл суддів для розгляду справи відбувся «штучно». За декілька тижнів до цього призначені судді, за словами підозрюваного, не мали необхідної спеціалізації для розгляду його справи, проте в момент розподілу необхідна спеціалізація з'явилась. Це викликало у Дубінського О. А. сумніви стосовно неупередженості суддів⁵⁹

⁶⁰. В іншому засіданні сторона захисту подала клопотання до суду про перегляд відеозапису ключового свідка в даному кримінальному провадженні, на що суддя заявила, що надасть оцінку такому відеозапису самостійно в нарадчій кімнаті. У результаті, при тривалості даного відеозапису в 36 хвилин суддя покинула нарадчу кімнату на 30 хвилин та прийняла ухвалу щодо залишення рішення першої інстанції в силі. Це, на думку підозрюваного, свідчить, що суддя фактично не переглядала даний відеозапис та прийняла упереджене

⁵⁷ див. Моніторинг судового процесу відносно Ільєвої Т. Г. (01.10.2024)

⁵⁸ див. Моніторинг судового процесу Шершака М. І. (судове засідання від 18.09.2024)

⁵⁹ див. Моніторинг кримінального провадження Дубінського О. А. (від 18 липня 2024)

⁶⁰ див. Моніторинг кримінального провадження Дубінського О. А. від 20 червня 2024р.

рішення. Це а також інші події судових засідань, зазначені підозрюваним викликали в нього сумніви в неупередженості суду, у зв'язку з чим він заявив відвід⁶¹. Більше того, в одному з засідань судді фактично порушили таємницю нарадчої кімнати. У згаданому засіданні підозрюваний також подавав відвід усій колегії суддів, проте при видаленні суддів в нарадчу кімнату для його розгляду, сторона захисту виявила, що судді не взяли відвід до нарадчої кімнати, про що було повідомлено секретаря. У подальшому, як стверджують захисники, секретар судового засідання пішла в нарадчу кімнату та передала суддям відвід. Це створило у учасників процесу враження, що судді заздалегідь ухвалили рішення про відвід, ще до ознайомлення з ним⁶².

Один із найбільш очевидних проявів упередженості суду – це конфлікт інтересів, коли суддя має особисту або професійну зацікавленість у результаті справи, що підриває його незалежність та об'єктивність. Під час моніторингу судового процесу у справі Дубілета О.В. було зафіксовано кричущий приклад такого конфлікту: суддя, який розглядав справу, є рідним братом адвоката, що надавала правову допомогу стороні потерпілого в межах цього кримінального провадження^{63 64}. Надалі суд неодноразово відмовляв захисникам Дубілета О.В. у задоволенні заяв про відвід, посилаючись, зокрема, на документи, які не були досліджені під час судового засідання⁶⁵. Ця ситуація не лише викликає обґрунтовані сумніви щодо об'єктивності суду, але й порушує стандарти незалежного судочинства, закріплені у статті 6 Європейської конвенції з прав людини (ЄКПЛ), а також суперечить принципам добросовісності, які мають бути фундаментом функціонування судової влади.

Підсумовуючи, можна зробити висновки, що у проаналізованих справах, зокрема Аблова Є. В., Барсегян М. Х.,

⁶¹ див. Моніторинг кримінального провадження Дубінського О. А. від 23 травня 2024р.

⁶² див. Моніторинг кримінального провадження Дубінського О. А. (від 18 липня 2024)

⁶³ Моніторинг судового процесу відносно Дубілета О. В. та інших (27.09.2024)

⁶⁴ Моніторинг судового процесу відносно Дубілета О. В. та інших (21.10.2024)

⁶⁵ Моніторинг судового процесу відносно Дубілета О. В. та інших (11.11.2024)

Ільєвої Т. Г., Шершака М. І. та Дубінського О. А., простежується тенденція виникнення упередженості суду через порушення принципу безсторонності. У справі Аблова Є. В. суд не забезпечив участь усіх представників захисту, а також проігнорував очевидний конфлікт інтересів судді, який мав дружні стосунки з потерпілим. У справі Барсегян М. Х. судді демонстрували явну незацікавленість у процесі, відволікаючись під час оголошення доказів, що підривало довіру до об'єктивності. У справах Ільєвої Т. Г. та Шершака М. І. судді систематично перебивали адвокатів, обмежуючи їхні права на захист, а також розглядали процесуальні права захисту як затягування справи. У справі Дубінського О. А. захист вказував на «штучний» розподіл суддів, ігнорування ключових доказів та порушення таємниці нарадчої кімнати. Усі ці випадки демонструють, що судові дії часто мали ознаки необ'єктивності, що призвело до сумнівів у справедливості процесу. Щодо результатів опитуванні серед адвокатів⁶⁶, респонденти зазначили що часто стикаються з таким видом порушення.

Стосовно сумнівів в неупередженості суду, ЄСПЛ у своїй практиці неодноразово повторював, що неупередженість зазвичай означає відсутність упередження або упередженості, а її наявність або відсутність може бути перевірена різними способами. Згідно з усталеною практикою ЄСПЛ, наявність безсторонності для цілей пункту 1 статті 6 ЄКПЛ має визначатися відповідно до суб'єктивного критерію, який враховує особисте переконання та поведінку конкретного судді, тобто, чи мав суддя будь-які особисті упередження або упередженість у даній справі; а також відповідно до об'єктивного критерію, тобто шляхом з'ясування того, чи сам суд і, серед інших аспектів, його склад надавали достатні гарантії для виключення будь-яких законних сумнівів щодо його неупередженості (Sacharuk v. Lithuania, п. 101).

Європейський суд з прав людини також нагадує, що при оцінці дотримання принципу неупередженості необхідно враховувати питання внутрішньої організації судової системи. Зокрема, наявність національних процедур, спрямованих на забезпечення неупередженості, таких як правила, що

⁶⁶ Результати вказані на початку цього розділу

регламентують відведення суддів, є вагомим аспектом. Такі правила демонструють прагнення законодавця усунути будь-які обґрунтовані сумніви щодо неупередженості конкретного судді або суду та спрямовані на забезпечення об'єктивності шляхом усунення факторів, що породжують такі сумніви. Окрім забезпечення відсутності фактичної упередженості, вони спрямовані на усунення будь-якої видимості упередженості і, таким чином, сприяють зміцненню довіри, яку суди в демократичному суспільстві повинні викликати у громадськості. Таким чином, будь-який суддя, щодо якого є законні підстави побоюватися відсутності неупередженості, повинен взяти самовідвід (Рауповіс V. Serbia п. 36). Об'єктивний критерій вимагає також врахування зовнішніх обставин, що можуть вплинути на довіру суспільства до судової системи. У цьому контексті навіть зовнішні прояви мають значення: «правосуддя не тільки повинно бути здійснене, але й повинно бути видно, що воно здійснене» (Saakashvili v. Georgia, п. 122).

ЄСПЛ також вказує, що відповідно до пункту 1 статті 6 ЄКПЛ, безсторонність судді визначається як за суб'єктивним критерієм (особисті переконання та поведінка судді), так і за об'єктивним критерієм, який охоплює гарантії, що виключають будь-які сумніви щодо неупередженості суду (Pseher v. Germany, п. 120).

ЄСПЛ у рішенні по справі Khachapuridze and Khachidze v. Georgia постановив, що для належного відправлення правосуддя важливо дотримуватись гідності, порядку та пристойності в залі суду як ознак судового провадження. Ігнорування стандартів належної поведінки не може і не повинно допускатися (п. 135).

При вирішенні питання про те, чи є в даній справі законні підстави побоюватися, що певний суддя чи орган, який засідає як колегія, не є безсторонніми, позиція відповідної особи є важливою, але не вирішальною. Вирішальним є те, чи можна вважати цей страх об'єктивно виправданим. У зв'язку з цим навіть зовнішній вигляд може мати певне значення. Оскільки на карту поставлено довіру, яку суди в демократичному суспільстві повинні викликати у громадськості, будь-який суддя, щодо якого є законні підстави по-

боюватися відсутності неупередженості, повинен відвестися (Khachapuridze and Khachidze v. Georgia, п.п. 101–102, Karelin v. Russia, п. 51, Vardanyan and Nanushyan v. Armenia, п. 74). У цьому контексті йдеться про довіру, яку суд повинен викликати в громадському суспільстві, та, насамперед, в кримінальному провадженні (Sacharuk v. Lithuania, п. 102).

1.5 Доступ до суду

Протягом 2024 року експерти моніторингової місії ІАС ІШР фіксували, що питання доступу до суду є доволі гострим в Україні. Враховуючи нестабільну ситуацію в країні, брак суддів та надмірну завантаженість судів ми розуміємо, що ці фактори об'єктивно ускладнюють роботу судової системи, проте, подібна ситуація не може лягати тягарем на осіб, чиї права знаходяться під ризиком порушення. Відповідно до п. 1 ст. 6 ЄКПЛ: «Кожен має право на справедливий і публічний розгляд його справи упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом, встановленим законом, який... вирішить спір щодо його прав та обов'язків цивільного характеру або встановить обґрунтованість будь-якого висунутого проти нього кримінального обвинувачення».

Відповідно до моніторингових звітів, здебільшого з проблемою доступу до суду зіштовхувалася сторона захисту, намагаючись реалізувати свої права на:

- 1) розгляд справи упродовж розумного строку;
- 2) оскарження судових рішень в апеляційній інстанції.

З приводу першого пункту – призначення судових засідань з перервою понад місяць притаманне багатьом кримінальним провадженням, проте, в деяких процесах це стає стандартною практикою, що викликає занепокоєння як у сторони захисту, так і у сторони обвинувачення^{67 68}. У справі Мангера В. М. відбувалися значні перерви у судових засіданнях з різних підстав: особисті справи колегії, відпустки, відставки

⁶⁷ див. моніторинг справи Мангера В. М. від 13.05.2024

⁶⁸ див. моніторинг справи Мангера В. М. від 17.06.2024

і т. д.

Окремої уваги потребує питання реалізації права на оскарження судового рішення. В більшості кримінальних проваджень, моніторинг яких здійснювався спостерігачами ІАС ІШР, стороною захисту подавалися апеляційні скарги на ухвали про обрання/продовження запобіжного заходу і за сформованою практикою розгляд цих скарг відбувався після спливу строку дії оскарженої ухвали, тобто, де-факто особи були позбавлені реального права на перегляд судового рішення, а з урахуванням того, що відносно них був застосований запобіжний захід у вигляді тримання під вартою, дискусійним стає питання «свавільності» позбавлення волі^{69 70 71 72}. Забезпечення права на апеляційний перегляд справи є однією з основних засад судочинства (п. 8 ч. 3 ст. 129 Конституції України, ст. 14 Закону України «Про судоустрій і статус судів»). Відповідно до ст. 13 ЄКПЛ, кожен, чий права та свободи, визнані в цій Конвенції, було порушено, має право на ефективний засіб юридичного захисту в національному органі, навіть якщо таке порушення було вчинене особами, які здійснювали свої офіційні повноваження.

ЄСПЛ з цього приводу зазначає, що право на доступ до суду є невід'ємним аспектом гарантій, закріплених у статті 6 ЄКПЛ, посилаючись на принципи верховенства права та недопущення свавілля, які лежать в основі більшої частини Конвенції. Право на доступ до суду має бути «практичним та ефективним», а не «теоретичним чи ілюзорним». Це зауваження особливо стосується гарантій, передбачених статтею 6 ЄКПЛ, з огляду на важливе місце, яке займає в демократичному суспільстві право на справедливий судовий розгляд (*Verein Klimasenioren Schweiz and Others v. Switzerland*, п. 626). У судовому рішенні *Jann-Zwicker and Jann v. Switzerland* ЄСПЛ визначено, що для того, щоб право на доступ до суду було ефективним, особа повинна мати чітку практичну

⁶⁹ див. моніторинг по справі Дубінського О. А. від 30.04.2024

⁷⁰ див. моніторинг по справі Дубінського О. А. від 23.05.2024

⁷¹ див. моніторинг по справі Дубінського О. А. від 13.11.2024

⁷² див. моніторинг по справі Коломойського І. В. від 30.05.2024

можливість оскаржити дії, які становлять втручання в її права (п. 65).

У судових рішеннях *Supergrav Albania Shpk v. Albania* та *Sela v. Albania* суд зазначив, що обмеження права на доступ до суду та вищих судів, не буде сумісним із статтею 6 § 1, якщо воно не переслідує законну мету і якщо немає розумного співвідношення пропорційності між використаними засобами та метою, яку потрібно досягти. Право на доступ до суду порушується, коли правила перестають служити цілям правової визначеності та належного відправлення правосуддя та утворюють свого роду пешкоду, яка заважає учаснику судового процесу отримати розгляд його або її справи по суті компетентним судом (п. 16 та п. 20 відповідно).

ЄСПЛ щодо здійснення провадження за умови тримання підозрюваного (обвинуваченого) під вартою, зазначає наступне: Конвенція, гарантуючи право порушувати провадження з метою оскарження законності їхнього позбавлення волі, також проголошує їхнє право після порушення такого провадження на швидке судове рішення щодо законності тримання під вартою та наказ про його припинення, якщо воно виявиться незаконним. Питання про те, чи було дотримано право на швидке рішення, має — як і у випадку з положенням про «розумний строк» — вирішуватися у світлі обставин кожної справи, включаючи складність провадження, його ведення національними органами та заявником, а також те, що було поставлено на карту для останнього (*Mehmet Hasan Altan v. Turkey*, п. 161–162).

1.6 Катування, нелюдське та таке, що принижує гідність поводження і покарання

Принцип заборони катування, нелюдського та такого, що принижує гідність поводження і покарання є одним із наріжних каменів прав людини, гарантованих як національним законодавством України, так і міжнародними правовими актами, зокрема статтею 3 Європейської конвенції з прав людини. Цей принцип спрямований на захист особи від будь-яких форм жорстокого

або принизливого ставлення з боку держави чи її представників. Проте результати моніторингу судових засідань у 2024 році свідчать про наявність серйозних порушень цього фундаментального принципу. Зокрема, у 11% судових засідань спостерігачами ІАС ІШР було зафіксовано випадки, що свідчать про недотримання заборони катувань або принизливого поводження. Такі порушення створюють значні ризики для правової системи та підривають довіру до правосуддя в цілому.

Наприклад, у справі Гаврилюка Д. М. захисники просили суд переглянути встановлений щодо обвинуваченого запобіжний захід у вигляді тримання під вартою на більш м'який, так як за більше ніж 7 років тримання під вартою стан здоров'я обвинуваченого суттєво погіршився. На підтвердження даного доводу, адвокат надав суду численні лікарські звіти та висновки, в яких серед перелічених діагнозів згадано і про підозру на онкологічне захворювання. Більше того, зі слів захисника, в СІЗО, де перебуває Гаврилюк Д. М., немає змоги забезпечити йому належне медичне лікування та догляд, який рекомендований експертними лікарськими висновками. Також сторона захисту зазначила і той факт, що підозрюваному була потрібна операція, і її вдалось здійснити лише на декілька місяців пізніше. Незважаючи на наявність лікарського висновку щодо необхідності проведення операції, домовленості щодо самої операції та конвоювання Гаврилюка Д. М. до медичного закладу, прокуратура в останній день перед операцією скасувала всі дозволи, посилаючись на формальні причини⁷³.

У справі Дубінського О. А. підозрюваний неодноразово звертав увагу суду, що в СІЗО піддавався фізичному насильству. Зокрема, він зазначив, що двічі піддавався побоям – у листопаді 2023 року при затриманні. Більше того, факти побоїв були зафіксовані та підтверджені лікарськими висновками. Захисники неодноразово звертались в органи досудового розслідування для внесення даних щодо цього в ЄРДР, проте суд І інстанції відмовив в задоволенні клопотання. Після цього, за словами захисників, вони оскаржували дане рішення

⁷³ див. Моніторинг кримінального провадження Гаврилюка Д. М. (від 27.12.2023)

в апеляційній інстанції, проте, розгляд шість разів відкладався не з вини сторони захисту, а на сьомий - розгляд клопотання було повернуто до суду І інстанції. Дана ситуація має об'єктивні ознаки порушення заборони катування, нелюдського та такого, що принижує гідність, поводження і покарання (ст. 3 ЄКПЛ)⁷⁴. Під час одного з наступних засідань підозрюваний звернув увагу суду на цю ситуацію ще раз, проте суд не надав цьому належної оцінки⁷⁵. Крім того, захисники звертали увагу суду, що у підозрюваного є проблеми зі станом здоров'я, що підтверджується лікарськими висновками. До затримання Дубінський О. А. проходив лікування закордоном, де йому зробили операцію. На даний час він потребує регулярного медичного обстеження та лікування, в тому числі за межами СІЗО, проте в усіх клопотаннях щодо забезпечення належної медичної допомоги стороні захисту відмовляють⁷⁶.

У справі Коломойського І. В. неодноразово фіксувався факт відсутності надання підозрюваному належної медичної допомоги, незважаючи на підтверджені захворювання. В одному з судових засідань сторона захисту додала до матеріалів кримінального провадження численну кількість лікарських висновків, які підтверджують необхідність надання медичної допомоги підозрюваному. Крім того, у зв'язку з тим, що підозрюваний перебуває під вартою з вересня 2023 р., йому не надавалася ні медична допомога, ні обстеження, так як лікарів у його місце перебування не допускали. Суд, ознайомившись з даною інформацією, фактично проігнорував її та задовільнив клопотання про призначення запобіжного заходу в вигляді тримання під вартою без застави⁷⁷. В засіданнях по цій справі сторона захисту надала не один лікарський висновок, який підтверджує наявність в Коломойського І. В. хронічних хвороб, а також таких, що потребують оперативного втручання (каміння в нирках).

⁷⁴ див. Моніторинг кримінального провадження Дубінського О. А. (від 27 червня 2024).

⁷⁵ див. Моніторинг кримінального провадження Дубінського О. А. (від 13.11.2024).

⁷⁶ див. Моніторинг судового процесу Дубінського О. А. (від 02 липня 2024).

⁷⁷ див. Моніторинг кримінального провадження Коломойського І. В. (від 9 травня 2024).

У місце перебування підозрюваного не допускались жодні лікарі, хоч вже існувало шість ухвал суду щодо невідкладного надання допомоги підозрюваному. У такій ситуації Коломойський І. В. не має можливості як отримати необхідну йому медичну допомогу, так і просто пройти поточне обстеження^{78 79}. Зокрема, відповідно до наданих стороною захисту лікарських висновків, стан здоров'я Коломойського І. В. фактично не є сумісним з утриманням під вартою, так як він потребує постійної медичної допомоги^{80 81}.

Підсумовуючи, можна зробити висновок, що спільною тенденцією виникнення порушень принципу заборони катування, нелюдського та такого, що принижує гідність поводження і покарання є ігнорування судом, прокуратурою та іншими уповноваженими органами критично важливих питань, пов'язаних із забезпеченням належних умов утримання під вартою та наданням медичної допомоги. У всіх розглянутих справах – Гаврилюка Д. М., Дубінського О. А. та Коломойського І. В. – простежується нехтування встановленими медичними потребами обвинувачених та підозрюваних, навіть за наявності лікарських висновків, які підтверджують серйозні проблеми зі здоров'ям. Так, у справі Гаврилюка Д. М. суд і прокуратура свідомо відмовили в наданні дозволу на необхідну операцію, ігноруючи відповідні документи. У справі Дубінського О. А. зафіксовано побиття під час затримання, а також систематичну відмову у задоволенні клопотань щодо забезпечення лікування, незважаючи на підтверджений діагноз. У справі Коломойського І. В. органи виконання покарань та слідчий суддя багаторазово не виконували ухвал про надання медичної допомоги, позбавляючи обвинуваченого права на необхідне лікування. Усі ці випадки свідчать про глибоку системну проблему, яка пов'язана з відсутністю ефективного контролю за дотриманням базових прав лю-

⁷⁸ див. Моніторинг судового процесу Коломойського І. В. (від 22 квітня 2024).

⁷⁹ див. Моніторинг кримінального провадження відносно Коломойського І. В. (судове засідання від 19 червня 2024).

⁸⁰ див. Моніторинг кримінального провадження Коломойського І. В. (від 30 травня 2024).

⁸¹ див. Моніторинг судового процесу Коломойського І. В. (від 11 квітня 2024)

дини, гарантованих статтею 3 Європейської конвенції з прав людини.

Стаття 3 Конвенції покладає на Державу обов'язок забезпечити, щоб кожен, хто знаходиться під вартою, утримувався в умовах, сумісних з повагою до людської гідності, щоб умови виконання запобіжного заходу не піддавали особу примушенню або випробуванню на витривалість, які перевищують неминучий рівень страждання, притаманного утриманню у місцях позбавлення волі, і щоб, враховуючи практичні вимоги покарання у вигляді позбавлення волі, здоров'я та добре самопочуття ув'язненого забезпечувалися належним чином, зокрема шляхом здійснення необхідного медичного догляду. ЄСПЛ у рішенні «A.D. v. Malta» наголошує на тому, що відсутність належної медичної допомоги для осіб, які перебувають під вартою, може призвести до відповідальності держави за статтею 3 Конвенції. Недостатньо, щоб осіб, до яких застосовано тримання під вартою просто обстежили і поставили діагноз; натомість, необхідно забезпечити належне лікування діагностованої проблеми. Таким чином, відсутність належної медичної допомоги та, загалом, утримання хворої особи в неналежних умовах, може в принципі становити поводження, що суперечить статті 3 (п. 118).

ЄСПЛ у своїй прецедентній практиці неодноразово зазначав, що стаття 3 Конвенції покладає на державу обов'язок захищати фізичне благополуччя осіб, позбавлених волі, зокрема, шляхом надання їм необхідної медичної допомоги. У цьому аспекті сам факт того, що затриманого оглянув лікар і призначив йому певну форму лікування не може автоматично призводити до висновку, що медична допомога була відповідною. Органи влади також повинні забезпечити ведення повного обліку стану здоров'я особи, позбавленої волі, та поводження з ним під час ув'язнення, щоб діагностика та допомога були оперативними і точними, а також, якщо це необхідно через характер захворювання, щоб нагляд був регулярним і систематичним та передбачав комплексну терапевтичну стратегію, спрямовану на належне лікування проблем зі здоров'ям затриманого або запобігання їх загостренню, а не на їх лікування на симптоматичній основі. Органи влади та-

кож повинні продемонструвати, що було створено необхідні умови для фактичного дотримання призначеного лікування. Крім того, медичне обслуговування, що надається в пенітенціарних установах, має бути відповідним, тобто на рівні, співставному з тим, який державна влада зобов'язалася надавати населенню загалом. Якщо лікування неможливо забезпечити в місці ув'язнення, має бути можливість перевести затриманого до лікарні чи спеціалізованого відділення (*Rooman v. Belgium*, п.п. 147–148).

Також, ЄСПЛ розглядає порушення статті 3 Конвенції у частині неналежного забезпечення охорони здоров'я як можливий спосіб зломити фізичний і моральний опір особи, яка знаходиться під вартою (п. 145 «*Rooman v. Belgium*»). Важливо також зазначити, що ЄСПЛ наголошує, що стаття 3 Конвенції закріплює одну з найбільш фундаментальних цінностей демократичних суспільств. Вона в абсолютній формі забороняє катування або нелюдське чи таке, що принижує гідність, поводження або покарання, незалежно від обставин та поведінки жертви. Поводження має досягти мінімального рівня жорстокості, щоб підпадати під дію статті 3 ЄКПЛ. Оцінка цього мінімального рівня залежить від усіх обставин справи, таких як тривалість поведження, його фізичні або психічні наслідки, а в деяких випадках – стать, вік і стан здоров'я особи (*Schmidt and Šmigol v. Estonia* п. 120–121). Хоча мета такого поведження є фактором, який слід брати до уваги, зокрема, чи мало воно на меті принизити або образити жертву, відсутність такої мети не обов'язково призводить до висновку про відсутність порушення статті 3. Держава повинна забезпечити, щоб особа трималася під вартою в умовах, сумісних з повагою до її людської гідності, щоб спосіб і метод виконання цього заходу не завдавали їй страждань або труднощів, інтенсивність яких перевищує неминучий рівень страждань, притаманний ув'язненню, і щоб, з огляду на практичні вимоги ув'язнення, її здоров'я і благополуччя були належним чином забезпечені. Крім того, при оцінці умов тримання під вартою необхідно враховувати сукупний вплив цих умов, а також конкретні твердження заявника (*Eldar Hasanov V. Azerbaijan*, п. 93–94).

ЄСПЛ зазначає, що умови тримання під вартою за жодних обставин не повинні викликати в особи, позбавленої волі, почуття страху, тривоги і неповноцінності, які можуть принизити її гідність і, можливо, зламати її фізичний і моральний опір (*Affaire Temporale v. Italy*, п. 74). Крім того, якщо особа робить обґрунтовану заяву про те, що вона стала жертвою дій, що суперечать цим положенням, національні органи влади повинні провести ефективне офіційне розслідування з метою встановлення фактів, виявлення та, за необхідності, покарання винних осіб (*Affaire Z c. République Tchèque* п. 53). Основною метою розслідування за статтею 3 Конвенції є забезпечення ефективного виконання національного законодавства, що забороняє катування та нелюдське або таке, що принижує гідність, поводження і покарання у справах, до яких причетні представники або органи держави, а також забезпечення їхньої відповідальності за жорстоке поводження, що сталося під їхньою відповідальністю. Розслідування має бути ретельним, що означає, що органи влади повинні завжди робити серйозні спроби з'ясувати, що сталося, і не повинні покладатися на поспішні або необґрунтовані висновки для закриття розслідування (*Tsaava and others v. Georgia* п. 203–205, 209).

1.7 Порушення принципу розумних строків судового процесу

Порушення принципу дотримання розумних строків судового процесу залишається однією з найпоширеніших проблем, що фіксуються під час моніторингу дотримання права на справедливий суд. За результатами моніторингу, проведеного спостерігачами ІАС ІШР протягом 2024 року, такі порушення було зафіксовано у 11% випадків. Це може вказувати на системний характер проблеми та серйозні недоліки у дотриманні статті 6 Європейської конвенції з прав людини, яка серед іншого гарантує право кожної особи на справедливий судовий розгляд у розумний строк.

Особливо важливим це питання є у кримінальному процесі, де затягування строків провадження може мати критичні

наслідки для обвинувачених чи підозрюваних. Нерідко до них застосовуються запобіжні заходи, що обмежують свободу, зокрема тримання під вартою. У такому разі невинуватого зволікання не лише порушує право на свободу та справедливий суд, а й створює умови, що можуть розглядатися як нелюдське або таке, що принижує гідність, поводження, відповідно до статті 3 Європейської конвенції. Адже невинувата особа (з огляду на презумпцію невинуватості) змушена необґрунтовано довго перебувати в умовах, які суттєво обмежують її права та свободи.

Проблема дотримання розумних строків судового розгляду є не лише технічним порушенням, а й має серйозні гуманітарні та правові наслідки. Вона підриває довіру до судової системи, затягує процес відновлення справедливості та створює додаткове психологічне навантаження на учасників процесу. У випадках, коли держава не забезпечує дотримання розумних строків, це може свідчити про неналежне функціонування судової системи, а також ставить під загрозу право особи на ефективний захист.

У 2024 році в судових процесах було виявлено значну кількість порушень принципу розумних строків. Наприклад, у справі Мангера В. М. та Левіна О. О. один з суддів попередньої колегії⁸² подав у відставку. Це фактично зумовило початок апеляційного розгляду спочатку. Також варто додати, що засідання в цій справі відбуваються із значними перервами, щонайменше на місяць. Цю ситуацію також відзначила і сторона обвинувачення⁸³. На одному з засідань головуюча суддя повідомила учасників процесу, що наступне засідання по справі не відбудеться, так як один із суддів не може бути присутнім через «особисті причини»⁸⁴.

У справі Коломойського І. В. ознаки порушення розумних строків були зафіксовані, коли сторона захисту звернула увагу на те, що слідство за весь час проведення досудового розслідування не виявило нових обставин, які б доводили вину підозрювано-

го (що може вказувати на неефективність проведення розслідування), а також обґрунтовує застосування запобіжного заходу на тих самих обставинах та ризиках, що були зазначені при минулому клопотанні⁸⁵.

У справі Дубінського О. А. неодноразово повторювалась ситуація, коли апеляційна інстанція розглядала апеляційну скаргу на ухвалу щодо якої вже спливав строк оскарження. Такі дії викликають сумніви стосовно можливості розгляду справи в найкоротші розумні строки. Особливо враховуючи, що і в цій справі підозрюваний весь час перебуває під вартою⁸⁶.

У справі Гаврилюка Д. М., ігнорування рішень ЄСПЛ та національних судів призвело до тривалого знаходження особи під вартою (7 років), що відповідно затягнуло строки судового процесу. Захисники обвинуваченого звернули увагу суду, що ЄСПЛ виніс рішення по цій конкретній справі щодо необґрунтованого застосування тримання під вартою. Крім цього, апеляційна інстанція винесла рішення щодо можливості застосування запобіжного заходу у вигляді застави і просила застосувати саме такий запобіжний захід⁸⁷.

Підсумовуючи, можна зробити висновок, що у всіх зазначених справах спільною тенденцією виникнення порушення принципу розумних строків є поєднання системних проблем у судочинстві та процесуальних затримок. Причини цих порушень включають: кадрові зміни у складі суду, які призводять до повторного початку процесу (справа Мангера В. М. та Левіна О. О.); затягування розгляду через перерви між засіданнями, зумовлені суб'єктивними факторами, такими як «особисті причини» суддів (справа Мангера В. М.); неефективне досудове розслідування та повторення тих самих аргументів для обґрунтування клопотань (справа Коломойського І. В.); розгляд апеляцій із простроченими строками оскарження (справа Дубінського О. А.); а також ігнорування рішень ЄСПЛ і національних судів, що сприяло невинуватому тривалому утриманню під вартою (справа Гаврилюка Д. М.). Усі ці фактори свідчать про

⁸² Апеляційного суду

⁸³ Див. Моніторинг справи Мангера В. М. та Левіна О. О. від 02.08.2024

⁸⁴ Див. Моніторинг справи Мангера В. М. та Левіна О. О. від 27.09.2024

⁸⁵ Див. Моніторинг справи Коломойського І. В. від 22.05.2024

⁸⁶ Див. Моніторинг справи Дубінського О. А. від 09.05.2024

⁸⁷ Див. Моніторинг справи Гаврилюка від 14.12.2024

порушення процесуальної дисципліни та недоліки в організації судового процесу, що унеможлиблює забезпечення своєчасного судового розгляду. Цікаво, що у опитуванні серед адвокатів⁸⁸, респонденти зазначили що часто стикаються з таким видом порушення.

З огляду на важливість цієї проблеми, варто звернутися до практики Європейського суду з прав людини, який сформулював чіткі критерії оцінки розумності строків судового розгляду та визначив відповідальність держав за їх порушення. Практика ЄСПЛ надає цінні орієнтири для визначення того, коли затягування справи перетворюється на порушення прав особи та як держава повинна забезпечувати дотримання цього принципу.

Як зазначено в ЄКПЛ:

«Кожен має право на справедливий і публічний розгляд його справи упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом, встановленим законом, який... вирішить спір щодо його прав та обов'язків цивільного характеру або встановить обґрунтованість будь-якого висунутого проти нього кримінального обвинувачення».

Це право є важливою складовою аспекту справедливого судового розгляду і при його порушенні справедливий судовий розгляд фактично унеможлиблюється.

Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод, гарантуючи право порушувати провадження з метою оскарження законності позбавлення волі, також проголошує право після порушення такого провадження на швидке судове рішення щодо законності тримання під вартою та наказ про його припинення, якщо воно виявиться незаконним. Питання про те, чи було дотримано право на швидке рішення, має — як і у випадку з положенням про «розумний строк» — вирішуватися у світлі обставин кожної справи, включаючи складність провадження, його ведення національними органами та заявником, а також те, що було поставлено на карту для останнього (Mehmet Hasan Altan v. Turkey, п. 161–162). Незважаючи на стадію судового розгляду, особа, яка перебуває під вартою, особливо вразлива до порушення розумних строків розгляду справи. Це питання набуває ще більшої актуальності

у контексті апеляційних скарг на рішення суду першої інстанції, яке може бути скасовано. Сам факт наявності такої можливості вимагає розгляду справи у максимально стислі строки.

Ст. 6 ЄКПЛ у кримінально-процесуальній сфері має на меті забезпечити, щоб обвинувачений не залишався занадто довгий час під тягарем обвинувачення, обґрунтованість якого має бути доведена (Wemhoff v. Germany, п. 18). Питання про те, чи було дотримано право на швидке рішення, має — як і у випадку з положенням про «розумний строк» — вирішуватися у світлі обставин кожної справи, включаючи складність провадження, його ведення національними органами та заявником, а також те, що було поставлено на карту для останнього (Mehmet Hasan Altan v. Turkey, п. 161–162).

1.8 Інші порушення

Крім перерахованих вище тенденцій, за час моніторингу спостерігачі IAC ISHR зіштовхнулися і з іншими порушеннями права на справедливий суд. І хоча кількість схожих порушень, зафіксованих нами, не дозволяє з упевненістю говорити про наявність тенденцій (крім зазначених раніше), проте сумарна кількість порушень не внесених до списку основних негативних тенденцій становить близько 22% від загальної кількості зафіксованих спостерігачами у 2024 році порушень.

Сфери серед яких найчастіше зустрічалися такі порушення:

1. Презумпція невинуватості: 8 порушень.
2. Включення сумнівних доказів: 6 порушень.
3. Повага до приватного життя: 6 порушень.
4. Перегляд законності затримання: 3 порушення.
5. Ігнорування рішень суду: 2 порушення.
6. Публічність слухань: 2 порушення.

До цього списку увійшли лише ті порушення, з якими спостерігачі стикалися неодноразово. Наприклад, випадки порушення презумпції невинуватості, а також включення до матеріалів справи сумнівних

⁸⁸ Результати вказані на початку цього розділу

доказів та порушення поваги до приватного життя мали місце більш ніж у 5% засідань, щодо яких проводився моніторинг. Варто зазначити, що в опитуванні, проведеному серед адвокатів⁸⁹, респонденти вказували, що стикалися з порушенням презумпції невинуватості найчастіше⁹⁰.

Якщо говорити про справи, у яких спостерігачі зафіксували дані групи порушень, то порушення принципу презумпції невинуватості спостерігалось у справах Филя С. В. та Залужного В. Б., Коломойського І. В., Дубінського О. А., Мангера В. М.; включення сумнівних доказів мало місце у справах Шершака М. І., Филя С. В. та Залужного В. Б., Малібоги Г. В., Князева В. С., Дикого Г. А. і Ходаковського П. М.; неповага до приватного життя - у справі Филя С. В. та Залужного В. Б.; перегляд законності затримання - у справах Коломойського І. В.; покладання тягаря доказування на сторону захисту фіксувалося у справах Филя С. В. та Залужного В. Б. а також Мунтяна І. М.; ігнорування рішень суду - у справах Коломойського І. В., Гаврилюка Д. М.; порушення принципу змагальності у справах Дубінського О. А., Князева В. С.; проблеми з публічністю слухань та порушення права на вільний вибір адвоката - у справі Сенніченко Д. В.

Варто зазначити, що багато з цих порушень фіксувалися спостерігачами ІАС ІШР у 2018, 2019 та 2020 роках, що може вказувати на «стабільність застосування» подібних зловживань. Однак, відсутність вищезгаданих порушень у списку основних негативних тенденцій може свідчити про наявність позитивних змін, про які йтиметься нижче.

1.9 Позитивні тенденції

Крім негативних тенденцій, під час моніторингу спостерігачами ІАС ІШР було зафіксовано й низку позитивних змін.

Позитивною є відсутність частини негативних тенденцій, виявлених у 2020 році, у списках основних тенденцій за 2024 рік.

Нагадаємо, що до цих тенденцій належать:

⁸⁹ Результати вказані на початку цього розділу

⁹⁰ Зі всього списку проблем з якими стикалися адвокати

1) включення до доказової бази «сумнівних» доказів;

2) некоректне використання та/або ігнорування практики ЄСПЛ.

Звичайно, поодинокі випадки порушень із зазначеного вище списку досі фіксуються спостерігачами. Проте, кількість виявлених порушень та кількість справ, у яких вони виявлені, не дозволяють говорити про наявність негативних тенденцій. Деякі тенденції минулих років, такі як блокування участі в суді обвинувачених та свідків, тиск на суд, зовсім не фіксувалися протягом 2024 року.

Варто зазначити, що у складний час повномасштабних бойових дій та пов'язаних із цим обмежувальних заходів деякі суди проводили офіційні відео-трансляції судових засідань для реалізації принципу публічності судового процесу.

1.10 Висновки

У своїх річних доповідях ІАС ІШР, окрім простої фіксації порушень, намагається виявляти їх причини, як і причини позитивних змін у судовій системі України.

Проблема гострої нестачі суддів, про яку експерти моніторингової місії ІАС ІШР писали у звітах за 2019 та 2020 рік, на жаль, досі не вирішена. Безумовно, ця обставина є одним із факторів численних порушень принципу розумності строків судового процесу. Судді просто фізично не в змозі оперативно розглядати справи, що надходять. Очевидним кроком на шляху вирішення цієї проблеми є збільшення кількості діючих суддів до встановленої норми. На нашу думку, питання вирішення цієї проблеми, як і п'ять років тому, багато в чому залежить не від «технічної» готовності судової системи прийняти нових суддів, а від політичних чинників.

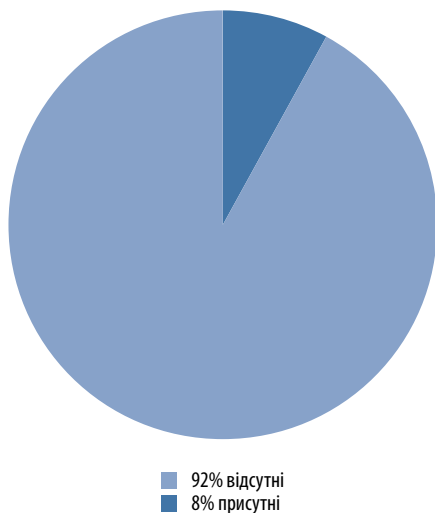
На жаль, у 2024 році продовжилася тенденція (зафіксована нашими експертами ще у 2020 році) на зменшення кількості судових засідань на яких не було виявлено порушень права на справедливий суд. Цей тренд змінив позитивну динаміку, що спостерігалася в 2019 році та раніше.

2. Аналіз статистичних даних

У цій частині доповіді ми більш детально ознайомимо читачів з результатами збору статистичних даних, які проводили спостерігачі ІАС ІШР під час моніторингу судових процесів у 2024 році¹. Усі результати ґрунтуються на даних спеціальних анкет, що заповнюються спостерігачами після кожного відвіданого судового засідання.

2.1 Публічність судових слухань

З точки зору реалізації права на публічність судового процесу цікавими є дані щодо присутності на судових засіданнях представників міжнародних організацій, таких як ОБСЄ та ООН, а також українських ЗМІ та громадських організацій. Зафіксовано 7 випадків присутності представників цих структур на судових засіданнях, що становить близько 8% від загальної кількості проведених моніторингових ІАС ІШР (див. мал. 2.1).

Мал. 2.1 Присутність представників інших організацій на судових засіданнях

Ці показники менші за показники 2020 року (коли проводився попередній подібний аналіз). Якщо брати до уваги ще й аналогіч-

¹ Оскільки моніторинг судових процесів відновився наприкінці 2023 року, кілька анкет з 2023 року також було включено до аналізу.

ні дані за 2019 рік, то можна говорити про тенденцію зменшення частки засідань на яких були присутні представники вищевказаних структур². Ймовірно, певну роль у такій негативній динаміці відіграли об'єктивні причини, такі як карантинні обмеження та повномасштабні бойові дії. Однак, зниження цього показника у чотири рази за п'ять років може також вказувати на нездатність громадськості та міжнародних структур сформувати стійку систему, що сприяє реалізації принципу публічності судового процесу.

Як і в попередніх річних звітах, ІАС ІШР збирав інформацію щодо публікації місця та часу слухань на офіційному сайті судової влади України. Результати цього моніторингу показали, що у 15 із 90 аналізованих випадків інформація про час проведення майбутнього судового слухання не була опублікована на сайті судової влади. Для порівняння у 2020 році було зафіксовано лише 2 (з 157) випадки відсутності інформації про час проведення слухання. Збільшення кількості «неопублікованих засідань» не тільки в абсолютних цифрах, а й у відсотковому співвідношенні до всіх засідань (17% у 2024 році проти 1,3% у 2020 році) вказує на ймовірне погіршення ситуації і в цьому елементі системи реалізації принципу публічності судового процесу.

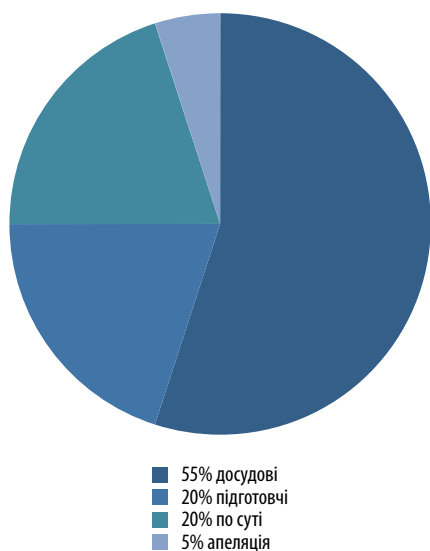
Безумовно, наявних даних не достатньо для того, щоб однозначно стверджувати про погіршення ситуації з реалізацією принципу публічності судового процесу, проте, наведені вище цифри, як мінімум, свідчать про необхідність ретельно проаналізувати ситуацію, що склалася, до того, як вона остаточно не сформується в постійну негативну тенденцію.

2.2 Судові засідання

Як і в попередніх річних звітах, ми підготували графік «Стадії розгляду справи» (див. мал. 2.2) із зазначенням типу судових засідань по яким здійснювався моніто-

² 2020 року були присутні на 10% засідань, у 2019 році на 33% засідань.

ринг. Традиційно, у загальній масі судових засідань, відвіданих спостерігачами ІАС ISHR у 2024 році, була значна кількість підготовчих засідань (20%). Однак найбільше засідань перебували на досудовій стадії (55%) Частка засідань, проведених по суті, склала 20%.

Мал. 2.2 Стадії розгляду справи

Цікаво подивитися на «результативність» усієї цієї маси засідань. Протягом року наші спостерігачі відстежували чому були присвячені судові засідання. Із загальної кількості засідань, на 20 засіданнях вивчалися матеріали справи (що становить 33% усіх засідань проведених по суті і досудових засідань). Свідки та потерпілі допитувалися на одному засіданні (8% усіх засідань проведених по суті).

Традиційно, найпопулярнішою темою під час судових засідань був розгляд питання про запобіжний захід для підозрюваних / обвинувачених (обрання запобіжного заходу або його продовження). На 37 судових засіданнях розглядалося питання запобіжного заходу. Це, наприклад, становить 41% від усіх засідань (включаючи проведені по суті, досудові, підготовчі та апеляційні).

Який запобіжний захід був найпопулярнішим? Під час моніторингу судових засідань спостерігачі фіксували³:

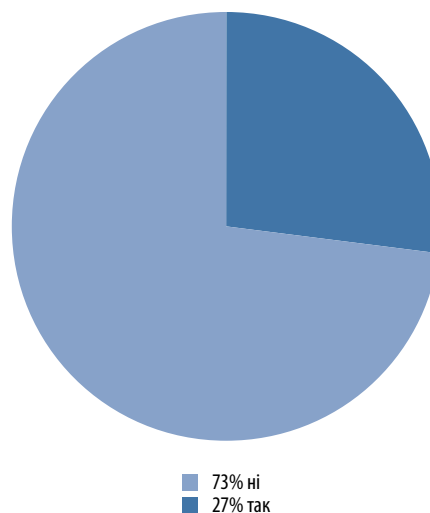
1. Утримання під вартою — 43 рази;
2. Особисте зобов'язання — 15 разів;

³ Йдеться про запобіжний захід на момент проведення судового засідання

3. Застава — 3 рази
4. Відсутність запобіжного заходу — 29 разів.

2.3 Рівність сторін

Важливою складовою справедливого судового процесу є дотримання принципу рівності сторін. Для того, щоб оцінити ситуацію в судових процесах, моніторинг яких здійснювався ІАС ISHR, ми проаналізували «ставлення» судів до сторін процесу на прикладі ухвал суду про задоволення або відмову в задоволенні клопотань сторін. В результаті було підготовлено два графіки (див. мал. 2.3 та 2.4).

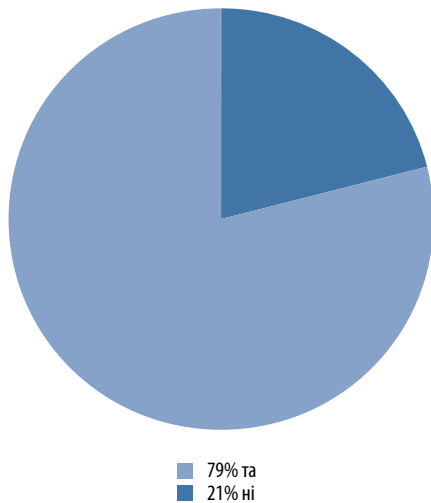

Мал. 2.3 Співвідношення задоволених клопотань сторони захисту

Усього сторона захисту подавала клопотання на 67 засіданнях із 90, сторона обвинувачення подавала клопотання на 33 засіданнях. Згідно з отриманими результатами, на 18-ти засіданнях клопотання сторони захисту задовольнялися судом (це становить 27% від 67 засідань). В той час, як засідань із задоволеними клопотаннями з боку прокуратури — 79% (клопотання задовольнялися на 26 із 33 засідань). Окремо слід зазначити, що частина клопотань сторін залишилася без розгляду під час судових засідань.

Ці дані можуть вказувати на те, що в ході процесу у обвинувачення майже

втричі більше шансів отримати задовільне рішення суду щодо своїх клопотань. Цікаво, що в доповіді за 2020 рік експер-

Мал. 2.4 Співвідношення задоволених клопотань сторони обвинувачення

ти моніторингової місії ІАС ІШР виявили подібне співвідношення між шансами сторони захисту та обвинувачення⁴. Такий розрив може свідчити про наявність проблеми із реалізацією принципу рівності сторін у судах України.

Розглядаючи дані, зібрані моніторинговою місією ІАС ІШР у 2018, 2019, 2020 та 2024 роках, можна припустити, що захист та обвинувачення не знаходяться в рівних умовах при розгляді судами клопотань сторін.

2.4 Аналіз динаміки ситуації із дотриманням права на справедливий суд у деяких українських судах

У 2020 році ми вперше спробували проаналізувати роботу судів України та скласти рейтинг судів на підставі кількості зафіксованих у цих судах порушень права на справедливий суд. Кількість судів, у яких проводився моніторинг у 2024 році, не дозволяє (7 судів у 2024 проти 49

⁴ У 2020 році сторона обвинувачення мала приблизно у 2,5 рази більше шансів на задоволення своїх клопотань

судів у 2020) скласти ідентичний рейтинг. Проте, більшість судів, у яких проводився моніторинг у 2024 році, входили до рейтингу 2020 року. Використовуючи результати аналізу за 2020 рік, ми можемо порівняти їх із даними за 2024 рік і на цій підставі розпочати відстеження динаміки дотримання права на справедливий суд для цих конкретних судів. Такий аналіз є цікавим і перспективним, оскільки дозволяє використовувати як напрацювання минулих років, так і дані зібрані в 2024 році, що дозволить у майбутньому використовувати цей масив інформації при складанні більш широкого рейтингу.

Перед тим як подати результати роботи, варто роз'яснити принцип, за яким складався рейтинг судів 2020 року. Найлегше просто навести цитату з минулого звіту:

«При складанні рейтингу нам знадобилося вирішити такі питання:

1. Як нівелювати вплив великої кількості спостережень у конкретному суді на загальну суму виявлених у цьому суді порушень? Адже є велика ймовірність того, що чим більше спостережень було проведено в конкретному суді (тобто чим довший загальний період спостережень), тим більша кількість порушень буде виявлена. У той же час у судах, де було проведено спостереження лише одного засідання, ймовірність виявлення великої кількості порушень падає. ...

Відповіддю на перше запитання стало використання середньої арифметичної кількості порушень за одне засідання у кожному конкретному суді. Таким чином ми змогли значно зменшити загальний спектр порушень у судах. Замість величезного спектру від 0 до 68 (як це було б за умови загальної кількості порушень виявлених у кожному суді за 2020 рік) ми отримали спектр від 0 до 4,5. На наш погляд, таке співвідношення цифр коректніше показує загальну картину спостережень».

Для аналізу динаміки на даному етапі дослідження ми будемо використовувати методику описану у наведеній вище цитаті.

Отже, порахуємо середню арифметичну кількість порушень у судах⁵, на підставі даних зібраних у 2024 році:

⁵ Враховуються лише ті суди, за якими є аналогічні дані за 2020 рік.

Вищий антикорупційний суд – 1,9 порушень

Київський апеляційний суд – 2,8 порушень

Печерський суд Києва – 2,6 порушень

Шевченківський суд Києва – 1 порушення

Дніпровський суд Києва – 2 порушення
Тепер порівняємо ці цифри з аналогічними даними за 2020 рік:

Вищий антикорупційний суд – 1,5 порушень

Київський апеляційний суд – 0,5 порушень

Печерський суд Києва – 1,4 порушень

Шевченківський суд Києва – 0,9 порушень

Дніпровський суд Києва – 1,2 порушень

В цілому усі суди показали зростання середньої кількості порушень за одне засідання. Однак, у ситуації з Вищим антикорупційним судом і, особливо, з Шевченківським районним судом міста Києва, це зростання відносно незначне. Це може вказувати на певну стабільність цього показника у двох судах. Інша ситуація склалася з Київським апеляційним судом та Печерським районним судом Києва. Тут середня кількість порушень збільшилася в рази (майже вдвічі для Печерського районного суду та більш ніж у п'ятеро для КАС). Окремо варто згадати про Дніпровський районний суд міста Києва, вищезазначені цифри дозволяють віднести цей суд до групи, в якій кількість порушень збільшилася в рази, однак у 2024 році спостерігачі ІАС ISHR провели моніторинг всього одного засідання у цьому суді.

Варто зазначити, що не всі виявлені спостерігачами ІАС ISHR порушення відбуваються внаслідок дій (або бездіяльності) суду. Суб'єктами порушень можуть також бути сторони процесу або навіть треті особи (наприклад, адміністрація СІЗО, громадські активісти тощо). Наш аналіз скоріше вказує на «судові регіони», у яких були зафіксовані порушення.

ІАС ISHR планує продовжити роботу над рейтингом у 2025 році.

2.5 Взаємозв'язок інкримінованих статей та кількості порушень у судовому процесі

У 2024 році ми продовжили з'ясовувати, наскільки кожна зі статей Кримінального кодексу пов'язана з частотою порушень права на справедливий суд. Ще у 2019 році експерти ISHR розробили спеціальний алгоритм. Мета такого інструменту – максимально об'єктивно виявляти потенційно «несправедливі» судові процеси (якщо будуть відомі статті КК, у провадженнях за якими найчастіше відбуваються порушення) та ефективніше спрямовувати зусилля на профілактику порушень права на справедливий суд.

Залучення даних, зібраних у 2024 році до результатів 2020 та 2019 років, дозволяє зробити наступний крок у розробці алгоритму, оскільки точність отриманих результатів залежить від масштабів охоплення судових процесів (чим більше процесів – тим точніше результат).

У чому полягає наш метод? Кожен процес часто включає різні інкриміновані статті КК (див., наприклад, табл. 2.3). Зважаючи на це, неможливо безпосередньо визначити, яке ж обвинувачення (стаття КК) найбільше впливає на відхилення судових засідань від процесуальних норм⁶. Однак, надавши кожній статті КК деякий коефіцієнт порушень X_s , ми можемо скласти систему рівнянь. Для цього надамо кожній справі D_i безліч статей КК S_i , які в ньому фігурують. Підсумовуючи по кожній справі всі вагові коефіцієнти статей, що проходять по ньому, ми отримаємо наступну систему:

Загалом такі системи немють точних рішень. Однак, припускаючи, що жодна стаття не може мати негативного коефіцієнта, тобто $X \geq 0$, ми можемо знайти таке рішення, яке дасть нам найменшу помилку. Таким чином, ми ізолюємо вплив кожної окремої статті на перебіг судових засідань. Результати застосування цієї методики на дані моніторингу 2019, 2020 та 2024 років наведено у табл. 2.4.

Цього року у нас з'явилася можливість вкотре проаналізувати роботу алгоритму на

⁶ За «норму» прийнято справедливий судовий процес, у якому відсутні порушення

$$\left\{ \begin{array}{l} D_1 = \sum_{s \in S_1} X_s \\ D_2 = \sum_{s \in S_2} X_s \\ \dots \\ D_i = \sum_{s \in S_i} X_s \\ \dots \end{array} \right.$$

практиці. Для цього порівнюємо дані 2019–2020 року (табл. 2.3) з даними за 2019–2024 роки (табл. 2.3).

По-перше, на кінець 2024 року кількість статей, за якими ми маємо дані, збільшилася з 59 до 66. Це не тільки розширює

Стаття	X_s , коеф. порушень	Стаття	X_s , коеф. порушень
437	3,73	186	0,09
377	2,82	122	0,06
286	1,83	258-5	0,02
364	1,5	112	0,01
317	1,47	258-3	0
190	1,31	438	0
149	1,3	427	0
342	1,27	407	0
260	1,24	366-1	0
366	1,17	365	0
369	1,1	364-1	0
187	1,01	358	0
111	1,01	357	0
NA	1	353	0
368-2	1	348	0
185	1	345	0
289	0,56	343	0
368	0,55	341	0
307	0,53	340	0
263	0,51	309	0
127	0,5	263-1	0
121	0,49	255	0
109	0,48	253	0
1,28	0,37	209	0
115	0,33	206-2	0
113	0,32	199	0
110	0,26	189	0
191	0,25	161	0
258	0,17	147	0
ЦС	0,17	146	0
194	0,1	125	0
129	0,1		

Таблиця 2.3: Коефіцієнт кількості порушень у відповідності зі статтею обвинувачення, 2019-2020.

діапазон досліджуваних статей КК, а й позитивно впливає на обчислення коефі-

цієнта кожної статті, оскільки одні й ті самі статті фігурують у різних справах і таким чином «взаємодіють» з іншими статтями.

Стаття КК	Коеф.	Стаття КК	Коеф.
438	3,73	110	0,13
377	2,65	186	0,11
351-2	2,62	112	0,11
368-4	1,85	468	0
286	1,83	437	0
317	1,75	407	0
364	1,58	369-2	0
260	1,48	365	0
149	1,3	364-1	0
190	1,28	358	0
342	1,27	357	0
111	1,27	353	0
191	1,03	348	0
187	1,01	345	0
N.A.	1	343	0
469	1	341	0
368-2	1	340	0
185	1	309	0
368	0,91	263-	0
121	0,79	258-5	0
369	0,69	258-3	0
366	0,64	255	0
289	0,54	253	0
115	0,5	212	0
113	0,44	209	0
127	0,42	199	0
263	0,39	194	0
109	0,38	189	0
206-2	0,36	161	0
258	0,29	147	0
128	0,28	146	0
122	0,27	125	0
307	0,25	366-1	0
129	0,18	427	0

Таблиця 2.4: Коефіцієнт кількості порушень відповідно до статті обвинувачення, 2019-2024.

По-друге, збільшення кількості справ, статей та виявлених порушень допомагає стабілізувати весь рейтинг. Це можна спостерігати щодо зменшення розкиду коефіцієнта порушень: якщо у 2019 році його спектр охоплював величини від 0 до 5, то у 2020 та 2024 роках він охоплює величини від 0 до 3.73.

Тепер розглянемо динаміку змін у рейтингу статей. Більшість статей, які знаходилися в перших рядках рейтингу в 2020 році, залишилися в першій десятці рейтингу 2024 (сім з десяти). Це може

свідчити, що на третьому році роботи алгоритму рейтинг починає стабілізуватися. Дві статті з «лідерів» 2020 року опустилися значно нижче (ст. 437 з 1 на 67 місце, ст. 366 з 10 на 22 місце). У випадку ст. 437 це пов'язано з тим, що починаючи з 2019 року ця стаття фігурувала лише в одній справі, тому її місце в рейтингу, як і раніше, не стабільне. Що ж до ст. 366, то її коефіцієнт порушень впав майже вдвічі, що й призвело до зниження рейтингу на 12 пунктів. Щодо третьої статті, яка вибула з десятки «лідерів» - ст. 342, то її коефіцієнт залишився незмінним з 2020 року, але інші статті з великими коефіцієнтами змістилися з восьмого на дванадцяте місце.

Щодо трьох нових статей у першій десятці рейтингу 2024 року. Лідером стала ст. 438, її зліт пов'язаний з тією ж ситуацією у якій опинилася ст. 437 (лідер минулого рейтингу) – починаючи з 2019 року ця стаття фігурувала тільки в одній справі, що знаходилася на моніторингу, тому її місце в рейтингу, як і раніше, не стабільне. Більш того, ст. 438 та ст. 437 фігурують в тій самій справі, тому алгоритм періодично змінює місцями їх коефіцієнти порушень. Щойно зростає кількість справ у яких фігурують дані статті, ситуація з їхніми стрибками у рейтингу стабілізується. Так сталося, наприклад, зі ст. 190. У 2019 році вона перебувала на першому місці (з коефіцієнтом 5), але після того, як у 2020 році кількість справ у яких інкримінується ст. 190 збільшилось з 1 до 5, стаття опустилася на 6 місце (з коефіцієнтом 1.31). У 2024 році ст. 190 опустилася на 10-е місце, все ще залишаючись в десятці лідерів, з коефіцієнтом 1.28. Аналогічна ситуація склалася і з ще двома новачками у першій десятці (ст. 351–2 та ст. 368–4). Обидві статті вперше з'явилися саме у 2024 році (кожна фігурує лише в одній справі) і одразу посіли третє та четверте місце у рейтингу.

Тепер розглянемо динаміку щодо семи статей, що залишаються у першій десятці рейтингу починаючи з 2020 року. Тільки у двох статей коефіцієнт не змінився (ст. ст. 286, 149), в інших п'яти статей (ст.ст. 377, 317, 364, 260, 190) коефіцієнт зріс чи зменшився.

Навіть у тих статей, які не фігурували у нових справах 2024 року, і зустрічалися лише у процесах ще 2020 року, спостері-

гається зміна коефіцієнта. Це пов'язано з тим, що інші статті у таких справах, 2020 та 2019 років, зустрічалися у нових справах (моніторинг яких проходив у 2024 році) та зміна їхнього коефіцієнта спричинила зміну коефіцієнта статей зі «старих» справ.

Усе це свідчить про те, що рейтинг статей є динамічним, тобто таким, що постійно змінюється у міру надходження нових даних. Хоча зміни 2024 року певною мірою підтверджують припущення, зроблене в доповіді за 2020 рік про те, що включення достатньої кількості даних призведе до певної рівноваги, де коливання коефіцієнта порушень кожної статті будуть не настільки значними.

Щодо прикладного використання алгоритму, на данному етапі можна припустити: якщо у статті КК високий коефіцієнт порушень (наприклад, перевищує 1), може спостерігатися велике відхилення від норми, тобто має місце велика кількість пору-

Індекс справи	Стаття КК	Порушень / засідання
7	115	3,75
13	364, 358, 368-4	3,42
10	364	3
11	191	3
12	109, 351-2, 255	3
14	368	3
1	111, 255	2,8125
5	121	2,75
4	191, 209	2,5
6	364	2
9	364	2
22	255, 191	2
24	191, 366	2
31	191, 367	1,66
25	115, 263	1,5
3	369	1
15	368	1
17	191	1
21	468, 469	1
23	364, 358	1
26	191, 209	1
27	191	1
28	368	1
29	368	1
30	Господарська справа	1
8	366	0,333333333
2	369-2	0
16	255, 212, 364	0
18	172-7 КУнАП	0
19	191	0
20	368	0

Таблиця 2.5: Судові процеси, інкриміновані злочини (статті КК) та нормована кількість порушень

шень⁷. На даний момент⁸ ми можемо скласти список статей, що фігурують у лідерах рейтингу з 2020 року (без урахування статей із нестабільним рейтингом). До такого списку входять:

Стаття 377. Погроза або насильство щодо судді, народного засідателя чи присяжного

Стаття 286. Порушення правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту особами, які керують транспортними засобами

Стаття 317. Організація або утримання місць для незаконного вживання, виробництва чи виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів

Стаття 364. Зловживання владою або службовим становищем

Стаття 260. Створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань

Стаття 149. Торгівля людьми

Стаття 190. Шахрайство

Алгоритм все ще перебуває в розробці⁹ і ми сподіваємося, що у 2025 році нам вдасться залучити до цієї роботи представників наукової спільноти та судової сфери. Дане дослідження насамперед спрямоване на розробку інструменту, що дозволяє, наприклад, спрямовувати зусилля моніторингу судових процесів саме на справи з підвищеним «потенціалом порушень».

і для учасників судового процесу). Він, як мінімум, дає можливість поставити низку питань і, згодом, може полегшити процес розробки стратегії та прийняття рішень учасниками процесу та судом.

Експерти ІАС ІШР продовжують використання та розвиток цих методів при аналізі результатів моніторингу дотримання права на справедливий суд у 2025 році. Така робота дасть змогу точніше виділити наявні негативні тенденції, змодельовати шляхи їх розвитку, встановити масштаби завданих судовій системі збитків та сприяти розробці превентивних заходів.

2.6 Висновки

Використання методів статистики та математичного аналізу знаходить своє застосування у такій сфері як судовий процес. Вони дозволяють перевірити і, у певних випадках, підтвердити логічні висновки, здогадки та спрогнозувати подальший розвиток ситуації за допомогою об'єктивних даних, отриманих спостерігачами ІАС ІШР під час моніторингу судових процесів. Такий підхід сприяє об'єктивнішому аналізу ситуації (як для спостерігачів, так

⁷ Наприклад, ст. 438 зустрічалася лише в одній справі. За два роки спостережень у цій справі було зафіксовано 56 порушень.

⁸ Згідно рейтингу 2024 року

⁹ Робота над алгоритмом була перервана на кілька років, у зв'язку з воєнними діями та неможливістю проведення моніторингу судових засідань

3. Звіти моніторингу судових засідань у 2024 році

3.1 Судовий процес відносно Аблова Є. В. та інших

Моніторинг судового процесу відносно Аблова Євгенія Валерійовича та інших (04.11.2024)

4 листопада 2024 року у Вищому антикорупційному суді продовжився розгляд заяви про самовідвід судді та заяв про відвід суддів у рамках кримінального провадження № 991/2030/22 відносно судді Аблова Є. В. та інших, яких обвинувачують у вчиненні кримінальних правопорушень, передбачених ч. 1 ст. 109; ч. 5 ст. 27, ст. 351–2, ч. 1 ст. 255 КК України (створення злочинної організації, керівництво такою організацією або її структурними частинами). На засіданні були присутні обвинувачені, захисники, прокурор та колегія суддів з Кравчуком О. О., Галабалою М. В. та головуючим Ногачевським В. В.

Справа розглядається по суті. Моніторинг засідання проводився шляхом перегляду офіційної відео трансляції.

Фактично весь час судового засідання був виділений стороні захисту для обґрунтування необхідності задоволення заяв про відвід суддів та заяви про самовідвід судді Кравчука О. О.

Захисники наголосили на систематичній процесуальній поведінці суду, яка, на їхню думку, ставить під сумнів об'єктивність та неупередженість суддівської колегії, а також порушує принцип рівності сторін у судовому процесі. Крім того, вони вказують на наявність конфлікту інтересів у суддівській колегії, що посилює обґрунтованість таких сумнівів.

Стосовно сумнівів в неупередженості та рівності сторін. Щодо питань неупередженості суду та забезпечення рівності сторін, сторона захисту відзначає, що суд часто розглядає клопотання без участі всіх представників сторони захисту, включаючи осіб, які безпосередньо ініціювали відповідні процесуальні документи. Така практика істотно обмежує можливості захисту належно представити свою позицію, що, на

думку адвокатів, порушує їхнє право бути «почутими». Стосовно практики розгляду клопотань без всіх учасників сторони захисту, головуючий суддя в одному з засідань зазначив: «що для них важливі швидкі строки розгляду справи, а тому вони трошки змінюють процесуальну практику розгляду клопотань».

Крім того, захисники звертають увагу, що є об'єктивні сумніви в неупередженості суддів, тим більше, що один з учасників суддівської колегії заявив самовідвід, так як «у нього є сумніви в своїй неупередженості». Незважаючи на це даний відвід досі не вирішений, і вищезазначений суддя уже щонайменше два засідання продовжує брати участь в судовому процесі.

Стосовно рівності сторін судового процесу експерти моніторингової місії ІАС ІШР наголошують на тому, що стаття 6 § 3 (b) Конвенції включає в підготовку захисту від імені обвинуваченого все, що є «необхідним» для судового розгляду. Обвинувачений повинен мати можливість організувати свій захист належним чином і без обмежень щодо здатності викладати всі відповідні аргументи захисту перед судом першої інстанції та таким чином вплинути на результат провадження» (Kikabidze v. Georgia, п. 43). Крім того, варто додати, що метою Конвенції є гарантування не теоретичних чи ілюзорних прав, а прав практичних та ефективних, це право може вважатися ефективним лише тоді, коли зауваження дійсно «почуті», тобто належним чином розглянуті відповідним судом. Іншими словами, дія статті 6 ЄКПЛ полягає, серед іншого, в тому, що на «суд» покладається обов'язок провести належний розгляд клопотань, аргументів і доказів, наданих сторонами, без шкоди для оцінки їхньої доречності. Крім того, ЄСПЛ повторює, що принцип змагальності та принцип рівності сторін, які тісно пов'язані між собою, є основоположними складовими поняття «справедливий судовий розгляд» у розумінні пункту 1 статті 6 Конвенції. Вони вимагають «справедливого балансу» між сторонами: кожній стороні повинна бути надана розумна можливість

представити свою справу в умовах, які не ставлять її в істотно невігідне становище порівняно з її опонентом або опонентами (Đurić v. Serbia, п. 69, 71).

З огляду на практику розгляду клопотань, що застосовується судом, виникають об'єктивні сумніви у тому що обвинуваченим і стороні захисту забезпечуються достатні можливості для належної підготовки та представлення своєї правової позиції. У зв'язку з цим експерти моніторингової місії IAC ISHR не можуть побоюванням сторони захисту стосовно порушення судом принципу рівності сторін та забезпечення права бути «почутими» в рамках судового процесу визнати як однозначно необгрунтовані. Додатково, висловлювання суду про «зміну практики розгляду клопотань» не може розглядатися як таке, що відповідає стандартам справедливого судового розгляду, встановленим статтею 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. Забезпечення справедливого розгляду не зводиться до досягнення максимальної швидкості процесу, а передбачає гарантії проведення судового розгляду в розумні строки, що включають право сторін висловлюватися щодо заявлених клопотань.

Стосовно сумнівів в неупередженості суду ЄСПЛ у своїй практиці неодноразово повторював, що неупередженість зазвичай означає відсутність упередження або упередженості, а її наявність або відсутність може бути перевірена різними способами. Згідно з усталеною практикою Суду, наявність безсторонності для цілей пункту 1 статті 6 має визначатися відповідно до суб'єктивного критерію, який враховує особисте переконання та поведінку конкретного судді, тобто, чи мав суддя будь-які особисті упередження або упередженість у даній справі; а також відповідно до об'єктивного критерію, тобто шляхом з'ясування того, чи сам суд і, серед інших аспектів, його склад надавали достатні гарантії для виключення будь-яких законних сумнівів щодо його неупередженості (Sacharuk v. Lithuania, п. 101). Враховуючи те, що один з учасників суддівської колегії подав самовідвід, але при цьому й надалі продовжує брати участь в судовому процесі, то це вже є достатньою підставою для виникнення об'єктивних сумнівів в неупередженості суду. Для спостерігачів IAC ISHR залишилося

нерозумілим яким чином суд усунув всі можливі сумніви в своїй неупередженості.

Стосовно можливого конфлікту інтересів. Захисники звернули увагу на обставини, які, на їхню думку, викликають обгрунтовані сумніви щодо неупередженості суддівської колегії. Зокрема, зазначається, що суддя Галабала М. В. перебуває в дружніх стосунках із потерпілим. Цей факт, за словами адвокатів, є загальновідомим та широко висвітлювався у засобах масової інформації.

Крім того, ще один член суддівської колегії, суддя Кравчук О. О., подав заяву про самовідвід, посилаючись на попередній досвід спільної роботи з потерпілим у межах одного структурного підрозділу, що, за його власним визнанням, викликає у нього сумніви щодо власної неупередженості. Проте, як було зазначено вище, він все ще продовжує брати участь в цій справі.

Європейський суд з прав людини нагадує, що при оцінці дотримання принципу неупередженості необхідно враховувати питання внутрішньої організації судової системи. Зокрема, наявність національних процедур, спрямованих на забезпечення неупередженості, таких як правила, що регламентують відведення суддів, є вагомим аспектом. Такі правила демонструють прагнення законодавця усунути будь-які обгрунтовані сумніви щодо неупередженості конкретного судді або суду та спрямовані на забезпечення об'єктивності шляхом усунення факторів, що породжують такі сумніви. Окрім забезпечення відсутності фактичної упередженості, вони спрямовані на усунення будь-якої видимості упередженості і, таким чином, сприяють зміцненню довіри, яку суди в демократичному суспільстві повинні викликати у громадськості. Таким чином, будь-який суддя, щодо якого є законні підстави побоюватися відсутності неупередженості, повинен взяти самовідвід (Paunovic V. Serbia п. 36). Враховуючи обставини справи, ми не можемо стверджувати, що суд належним чином усунув всі сумніви в своїй неупередженості, особливо враховуючи ситуацію з вирішенням самовідводу судді.

Суд заслухавши доводи сторони захисту та думку прокурора прийняв рішення відмовити в задоволенні заяви про самовідвід судді та заяв про відвід суддів.

З огляду на вищевикладене, експерти моніторингової місії ІАС ІSHR вважають, що у даному судовому процесі існують обґрунтовані сумніви щодо можливих порушень принципу неупередженості суду (п. 1 ст. 6 ЄКПЛ), права на захист (п. 3 ст. 6 ЄКПЛ) та принципу рівності сторін (п. 1 ст. 6 ЄКПЛ). У зв'язку з цим справа рекомендована до подальшого моніторингу для забезпечення об'єктивної оцінки дотримання стандартів справедливого судового розгляду.

3.2 Судовий процес відносно Альперіна В. О., Тупальського С. В. та інших

Моніторинг кримінального провадження відносно Альперіна Вадима, Тупальського Сергія та інших (судове засідання від 16.09.2024)

16 вересня 2024 в приміщенні Вищого антикорупційного суду відбулося судове засідання по справі № 991/2892/22 відносно бізнесмена Вадима Альперіна, екс-керівника Київської міської митниці Сергія Тупальського та інших, яких обвинувачують у вчиненні кримінальних правопорушень передбачених ст. 255, ч. 3 ст. 27 ч. 3 ст. 212, ч. 3 ст. 27 ч. 2 ст. 364 КК України (створення злочинної організації, умисне ухилення від сплати податків, зловживання владою або службовим становищем).

З мас-медіа спостерігачам ІАС ІSHR стало відомо, що Вадим Альперін обвинувачується у створенні та участі у злочинній організації, яка ввозила до країни товари за заниженою митною вартістю. За версією слідства розмір завданих збитків становить приблизно 63,8 млн. гривень. Моніторинг даного провадження відбувався завдяки офіційній трансляції засідання.

Кримінальне провадження перебуває на стадії підготовчого судового засідання.

На початку судового засідання захисник Вадима Альперіна подав клопотання про повернення обвинувального акту, обґрунтовуючи його наступними доводами.

По-перше, адвокат зазначив, що Вадим Альперін обвинувачується в умисному ухиленні від сплати податків, разом з тим, ДПС, митниця або будь-який інший

державний орган не висували жодних претензій відносно нього, з огляду на це, обвинувачення щодо несплати податків є неспроможним. Крім того, адвокат зазначив, що в даному кримінальному провадженні взагалі відсутні потерпілі та цивільні позивачі.

По-друге, захисник звернув увагу суду на те, що в обвинувальному акті не конкретизовано обвинувачення стосовно кожного із обвинувачених, непослідовно викладена фабула та неповною мірою розкриті суб'єктивна та об'єктивна сторони, інкримінованих злочинів.

Крім того, на думку адвоката, викладені в обвинувальному акті обставини та застосовані формулювання не можуть бути складом злочинів, інкримінованих обвинуваченим. Більше того, зі слів захисника, прокурор вказує в обвинувальному акті, а отже вважає встановленими ті факти, які не були відображені в повідомленні про підозру.

З огляду на викладене, позиція захисника зводилась до нерозуміння стороною захисту суті обвинувачення, що унеможливило надання якісної та ефективного правової допомоги і відповідно порушує право Вадима Альперіна на захист.

Захисники інших обвинувачених у даному кримінальному провадженні подали окремі клопотання про повернення обвинувального акту, які містили аналогічну правову позицію з приводу незрозумілого формулювання обвинувачення та неможливості розмежування обвинувачення за кожним епізодом протиправної діяльності відносно всіх обвинувачених.

З урахуванням вищевикладеного стороною захисту зазначила, що обвинувальний акт не може бути призначений до судового розгляду та на підставі п. 3 ч. 3 ст. 314 КПК України підлягає поверненню.

Як вже неодноразово наголошували експерти моніторингової місії ІАС ІSHR право на захист є невід'ємним елементом права на справедливий судовий розгляд, закріпленого ст. 6 Європейської Конвенції з прав людини (далі – ЄКПЛ). Гарантування та дотримання цього права сприяє ефективній участі особи у процесі та уникненні можливого неправомірного засудження.

Той факт, що кожен захисник, готуючи клопотання про повернення обвинувально-

го акту, приділив значну увагу нерозумінню висунутого обвинувачення викликає занепокоєння. Основною умовою загальної справедливості кримінального провадження є висвітлення точної і повної інформації про характер і причин обвинувачення, а також про юридичну кваліфікацію.

Обвинувальний акт відіграє вирішальну роль у кримінальному процесі, оскільки саме з моменту його вручення, особа вважається офіційно письмово повідомлена про фактичну та правову підставу для обвинувачення проти неї (Kamasinski v. Austria, п. 79). Стаття 6 § 3 а) ЄКПЛ визнає за обвинуваченим право бути поінформованим не лише про «причину» обвинувачення, тобто про матеріальні факти, висунені проти нього, і на яких ґрунтується обвинувачення, але й про «характер» обвинувачення, тобто про юридичну кваліфікацію цих фактів (Mattoccia v. Italy, п. 59).

Окрім того, під час судового засідання адвокати зазначили, що згідно обвинувального акту інкриміновані їх підзахисним злочини були скоєні за попередньою змовою з групою осіб матеріали по яким були виділені в окремі провадження, а отже зібрані матеріали по цим особам не будуть предметом розгляду в даному кримінальному провадженні. Захисники вважають, що це становить значну проблему для розгляду справи, зокрема через те, що неможливо буде допитати цих осіб у зв'язку з неможливістю встановити їх статус в цьому процесі, — обвинуваченими вони вже не можуть бути, оскільки матеріали були виділені і статус свідка їм не можна надати, оскільки згідно обвинувального акту вони є учасниками злочинної організації.

З огляду на викладене, адвокати подали клопотання у якому просили зобов'язати прокурора надати інформацію щодо статусу кримінальних проваджень відносно осіб, що фігурують в обвинувальному акті у даному кримінальному провадженні, проте, матеріали по яким були виділені, задля забезпечення права на захист.

Хоча наразі невідомий статус кримінальних проваджень відносно згаданих осіб спостерігачі ІАС ІШР вважають за доцільне звернути увагу на справу Adamo v. Slovakia (п.п. 56–71) у якій ЄСПЛ визнав порушенням статті 6 ЄКПЛ засудження особи заснованого вирішальним чином на

заявах співучасника, що впливають із домовленості щодо укладення угоди про визнання провини.

Під час судового засідання суд не розглянув по суті жодне з клопотань та оголосив перерву більше ніж на місяць.

Спостерігачами моніторингової місії ІАС ІШР під час судового не було зафіксовано жодного порушення. Враховуючи позицію сторони захисту щодо можливого порушення права на захист, справу рекомендовано до повторного моніторингу.

3.3 Судовий процес відносно Барсеґян М. Х., Божко М. П., Волкової Н. Д., Нестерук Д. О

Моніторинг судового процесу відносно Барсеґян М. Х., Божко М. П., Волкової Н. Д., Нестерук Д. О. (22.10.2024)

22 жовтня 2024 року у Вищому антикорупційному суді відбулось судове засідання по справі № 991/6293/24 відносно Барсеґян М. Х., Божко М. П., Волкової Н. Д., Нестерук Д. О. яких обвинувачують у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ч. 5 ст. 191 КК України (привласнення чи розтрата чужого майна, яке було ввірене особі чи перебувало в її віданні, якщо вони вчинені в особливо великих розмірах або організованою групою). На засіданні були присутні обвинувачені, їхні захисники, прокурори та колегія суддів на чолі з головуючим суддею Крикливим В. В. Розгляд справи відбувався по суті.

Протягом більшої частини засідання прокурор представляла докази, зібрані стороною обвинувачення. Спостерігачі ІАС ІШР відзначили процесуально коректну поведінку головуючого судді, який регулярно уточнював, чи має сторона захисту зауваження стосовно представлених доказів і чи забезпечений їх доступ до оголошених матеріалів. Така практика свідчить про дотримання принципу рівності сторін відповідно до статті 6 Європейської конвенції з прав людини (ЄКПЛ), яка вимагає, щоб кожній стороні було надано рівну можливість для захисту своїх інтересів.

Сторона захисту звернулася з питанням, чи було судом вирішено раніше подане клопотання про витребування певних

матеріалів. Головуючий суддя пояснив, що це питання розглядатиметься на наступних засіданнях. Як стало відомо спостерігачам ІАС ІШР, захист подавав це клопотання щонайменше тричі на різних етапах провадження, проте суд відмовляв у його задоволенні. Захисники стверджують, що вказані матеріали є важливими для з'ясування обставин справи, і їх відсутність може порушувати право на ефективний захист.

Європейський суд з прав людини (ЄСПЛ) наголошує, що метою Конвенції є гарантія не теоретичних чи ілюзорних прав, а прав практичних та ефективних. Це право може вважатися ефективним лише тоді, коли зауваження дійсно “почуті”, тобто належним чином розглянуті відповідним судом. Іншими словами, дія статті 6 ЄКПЛ полягає, серед іншого, в тому, що на “суд” покладається обов'язок провести належний розгляд клопотань, аргументів і доказів, наданих сторонами, без шкоди для оцінки їхньої доречності. Крім того, ЄСПЛ повторює, що принцип змагальності та принцип рівності сторін, які тісно пов'язані між собою, є основоположними складовими поняття “справедливий судовий розгляд” у розумінні пункту 1 статті 6 Конвенції. Вони вимагають “справедливого балансу” між сторонами: кожній стороні повинна бути надана розумна можливість представити свою справу в умовах, які не ставлять її в істотно невігідне становище порівняно з її опонентом або опонентами (*Đurić v. Serbia*, п. 69, 71). «Стаття 6 § 3 (b) Конвенції має на увазі, що основний захист від імені обвинуваченого / підозрюваного може включати все, що є «необхідним» для підготовки основного судового розгляду. Обвинувачений/підозрюваний повинен мати можливість організувати свій захист належним чином і без обмежень щодо здатності викладати всі відповідні аргументи захисту перед судом першої інстанції та таким чином вплинути на результат провадження» (*Kikabidze v. Georgia*, п. 43).

Наявні факти викликають обґрунтовані сумніви щодо збереження належного процесуального балансу між сторонами стосовно цього питання, окрім того, подальше зволікання суду з вирішенням цього клопотання без належної аргументації (при тому, що сторона захисту неодноразово підкреслювала його важливість (подавали

його щонайменше тричі) може порушити право на ефективний захист та справедливий судовий розгляд.

Захисники також висловили спостерігачам ІАС ІШР занепокоєння процесуальною поведінкою суддів під час оголошення доказів прокурором, зауваживши, що один із суддів відволікався, дивлячись у вікно, інші користувалися телефонами. Також адвокати відзначили, що раніше подавали скаргу у Вищу раду правосуддя на процесуальну поведінку головуючого судді (скаргу не задоволено) та відводи до суду.

Експерти моніторингової місії ІАС ІШР відмічають, що у даних діях відсутнє порушення права на справедливий суд, проте дані дії суду можуть підірвати довіру учасників процесу до неупередженості судового розгляду. Національні суди повинні уникати будь-якої поведінки, що може викликати у об'єктивного спостерігачасумніви у неупередженості, зокрема у питаннях зовнішніх проявів.

ЄСПЛ у своїй практиці зазначає, що об'єктивна складова неупередженості суддів полягає в відсутності будь-яких законних сумнівів в тому, що неупередженість належним чином забезпечено та гарантовано судом. Щодо перевірки на об'єктивність потрібно визначити, чи є факти, що не залежать від поведінки судді, та можуть бути встановлені і можуть змусити сумніватися у його неупередженості. У цьому відношенні навіть зовнішній вигляд має значення: “правосуддя повинно не тільки здійснюватися, але й бути видимим”. У цьому контексті йдеться про довіру, яку суд повинен викликати в громадському суспільстві, та, насамперед, в кримінальному провадженні (*Sacharuk v. Lithuania*, п. 101–102). Об'єктивний критерій вимагає також врахування зовнішніх обставин, що можуть вплинути на довіру суспільства до судової системи. У цьому контексті навіть зовнішні прояви мають значення: «правосуддя не тільки повинно бути здійснене, але й повинно бути видно, що воно здійснене» (*Saakashvili v. Georgia*, п. 122).

Таким чином, зважаючи на ці обставини, експерти моніторингової місії ІАС ІШР вважають за доцільне продовжити додатковий моніторинг цієї справи для фіксації подальших дій суду та дотримання ним принципів справедливості та неупередженості.

3.4 Судовий процес відносно БО «Благодійний Фонд «Охматдит — Здорове Дитинство»

Моніторинг справи БО «Благодійний Фонд «Охматдит — Здорове Дитинство» (03.12.24)

3 грудня 2024 року в Господарському суді міста Києва відбулося чергове судове засідання у справі № 910/10378/24 за позовом щодо зобов'язання перерахувати кошти благодійною організацією «Благодійний Фонд «Охматдит — Здорове Дитинство»» Національній дитячій спеціалізованій лікарні «ОХМАТДИТ». На засіданні були присутні представники позивача, а також суддя Бондаренко-Легких Г. П.

Обставини справи

На попередньому засіданні суд постановив викликати керівника фонду, Євгена Вембера, для надання роз'яснень щодо представництва організації в суді. Однак, на цей раз він не з'явився, а замість цього надіслав лист, в якому повідомив, що проходить службу в Збройних силах України, через що не може бути присутнім. У листі також зазначалося, що керівник не погоджується з позовними вимогами, розірвав договори з адвокатами, які раніше представляли фонд, і не призначив нових представників для участі в судовому процесі.

Водночас на засіданні була присутня адвокат Оксана Соколовська, яка заявила про свої повноваження як представника фонду. Однак суд, з огляду на позицію керівника фонду, викладену в його листі, та аргументи позивачів про відсутність правових підстав для її представництва, вирішив допустити адвоката до засідання лише в якості вільного слухача.

Хід засідання

• Пропозиція врегулювання спору за участю судді:

Представники позивача висловили бажання врегулювати спір за участю судді, що могло б значно прискорити процес. Однак суд відмовив, посилаючись на відсутність представників відповідача, а також на норму, що таке врегулювання можливе лише на першому підготовчому засіданні. У цій справі це було друге засідання.

• Клопотання про відкладення розгляду:

Представники позивача звернулися до суду з проханням відкласти засідання для направлення фонду листа з метою уточнення, хто буде представляти відповідача в суді. Суд задовольнив це клопотання.

• Клопотання про поновлення строків подання заяв по суті:

Позивачі подали прохання про поновлення строків для подання процесуальних заяв. Це, на їхню думку, дозволить уточнити докази, що будуть досліджуватися під час розгляду справи, і забезпечити відповідачу можливість подати свої заперечення та докази. Суд задовольнив це клопотання, підкресливши, що розгляд справи без доказів порушить принцип змагальності та інші основні засади, закладені статтею 2 Господарського процесуального кодексу України, зокрема:

- верховенство права;
- рівність учасників процесу;
- змагальність сторін.

Суд також зазначив, що за необхідності вимагатиме участі керівника фонду як єдиного представника відповідача.

Експерти моніторингової місії IAC ISHR зазначають, що відсутність уповноваженого представника відповідача значно ускладнює розгляд справи та збільшує її тривалість. Це має особливе значення в контексті значного суспільного резонансу справи, адже її вирішення безпосередньо впливає на передачу коштів для відбудови Національної дитячої спеціалізованої лікарні «ОХМАТДИТ», яка постраждала внаслідок ракетного удару. Затримка з перерахуванням цих коштів створює ризики для комфорту хворих дітей та роботи медичного персоналу.

Спостерігачі IAC ISHR відмітили також належну процесуальну поведінку суду та прагнення забезпечити рівні умови для сторін, незважаючи на відсутність представника відповідача. Представники позивача в розмові зі спостерігачами IAC ISHR також позитивно оцінили професійний підхід суду.

Зважаючи на суспільний резонанс цієї справи, її значення для відновлення лікарні «ОХМАТДИТ», а також можливі спроби сторони відповідача уповільнити розгляд, експерти моніторингової місії IAC ISHR рекомендують продовжити моніторинг цього судового процесу.

3.5 Судовий процес відносно Гаврилюка Д. М.

Моніторинг судового процесу Гаврилюка Д. М. (судове засідання від 24.11.2023)

24 листопада об 11:00 в Шевченківському районному суді міста Львів пройшло чергове судове засідання по справі № 450/1357/17 за звинуваченням Гаврилюка Д., Монте С., Кольцова І. в умисному вбивстві.

Для того щоб коректно та якісно розібратись в ситуації 22 листопада 2023 року був поданий офіційний запит до суду директором громадської організації «Інформаційно-аналітичний центр Міжнародного товариства прав людини» про проведення трансляції судового засідання на офіційному каналі Youtube «Судова влада України».

Суд, розглянувши клопотання Ухвалою 24 листопада 2023 вказав на те, що «розгляд даного кримінального провадження здійснюється судом у відкритому судовому засіданні», окрім того, здійснюється повна відеофіксація судового засідання, що повною мірою забезпечує принципи гласності та відкритості судового процесу.

Вирішуючи заявлене клопотання, колегія прийняла рішення, що відсутність онлайн-трансляції судового засідання жодним чином не призведе до порушення прав та інтересів учасників провадження.

Необхідно зазначити, що клопотання щодо проведення онлайн трансляції було повною мірою підтримано стороною захисту. В той же час сторона обвинувачення виказала побоювання щодо можливого затягування процесу у разі здійснення трансляції, але не була проти забезпечення публічності судового процесу. Таким чином суд не врахувавши позиції сторін, відмовив у можливості забезпечення додаткової публічності процесу.

Спостерігачі ІАС ISHR вважають трансляції відкритого судового засідання важливим елементом гласності та публічності судового розгляду справи. Відповідно до першого параграфа статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод «кожен має право на справедливий і публічний розгляд його справиСудове

рішення проголошується публічно». Також є загальна правова позиція ЄСПЛ з приводу публічності та гласності, а саме у рішенні по справі *Affaire Malhous v. Republique Tchèque* Суд нагадує, що «гласність судового розгляду є основним принципом, закріпленим у статті 6 § 1 Конвенції. Ця публічність захищає учасників судового процесу від таємного правосуддя, яке вислизає від громадського контролю; це також є одним із засобів збереження довіри до судів і трибуналів. Завдяки прозорості, яку він надає відправленню правосуддя, він допомагає досягти мети статті 6 § 1: справедливий суд, гарантія якого є одним із принципів будь-якого демократичного суспільства у значенні Конвенції» (§ 55).

Враховуючи вищевказане, спостерігачі ІАС ІАНР зазначають, що в даному процесі може мати місце порушення першого параграфа пункту 6 Конвенції через звуження права на публічність і гласність судового розгляду, підтриманого стороною захисту. Справа рекомендована для подальшого моніторингу.

Моніторинг судового процесу Гаврилюка Д. М. (судове засідання від 14.12.2023)

14 грудня в Шевченківському районному суді міста Львів пройшло чергове судове засідання по справі № 450/1357/17 за звинуваченням Гаврилюка Д. М., Монте С. Г., Кольцова І. М. в умисному вбивстві.

У зв'язку з відмовою суду у проведенні засідань по справі у режимі офіційної відео-трансляції, моніторинг забезпечення права на справедливий суд проводився спостерігачами моніторингової місії ІАС ISHR особисто. Нажаль, через часте оголошення повітряних тривог, за час засідання фактично було розглянуто лише одне клопотання сторони захисту щодо зміни запобіжного заходу Гаврилюку Д. М.

З матеріалів справи, до Гаврилюка Д. М. застосований запобіжний захід у вигляді тримання під вартою з 27 вересня 2016 р., тобто більше 7 років. Настільки тривалий термін тримання під вартою викликає занепокоєння у можливому автоматичному продовженні тримання під вартою.

ЄСПЛ у своєму пілотному рішенні «Комар та інші проти України» у справі «Гаврилюк проти України» визнав строк

тримання Гаврилюка Д. М. надмірним, а причини залишення заявника під вартою – розмитими. Як зазначає Суд, основними порушеннями прав заявника є хиткість мотивів, що застосовуються судами, невивчення національним судом можливості застосування інших запобіжних заходів, крихкість і повторюваність аргументації, яка використовується судами під час просування справи.

Розглянемо детальніше та проаналізуємо зміст ухвал Шевченківського районного суду м. Львова, якими було задоволено клопотання сторони обвинувачення про продовження запобіжного заходу у виді тримання під вартою, до прийняття рішення ЄСПЛ у справі «Комар та інші проти України» від 22.06.2023, яким було констатовано порушення ст. 5 ЄКПЛ у даному провадженні, та після рішення ЄСПЛ.

Ухвала від 01.06.2023 року.

Суд обґрунтував своє рішення наступними підставами:

- «суд виходить із принципу забезпечення захисту інтересів суспільства, які переважають правило поваги до особистої свободи, оскільки життя людини є найвищою цінністю, а Гаврилюк Д. М., Монте С. Г., Кольцов І. М. обвинувачуються, в тому числі, у вчиненні вмісного вбивства трьох осіб, замаху на вбивство інших осіб. У даному кримінальному провадженні справжній суспільний інтерес не зменшується і переважає інтереси забезпечення права на свободу». Експерти ІАЦ МТПЛ зазначають, що суд послався на наявність значного суспільного інтересу, разом з тим, не вказав жодного доказу, який би обґрунтував його позицію.

- «суд враховує, що Гаврилюк Д. М., Монте С. Г., Кольцов І. М. обвинувачуються у скоєнні особливо тяжких злочинів, за які передбачено покарання виключно у виді позбавлення волі або довічного позбавлення волі». Висловлюємо свою стурбованість стосовно даної позиції суду, оскільки тяжкість обвинувачення не може сама по собі служити виправданням тривалого ув'язнення. А як відомо аналітикам ІАС ІШР, обвинувачені безальтернативно перебувають під вартою понад 7 років. Аналогічної позиції притримується ЄСПЛ, зокрема, у рішенні «Garycki v. Poland» (§ 47).

- «Судом не встановлено нових обста-

вин у кримінальному провадженні, які б спростовували обґрунтованість пред'явленого обвинувачення, істотно вплинули на вагомість існуючих ризиків чи зменшення цих ризиків...

- суд вважає, що ризики, які були підставою для обрання та продовження обвинуваченим такого запобіжного заходу продовжують існувати на даний час, не зменшилися, не втратили своєї вагомості до такого рівня, який би давав можливість обрання обвинуваченим запобіжного заходу не пов'язаного з триманням під вартою». Важливо знову підкреслити, що обвинувачені перебувають під вартою з 2016, а тому посилання суду на наявність ризиків, які були підставою для обрання запобіжного заходу свідчить про порушення § 3 ст. 5 ЄКПЛ, оскільки зі сплином часу ризики зменшуються. Кожного разу, коли суд має винести рішення щодо доцільності продовження досудового тримання під вартою, він повинен заново оцінити підстави для подовження такого запобіжного заходу. У разі, коли суд продовжує тримання під вартою, кожного разу використовуючи однакові, не кажучи вже про шаблонні, формулювання, не демонструючи, що він насправді приділяє увагу плинові часу, вимоги § 3 ст. 5 ЄКПЛ не дотримуються. Аналогічної позиції притримується ЄСПЛ у рішеннях по справі «Svipsta v. Latvia» (§ 109), «Tiron v. Romania» (§ 39).

Ухвала від 13.07.2023 року.

Ознайомившись зі змістом ухвали можна беззаперечно констатувати, що він ідентичний зі змістом ухвали до винесення рішення ЄСПЛ у справі «Комар та інші проти України». За виключенням декількох нових абзаців у яких немає прямої згадки наявності рішення ЄСПЛ, але які, на наш погляд, були додані для спростування рішення ЄСПЛ. Зокрема, суд зазначив:

- «Розгляд даного кримінального провадження в суді дійсно є тривалим. Однак, слід звернути увагу на те, що тривалість судового розгляду зумовлена не тільки складністю справи, обсягом досліджуваних доказів, а й поведінкою окремих учасників провадження зі сторони захисту, яка містить ознаки зловживання своїми процесуальними правами, спрямована на затягування розгляду справи в суді... Сторона захисту неодноразово подавала кло-

потання про призначення різних судових експертиз, про зміну обсягу дослідження доказів, щоразу просячи суд досліджувати все нові та нові докази, як ті що містяться у матеріалах досудового розслідування, так і ті що зібрані ними шляхом тимчасового доступу на підставі ухвал судових засідань. При цьому такі докази подавалися не одразу після їх отримання, а значно пізніше і поступово».

Експерти ІАС ISHR висловлюють свою занепокоєність стосовно такої позиції Шевченківського суду м. Львова, оскільки подання стороною захисту клопотань в інтересах своїх підзахисних є логічним та повністю відповідає меті участі захисників у процесі. Більше того, у суду відсутні повноваження надавати оцінку тактиці як сторони захисту, так і сторони обвинувачення

Ознайомившись з даною ухвалою, аналітики ІАС ISHR дійшли висновку, що фактично судом було проігноровано наявність рішення ЄСПЛ, яким було зафіксоване безпідставне надмірне тримання обвинуваченого під вартою та хиткість мотивів, що застосовуються судами. Колегія суддів послалася на зазначене рішення в ухвалі тільки один раз при описі позиції сторони захисту, яка була викладена у клопотанні про зміну запобіжного заходу. Надалі по тексту будь-які прямі згадки про рішення ЄСПЛ відсутні.

Дана ситуація може свідчити про навмисне ігнорування, яке тягне за собою невиконання рішення ЄСПЛ. Зі статті 46 ЄКПЛ, випливає, що судові рішення, у якому Суд знайшов порушення, покладає на державу-відповідача правовий обов'язок не просто виплатити відповідним особам суми справедливої сатисфакції, а й здійснити конкретні заходи, спрямовані на усунення порушень, виявлених Судом, і якомога повніше відшкодування наслідки цих порушень.

На судовому засіданні 14.12.23 судом знову було розглянуто питання доцільності тримання під вартою. Сторона захисту напросила суд врахувати рішення ЄСПЛ, яким, як вже було зазначено, визнається надмірним та необґрунтованим тримання Гаврилюка Д. під вартою. А також зазначала про прийняте майже 7 років тому рішення апеляційної інстанції щодо можливості

застосування запобіжного заходу у вигляді залогу і просила застосувати саме такий запобіжний захід.

Колегія суду, розглянувши клопотання сторони захисту, у зміні запобіжного заходу відмовила. Експерти ІАС ISHR ознайомились з ухвалою суду, прийшли до висновку у надмірному формалізмі ухвали. Так, суд зазначив, що він «не є тією установою (організацією) до компетенції якої входить виконання ухвал про застосування запобіжного заходу», повністю проігнорувавши доводи сторони захисту по суті клопотання.

Ми наголошуємо на тому, що ключовим питанням дотримання права на справедливий суд є питання довіри, яку суди в демократичному суспільстві мають вселяти суспільству і, перш за все, сторонам у процесі (*Bochan v. Ukraine*). На карту поставлено довіру, яку суди в демократичному суспільстві повинні викликати у громадськості, і, перш за все, у кримінальному провадженні, у обвинувачених (*Sahiner v. Turkey*). Правосуддя має не тільки чинитися, також має бути видно, що воно здійснюється. На кону стоїть довіра, яку в демократичному суспільстві суди повинні вселяти в громадськість (*Wettstein v. Switzerland*).

У своєму рішенні по справі «*Serrano Contreras v. Spain*» ЄСПЛ вкотре наголосив, що його рішення мають обов'язкову силу відповідно до ст. 46 Конвенції. Правда, держави залишаються вільними у виборі засобів, які використовуватимуться для їх виконання. Більше того, мета полягає в тому, щоб, наскільки це можливо, поставити заявника в положення, в якому він опинився б, якби вимоги Конвенції не були знехтувані. Враховуючи вищевикладене, спостерігачі ІАС зазначають, що результати засідання 14.12.2023 викликають сумніви щодо безсторонності суду та відмічають, що має місце ігнорування практики ЄСПЛ.

Проводячи моніторинг забезпечення права на справедливий суд у справі Гаврилюка Д. М., експерти ІАС ISHR прийшли до висновку, що занепокоєння заявника у безсторонності суду не є безпідставними. Справа рекомендована до подальшого моніторингу.

Моніторинг судового процесу Гаврилюка Д. М. (судове засідання від 27.12.2023)

27 грудня в Шевченківському районному суді міста Львів пройшло чергове судове засідання по справі №450/1357/17 за звинуваченням Гаврилюка Д. М., Монте С. Г., Кольцова І. М. в умисному вбивстві.

Суд засідав у складі колегії трьох суддів з головуючою Луців-Шумською Н. Л. Також у судовому засіданні був присутній прокурор, представник потерпілої, троє обвинувачених та їх захисники.

За результатами безпосереднього моніторингу, експерти ІАС ІSHR прийшли до висновку про наявність ряду порушень права на справедливий суд.

В даному засіданні суд задовольнив чергове клопотання прокурора щодо продовження запобіжного заходу в вигляді тримання під вартою строком на 60 днів, без права внесення застави. Як ми уже зазначили в попередніх звітах по цій справі (див. Моніторинг судового процесу Гаврилюка Д. М. (судове засідання від 14.12.2023)), обвинувачені утримуються під вартою вже більше 7 років, а обґрунтування сторони обвинувачення виключного запобіжного заходу обмежуються фразою про те, що ризики все ще присутні, без обов'язкового їх розкриття та підкріплення доказами.

Ми вже зазначали про те, що позиція ЄСПЛ у подібних справах є однозначною. Європейський суд вказує на те, що ризики з плином часу зменшуються, а суд повинен заново оцінити підстави для продовження такого запобіжного заходу (§ 80–81 «Kharchenko v. Ukraine»). Тому ми можемо стверджувати про триваюче порушення § 3 ст. 5 ЄКПЛ у даній справі.

Крім того, захисник Гаврилюка Д. М. просив суд про зміну запобіжного заходу для його клієнта на більш м'який. Однією з підстав необхідності перегляду виключного запобіжного заходу адвокат зазначив стан здоров'я Гаврилюка Д. М., який за більше ніж 7 років тримання під вартою суттєво погіршився. На підтвердження даного доводу, адвокат надав суду та спостерігачу ІАС ІSHR численні лікарські звіти та висновки, в яких серед перелічених діагнозів згадано і про підозру на онкологічне захворювання. Більше того, зі слів захисника, в установі виконання покарань,

де перебуває Гаврилюк Д. М., немає змоги забезпечити йому належне медичне лікування та догляд, який рекомендований експертними лікарськими висновками. Також сторона захисту зазначила і той факт, що підозрюваному була потрібна операція, і її вдалось здійснити лише на декілька місяців пізніше. Незважаючи на наявність лікарського висновку щодо необхідності проведення операції, домовленості щодо самої операції та конвоювання Гаврилюка Д. М. до медичного закладу, прокуратура в останній день перед операцією скасувала всі дозволи, посилаючись на формальні причини. Все це безумовно викликає серйозне занепокоєння.

Аналізуючи дану ситуацію, ми можемо стверджувати, що тут може мати місце порушення ст. 3 ЄКПЛ щодо заборони катування та нелюдського, або такого, що принижує людську гідність, поводження або покарання. Стаття 3 Конвенції покладає на Державу обов'язок забезпечити, щоб кожен, хто знаходиться під вартою, утримувався в умовах, сумісних з повагою до людської гідності, щоб умови виконання запобіжного заходу не піддавали особу придушенню або випробуванню на витривалість, які перевищують неминучий рівень страждання, притаманного утриманню у місцях позбавлення волі, і щоб, враховуючи позбавлення волі, здоров'я та добре самопочуття ув'язненого забезпечувалися належним чином, зокрема шляхом здійснення необхідного медичного догляду (§ 112 «A.D. v. Malta», § 74 «Cosovan v. The Republic of Moldova», § 94 «Kudla v. Poland»). ЄСПЛ у рішенні «A.D. v. Malta» наголошує на тому, що відсутність належної медичної допомоги для осіб, які перебувають під вартою, може призвести до відповідальності держави за статтею 3 Конвенції. Недостатньо, щоб осіб, до яких застосовано тримання під вартою просто обстежили і поставили діагноз; натомість, необхідно забезпечити належне лікування діагностованої проблеми. Таким чином, відсутність належної медичної допомоги та, загалом, утримання хворої особи в неналежних умовах, може в принципі становити поводження, що суперечить статті 3 (§ 118). Органи влади також повинні забезпечити ведення повного обліку щодо стану здоров'я затриманого та його/її лікування під час ув'язнення, щоб діагностика та допом-

ога були оперативними та точними, а також щоб нагляд був регулярним і, якщо це необхідно через характер медичного стану, систематичним і передбачати комплексну терапевтичну стратегію, спрямовану на адекватне лікування проблем зі здоров'ям особи, що тримається під вартою, або запобігання їх загостренню, а не на лікування на симптоматичній основі. Органи влади також повинні показати, що були створені необхідні умови для фактичного дотримання призначеного лікування (§ 147 «*Rooman v. Belgium*»).

Окрім того, ЄСПЛ розглядає порушення статті 3 Конвенції у частині ненадання забезпечення охорони здоров'я як можливий спосіб зломити фізичний і моральний опір особи, яка знаходиться під вартою (§ 145 «*Rooman v. Belgium*»).

Варто додати, що експерти ІАС ІШР уже неодноразово констатували наявність негативної тенденції у вигляді катування та принижуючого людську гідність ставлення у річних звітах щодо дотримання права на справедливий суд за 2020, 2019, 2018 роки. Наприклад, у справі «Мельник Олександр та інші», спостерігачі ІАС ІШР за час проведення моніторингу констатували погіршення стану здоров'я у трьох з чотирьох обвинувачених. Зокрема, стан здоров'я одного з обвинувачених Крижановського О. настільки погіршився за час тримання під вартою, що після конвоювання до зали судових засідань він годину-півтори мав чекати на дію знеболювальних, оскільки сильні болі не давали змоги повноцінно приймати участь у процесі (звіт по справі О. Мельника, О. Крижановського, І. Пасічного, І. Куника від 16.04.19). Сам Крижановський О. скаржився на те, що такі умови є штучно створеними з метою здійснення на нього тиску стороною обвинувачення.

Сторона захисту також зауважила, що ще у лютому 2017 року апеляційний суд змінив Гаврилюку Д. М. запобіжний захід, встановивши можливість внесення застави. За 7 років ухвалу так і не було виконано, не зважаючи на те, що після прийняття рішення апеляційною інстанцією, суму застави було внесено на спеціальний рахунок у повному обсязі. Ігнорування Шевченківським районним судом рішення апеляції про можливість внесення застави ставить під

сумнів дотримання принципів неупередженості та безсторонності колегії ще у 2017 році, тобто на початку розгляду справи. Що може свідчити про продовжуване порушення права на практичні вимоги покарання у вигляді справедливий суд і поставити під сумнів справедливість всього судового процесу, триваючого понад 7 років, а також рішення суду по справі.

Як зазначає спостерігач ІАС ІШР, моніторинг засідання 27.12.23 поставив також під сумнів факт дотримання принципу рівності сторін. Всі клопотання, які подала сторона захисту для долучення додаткових доказів, а також клопотань щодо дослідження раніше не розглянутих доказів, які мають важливе значення для процесу, судом просто були не задоволені, або відхилені. Адвокат Гаврилюка Д. М. також звертав увагу спостерігачів на те, що протягом всього часу судового розгляду клопотання сторони захисту приймалися часто лише на другий-третій раз після їх подання та додаткового обґрунтування. І такі умови були створені лише для сторони захисту. Це викликає серйозне занепокоєння стосовно упередженості суду. Так як відповідно до принципу презумпції невинуватості суд має брати до уваги всі можливі докази, які можуть довести невинуватість особи. Принцип закладений в статті 6 Конвенції вимагає «справедливого балансу» між сторонами: кожній стороні повинна бути надана розумна можливість представити свою справу в умовах, які не ставлять її в істотно невідгідне становище порівняно з її опонентом або опонентами (§ 77 «*Coventry v United Kingdom*»). Стосовно принципу справедливого судового розгляду, спираючись на практику ЄСПЛ можна зазначити, що поняття справедливого судового розгляду у статті 6 Конвенції також включає право на змагальний процес, згідно з яким сторони повинні мати можливість надати будь-які докази, необхідні для задоволення їхніх вимог, а також ознайомитися з усіма наданими доказами або поданими зауваженнями та прокоментувати їх з метою впливу на рішення суду (§ 134 «*Vegotex International S. A. v. Belgium*»).

Аналізуючи дані з судового засідання, експерти ІАС ІШР прийшли до висновку, що всі вищезазначені факти можуть свідчити про порушення статті 3, § 3 статті 5,

§ 1, 2, § 3 статті 6 Конвенції. Справу рекомєндовано для подальшого монїторингу.

Монїторинг судового процесу Гаврилюка Д. М. (судове засїдання вїд 08.01.2024)

8 сїчня в Шевченкївському районному судї мїста Львїв пройшло чергове судове засїдання по справї №450/1357/17 за звинуваченням Гаврилюка Д. М., Монте С. Г. та Кольцова І. М. в умисному вбивствї.

Суд засїдав у складї колегїї трьох суддїв з головуючою Луцїв-Шумською Н. Л. Також у судовому засїданнї був присутнїй прокурор, троє обвинувачених та захисник Кольцова І. М. Захисники обвинувачених Гаврилюка Д. М. та Монте С. Г. були вїдсутнї.

Як зазначає спостерїгач ІАС ІSHR, засїдання 8.01.24 було обмежено розглядом клопотання адвоката Гаврилюка Д. М. про вїдкладення судового засїдання у зв'язку з його хворобою. Дане клопотання було задоволене судом, оскїльки без присутностї захисника не було можливостї продовжувати засїдання. Проте у засїданнї спостерїгачевї стало вїдомо, що у обвинуваченого Гаврилюка Д. М. є ще два захисника, але з невідомих причин суд не повїдомляє їх про дати судових засїдань. Крім того, у самого Гаврилюка Д. М. суд не уточнює чи не заперечує вїн проти судового розгляду справи за вїдсутностї інших захисникїв. Даний факт може мати ознаки порушення права на захист, передбаченого пунктом 3 статтї 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (ЄКПЛ). Варто зазначити, що право на захист є фундаментальним аспектом принципу справедливого судового розгляду. ЄСПЛ наголошує на тому, що для того, щоб це право було ефективним, важливо, щоб особа знала про нього. Крім того, те, що підозрюваний (обвинувачений) не вимагає супроводу захисникїв не може бути аргументом щодо того, що умови справедливого судового розгляду дотриманї (§ 50, «Bjarki H. Diego v. Iceland», § 87 «Vizgirda v. Slovenia»).

Також, ще однїєю обставиною, яка може свїдчити про наявнїсть порушення статтї 6 ЄКПЛ в частинї права на захист та неупередженостї суду є ставлення колегїї Шевченкївського районного суду до клопотань сторони захисту щодо до-

лучення доказїв. В минулому засїданнї (27.12.2023), коли сторона захисту одним зї своїх клопотань просила суд долучити та дослїдити додатковї докази, сторона обвинувачення зазначила рїшення Касацїйного кримїнального суду Верховного Суду у справї №127/25394/18 як причину для вїдмови сторони захисту у долученнї доказїв. Суд погодився зї стороною обвинувачення у тому, що не може долучити докази, так як цїєю постановою ВСУ вказав, що не можуть використовуватись докази, здобутї та дослїженї в рамках іншого кримїнального провадження.

Як зазначають експерти ІАС ІSHR, дане рїшення Касацїйного кримїнального суду має певну особливїсть, яка не дає можливїсть застосовувати його щодо доказїв сторони захисту без додаткового обґрунтування. Насправдї, Верховний суд колегїєю суддїв Другої судової палати Касацїйного кримїнального суду у своєму рїшеннї визначив, що «базовї докази... були здобутї в результатї проведення слїдчих дїй в іншому кримїнальному провадженнї... що унеможливлує подальше використання цих доказїв в кримїнальному провадженнї... та є безумовною пїдставою для визнання таких доказїв недопустимими». Проте формальна екстраполяцїя даної позицїї щодо доказїв сторони захисту у справї Гаврилюка Д. М. є некоректною та прямо суперечить духу та сутї даного рїшення. Адже колегїя ВС ККС винесла своє рїшення у контекстї того, що сторона обвинувачення повинна доводити винуватїсть у кожнїй конкретнїй справї, а використання доказїв, отриманих і дослїджених у іншому провадженнї не вїдповїдає критерїю «доведення винуватостї поза розумним сумнївом».

ВС ККС мотивував своє рїшення тим, що: «за змїстом кримїнального процесуального закону при вирїшеннї питання щодо достатностї встановлених пїд час змагального судового розгляду доказїв для визнання особи винуватою, суди мають керуватись стандартом доведення (стандартом переконання), визначеним частинами другою та четвертою статтї 17 КПК, що передбачають: «нїхто не зобов'язаний доводити свою невинуватїсть у вчиненнї кримїнального правопорушення і має бути виправданим, якщо сторона обвинувачення не доведе винуватїсть особи поза розум-

ним сумнівом... Усі сумніви щодо доведеності вини особи тлумачитися на користь такої особи». Окрім того, як зазначає суд, «обов'язок всебічного і неупередженого дослідження судом усіх обставин справи у цьому контексті означає, що для того, щоб визнати винуватість доведеною поза розумним сумнівом, версія обвинувачення має пояснювати всі встановлені судом обставини, що мають відношення до події, яка є предметом судового розгляду». Основною метою заборони використання доказів здобутих і досліджених в рамках іншого провадження ВС ККС визначає забезпечення презумпції невинуватості. Цей висновок експертів ІАС ІШР також підтверджується практикою ЄСПЛ до якої звернулася колегія Верховного суду, обґрунтовуючи своє рішення. А саме, до позиції Європейського суду з прав людини, у якій суд неодноразово наголошував на тому, що відповідно до його прецедентної практики при оцінці доказів він керується критерієм доведення винуватості поза розумним сумнівом (*Avsar v. Turkey*). Таке доведення має впливати із сукупності ознак чи неспростовних презумпцій, достатньо вагомих, чітких та узгоджених між собою. А також до рішення у справі «Капо проти Бельгії» (*Carreau v Belgium*) №2914/98 від 13 січня 2005 року, де зазначено, що у кримінальних справах питання доказів належить досліджувати загалом у світлі § 2 ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, і вимагає воно, крім іншого, щоб тягар доказування лежав на стороні обвинувачення.

Таким чином, експерти ІАС ІШР вбачають у рішенні ВС ККС прагнення забезпечити доведеність вини поза розумним сумнівом та якісної підготовки доказів зі сторони обвинувачення, що не дало би жодної можливості до маніпулювання доказами при доведеності вини. Оскільки рішення стосується саме забезпечення презумпції невинуватості і покладенні тягара доказування на сторону обвинувачення, експерти ІАС ІШР не вбачають за можливе безумовне використання даного рішення Верховного суду у відношенні сторони захисту.

А отже, аналогія, яку використовує Шевченківський районний суд міста Львів в контексті справи Гаврилюка Д. М. не є коректною, оскільки не відповідає суті і духу рішення ВС ККС. Все вищевказане,

на думку експертів ІАС ІШР, ставить під сумнів дотримання у даному процесі права на справедливий суд в контексті статті 6 ЄКПЛ, а саме права на захист і права на розгляд справи безстороннім та неупередженим судом.

Моніторинг судового процесу Гаврилюка Д. М. (судові засідання від 25–26.01.2024)

25 та 26 січня в Шевченківському районному суді міста Львів пройшли два судові засідання по справі №450/1357/17 за звинуваченням Гаврилюка Д. М., Монте С. Г., Кольцова І. М. в умисному вбивстві.

Суд засідав у складі колегії трьох суддів з головуючою Лупів-Шумською Н. Л. Також у судовому засіданні був присутній прокурор, троє обвинувачених та захисники Кольцова І. М. і Гаврилюка Д. М. Через відсутність адвоката Монте С. Г. суд двічі, 25 та 26 січня, прийняв рішення про переніс засідання на іншу дату.

Тим не менше, спостерігачі ІАС ІШР звернули увагу на те, що на одному з минулих засідань суд призначив одному з обвинувачених, Гаврилюку Д. М., безкоштовного адвоката з Центру надання безоплатної вторинної правової допомоги. Цей факт потребує додаткової уваги, зважаючи на те, що у Гаврилюка Д. М. є два адвокати за договором. За інформацією, наданою стороною захисту, один з адвокатів проживає у Києві і суд його не повідомляє про погоджені дати судових засідань, а другий адвокат, який здійснює безпосередній захист обвинуваченого у судових засіданнях у Львові, захворів та подав офіційне клопотання до суду про відкладення судових засідань на час його хвороби. Незважаючи на це, суд все одно прийняв рішення про залучення безкоштовного адвоката.

Відповідно до тексту ухвали суду від 18.01.2024 р. про призначення державного адвоката, основною метою такого призначення було забезпечення права на захист Гаврилюка Д. М. у процесі, де участь захисника є обов'язковою. ЄСПЛ погоджується з тим, що право на захист та вибір захисника може бути обмежене національним судом в інтересах правосуддя. Проте суд має навести вагомі причини для прийняття такого рішення. Відсутність таких причин суттєво впливає на оцінку загальної спра-

ведливості кримінального провадження та може схилити ваги в бік встановлення порушення права на справедливий суд (*Beuze v. Belgium*, § 145).

Проаналізувавши ухвалу суду та фактичні обставини, експерти ІАС ІSHR не змогли прийти до висновку щодо достатньої обґрунтованості обмеження права Гаврилюка Д. М. на захист з наступних причин:

1. Наявність у Гаврилюка Д. М. адвокатів за договором. Для того, щоб забезпечення права на захист у справі було практичним і ефективним, а не теоретичним і ілюзорним, суд мав би повідомити про заплановані дати судових засідань всіх адвокатів Гаврилюка Д. М., оскільки сам обвинувачений знаходиться під вартою, а обов'язок повідомляти сторони про дати судових засідань покладено саме на суд. Виходячи з ухвали від 18.01.2024, Шевченківський районний суд був готовий забезпечити присутність адвоката, який проживає у місті Київ на судових засіданнях у режимі відеоконференції, проте не надав жодної інформації про повідомлення адвоката про дати засідань належним чином. За словами київського адвоката, суд жодного разу не повідомляв його про заплановані засідання. Що протирічить меті колегії Шевченківського суду щодо забезпечення права на захист, викладеній в ухвалі.

2. «Поведінка адвокатів, що фактично позбавляє обвинуваченого права на захист» (з тексту ухвали). До такої поведінки суд відносить хворобу львівського адвоката, що привела до відміни чотирьох запланованих засідань по справі: 08.01.2024, 09.01.2024, 15.01.2024 та 16.01.2024, тобто протягом 8 календарних днів. За словами адвоката, він заздалегідь подав клопотання до суду про переніс засідань у зв'язку з хворобою. Окрім того, колегія відмічає, що вже 18.01.2024 адвокат був присутній на судовому засіданні, проте «за час перебування колегії суддів у нарадчій кімнаті з вирішення заявленого відводу, покинув судові засідання з невідомих суду причин». Таким чином, фактично експерти ІАС ІSHR фіксують лише один невияснений привід для переносу судового засідання, спричинений діями адвоката.

3. Не враховано позицію обвинуваченого. Як впливає зі змісту ухвали Шев-

ченківського суду м. Львова, клопотання щодо залучення адвоката з Центру надання безоплатної вторинної правової допомоги подав прокурор. Думку обвинуваченого Гаврилюка Д. М., щодо призначення йому безкоштовного захисника, в ухвалі не враховано (як повідомив спостерігачам ІАС ІSHR сам обвинувачений, він був категорично проти призначення йому «державного адвоката»).

Відповідно до усталеної практики ЄСПЛ, важливо, щоб особа, обвинувачена у вчиненні кримінального правопорушення мала можливість вдатися до юридичної допомоги за власним вибором (*Martin v. Estonia*, § § 90 і 93). Це впливає з самого формулювання статті 6 § 3 (с) ЄКПЛ, яка гарантує, що «кожна особа, обвинувачена у вчиненні кримінального правопорушення, має такі мінімальні права: ... захищати себе ... за допомогою захисника, обраного ним самим. ...», і загалом визнається міжнародними стандартами прав людини як механізм забезпечення ефективного захисту обвинуваченого (*Atristain Gorosabel v. Spain*, § 42).

ЄСПЛ також вважає, що рішення національних судів щодо відхилення або перешкодження бажанню відповідача щодо його або її вибору юридичного представництва повинні супроводжуватися процесуальними гарантіями, розрахованими на забезпечення збереження права на правову допомогу за власним вибором практичним і ефективним, а не теоретичним і ілюзорним (*Elif Nazan Seker v. Turkey*, § 51). ЄСПЛ постійно постановляє, що національні органи влади повинні враховувати побажання відповідача щодо його або її вибору законного представництва, але можуть відхилити ці побажання, якщо є відповідні та достатні підстави вважати, що це необхідно в інтересах правосуддя. За відсутності таких підстав обмеження вільного вибору захисника призводить до порушення пункту 1 статті 6 разом із підпунктом (с) пункту 3 ЄКПЛ, якщо це матиме негативний вплив на захист особи з огляду на провадження в цілому (*Atristain Gorosabel v. Spain*, § 43). Національні суди, як головні охоронці справедливості судочинства, мають позитивне зобов'язання забезпечити практичне та ефективне дотримання прав на захист, захищених стат-

тею 6 Конвенції (Vamvakas c. Grèce, § 43). У зв'язку з цим, звернення національних судів до певних процесуальних заходів, які на перший погляд можуть здатися корисними для належного відправлення правосуддя, не може бути звільнено від вимог процесуальних гарантій, особливо в таких випадках, які потенційно можуть завдати шкоди праву на захист. (Elif Nazan Seker v. Turkey, § 51).

Зважаючи на вищевикладене, експерти ІАС ІШР зазначають, що колегія Шевченківського районного суду м. Львів не надала конкретного та достатнього обґрунтування наявності вагомих причин для виправдання обмеження права на захист обвинуваченого Гаврилюка Д. М., чим поставила під загрозу дотримання міжнародних стандартів прав людини, гарантуючих особі, обвинуваченій у вчиненні кримінального правопорушення, мінімального права захищати себе за допомогою захисника, обраного самостійно. Що, фактично, виходячи з практики ЄСПЛ становить порушення статті 6 § 3 (с) ЄКПЛ та ставить під сумнів безсторонність та неупередженість характеру судового розгляду.

Моніторинг судового процесу Гаврилюка Д. М. (судове засідання від 31.01.2024)

31 січня в Шевченківському районному суді міста Львів пройшло чергове судове засідання по справі №450/1357/17 за звинуваченням Гаврилюка Д. М., Монте С. Г., Кольцова І. М. в умисному вбивстві.

Суд засідав у складі колегії трьох суддів з головуючою Луців-Шумською Н. Л. Також у судовому засіданні був присутній прокурор, троє обвинувачених та захисники Гаврилюка Д. М., Кольцова І. М., Монте С. Г.

На засідання з невідомих для спостерігачів ІАС ІШР причин не з'явився адвокат з Центру БВПД, якого на попередньому засіданні призначив суд, проте прибув новий адвокат Гаврилюка Д. М. за договором. У зв'язку з необхідністю ознайомитися зі справою, новий захисник просив суд надати йому час на ознайомлення, а також на конфіденційне побачення з обвинуваченим.

Як зазначають спостерігачі ІАС ІШР, суд виділив адвокату 4 години на ознайомлення з матеріалами справи, а також на

побачення з підзахисним.

Варто зазначити, що матеріали справи, які накопичились з 2017 року, станом на зараз налічують більше, ніж 40 томів. Ознайомлення з 10 томами справи менш ніж за одну годину кожен, включаючи конфіденційне побачення з обвинуваченим, на думку експертів ІАС ІШР не відповідає суті статті 6 § 3 (b) Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод.

ЄСПЛ у своїй практиці також зазначає, що пунктом 3 (b) статті 6 Конвенції гарантується надання обвинуваченому (включаючи його захисників) достатнього часу для можливості підготовки захисту. Стосовно оцінки того, чи такий час був достатнім, повинна також враховуватись складність справи на момент провадження (§ 81–82 «Galović v. Croatia»). Зважаючи на практику ЄСПЛ, і факт того, що матеріали справи налічують кілька десятків томів, виникають сумніви стосовно того, що суд врахував всі обставини при наданні часу на ознайомлення з матеріалами справи стороні захисту.

Після спливу відведених 4 годин, адвокат заявив, що йому все ж не вистачило часу на ознайомлення з матеріалами справи. Окрім того, йому не вистачило часу і на конфіденційне побачення з підзахисним. Спостерігачі ІАС ІШР відмічають, що на зауваження адвоката щодо того, що конвой судової охорони не привів йому Гаврилюка Д. М. в окреме приміщення для конфіденційного побачення, а також що у зв'язку з повітряною тривоною (яка тривала 30 хв з наданих 4 годин) він не встиг ознайомитись з матеріалами справи, суд заявив, «що час виділений був, а вже захист вирішив як ним розпоряджатись».

Після цього суд спробував розпочати дебати і передати виступ стороні обвинувачення, фактично позбавивши Гаврилюка Д. М. права на захист. Тільки після протесту захисника, що час на конфіденційне побачення процесуально не необмежений, суд надав додатково ще 30 хвилин на все. Таким чином суд фактично поставив сторону захисту в невідгідне становище по відношенню до сторони обвинувачення, обмеживши право на конфіденційну зустріч Гаврилюка Д. М. зі своїм захисником. А відтак, позбавивши його можливості підготувати свій захист. Виходячи з цього,

експерти ІАС ІШР вважають надані судом умови як такі, що не забезпечують право на захист належним чином. Європейський суд повторює, що «принцип змагальності та принцип рівності сторін тісно пов'язані між собою і є основними компонентами концепції «справедливого судового розгляду» у значенні пункту 1 статті 6 Конвенції. Вони вимагають «справедливого балансу» між сторонами...» (§ 77 «Coventry v. The United Kingdom»).

Як зазначає в своїй практиці ЄСПЛ, як стороні обвинувачення, так і захисту повинні бути надані рівні можливості на ознайомлення з матеріалами справи, а також умови в яких сторони мають рівні можливості на ознайомлення з поданими зауваженнями та доказами, які мали місце в справі. Тому, як впливає з практики ЄСПЛ, надання рівного часу для ознайомлення з матеріалами справи та рівних можливостей критично важливе для дотримання принципів статті 6 Конвенції (§ 60 «Rowe and Davis v. The United Kingdom»). Також, ЄСПЛ наголошує на тому, що обвинувачений повинен мати можливість належним чином організувати свій захист і без обмежень мати можливість викласти всі відповідні аргументи сторони захисту. Експерти ІАС ІШР відносять до організації захисту різні чинники, у тому числі ознайомлення з матеріалами справи, можливість конфіденційного побачення та спілкування обвинуваченого з захисником, стан здоров'я обвинуваченого тощо. Окрім того, знаходження обвинуваченого під вартою є виключним запобіжним заходом, який значно обмежує можливості обвинуваченого, тому саме на суд мають покладатися додаткові зобов'язання забезпечити достатню можливість для реалізації права на захист. Експерти ІАС ІШР висловлюють занепокоєння щодо ставлення суду до забезпечення права на захист у справі Гаврилюка Д. М. ЄСПЛ наголошує на тому, що «стаття 6 § 3 (b) Конвенції має на увазі, що основний захист від імені обвинуваченого може включати все, що є «необхідним» для підготовки основного судового розгляду. Обвинувачений повинен мати можливість організувати свій захист належним чином і без обмежень щодо здатності викладати всі відповідні аргументи захисту перед судом першої інстанції та таким чином

вплинути на результат провадження» (§ 43 «Kikabidze v. Georgia»).

Враховуючи вищенаведені факти, а також попередні звіти щодо моніторингу права на справедливий суд у даному процесі (14.12.2023, 27.12.2023, 08.01.2024, 25–26.01.2024), експерти ІАС ІШР приходять до висновку, що у справі No450/1357/17 може бути констатовано систематичне і таке, що може вплинути на остаточне рішення національного суду, порушення права на справедливий суд. У такому разі, будь який вирок Шевченківського районного суду м. Львів по даній справі може бути скасований.

Моніторинг судового процесу Гаврилюка Д. М. (судове засідання від 02.02.2024)

2 лютого в Шевченківському районному суді міста Львів пройшло чергове судове засідання по справі No450/1357/17 за звинуваченням Гаврилюка Д. М., Монте С. Г., Кольцова І. М. в умисному вбивстві.

Суд засідав у складі колегії трьох суддів з головуючою Луців-Шумською Н. Л. Також у судовому засіданні був присутній прокурор, троє обвинувачених та захисники Кольцова І. М., Монте С. Г. Захисник Гаврилюка Д. М. був відсутній.

Як стало відомо в процесі судового засідання, колишній захисник Гаврилюка Д. М. за власною ініціативою розірвав договір про надання юридичної допомоги зі своїм клієнтом. Посилаючись на складність та об'єм справи, внаслідок чого він не зміг би надати відповідний захист обвинуваченому.

З урахуванням цих обставин суд вирішив призначити Гаврилюку Д. М. захисника з Центру надання безоплатної вторинної правової допомоги. Аргументуючи це тим, що інші адвокати, які є в Гаврилюка Д. М. за договором, належним чином повідомлені про судові засідання, проте не виходять на зв'язок і не пояснюють причин цього. Як зазначає сам обвинувачений, то він впевнений, що більш ніж про 90% судових засідань його захисників не повідомляли, крім того, захисники знають про початок у суді стадії судових дебатів, і активно до них готуються. Саме тому Гаврилюк Д. М. висловився категорично проти призначення судом захисника з Центру надання

безоплатної вторинної правової допомоги, і виказав бажання, щоб його захищали ті адвокати, яких він обрав сам, а суд забезпечив їх інформацією про наступні судові засідання. Проте суд навіть після заяви обвинуваченого вирішив призначити нового «безкоштовного» захисника.

Як і в одному з попередніх звітів (див. моніторинг за 25–26.01.2024) експерти ІАС ІШР хочуть наголосити, що відповідно до практики ЄСПЛ важливо, щоб кожна особа обвинувачена у вчиненні кримінального правопорушення мала право звернутися по юридичну допомогу до захисника за своїм вибором (*Martin v. Estonia*, § 90 і 93). Таке ж формулювання впливає і з суті статті 6 § 3 (с) ЄКПЛ, яка закріплює за обвинуваченим, серед інших мінімальних прав, захищатись адвокатом за своїм вибором. Що стосується будь-якого обмеження даного права, то воно повинне супроводжуватись процесуальними гарантіями, розрахованими на забезпечення збереження права на правову допомогу за власним вибором практичним і ефективним, а не теоретичним і ілюзорним (*Elif Nazan Seker v. Turkey*, § 51).

Крім того, варто звернути увагу ще й на те, що суд знову ж таки признає захисника безкоштовної допомоги проти волі обвинуваченого. Експерти ІАС ІШР звертають увагу на той факт, що Гаврилюк Д. М. більше 7 років знаходиться під вартою і складність у налагодженні ним контакту з адвокатами не є, на нашу думку, об'єктивно необґрунтованою. Ми можемо провести аналогію з рішенням ЄСПЛ у справі *Kadles and others v. The Czech Republic*, де Суд зазначив, що «право на суд», одним з аспектів якого є право на захист, «не є абсолютним і піддається опосередковано прийнятним обмеженням...». Однак застосовані обмеження не повинні обмежувати права особи таким чином або в тій мірі, щоб це зачіпало саму суть права. Крім того, вони сумісні з статтею 6 § 1, лише якщо вони переслідують законну мету та якщо існує розумне співвідношення пропорційності між використаними засобами та переслідуваною метою. На думку Суду, з цих принципів випливає, що «суди повинні, застосовуючи процесуальні норми, уникати як надмірного формалізму, який би підривав справедливість, так і надмірної

гнучкості, яка призведе до відміни процедурних умов, встановлених законом (§ 25 і 26).

Фактично, завданням суду є створення таких умов, коли реалізація права на справедливий суд, у тому числі, права на захист не стає для обвинуваченого ілюзорною. В іншому випадку сторона захисту перебуватиме в не вигідному становищі по відношенню до сторони обвинувачення, а обвинувачений втрачає можливість належним чином організувати свій захист. Як впливає з практики ЄСПЛ, то суд має не допускати такої ситуації, і забезпечувати умови, в яких як і сторона захисту, так і сторона обвинувачення могла б реалізувати свої права (*Coventry v. The United Kingdom*», § 77).

Вищезазначене свідчить про можливість порушення статті 6 § 3 (с) ЄКПЛ, що, з огляду на попередні моніторингові звіти по даній справі, носить систематичний характер (див.моніторинг за 31.01.2024).

Моніторинг судового процесу Гаврилюка Д. М. (судове засідання від 06.02.2024)

6 лютого в Шевченківському районному суді міста Львів пройшло чергове судове засідання по справі №450/1357/17 за звинуваченням Гаврилюка Д. М., Монте С. Г., Кольцова І. М. в умисному вбивстві.

Суд засідав у складі колегії трьох суддів з головуючою Луців-Шумською Н. Л. Також у судовому засіданні був присутній прокурор, троє обвинувачених та захисники Гаврилюка Д. М., Кольцова І. М., Монте С. Г.

У даному судовому засіданні експерти ІАС ІШР виявили ряд порушень 1. Обвинувачений не мав реальної змоги належним чином організувати свій захист, оскільки у його захисника не було як доступу до всіх матеріалів справи, так і часу на ознайомлення з усіма томами (40+ томів). Як зазначив сам захисник, він мав доступ до кількох перших томів справи, і ознайомився тільки з 7 із них. Внаслідок цього неможливо було навіть провести якісне конфіденційне побачення. Суд вислухавши позицію захисту прийняв рішення, що захист буде ознайомлюватись з матеріалами справи під час судових дебатів. Після

цього, суд вирішив одразу передати слово прокурору. Така процесуальна поведінка суду викликає об'єктивні сумніви у дотриманні в процесі принципу рівності сторін та дотримання права на захист, передбачених § 3 ст. 6 ЄКПЛ.

ЄСПЛ у своїй практиці зазначає, що стаття 6 § 3 гарантує обвинуваченому достатній час і можливість для підготовки свого захисту. Обвинувачений повинен мати можливість організувати свій захист належним чином і без обмежень щодо можливості викласти всі відповідні аргументи захисту перед судом першої інстанції і, таким чином, вплинути на результат провадження. Щодо питання достатності часу і засобів, що надаються обвинуваченому для захисту, то мають враховуватись всі обставини справи (§ 56 «Rook v. Germany»). ЄСПЛ наголошує на тому, що «обвинувачений [сторона захисту] повинен мати можливість організувати свій захист належним чином і без обмежень щодо можливості викласти всі відповідні аргументи захисту перед судом першої інстанції та, таким чином, вплинути на результат провадження». Обвинуваченому має бути надано необмежений доступ до матеріалів справи. Ненадання стороні захисту речових доказів, які містять такі відомості, які могли б дозволити обвинуваченому виправдати себе або пом'якшити вирок, означає відмову в наданні засобів, необхідних для підготовки захисту (§ 56–58 «Rook v. Germany»).

Враховуючи поведінку суду, у спостерігачів ІАС ІШР виникають сумніви, що суд належним чином оцінив складність справи та обсяг матеріалів, виділяючи час на ознайомлення, а також належним чином забезпечив дотримання права на захист.

Експерти ІАС ІШР також наголошують на тому, що без доступу до матеріалів справи неможливе забезпечення рівності сторін судового процесу, оскільки в такій ситуації сторона захисту суттєво обмежена в своїх правах. Крім того, як зазначає ЄСПЛ саме на суд покладено обов'язок перевіряти, чи сторона захисту такий доступ до матеріалів мала, а також забезпечити, щоб можливі труднощі, з якими сторона захисту може зіткнутись, під час реалізації права на доступ до матеріалів справи не впливали на суть прав обвинуваченого (§ 49 «Kikabidze v. Georgia»).

Окрім того, під час всього часу моніторингу судового процесу спостерігачі ІАС ІШР фіксували зауваження сторони захисту щодо достовірності доказів, які надає сторона обвинувачення, джерела їх походження та спосіб отримання. Сторона захисту подала ряд клопотань щодо даного питання, які судом відхилялись. У судовому засіданні 06.02.2024 сторона обвинувачення послалась на Постанову пленуму ВП ВСУ № 756/10060/17 від 31.08.2022, зазначаючи, що за цією постановою «невідповідність тим чи іншим вимогам закону нівелює доказове значення відомостей, одержаних в результаті відповідних процесуальних дій не в будь-якому випадку, а лише в разі, якщо вони призвели до порушення прав людини та основоположних свобод, або ж ставить під сумнів походження доказів, їх надійність, достовірність». Прокурор зазначив, що до кожного доказу є відповідний протокол, який пояснює їх походження, а самі докази, як випливає з їх дослідження, є достовірними. Проте, прокурор не згадує, що в цій же постанові пленуму ВП ВСУ, яку він цитував зазначається, що «для прийняття законного й обґрунтованого рішення суд має отримувати максимально повну інформацію щодо обставин, які належать до предмета доказування, надаючи сторонам у змагальній процедурі достатні можливості перевірити й заперечити цю інформацію».

Беручи до уваги характер даного судового процесу, а також тенденцію систематичного фіксування спостерігачами ІАС ІШР фактів, які можуть свідчити про порушення прав сторони захисту, то виникають об'єктивні сумніви щодо дотримання принципів зазначених у цьому ж рішенні пленуму ВП ВСУ.

Також, як зазначає у цій постанові ВП ВСУ: «завданнями кримінального провадження є захист особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень, охорона прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження, а також забезпечення швидкого, повного та неупередженого досудового розслідування і судового розгляду з тим, щоб кожний, хто вчинив кримінальне правопорушення, був притягнутий до кримінальної відповідальності в міру своєї вини, жоден невинуватий не був обвинувачений або засуджений, жод-

на особа не була піддана необґрунтованому процесуальному примусу і щоб до кожного учасника кримінального провадження була застосована належна правова процедура. Суд, який вирішує питання щодо допустимості доказів, насамперед, має враховувати права особи і виправданість їх обмеження державою, незалежно від того, яким саме представником держави ці права обмежуються”. Тобто, у першу чергу завжди має враховуватись факт того, чи дотримані права обвинуваченого в судовому процесі і чи долучення таких доказів не порушує його прав.

Детально проаналізувавши цю постанову експерти ІАС ІШР приходять до висновку, що сторона обвинувачення некоректно трактувала дану постанову пленуму ВП ВСУ, та в цілому не передала її духу, оскільки, в першу чергу ВП ВСУ наголошує на дотриманні та забезпеченні прав обвинуваченого і можливості обох сторін упевнитись в достовірності тих, чи інших доказів.

Аналіз відеозапису судового засідання у справі Гаврилюка Д. М. (судове засідання від 14.02.2024)

14 лютого в Шевченківському районному суді міста Львів пройшло заключне судове засідання по справі №450/1357/17 за звинуваченням Гаврилюка Д. М., Монте С. Г., Кольцова І. М. в умисному вбивстві. Суд видалився в нарадчу кімнату для прийняття рішення по справі.

Суд засідав у складі колегії трьох суддів з головуючою Луців-Шумською Н. Л. Також у судовому засіданні був присутній прокурор, троє обвинувачених та захисники Гаврилюка Д. М., Кольцова І. М., Монте С. Г.

Експерти ІАС ІШР провели аналіз засідання використовуючи повний відеозапис, наданий стороною захисту та виявили ряд порушень права на справедливий суд. Варто відзначити, що зафіксовані порушення за своєю суттю дотичні до порушень, які були виявлені в усіх попередніх засіданнях по цій справі, і набули систематичного характеру.

ПОРУШЕННЯ ПРАВА НА ЗАХИСТ

На останньому засіданні по справі у першій інстанції Гаврилюк Д. М. був позбавлений захисників. Адвокат, з яким

Гаврилюк Д. М. заключив договір і який офіційно вступив у справу 13 лютого не був офіційно повідомлений про засідання. Адвоката з Центру надання безоплатної юридичної допомоги суд вирішив не чекати для відкриття засідання, хоч він завчасно повідомив про те, що запізнюється. Крім того, як відзначив сам обвинувачений Гаврилюк Д. М. в своєму останньому слові, йому не була надана можливість належним чином підготуватись до судових дебатів та організувати свій захист. Варто відзначити, що як показують попередні моніторингові звіти по цьому процесу (див. моніторингові звіти за 08.01., 26.01., 31.01.2024) в обвинуваченого в цілому не було можливості належним чином організувати свій захист через ряд причин, таких як недостатність часу для ознайомлення з матеріалами, проведення конфіденційних побачень та ін.

ЄСПЛ у своїй практиці стосовно достатності часу для підготовки зазначає, що: “Стаття 6 § 3 (b) гарантує обвинуваченому «достатній час і можливості для підготовки свого захисту», а отже, передбачає, що діяльність по суті захисту від його імені може включати все, що є «необхідним» для підготовки основного судового розгляду. Обвинувачений повинен мати можливість організувати свій захист належним чином і без обмежень щодо можливості викласти всі відповідні аргументи захисту перед судом першої інстанції і, таким чином, вплинути на результат провадження” (Galović v. Croatia § 81). Зважаючи на обставини цього процесу, у експертів ІАС ІШР, як у об’єктивного спостерігача, виникають сумніви, щодо забезпечення у даному процесі часу на організацію обвинуваченим свого захисту.

Окрім того, спостерігачі ІАС ІШР наголошують на тому, що суд вже не перший раз не повідомляє належним чином адвокатів обвинуваченого про судові засідання. Що могло призвести до серйозної шкоди справедливості процесу. Не повідомивши захисників обвинуваченого, суд таким чином обмежив його права на доступ до адвоката.

Як зазначає ЄСПЛ, «відсутність таких підстав має значну вагу при оцінці загальної справедливості кримінального провадження і може схилити чашу терезів у бік встановлення порушення. Суд зобов’язав

ний переконливо продемонструвати, чому, у виняткових випадках і за конкретних обставин справи, загальна справедливість судового розгляду не була безповоротно порушена обмеженням доступу заявників до адвоката» (Konen and others v. Turkey, § 57). Враховуючи те, що суд здійснив це обмеження без належного обґрунтування, то виникають сумніви стосовно того, що права обвинуваченого були належним чином забезпечені, а принцип справедливого судового процесу був дотриманий.

АВТОМАТИЧНЕ ПРОДОВЖЕННЯ ТРИМАННЯ ПІД ВАРТОЮ

Також варто звернути увагу на те, яким чином суд продовжив запобіжний захід у вигляді тримання під вартою для обвинувачених.

Необхідно зауважити, що тримання під вартою є винятковим запобіжним заходом, який застосовується виключно у разі, якщо прокурор доведе, що жоден із більш м'яких запобіжних заходів не зможе запобігти ризикам невиконання обвинуваченими своїх процесуальних зобов'язань (ст. 183 КПК України). Розглядаючи клопотання прокурора про застосування запобіжного заходу, суд зобов'язаний встановити доцільність такого запобіжного заходу та чи доводять надані сторонами кримінального провадження докази, обставини, які свідчать про недостатність застосування більш м'яких запобіжних заходів для запобігання ризику невиконання обвинуваченим своїх процесуальних обов'язків (ст.ст. 194, 331 КПК України).

Порушуючи процесуальні норми, у даному судовому засіданні суд не аналізував клопотання прокурора, а сам ініціював продовження тримання під вартою. Відповідно до даних Журналу судових засідань (засідання від 14.02.2024) записом №15 об 11:26:02 зазначено, що «Головуючий суддя Луців-Шумська Н. Л. Запитання: за ініціативи суду до учасників ставиться питання до учасників процесу щодо продовження обвинуваченим запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою до оголошення вироку по справі». Наступним записом №16 прокурор підтримав ініціативу суду щодо продовження запобіжного заходу.

Таким чином суд фактично зайняв при вирішенні даного питання сторону обвинувачення. Що, враховуючи відсутність

у залі судових засідань адвокатів Гаврилюка Д. М., повністю позбавило його права на захист та на справедливість судового розгляду.

Така процесуальна поведінка суду ставить під сумнів дотримання принципу справедливого судового процесу, та принципу рівності сторін судового процесу визначених ст. 6 ЄКПЛ. Автоматично продовживши винятковий запобіжний захід, суд створив умови для порушення процесуального балансу між сторонами судового процесу та таким чином обмежив права та поставив у незручне становище сторону захисту (Coventy v. United Kingdom § 77).

Підсумовуючи все вище сказане, у даному судовому засіданні експерти ІАС ISHR фіксують дії, які ЄСПЛ трактує як порушення принципів рівності сторін судового процесу, справедливого судового розгляду та права на захист, передбачених ст. 6 ЄКПЛ. Крім того, як зазначалось раніше, об'єктивні сумніви щодо дотримання цих принципів з'являються у спостерігачів ІАС ISHR у кожному засіданні даного судового процесу на якому були присутні спостерігачі. Таким чином, ми спостерігаємо тенденцію щодо порушення цих принципів, що, в свою чергу, не лише ставить під сумнів дотримання вищезазначених принципів, а й в загальному законність та справедливість вироку суду по справі Гаврилюка Д. М.

3.6 Судовий процес відносно Горвата Р. І.

Моніторинг судового процесу Горвата Р. І. (судове засідання від 06.11.2023)

06 листопада 2023 року у місті Києві в приміщенні Вищого антикорупційного суду відбулось судове засідання за участю: секретаря судового засідання, прокурора, підозрюваного та його двох захисників — адвокатів. В ході засідання було розглянуто клопотання детектива Національного антикорупційного бюро України про застосування запобіжного заходу у виді застави відносно Горвата Роберта Івановича (народного депутата України), у вчиненні кримінального правопорушення, передба-

ченого ч. 3 ст. 27 ч. 5 ст. 191 КК України.

За версією слідства, підозрюваний вступив у змову з директором ДП «Леанка», який мав відмовитися від права постійного користування підприємством визначеними земельними ділянками, що розташовані на території Ірлявської сільської Ради Ужгородського району Закарпатської області, а також іншими особи, які мали здійснити дії, направлені на отримання на праві власності ТОВ «СТОВ «Континент» земельних ділянок, що перебували в користування ДП «Леанка»; з начальником ГУ Держгеокадастру у Закарпатській області, яка мала видати необхідні підозрюваному Горвату Р. І. накази про припинення права постійного користування земельними ділянками ДП «Леанка» та накази про їх подальшу передачу у власність підконтрольним підозрюваним фізичним особам.

Прокурор при обґрунтуванні розміру запобіжного заходу в вигляді застави зазначив, що вказане кримінальне провадження стосується заволодіння значною площею земельних ділянок, що перебували на праві постійного права користування у державного підприємства, а механізм злочину передбачав залучення великої кількості осіб, які начебто реалізували своє право на отримання від держави землі для ведення особистого сільського господарства. Вказане, на переконання сторони обвинувачення, свідчить про виключність обставин справи, а тому розмір застави може перевищувати межі, встановлені законодавцем. Сторона обвинувачення просила суд задовольнити заставу в розмірі 123 млн. гривень, що за обрахунками прокурора відповідає збиткам нанесеним державі підозрюваним.

Захисники, в свою чергу, заперечували проти задоволення вказаного клопотання. При цьому вони звернули увагу суду на те, що збитки, що нібито завдані підозрюваним, належним чином не оцінені, а спеціальної експертизи не було проведено. Крім того, у слідства не було актуальної інформації про фінансові активи та нерухомість підозрюваного, що фактично унеможливило правильне визначення розмірів застави. Також сторона захисту наголосила, що підозрюваний не переховується від слідства, і, як випливає з матеріалів справи та поведінки громадянина Горвата Р. І., ніколи цього не робив.

Експерти ІАС ISHR наголошують, що метою застави, як будь-якого звільнення під час провадження, є гарантія присутності на судових засіданнях (п. 3 статті 5 ЄКПЛ). Відшкодування будь-яких збитків, завданих внаслідок дій, які не встановлені національним судом і щодо яких відсутнє рішення суду не відповідає духу Конвенції та є порушенням презумпції невинуватості.

Розмір застави повинен встановлюватися, головним чином, з урахуванням особи обвинуваченого, його майнового стану та його відносин з особами, які мають надати заставу, іншими словами, з урахуванням можливого ступеня впевненості в тому, що перспектива втрати застави або вжиття заходів проти поручителів у разі неявки обвинуваченого на судовий розгляд буде достатнім стримуючим фактором для того, щоб розвіяти будь-яке бажання обвинуваченого втекти (*Gafa v. Malta*). Оскільки йдеться про основоположне право на свободу, гарантоване статтею 5 ЄКПЛ, органи влади повинні з такою ж ретельністю підходити до визначення відповідної суми застави, як і до вирішення питання про те, чи є необхідним подальше тримання під вартою. Серйозність обвинувачень проти особи не може бути вирішальним фактором, що виправдовує розмір застави (*Hristova v. Bulgaria*).

У своєму подальшому виступі сторона захисту визначила, що відповідно до законодавства, всі проведені дії з землею на момент їх здійснення були законними, а з матеріалів справи, і зокрема доказів (переписки в телефоні) наданих прокурором під час засідання, не випливає, що Горват Р. І. може бути винним. Крім того, слідством не доведено, що будь-які кримінально карані дії в яких підозрюється народний депутат, були вчинені з корисливих мотивів, а зважаючи на статтю Кримінального кодексу України за якою висунуто підозру, то це обов'язковий критерій доказування. Тобто сторона захисту вважає, що підозрюваний дійсно не має обґрунтованої підозри, тому й немає складу кримінального правопорушення, оскільки на те немає відповідних доказів зі сторони обвинувачення.

За результатами моніторингу даного засідання, спостерігачі ІАС ISHR прийшли до висновку, що у справі Горвата Р. І. може

також мати місце порушення п. 1 ст. 5 Конвенції – наявність обґрунтованої підозри. З приводу цього аспекту цікавою є позиція ЄСПЛ у рішенні «Myasnik Malkhasyan v. Armenia»: ««обґрунтована підозра» означає наявність певних фактів або інформації, які б задовольнили об'єктивного спостерігача в тому, що відповідна особа могла вчинити правопорушення». За результатами моніторингу, спостерігач, як стороння особа у процесі, не відмічає обґрунтованості доводів сторони обвинувачення, які могли б запевнити його у тому, що підозрюваний міг вчинити правопорушення. Проте наявність сумнівів щодо порушень положень ЄКПЛ є недостатньою з огляду на те, що було проведено моніторинг лише одного судового засідання. Тим більше з огляду на те, що слідчий суддя, при винесенні ухвали, зменшив її розмір до 26 840 000 гривень. Справу рекомендовано до подальшого моніторингу.

3.7 Судовий процес відносно Дикого Г. А. та Ходаківського П. М.

Моніторинг судового процесу відносно Дикого Г. А. та Ходаківського П. М. (07.01.2024)

07 лютого 2024 року у Вищому Антикорупційному Суді відбулося засідання по справі № 991/671/23 відносно мера Білої Церкви Дикого Геннадія Анатолійовича, та відносно підприємця Ходаківського Павла Михайловича, яких обвинувачують у вчиненні кримінальних правопорушень, передбачених ч. 2 ст. 364, ч. 4 ст. 358 КК України. Моніторинг даного засідання відбувався завдяки онлайн трансляції, яка проходила на каналі ВАКС.

З відомостей, які містяться у Єдиному державному реєстрі судових рішень, спостерігачам стало відомо, що обвинувальний акт по даній справі був призначений до розгляду у березні 2023 року. Вказане провадження перебуває на стадії вивчення письмових доказів сторони обвинувачення.

Так, під час судового засідання прокурор клопотав про долучення до матеріалів справи значного обсягу процесуальних документів. Зокрема, про долучення пись-

мового повідомлення про підозру за ч. 2 ст. 364, ч. 4 ст. 358 КК України Дикому Г. М. від 23.09.2022 року.

Сторона захисту звернула увагу суду, що вручення вказаного повідомлення про підозру було грубим порушенням норм КПК України та практики ВС. Захисники зазначили, що дане кримінальне провадження було зареєстроване в ЄРДР 09.10.2018 року за ч. 5 ст. 191 КК України, а перша підозра була вручена через 4 роки за іншою кваліфікацією. Тобто, фактично сторона обвинувачення своєю постановою змінила кваліфікацію кримінального правопорушення, що не передбачено КПК України. На думку сторони захисту, дані дії є грубим порушенням, яке тягне за собою незаконність всіх подальших дій у рамках даного кримінального провадження.

Дійсно, Верховний Суд у своїй постанові від 24.06.2020 року по справі № 205/440/15к зазначив, що положення КПК України 2012 року не передбачають винесення постанови про перекваліфікацію кримінального правопорушення. Проте у постанові від 26 лютого 2020 року у справі № 200/232/18 прийняв протилежну позицію.

Експерти ІАС ISHR вже неодноразово звертали увагу на те, що національні суди особливо вищих інстанцій не послідовні у своїх правових позиціях, чим порушують принцип правової визначеності. ЄСПЛ у своїй практиці неодноразово вказував, що одним з основних елементів верховенства права є принцип правової визначеності (пункт 61 рішення ЄСПЛ у справі «Brumarescu v. Romania»). Даний принцип є важливим елементом права на справедливий судовий розгляд, гарантованого ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. В свою чергу Конвенція вимагає, щоб усе право, чи то писане, чи неписане, було достатньо чітким, щоб дозволити громадянинові, якщо виникне потреба з належною порадою, передбачати певною мірою за певних обставин наслідки, які може спричинити певна дія.

Крім того, під час судового засідання сторона обвинувачення долучала до матеріалів справи ухвалу слідчого судді ВАКС від 27.09.2022 про часткове задоволення клопотання прокурора і застосування до підозрюваного Дикого Г. В. запобіжний захід

у вигляді особистої поруки. Сторона захисту звернула увагу колегії на те, що в даній ухвалі суд зазначає, що обґрунтованість підозри є мінімальною. Більше того, апеляція залишила цю ухвалу в силі саме з таким формулюванням.

Оскільки це перше судове засідання по справі щодо якого здійснюється моніторинг спостерігачем ІАС ІШР, ми не володіємо повною інформацією з приводу доказів, які існували на момент обрання запобіжного заходу, не знаємо чи збільшився їх обсяг після цього. Проте, формулювання суду щодо мінімальної обґрунтованості підозри викликає занепокоєння з приводу наявності в даному провадженні порушень прав людини. У зв'язку із цим справа рекомендована для подальшого моніторингу.

Моніторинг судового процесу Дикого Г. А. (від 10 квітня 2024)

10 квітня 2024 року у Вищому Антикорупційному Суді відбулося засідання по справі № 991/671/23 відносно мера Білої Церкви Дикого Геннадія Анатолійовича, та відносно підприємця Ходаківського Павла Михайловича, яких обвинувачують у вчиненні кримінальних правопорушень, передбачених ч. 2 ст. 364, ч. 4 ст. 358 КК України.

Як стало відомо на початку засідання, обвинувачені Дикий Г. А. та Ходаківський П. М. були відсутні, а тому суд поставив питання про доцільність продовження судового розгляду. Захисник обвинуваченого Дикого Г. А. повідомив суд, що його клієнт відсутній в даному засіданні у зв'язку з тим, що призваний до лав Збройних сил України в рамках закону "Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію".

Захисник надав наступні матеріали для підтвердження: наказ та довідку з військкомату про мобілізацію, наказ військової частини про зарахування до складу конкретної частини, копія особистої заяви Дикого Г. А. на адресу суду, де він обґрунтовує свою позицію та зроблений вибір, а також просить зупинити судове засідання. Як уточнив у заяві обвинувачений, він знаходиться в безпосередній зоні бойових дій та не може брати участь в судових засіданнях.

Після даної заяви суд попросив висловитись всіх учасників процесу. На думку прокурора потрібно з'ясувати, чи проходження служби Диким Г. А. заважає йому

приймати участь в засіданнях, які його функціональні обов'язки, а тоді після цього ухвалювати рішення щодо можливого зупинення судового процесу.

Захисники Ходаківського П. М. заявили, що позиція їхнього клієнта стосовно цієї ситуації полягає в тому, щоб стосовно нього і далі продовжувався судовий розгляд, навіть якщо суд ухвалить рішення про зупинення судового процесу по відношенню до Дикого Г. А.

Стаття 335 КПК України серед інших умов зупинки судового провадження включає і проходження військової служби за призовом: "У разі якщо обвинувачений... був призваний для проходження військової служби за призовом під час мобілізації, на особливий період, суд зупиняє судове провадження стосовно такого обвинуваченого до його... звільнення з військової служби і продовжує судове провадження стосовно інших обвинувачених, якщо воно здійснюється щодо декількох осіб".

Отже, процесуальний закон зобов'язує необхідність зупинення провадження у справі у зв'язку з фактом проходження військової служби за призовом під час мобілізації. Схожу позицію висловив і захисник Дикого Г. А. в судовому засіданні.

Європейський суд з прав людини зауважує, що процесуальні норми призначені забезпечити належне відправлення правосуддя та дотримання принципу правової визначеності, а отже і те, що сторони повинні мати право очікувати, що ці норми застосовуються. Принцип правової визначеності застосовується не лише щодо сторін, але й щодо національних судів (Andrejeva v. Latvia п. 99).

Заслухавши думки присутніх учасників, суд ухвалив зробити перерву в судовому засіданні, а також направити запит до Міністерства оборони України, білоцерківського ТЦК та командира військової частини, довідки від яких надані адвокатом, для з'ясування обставин щодо того, чи може Дикий Г. А. брати участь у судовому засіданні у зв'язку з його видом військової служби, функціональними обов'язками та безпосередньою ситуацією в місці розташування.

Експертами моніторингової місії ІАС ІШР не було зафіксовано жодного порушення на даному судовому засіданні. Вра-

ховуючи вищевказане експерти ІАС ISHR вважають продовження моніторингу даної справи не доцільним.

3.8 Судовий процес відносно Дубілета О. В. та інших

Моніторинг судового процесу відносно Дубілета О. В. та інших (27.09.2024)

27 вересня 2024 року у Вищому антикорупційному суді відбулось судове засідання по справі № 991/7868/23 відносно Дубілета О. В. якого обвинувачують у вчиненні кримінальних правопорушень, передбачених ч. 2 ст. 28, ч. 1 ст. 366, ч. 2 ст. 28, ч. 2 ст. 366, ч. 5 ст. 191 КК України (пов'язаних із розтратою коштів ПАТ КБ «Приватбанк», легалізацією злочинних доходів та службовим підробленням документів, що спричинило значні фінансові збитки банку), Яценка В. А. за ч. 5 ст. 191, ч. 3 ст. 209 КК України, Бичихіної О. А. за ч. 5 ст. 191, ч. 3 ст. 209 КК України, Онищенко Н. В. за ч. 5 ст. 191, ч. 3 ст. 209 КК України, Шмальченко Л. О. за ч. 5 ст. 27 ч. 5 ст. 191 КК України, та Конопкіної Н. О. за ч. 5 ст. 27, ч. 5 ст. 191 КК України. На засіданні були присутні обвинувачені (у режимі відеоконференції), захисники, прокурор, представник потерпілого та колегія суддів: Білоус І. О., Ногачевський В. В., з головуючим Галабалою М. В.

На початку судового засідання сторона захисту заявила відвід головуючому судді, оскільки, на думку захисників, у рамках цієї справи він перебуває в конфлікті інтересів, що може викликати об'єктивні сумніви в його неупередженості. Захисники зазначили, що рідна сестра головуючого судді обіймає керівну посаду в адвокатському об'єднанні, яке в межах даного кримінального провадження надає правову допомогу потерпілому. Крім того, адвокати наголосили, що сам суддя раніше звертав увагу на цей факт та визнавав, що це може викликати сумніви в його неупередженості. На думку захисту, конфлікт інтересів є очевидним, і відвід головуючого судді забезпечив би об'єктивність судового розгляду.

Сторона обвинувачення, зі свого боку, зазначила, що відсутні достатні докази

прямої упередженості судді, а також того, що вищезазначене адвокатське об'єднання безпосередньо надає правову допомогу потерпілому.

Суд, заслухавши доводи сторін, ухвалив залишити заяву про відвід без задоволення.

Експерти моніторингової місії ІАС ISHR зауважують, що подібні ситуації вже були предметом розгляду Європейського суду з прав людини (ЄСПЛ), зокрема у справі «Цулуکیدзе і Русулашвілі проти Грузії». У цій справі ЄСПЛ дійшов висновку, що навіть наявність сімейних зв'язків між судовою помічницею та представником однієї зі сторін може викликати обґрунтовані сумніви у неупередженості судді. Суд підкреслив, що сама можливість того, що помічник судді міг вплинути (а не реально вплинув) на розгляд справи, є достатньою для того, щоб говорити про порушення видимості неупередженості.

ЄСПЛ наголосив, що концепція справедливої судового розгляду за ст. 6 Конвенції включає не тільки відсутність фактичної упередженості, але й видимість її відсутності. У рішенні Суд зазначив: «Для заявників не було необґрунтовано припустити, що помічник судді, чий батько представляв одну зі сторін, буде надавати адміністративну та/або юридичну підтримку судді під час підготовки справ до розгляду. Це створило ситуацію можливого конфлікту інтересів, що ставило під сумнів довіру громадськості до системи правосуддя, де видимість має велике значення» (Цулуکیدзе і Русулашвілі проти Грузії, п. 54).

Подібно до обставин у справі «Цулуکیدзе і Русулашвілі», в даному судовому засіданні факт близьких родинних зв'язків між головуючим суддею та представником організації, яка бере участь у справі, може бути розцінений як фактор, що підриває видимість неупередженості суду. Незважаючи на те, що сторона обвинувачення наголошувала на відсутності прямих доказів упередженості, сама по собі така ситуація породжує обґрунтовані сумніви, які не були розвіяні рішенням суду.

Зважаючи на викладене, експерти моніторингової місії ІАС ISHR вважають за необхідне наголосити на тому, що невирішені сумніви щодо конфлікту інтересів можуть створити ризики порушення

права на справедливий суд, гарантовано п. 1 ст. 6 Конвенції. Варто додати, що Європейський суд з прав людини нагадує, що при оцінці дотримання принципу неупередженості необхідно враховувати питання внутрішньої організації судової системи. Зокрема, наявність національних процедур, спрямованих на забезпечення неупередженості, таких як правила, що регламентують відведення суддів, є вагомим аспектом. Такі правила демонструють прагнення законодавця усунути будь-які обґрунтовані сумніви щодо неупередженості конкретного судді або суду та спрямовані на забезпечення об'єктивності шляхом усунення факторів, що породжують такі сумніви. Окрім забезпечення відсутності фактичної упередженості, вони спрямовані на усунення будь-якої видимості упередженості і, таким чином, сприяють зміцненню довіри, яку суди в демократичному суспільстві повинні викликати у громадськості. Таким чином, будь-який суддя, щодо якого є законні підстави побоюватися відсутності неупередженості, повинен взяти самовідвід (Paunovic V. Serbia п. 36).

Беручи до уваги викладені вище обставини, експерти моніторингової місії ІАС ІШР зазначають, що питання неупередженості суду викликає обґрунтовані сумніви, які не були належним чином усунуті національним судом. Особливу увагу заслуговує факт, що сестра головуючого судді обіймає керівну посаду в адвокатському об'єднанні, яке надає правову допомогу потерпілій стороні у цьому кримінальному провадженні. Цей зв'язок породжує обґрунтовані побоювання щодо об'єктивності суду, які мають враховуватися в рамках оцінки відповідності принципу справедливого судового розгляду.

ЄСПЛ неодноразово зазначав, що принцип неупередженості, який є ключовим елементом права на справедливий суд, передбачає як суб'єктивну, так і об'єктивну неупередженість. В даному випадку об'єктивна складова цього принципу могла бути поставлена під сумнів у зв'язку із зазначеними суперечностями.

Судовий процес може вважатися справедливим лише за умови дотримання всіх його гарантій. Відповідно, неможливо визнати процес справедливим в цілому, якщо порушено хоча б одну з гарантій

(Snijders v. Netherlands, п. 72). У зв'язку з цим, експерти моніторингової місії ІАС ІШР не можуть дійти висновку, що суд забезпечив належні гарантії для захисту прав обвинувачених.

Підсумовуючи все вищезазначене, а також враховуючи невирішені питання стосовно неупередженості суду, що ставлять під загрозу загальну справедливість судового процесу в розумінні статті 6 § 1 Конвенції, справу рекомендовано до подальшого моніторингу.

Моніторинг судового процесу відносно Дубілета О. В. та інших (21.10.2024)

21 жовтня 2024 року у Вищому антикорупційному суді відбулось судове засідання по справі № 991/7868/23 відносно Дубілета О. В. якого обвинувачують у вчиненні кримінальних правопорушень, передбачених ч. 2 ст. 28, ч. 1 ст. 366, ч. 2 ст. 28, ч. 2 ст. 366, ч. 5 ст. 191 КК України (пов'язаних із розтратою коштів ПАТ КБ «Приватбанк», легалізацією злочинних доходів та службовим підробленням документів, що спричинило значні фінансові збитки банку), Яценка В. А. за ч. 5 ст. 191, ч. 3 ст. 209 КК України, Бичихіної О. А. за ч. 5 ст. 191, ч. 3 ст. 209 КК України, Онищенко Н. В. за ч. 5 ст. 191, ч. 3 ст. 209 КК України, Шмальченко Л. О. за ч. 5 ст. 27 ч. 5 ст. 191 КК України, та Конопкіної Н. О. за ч. 5 ст. 27, ч. 5 ст. 191 КК України. На засіданні були присутні обвинувачені (у режимі відеоконференції), захисники, прокурор, представник потерпілого та колегія суддів: Білоус І. О., Ногачевський В. В., з головуючим Галабалою М. В.

На початку судового засідання стало відомо, що захисники двох обвинувачених були відсутні. Одна з обвинувачених заявила, адвокати не змогли бути присутніми через поважні причини, про що суд було завчасно повідомлено через секретаря. Інші захисники також зазначили, що їхні клієнти бажали б продовжувати розгляд справи за участі всіх адвокатів і тому клопотали про відкладення судового засідання.

Суд, однак, вирішив продовжити розгляд справи без участі захисників, мотивуючи своє рішення необхідністю забезпечення розгляду справи в розумні строки. Доводи сторони захисту, а також заперечення

чення обвинувачених, були відхилені. Суддя наголосив, що це питання вже вирішено.

Спостерігачі ІАС ІШР звертають увагу на те, що рішення щодо продовження судового засідання без участі захисників було фактично ухвалено одноособово головуючим суддею, без обговорення колегією суддів. Крім того, позиція сторони обвинувачення, представника потерпілих та інших учасників процесу щодо цього питання не була з'ясована.

Експерти моніторингової місії ІАС ІШР зауважують, що відмова у відкладенні судового засідання з причини відсутності захисників могла вплинути на право обвинувачених на ефективний захист та поставити під сумнів справедливості судового процесу. Таке рішення потребує особливо ретельного обґрунтування, щоб виключити можливість порушення статті 6 Конвенції, яка гарантує право кожного на справедливий суд.

Відповідно до усталеної практики ЄСПЛ, важливо, щоб особа, обвинувачена у вчиненні кримінального правопорушення мала можливість вдатися до юридичної допомоги за власним вибором (*Martin v. Estonia*, п.п. 90 і 93). Це впливає з самого формулювання статті 6 п. 3 (с) ЄКПЛ, яка гарантує, кожна особа, “що обвинувачена у вчиненні кримінального правопорушення, має такі мінімальні права: ... захищати себе ... за допомогою захисника, обраного ним самим...”, і загалом визнається міжнародними стандартами прав людини як механізм забезпечення ефективного захисту обвинуваченого (*Atristain Gorosabel v. Spain*, п. 42). ЄСПЛ також вважає, що рішення національних судів щодо відхилення або перешкоджання бажанню відповідача щодо його або її вибору юридичного представництва повинні супроводжуватися процесуальними гарантіями, розрахованими на забезпечення збереження права на правову допомогу за власним вибором практичним і ефективним, а не теоретичним і ілюзорним (*Elif Nazan Seker v. Turkey*, п. 51). Національні суди, як головні охоронці справедливості судочинства, мають позитивне зобов'язання забезпечити практичне та ефективне дотримання прав на захист, захищених статтею 6 Конвенції (*Vamvakas c. Grèce*, п. 43).

Крім того, варто додати, що обвину-

вачений повинен мати можливість організувати свій захист належним чином і без обмежень щодо можливості викласти всі відповідні аргументи захисту перед судом першої інстанції і, таким чином, вплинути на результат провадження (*Rook V. Germany* п. 56). Більше того, ЄСПЛ повторює, що принцип змагальності та принцип рівності сторін, які тісно пов'язані між собою, є основоположними складовими поняття “справедливий судовий розгляд” у розумінні пункту 1 статті 6 Конвенції. Вони вимагають “справедливого балансу” між сторонами: кожній стороні повинна бути надана розумна можливість представити свою справу в умовах, які не ставлять її в істотно невігідне становище порівняно з її опонентом або опонентами (*Đurić v. Serbia*, п. 69, 71). Судовий процес може вважатися справедливим лише за умови дотримання всіх його гарантій. Відповідно, неможливо визнати процес справедливим в цілому, якщо порушено хоча б одну з гарантій (*Snijders v. Netherlands*, п. 72).

Беручи до уваги рішення суду продовжити розгляд справи за відсутності адвокатів, експерти моніторингової місії ІАС ІШР зазначають, що це могло об'єктивно поставити обвинувачених у невігідне становище та обмежити їхню можливість належним чином організувати свій захист. Така ситуація викликає серйозні сумніви щодо забезпечення рівності сторін у процесі, що є ключовим компонентом справедливого судового розгляду.

Враховуючи обставини, що склалися під час судового засідання, експерти моніторингової місії ІАС ІШР дійшли висновку, що існують обґрунтовані підстави для сумніву в тому, що права обвинувачених були забезпечені відповідно до вимог статті 6 Конвенції.

Підсумовуючи вищезазначене, експерти моніторингової місії ІАС ІШР вважають, що в даному судовому засіданні є ознаки порушення права на захист у контексті п. 3 статті 6 Конвенції про захист прав людини та основоположних. З огляду на це, справа рекомендується до подальшого моніторингу.

Моніторинг судового процесу відносно Дубілета О. В. та інших (11.11.2024)

11 листопада 2024 року у Вищому антикорупційному суді відбулось судове засідання по справі № 991/7868/23 відносно Дубілета О. В. якого обвинувачують у вчиненні кримінальних правопорушень, передбачених ч. 2 ст. 28, ч. 1 ст. 366, ч. 2 ст. 28, ч. 2 ст. 366, ч. 5 ст. 191 КК України (пов'язаних із розтратою коштів ПАТ КБ «Приватбанк», легалізацією злочинних доходів та службовим підробленням документів, що спричинило значні фінансові збитки банку), Яценка В. А. за ч. 5 ст. 191, ч. 3 ст. 209 КК України, Бичихіної О. А. за ч. 5 ст. 191, ч. 3 ст. 209 КК України, Онищенко Н. В. за ч. 5 ст. 191, ч. 3 ст. 209 КК України, Шмальченко Л. О. за ч. 5 ст. 27 ч. 5 ст. 191 КК України, та Конопкіної Н. О. за ч. 5 ст. 27, ч. 5 ст. 191 КК України. На засіданні були присутні обвинувачені (у режимі відеоконференції), захисники, прокурор, представник потерпілого та колегія суддів: Білоус І. О., Ногачевський В. В., з головуєчим Галабалою М. В.

На початку судового засідання захисник Дубілета О. В. заявив відвід колегії суддів, обґрунтовуючи це наявністю об'єктивних сумнівів щодо неупередженості суддів. Зокрема, аналіз ухвали від 27.09.2024 про відмову в задоволенні відводу підтверджує позицію адвокатів щодо того, що судді відмовили у відводі головуєчого судді на підставі документа, який не був досліджений під час судового засідання.

Крім того, захисник звернув увагу на те, що судді фактично проігнорували матеріали, що підтверджують участь рідної сестри головуєчого судді в рамках цього кримінального провадження (рідна сестра головуєчого судді обіймає керівну посаду в адвокатському об'єднанні, яке в межах даного кримінального провадження надає правову допомогу потерпілому). Натомість судді прийняли позицію прокурора та представника потерпілого, які заявили, що "не пам'ятають", чи брала сестра головуєчого судді участь у судових засіданнях. Подальша спроба захисника оголосити текст заяви про відвід була зупинена судом. Після короткого обговорення судді вирішили залишити відвід без задоволення, вказавши на зловживання процесуальними правами

з боку сторони захисту та затягування судового процесу.

Окрім того, захисники інших обвинувачених хотіли подати суду клопотання щодо сумнівів у підсудності справи та повноважності суду. Однак суд фактично змусив захисників перейти до розгляду іншого питання, заявивши, що "логіка є така, яку встановлює головуєчий".

Враховуючи наявність практики в Україні щодо подання стороною захисту повторних або навіть численних відводів одному й тому самому судді (колегії суддів), експерти моніторингової місії ІАС ІШР відзначають, що таке право є частиною належного процесуального забезпечення сторони захисту. Проте інколи може призводити до затягування судового розгляду справи. У цьому контексті важливо зазначити, що ІАС ІШР здійснював моніторинг одного з судових засідань у даній справі, під час якого вже було заявлено відвід одному з членів суддівської колегії (див. Моніторинг судового процесу щодо Дубілета О. В. та інших (27.09.2024)). Незважаючи на наявність такої практики, не можна не враховувати обставину, коли відмова у задоволенні відводу була сформульована недостатньо повно або необґрунтовано, що могло призвести до виникнення сумнівів у однієї зі сторін щодо упередженості суду. Важливим є той факт, що коли одна зі сторін залишається із сумнівами щодо того, чи було розглянуто клопотання про відвід у повному обсязі і неупереджено, такі сумніви можуть порушити основні принципи справедливого судового розгляду, визначені статтею 6 ЄКПЛ.

Цей аспект слід врахувати при оцінці загальної ситуації з дотриманням права на справедливий суд у кожному конкретному випадку.

З цього приводу хочемо зазначити, що в контексті оцінки упередженості суду Європейський суд з прав людини (ЄСПЛ) вказує, що відповідно до пункту 1 статті 6 ЄКПЛ, безсторонність судді визначається як за суб'єктивним критерієм (особисті переконання та поведінка судді), так і за об'єктивним критерієм, який охоплює гарантії, що виключають будь-які сумніви щодо неупередженості суду (Pseher v. Germany, п. 120).

Суб'єктивний критерій передбачає

оцінку того, чи існують ознаки особистої упередженості судді в конкретній справі. Об'єктивний критерій вимагає врахування зовнішніх обставин, що можуть вплинути на довіру суспільства до судової системи. У цьому контексті навіть зовнішні прояви мають значення. Як неодноразово зазначав Суд, “правосуддя має не тільки здійснюватися, але й має виглядати як таке, що здійснюється” (Цулукидзе та Русулашвілі проти Грузії, п. 47, Saakashvili v. Georgia, п. 122).

З огляду на викладене, експерти моніторингової місії ІАС ІШР звертають увагу на те, що відмова суду дати захиснику можливість оголосити заяву про відвід може свідчити про фактичне обмеження процесуальних прав сторони захисту, що в свою чергу ставить під сумнів дотримання принципу рівності сторін судового процесу, гарантованого пунктом 1 статті 6 ЄКПЛ. ЄСПЛ вказує, що кожній стороні має бути надана розумна можливість представити свою справу в умовах, які не ставлять її в невігідне становище порівняно з опонентом (Gaggl v. Austria, п. 48). У цьому контексті, процесуальна поведінка суду, зокрема його відмова від задоволення клопотань захисника, породжує сумніви щодо забезпечення рівності сторін у даному процесі.

ЄСПЛ підкреслює, що норми матеріального кримінального права повинні бути встановлені законом і відповідати принципу “*nullum iudicium sine lege*” (немає покарання без закону, який його передбачає), що накладає специфічні вимоги щодо здійснення судочинства з метою забезпечення справедливого судового розгляду. Враховуючи ці вимоги, суд має поважати рівність сторін та захищати їх від будь-якого зловживання владою, що є основною метою процесуальних норм (Gaggl v. Austria, п. 48). Основною метою процесуальних норм є захист обвинуваченого від будь-якого зловживання владою, і тому саме сторона захисту найбільше страждає від прогалин і нечіткості таких норм (Gaggl v. Austria, п. 48).

Враховуючи це, експерти моніторингової місії ІАС ІШР не можуть стверджувати, що процесуальні права обвинуваченого та сторони захисту були належним чином дотримані, особливо враховуючи, що суд розглядає подання відводів як “зловживання

процесуальними правами” та “затягування судового процесу”.

Що стосується твердження головуючого судді про те, що “логіка є така, яку встановлює головуючий”, спостерігачі ІАС ІШР зазначають, що це висловлювання не могло усунути сумніви в упередженості суду або належним чином забезпечити рівність сторін у судовому процесі.

Таким чином, з огляду на виявлені процесуальні недоліки та сумніви в дотриманні принципів справедливого судового розгляду, експерти ІАС ІШР рекомендують здійснювати подальший моніторинг цієї справи для оцінки подальших порушень права на справедливий судовий розгляд.

3.9 Судовий процес відносно Дубінського О. А.

Моніторинг судового процесу Дубінського О. А. (судове засідання від 02.04.2024)

2 квітня 2024 року у Печерському районному суді м. Києва відбулось судове засідання в рамках кримінального провадження № 4202000000002261 відносно народного депутата ІХ скликання Дубінського Олександра Анатолійовича, якого підозрюють у вчиненні дій на шкоду обороноздатності, державній та економічній безпеці України по ч. 1 статті 111 та ч. 1 статті 255 КК України.

Кримінальне провадження перебуває на стадії досудового розслідування. Основним питанням засідання був розгляд клопотання прокурора щодо продовження строку тримання під вартою Дубінського О. А. Як зазначено у матеріалах сторони обвинувачення, запобіжний захід у вигляді тримання під вартою було обрано Дубінському О. А. 14.11.2023 р. та продовжено двічі (11.01.2024 та 09.02.2024).

Експерти ІАС ІШР провели аналіз та порівняння поданого клопотання та попереднього (від 08.02.2024) в частині причин необхідності продовження досудового слідства та ризиків невиконання підозрюваним своїх процесуальних обов'язків, якими прокурор обґрунтував необхідність продовження тримання під вартою. Експерти прийшли до висновку, що протягом двох

місяців ситуація у провадженні не змінилася і жодних суттєвих дій для завершення досудового розслідування проведено не було. Основними причинами продовження тримання під вартою сторона обвинувачення вказала необхідність проведення ряду експертиз (2 портретні, 3 — звукозаписів, 1 — судово-психологічну), двох фоноскопичних експертиз, завершення проведення огляду документів, технічних пристроїв та ін. Текст запланованих процесуальних дій в обох клопотаннях практично ідентичний. Текст з обґрунтуванням ризиків в обох клопотаннях абсолютно ідентичний.

Окрім того, спостерігачі ІАС ІШР звертають увагу на окремі аспекти заперечення сторони захисту на клопотання прокурора щодо продовження тримання під вартою:

За словами сторони захисту, за весь час знаходження Дубінського О. А. під вартою не було проведено жодної процесуальної дії, негласної слідчо-розшукової дії, експертиз, у тому числі портретної експертизи щодо питання безпосередності участі Дубінського О. А. у прес-конференціях, які є складовою підозри, та ін.

Враховуючи те, що до підозрюваного застосовано запобіжний захід у вигляді тримання під вартою, експерти ІАС ІШР звертають увагу на практику ЄСПЛ щодо ефективності розгляду справи (здійснення розслідування). Так, у рішенні М.Н. AND S.B. v. Hungary ЄСПЛ зауважив, що підлягає перевірці той факт, чи виявили компетентні національні органи «особливу старанність» у проведенні провадження, оскільки тривалість тримання під вартою не повинна перевищувати розумно необхідної для переслідуваної мети (М.Н. AND S.B. v. Hungary, п. 70, Scott v. Spain, п. 74).

На думку захисників, докази, на яких ґрунтується підозра не є достатніми. Одним з доказів є покази свідка Колеснікова І. В. (який наразі вже відбуває покарання у вигляді позбавлення волі за схожим обвинуваченням) щодо можливої участі Дубінського О. А. зі слів іншого підозрюваного, тобто зі слів третіх осіб. Також у матеріалах слідства фігурують дані щодо наявності зв'язку між підозрюваним та ГУ ГШ ЗС РФ, де підозрюваний мав певний позивний — «Буратіно». Сторона захисту надала докази, отримані офіційно як відповідь на

адвокатський запит (Лист СБУ до ДБР), виходячи з яких, позивний «Буратіно», який використовується російськими спецслужбами, належить іншій особі. Нажаль, безпосередньо даний доказ не був відкритий спостерігачам ІАС ІШР та іншим вільним слухачам через рішення суду про закриття частини судового засідання. Про закриття засідання на час перегляду відео-доказу суд просив прокурор.

По-третє, результати проведеної судової психолого-лінгвістичної експертизи висловлювань Дубінського О. А. на прес-конференціях проводились експертом, який, за словами адвокатів, був позбавлений раніше судом свідоцтва про право здійснювати експертну діяльність через свою «упередженість» при проведенні експертиз.

Сторона захисту також наголосила на тому, що одним з ризиків, яким прокурор підтверджував необхідність продовження саме тримання під вартою, була загроза того, що Дубінський О. А. продовжить вести журналістську діяльність, що буде продовженням здійснення злочинної діяльності. Таким чином, на думку адвокатів, сторона обвинувачення позбавляє Дубінського О. А. конституційного права на свободу думки і слова.

У схожій справі *Selahattin Demirtaş v. Turkey* ЄСПЛ зазначив, що участь у законному публічному зібранні [зборах Конгресу демократичного суспільства] та той факт, що заявник там виступив, не можуть переконати об'єктивного спостерігача в тому, що він міг вчинити одне з правопорушень, про які йдеться (причетність до терористичної організації та публічне підбурювання до вчинення злочину). Стверджувані дії заявника в цьому відношенні ЄСПЛ пов'язав із здійсненням прав згідно з ЄКПЛ, зокрема статтями 10 і 11 (§ 239).

Експерти ІАС ІШР розглянули питання продовження тримання під вартою також з погляду пунктів 1 та 3 статті 5 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (ЄКПЛ).

«1. Кожен має право на свободу та особисту недоторканність. Нікого не може бути позбавлено свободи, крім таких випадків і відповідно до процедури, встановленої законом:

(с) законний арешт або затримання особи, здійснене з метою допровадження її

до компетентного судового органу за наявності обґрунтованої підозри у вчиненні нею правопорушення, або якщо обґрунтовано вважається необхідним запобігти вчиненню нею правопорушення чи її втечі після його вчинення».

Як зазначає ЄСПЛ у рішенні по справі *Affaire Parildak v. Turkey*, пункт (с) статті 5 § 1 не передбачає, що органи розслідування мають зібрати достатні докази для висунення звинувачень під час арешту або під час тримання під вартою. Факти, які викликають підозру, не повинні бути такого ж рівня, як ті, які необхідні для виправдання засудження або навіть висунення обвинувачення, що відбувається на наступному етапі процедури кримінального розслідування.

Тим не менш, ЄСПЛ наголошує на тому, що «правдоподібність» або «обґрунтованість» підозр, на яких має ґрунтуватися арешт, становить суттєвий елемент захисту, який заявляється підпунктом (с) пункту 1 статті 5 Конвенції, від свавільного позбавлення волі. Ось чому підозра в добросовісності сама по собі недостатня (*Atila Taş v. Turkey*, § 123). Однак «правдоподібність» підозр, на яких має ґрунтуватися позбавлення волі, становить суттєвий елемент захисту, який пропонується підпунктом (с) пункту 1 статті 5 Конвенції. Слова «правдоподібні причини» означають, що мають бути факти чи інформація, здатні переконати об'єктивного спостерігача в тому, що відповідна особа могла вчинити правопорушення (*Affaire Atila Tas v. Turkey* § 123, *Affaire Parildak v. Turkey* § 57–61, *Kavala v. Turkey* § 128).

Як правило, проблеми в цій сфері виникають на рівні фактів. На додаток до фактичного аспекту, існування «імовірних підстав для підозри» у значенні статті 5 § 1 с вимагає, щоб факти, на які посилається сторона обвинувачення, могли обґрунтовано вважатися такими, що підпадають під дію однієї із статей Кримінального кодексу, яка стосується кримінальної поведінки. Експерти ІАС ІШР наголошують, що не може бути обґрунтованої підозри, якщо дії чи факти, звинувачені проти затриманого, не становили злочину на момент їх скоєння. ЄСПЛ у своїх рішеннях наголошує на тому, що не повинно здаватися, що самі заявлені дії були пов'язані із здійсненням заявником своїх прав, гарантованих Конвенцією

(п. 60, 61 *Affaire Parildak v. Turkey*).

У контексті участі у законних зборах та мітингах, ЄСПЛ підкреслює, що враховуючи те, що Конвенція має на меті захист прав не теоретичний і ілюзорний, а конкретний і ефективний, підозри, засновані на підході, що полягає в криміналізації здійснення прав і свобод, визнаних Конвенцією, не можуть вважатися правдоподібними. В іншому випадку звернення до поняття «правдоподібною підозрою» для позбавлення людей їхньої фізичної свободи призвело б до ризику унеможливлення здійснення прав і свобод, визнаних Конвенцією (*Sabuncu and others v. Turkey*, § 148). З цього приводу ЄСПЛ нагадує, що будь-яке позбавлення волі має відповідати меті, яку переслідує стаття 5 Конвенції: захистити особу від свавілля. Існує основоположний принцип, згідно з яким жодне свавільне затримання не може бути сумісним із статтею 5 § 1, а поняття «свавільне», що міститься в статті 5 § 1, виходить за рамки невідповідності національному законодавству, так що позбавлення волі може бути законним згідно з національним законодавством, і водночас довільним і, отже, таким, що суперечить Конвенції (*Creangă v. Romania*, § 84).

Застосовуючи вищезазначені принципи, завдання ЄСПЛ, згідно зі статтею 5 Конвенції, полягає в тому, щоб перевірити, чи існували факти чи інформація, здатні переконати об'єктивного спостерігача в тому, що заявник міг вчинити злочин, у якому його звинувачують. З цією метою важливо, щоб факти, які лежать в основі підозри, були обґрунтовані об'єктивними елементами, які можна перевірити, і щоб вони обґрунтовано підпадали під один із розділів КПК, який стосується злочинної поведінки. (*Affaire Parildak v. Turkey*, § 66).

У світлі цих висновків експерти ІАС ІШР, проводячи аналогію з вищевказаними рішеннями ЄСПЛ, виражають своє занепокоєність можливим порушенням статті 5 ЄКПЛ, щодо криміналізації здійснення прав і свобод, визнаних Конвенцією. А також зауважують, що для продовження тримання під вартою обов'язкова не лише наявність вагомих причин підозрювати затриману особу у вчиненні правопорушення а і «особлива старанність» органів досудового провадження, направлена на

те, щоб особа не знаходилась під підозрою тривалий час.

На підставі вищевказаного, справу рекомендовано до подальшого моніторингу.

Моніторинг кримінального провадження Дубінського О. А. (від 09 квітня 2024)

9 квітня 2024 року в Київському апеляційному суді мав відбутись розгляд апеляційної скарги сторони захисту на ухвалу Печерського районного суду м. Києва від 09.02.2024 р. щодо продовження тримання під вартою Дубінського Олександра Анатолійовича. Варто зазначити, що за тиждень до даного засідання відбувся черговий розгляд клопотання прокурора про продовження тримання під вартою і ухвалою суду запобіжний захід було продовжено ще на 2 місяці (див. Моніторинг кримінального провадження Дубінського О. А. від 02.04.2024 р.). А відтак фактично дане засідання не забезпечувало право на реальний перегляд обґрунтованості, так як оскаржувана ухвала Печерського районного суду вже втратила чинність.

Оскільки прокурор не з'явився на засідання апеляційного суду, не повідомивши причин, суду прийшлося перенести засідання на найближчу вільну дату – через 21 день. Дана ситуація викликає серйозне занепокоєння у експертів моніторингової місії IAC ISHR, оскільки сумніви щодо дотримання права на доступ до суду у даній ситуації не можна вважати необ'єктивними. Пункт 1 статті 6 ЄКПЛ визначає: «Кожна має право на справедливий і публічний розгляд його справи упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом, встановленим законом, який... вирішить спір щодо його прав та обов'язків цивільного характеру або встановить обґрунтованість будь-якого висунутого проти нього кримінального обвинувачення». Це право є важливою складовою аспекту справедливого судового розгляду і при його порушенні справедливий судовий розгляд фактично унеможлиблюється.

Касаційний кримінальний суд ВСУ у постанові по справі № 991/3440/20 висловив свою позицію стосовно права на апеляційне оскарження запобіжного заходу в вигляді тримання під вартою. У цій постанові використовується поняття “належ-

ної правової процедури”, що трактується судом як: форма здійснення правосуддя, яку утворюють сукупність гарантій прав людини процесуального характеру, спрямованих на досягнення процедурної справедливості правосуддя. До гарантій, які у своїй сукупності формують належну правову процедуру, у тому числі, відноситься право на судовий захист та право на оскарження. Крім того, колегія суддів наголошує, що недотримання належної правової процедури тягне за собою порушення гарантованого ст. 6 ЄКПЛ права на справедливий суд.

ЄСПЛ у справі *Lazăr v. Romania* наголошує, що будь-яке позбавлення волі має відповідати меті захисту особи від свавілля. Суд в даному контексті використовує поняття “гарантії проти свавілля”, які включають в себе наявність чітких правових положень щодо наказу про взяття під варту, продовження строку тримання під вартою та встановлення часових меж тримання під вартою; а також наявність ефективного засобу юридичного захисту, за допомогою якого заявник може оскаржити “законність” та “тривалість” свого подальшого тримання під вартою” (п. 90). Головна мета статті 5 § 4 полягає в тому, щоб особам, позбавленим волі, надавався швидкий судовий перегляд законності їхнього затримання, оскільки такий перегляд може призвести до можливого їх звільнення. Таким чином, ЄСПЛ вважає, що вимога швидкості перевірки законності затримання є актуальною, доки це затримання триває. Після звільнення затриманих осіб, навіть якщо гарантія короткої затримки більше не відповідає меті статті 5 § 4, гарантія щодо ефективності перегляду продовжує застосовуватися, оскільки колишній затриманий може все ще мати законний інтерес у встановленні законності його тримання під вартою навіть після його звільнення. Вимога статті 5 § 4 щодо швидкого перегляду законності затримання подібна до гарантії розгляду справи протягом розумного строку, включеної в статтю 6 § 1 Конвенції (*Zubor v. Slovakia*, § 76, 83).

У рішенні по справі *S.T.S. v. the Netherlands* ЄСПЛ визнав порушення статті 5 § 4, оскільки, серед іншого, не було вирішено законність тримання заявника під вартою швидко. Це порушення стосувалося провадження, в ході якого оспору-

ване рішення суду вже втратило чинність. Безумовно, у даному питанні доцільно провести правову аналогію з неможливістю Дубінського О. А. оскаржити ухвалу суду про продовження тримання під вартою, яка на момент розгляду в апеляційній інстанції вже також втратила чинність. «Стаття 5 § 4 забезпечує *lex specialis* стосовно більш загальних вимог статті 13 ЄКПЛ, яка гарантує наявність на національному рівні засобу правового захисту для забезпечення дотримання суті конвенційних прав і свобод, у якій би формі вони не були забезпечені у національному правопорядку. Вона дає право заарештованій або затриманій особі порушувати провадження з урахуванням процесуальних і матеріальних умов, які є істотними для «законності» позбавлення волі. Поняття «законності» відповідно до статті 5 § 4 має те саме значення, що й у пункті 1, тому заарештована чи затримана особа має право на перегляд «законності» свого затримання у світлі не лише вимог внутрішнього законодавства, а також Конвенції, загальних принципів, закладених у ній (S.T.S. v. the Netherlands, § § 43, 58–59).

Також варто зазначити, що апеляційна скарга включала в себе ще один важливий аспект. За словами адвокатів, мало вирішуватись питання щодо дотримання правил визначення підсудності в цьому кримінальному провадженні. Досудове розслідування в рамках кримінального провадження відносно Дубінського О. А. здійснює Державне бюро розслідувань, юридична адреса якого: Київ, вул. Панаса Мирного, 28. Саме за цією адресою ініційовано відкриття розслідування стосовно підозрюваного та оголошення йому підозри. У даному випадку провадження належить до підсудності Печерського районного суду м. Києва. Проте адвокати наполягають на тому, що якщо враховувати фактичну адресу ДБР, за якою проводиться листування з органами досудового слідства та здійснення прийому громадян керівними органами установи (Київ, Симона Петлюри, 15), то справа має бути підсудною Шевченківському районному суду міста Києва. Тому, розгляд Київським апеляційним судом скарги у частині підсудності є важливим для сторони захисту і з огляду на законність ухвали про продовження запобіжного заходу у вигляді

тримання під вартою, і щодо подальшого судового нагляду за здійсненням досудового провадження. Порушення порядку визначення підсудності може, на думку експертів моніторингової місії ІАС ІШР, мати наслідком недотримання принципу справедливого судового розгляду, правової визначеності та справедливості судового процесу в цілому, а також вплинути на рівень довіри до суду.

Принцип правової визначеності відіграє значення для здійснення правосуддя в судових процесах. ЄСПЛ зазначає, що «гарантії, що містяться у статті 5 ЄКПЛ, мають фундаментальне значення для забезпечення права особи в демократичному суспільстві бути вільною від свавільного затримання з боку влади. Саме з цієї причини суд неодноразово підкреслював у своїй практиці, що будь-яке позбавлення свободи повинно не тільки здійснюватися відповідно до матеріальних і процесуальних норм національного законодавства, але й відповідати самій меті статті 5, а саме захисту особи від свавілля (All Hawlawi v. Lithuania, п. 223).

Варто також наголосити, що вимоги захисту особи від будь-якого зловживання владою ілюструються тим фактом, що пункт 1 статті 5 ЄКПЛ визначає обставини, за яких особа може бути законно позбавлена свободи, при цьому підкреслюється, що ці обставини повинні мати вузьке тлумачення з огляду на те, що вони є винятками з основної гарантії свободи особи. Апеляційний розгляд скарги буде продовжено 30 квітня 2024 року. На підставі вищевказаного, справу рекомендовано до подальшого моніторингу.

Моніторинг кримінального провадження Дубінського О. А. (від 17 та 23 квітня 2024)

17 квітня 2024 року у Печерському районному суді м. Києва відбулось підготовче судове засідання в рамках кримінального провадження № 4202300000001252 відносно народного депутата ІХ скликання Дубінського Олександра Анатолійовича, якого обвинувачують у службовому підробленні за ч. 1 ст. 366 КК України.

На початку судового засідання сторона захисту повідомила суду, що 17 квітня адвокатом Дубінського О. А. було подано

клопотання до Київського апеляційного суду про визначення підсудності справи за Шевченківським районним судом м. Києва, у зв'язку з цим захист просив відкласти підготовче судове засідання до розгляду вищевказаного клопотання в апеляційному суді.

Правова позиція захисника з приводу питання підсудності полягала у тому, що обвинувальний акт не містить відомостей щодо дати та місця вчинення інкримінованого злочину, а тому підсудність не може бути визначена за місцем вчинення кримінального правопорушення.

Разом з тим, захист послався на ч. 1 ст. 32 КПК України у якій зазначено, якщо місце вчинення кримінального правопорушення встановити неможливо, кримінальне провадження здійснюється судом, у межах територіальної юрисдикції якого закінчено досудове розслідування.

Захисник звернув увагу суду, що фактичне місцезнаходження підрозділу ДБР, який проводив і закінчив досудове розслідування – Шевченківський район, вулиця Симона Петлюри, 15. А тому з урахуванням практики ВС, відповідно до якої підсудність справ визначається за фактичним місцезнаходженням органу досудового розслідування, дане кримінальне провадження підсудне Шевченківському районному суду м. Києва.

Сторона обвинувачення просила відмовити у задоволенні клопотання, посиляючись на те, що обвинувальний акт було направлено до Печерського районного суду ще 9 січня 2024, а тому, на думку прокурора, сторона захисту мала достатньо часу для подання відповідного клопотання до апеляційного суду завчасно.

Суд, заслухавши доводи сторін, відмовив у задоволенні клопотання, зазначивши, що погоджується з позицією прокурора, крім того, вважає, що справа підсудна Печерському районному суду м. Києва.

Захисник зауважив, що існує судова практика, якою судді Печерського районного суду, в тому числі суддя, яка здійснює розгляд в рамках кримінального провадження відносно його підзахисного, визначали підсудність справ ДБР за Шевченківським районним судом, у зв'язку з цим адвокат заявив відвід суд на підставі упередженого ставлення до його підзахис-

ного. У судовому засіданні була оголошена перерва до вирішення питання про відвід.

Експерти моніторингової місії ІАС ISHR звертають увагу на те, що одним із елементів справедливого судового розгляду у розумінні ст. 6 Європейської Конвенції з прав людини (далі – ЄКПЛ) є правова визначеність.

Принцип правової визначеності гарантує певну стабільність у правових ситуаціях і сприяє довірі суспільства до судів. Збереження суперечливих судових рішень може створити стан правової невизначеності, що може зменшити довіру суспільства до судової

системи, в той час як така довіра, безперечно, є однією з найважливіших складових існування держави, заснованих на верховенстві права (п. 107 *Borg v. Malta*).

Ситуація у якій національний суд без належного обґрунтування змінює правову позицію в кожній конкретній справі, зокрема, з питання визначення підсудності не сприяє дотриманню принципу правової визначеності.

Крім того, у розумінні статті 6 ЄКПЛ, суд має бути обов'язково «встановлений законом». Цей вислів віддзеркалює принцип правової держави, невід'ємний для системи, запровадженої Конвенцією.

«Закон», про який каже стаття 6, є не просто законодавством, пов'язаним із організацією і повноваженнями судових органів, але й будь-якими іншими внутрішньо-правовими нормами, недотримання яких робить неправомірною участь одного чи кількох суддів у розгляді справи (п. 64 *Jorgic v. Germany*, п. 104 *Pandjigidze and Others v. Georgia*).

23 квітня 2024 у приміщенні Київського апеляційного суду відбувся розгляд клопотання сторони захисту про визначення підсудності справи за Шевченківським районним судом м. Києва.

Під час судового засідання сторона захисту послалася на численну практику Печерського районного суду та Київського апеляційного суду з аналогічного питання, якою визначалася підсудність справ за Шевченківським районним судом та детальніше виклала доводи, які були озвучені під час судового засідання у суді першої інстанції.

Прокурор заперечував щодо задово-

лення клопотання захисників, аргументуючи це тим, що під час досудового розслідування всі питання в рамках кримінального провадження вирішувалися слідчими суддями Печерського районного суду, в тому числі, ініційовані стороною захисту.

Суд фактично відхилив доводи прокурора, зазначаючи, що вони не стосуються питання визначення підсудності і задовольнив клопотання захисників, визначивши підсудність справи за Шевченківським районним судом м. Києва.

Експерти ІАС ІШР висловлюють свою занепокоєність з приводу того, що на стадії досудового розслідування всі клопотання в межах кримінального провадження відносно Дубінського О. А. розглядав «не встановлений законом» суд.

З урахуванням вищевказаного рішення апеляційного суду, доцільним буде поставити під сумнів законність всіх ухвал Печерського районного суду м. Києва, зокрема, щодо клопотань про обрання та продовження запобіжного заходу.

У попередніх звітах експерти ІАС ІШР фіксували можливе порушення ст. 5 ЄКПЛ та вказували, що будь-яке позбавлення волі має відповідати меті, яку переслідує стаття 5 Конвенції: захистити особу від свавілля. Існує основоположний принцип, згідно з яким жодне свавільне затримання не може бути сумісним із статтею 5 § 1, а поняття «свавільне», що міститься в статті 5 § 1, виходить за рамки невідповідності національному законодавству, так що позбавлення волі може бути законним згідно з національним законодавством, і водночас довірливим і, отже, таким, що суперечить Конвенції (Creangă v. Romania, § 84) (дивитись звіт від 02.04.2024)

З огляду на викладене, експерти ІАС ІШР допускають, що зафіксовані порушення у даному кримінальному провадженні, в тому числі, можуть бути пов'язані з тим, що справа розглядалася з порушенням ст. 6 ЄКПЛ в частині законності суду, а тому вважаємо за необхідне продовжити моніторинг даного провадження.

Моніторинг кримінального провадження Дубінського О. А. (від 24 квітня 2024)

24 квітня 2024 року у Печерському районному суді м. Києва відбувся роз-

гляд клопотання слідчого про продовження строків досудового розслідування в рамках кримінального провадження №4202000000002261 відносно народного депутата ІХ скликання Дубінського Олександра Анатолійовича. Дубінського О. А. підозрюють у вчиненні дій на шкоду обороноздатності, державній та економічній безпеці України по ч. 1 статті 111 та ч. 1 статті 255 КК України. У залі судового засідання були присутні захисники, підозрюваний Дубінський О. А., слідчий ДБР та головуючий суддя Хайнацький Є. С.

На початку засідання стороною захисту подала два клопотання: щодо підсудності даної справи та невідповідності клопотання вимогам КПК України. Адвокати наполягали на тому, що провадження, за аналогією з іншими справами, має розглядатися у Шевченківському районному суді м. Києва. За інформацією, яку надали адвокати, судді Печерського районного суду та особисто головуючий неодноразово при розгляді справ, де досудове розслідування здійснював ДБР, визнавали підсудність саме за Шевченківським районним судом м. Києва (стороною захисту додала до клопотання приклади більше ніж 80 рішень Печерського суду, де суд займає ідентичну позицію). Підставою таких рішень слугував той факт, що фактично ДБР знаходиться за адресою: м. Київ, вул. Симона Петлюри, 15, у межах територіальної юрисдикції Шевченківського районного суду м. Києва. Дана позиція узгоджується із позицією практики ККС ВС, який в ухвалі по справі № 607/16332/20 від 13.10.20 зазначив: «Згідно з пунктом 1ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (надалі – Конвенція) «кожен при встановленні обґрунтованості будь-якого кримінального обвинувачення, висунутого проти нього, має право на розгляд судом, встановленим законом». А відповідно до ч. 1ст. 8 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 2 червня 2016 року № 1402-VIII ніхто не може бути позбавлений права на розгляд його справи в суді, до підсудності якого вона віднесена процесуальним законом... Таким чином, територіальна підсудність визначається за місцем знаходження (реєстрації) відповідного державного органу, який є юридичною особою та в складі якого знаходиться слід-

чий підрозділ». Враховуючи на це, ККС ВС змінив підсудність у справі за місцем знаходження слідчого підрозділу та фактичного здійснення досудового розслідування.

Окрім того, раніше Київський апеляційний суд прийняв рішення про зміну підсудності Дубінському О. А. у іншій справі, де розслідування здійснювалось ДБР, з Печерського на Шевченківський районний суд (див. звіт по справі Дубінського О. А. за 23.04.2024). Суддя доєднав надані матеріали до справи, але заявив що надасть оцінку та вирішить це клопотання у нарадчій кімнаті, коли буде вирішуватись клопотання про продовження строків досудового розслідування.

Експерти моніторингової місії IAC ISHR повторно звертають увагу на поняття правової визначеності, закріпленої пунктом 1 ст. 6 ЄКПЛ, де зазначено, що «кожен при встановленні обґрунтованості будь-якого кримінального обвинувачення, висунутого проти нього, має право на розгляд судом, встановленим законом». Як зазначає у своїй практиці ЄСПЛ, відповідно до пункту 1 статті 6 Конвенції суд завжди повинен бути «встановлений законом». Цей вираз відображає принцип верховенства права, який притаманний системі захисту, встановлений Конвенцією та протоколами до неї, і який прямо згадується в Преамбулі Конвенції. Порушення цього принципу неминуче призводить до втрати судом легітимності, необхідної для вирішення спорів (*Guðmundur Andri Ástráðsson v. Iceland*, п. 211).

У другому клопотанні адвокати звернули увагу суду на те, що клопотання слідчого, на їх думку, не відповідає вимогам КПК України, зокрема статті 2951, яка визначає порядок продовження строку досудового розслідування. В обґрунтуванні вони зазначили, що суд уже оцінював клопотання слідчого при минулому продовженні строків, і тоді суд чітко визначив, що для закінчення досудового розслідування достатньо 6 місяців, а не 12, як просив слідчий. Повторного звернення з таким же клопотанням законодавство не передбачає. Крім того, як зауважили адвокати, дане клопотання не містить всіх відомостей, які згідно з процесуальним законом є обов'язковими. З огляду на зазначене, сторона захисту наполягала на поверненні

клопотання. Суд, як і з першим клопотанням, заявив, що надасть оцінку доводам сторін в нарадчій кімнаті під час розгляду клопотання сторони обвинувачення щодо продовження строків досудового розслідування. Таким чином суд вирішив перейти до розгляду клопотання слідчого та відкласти клопотання захисту і щодо підсудності, і щодо процесуальної невідповідності заявленого стороною обвинувачення клопотання. Оскільки таке рішення викликало у підозрюваного сумніви в неупередженості суду, він заявив судді відвід і зазначив, що, на його думку, суддя явно надає перевагу обвинуваченню.

Експерти моніторингової місії IAC ISHR звертають увагу, що в даній ситуації можливе порушення принципу рівності сторін судового процесу в контексті п. 1 ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. ЄСПЛ стосовно питання рівності сторін у судовому процесі зазначає, що кожній стороні повинна бути надана розумна можливість представити свою справу в умовах, які не ставлять її у невідгідне становище порівняно з опонентом. У цьому контексті важливе значення надається зовнішнім проявам, а також підвищеній чутливості до справедливого відправлення правосуддя (*Gaggi v. Austria*, п. 48). Враховуючи процесуальну поведінку суду, сумніви у дотриманні ним принципу рівності не виглядають як однозначно необґрунтовані. Відповідно до практики ЄСПЛ, норми матеріального кримінального права повинні бути встановлені законом, і закріплені у максимі “*nullum iudicium sine lege*”. Вона накладає певні специфічні вимоги щодо здійснення судочинства з метою гарантування справедливого судового розгляду, що передбачає повагу до рівності сторін. Основною метою процесуальних норм є захист обвинуваченого від будь-якого зловживання владою, і тому саме сторона захисту найбільше страждає від прогалин і нечіткості таких норм (*Gaggi v. Austria*, п. 48).

Експерти IAC ISHR зауважують, що ряд обставин, зазначених вище, поставив під сумнів довіру підозрюваного до суду. Сумнів в неупередженості суду може призвести до настання умов, при яких ЄСПЛ констатує порушення права на справедливий суд в контексті статті 6 ЄКПЛ.

Об'єктивна складова неупередженості судів полягає в відсутності будь-яких законних сумнівів в тому, що неупередженість належним чином забезпечено та гарантовано судом. Щодо перевірки на об'єктивність потрібно визначити, чи є факти, що не залежать від поведінки судді, та можуть бути встановлені і можуть змусити сумніватись у його неупередженості. У цьому відношенні навіть зовнішні прояви мають значення: "правосуддя повинно не тільки здійснюватися, але й бути видимим". У цьому контексті йдеться про довіру, яку суд повинен викликати в громадському суспільстві, та, насамперед, в кримінальному провадженні (Sacharuk v. Lithuania, п. 101–102). Крім того, слід пам'ятати, що саме перед обличчям найсуворіших покарань, повага до права на справедливий судовий розгляд має бути забезпечена в демократичному суспільстві в максимально можливій мірі (Тахкет v. Belgium, п. 93).

Підсумовуючи та враховуючи вищенаведені факти, експерти ІАС ІШР вважають, що в даному судовому процесі можуть бути порушені принцип правої визначеності, принцип рівності сторін судового процесу та загалом право на справедливий судовий розгляд (п. 1 ст. 6 ЄКПЛ).

Моніторинг кримінального провадження Дубінського О. А. (від 29 квітня 2024)

29 квітня 2024 року у Печерському районному суді м. Києва відбулось продовження розгляду клопотання слідчого про продовження строків досудового розслідування в рамках кримінального провадження №4202000000002261 відносно народного депутата ІХ скликання Дубінського Олександра Анатолійовича, якого підозрюють у вчиненні дій на шкоду обороноздатності, державній та економічній безпеці України по ч. 1 статті 111 та ч. 1 статті 255 КК України. У залі судового засідання були присутні захисники, підозрюваний Дубінський О. А., слідчий та головуючий суддя Хайнацький Є. С.

Предметом розгляду даного засідання було клопотання сторони обвинувачення про продовження строків досудового розслідування ще на 6 місяців. При обговоренні клопотання, сторона захисту вкотре згадала про можливе порушення

принципу підсудності в даному процесі. Як приклад, захисники навели кілька ухвал Печерського районного суду та Київського апеляційного суду, які визначили підсудність у справах, де органом досудового розслідування виступає також ДБР, за Шевченківським районним судом м. Києва. Експерти моніторингової місії ІАС ІШР неодноразово у моніторингових звітах наголошували щодо важливості дотримання принципу територіальної підсудності, а отже і правової визначеності. Пунктом 1 статті 6 ЄКПЛ гарантує, що «кожен при встановленні обґрунтованості будь-якого кримінального обвинувачення, висунутого проти нього, має право на розгляд судом, встановленим законом». Як зазначає у своїй практиці ЄСПЛ, відповідно до пункту 1 статті 6 Конвенції суд завжди повинен бути "встановлений законом". Цей вираз відображає принцип верховенства права, який притаманний системі захисту, встановленій Конвенцією та протоколами до неї, і який прямо згадується в Преамбулі Конвенції. Порушення цього принципу неминуче призведе до втрати судом легітимності, необхідної для вирішення спорів (Guðmundur Andri Ástráðsson v. Iceland, п. 211). Проте суд, в черговий раз не надав оцінку щодо заявленого клопотання, а просто долучив надану стороною захисту судову практику до матеріалів справи.

Прецедентом, на який варто звернути увагу є також рішення Київського апеляційного суду (КАС) від 23 квітня 2024 року в рамках кримінального провадження №4202300000001252 за обвинуваченням Дубінського О. А. у вчиненні кримінального правопорушення передбаченого ч. 1 ст. 366 КК України. В обґрунтуванні поданого до суду клопотання, захисники зазначили, що поданий обвинувальний акт в рамках даного провадження скерований до Печерського районного суду з порушенням підсудності. Заслухавши позицію захисту та проаналізувавши обставини справи, суд прийшов до висновку, що клопотання сторони захисту потрібно задовольнити, а дане кримінальне провадження скерувати до розгляду з Печерського районного суду м. Києва до Шевченківського районного суду м. Києва. В обґрунтуванні до такого рішення КАС зазначає, що місце вчинення інкримінованого Дубінському О. А. кримінального пра-

вопорушення не встановлено, а орган, що закінчив досудове розслідування (Державне бюро розслідувань), не знаходиться в межах територіальної юрисдикції Печерського районного суду. Таким чином вибіркова підсудність може спричинювати правову невизначеність і поставити під сумнів законність всіх ухвал Печерського районного суду стосовно Дубінського О. А. у тому числі щодо клопотань про продовження строків досудового розслідування, а також обрання та продовження запобіжного заходу.

ЄСПЛ з цього приводу зазначає, що кожне позбавлення свободи, окрім того, що має підпадати під один із винятків, викладених у підпунктах (а) – (f) пункту 1 статті 5, повинно бути “законним”. Поняття “законності” тримання під вартою, в тому числі, охоплює дотримання “процедури, передбаченої законом”. Дана норма ЄКПЛ відсилає до національного законодавства і встановлює обов’язок дотримуватися його матеріальних і процесуальних норм. Період тримання під вартою, в принципі, є “законним”, якщо він ґрунтується на судовому рішенні (законному). Крім того, що стосується принципу правової визначеності, то вираз “відповідно до процедури, встановленої законом” вимагає не тільки того, щоб будь-який арешт або затримання мали правову основу в національному законодавстві, але й стосується якості закону. Тому важливо, щоб умови позбавлення волі відповідно до національного законодавства були чітко визначені, а сам закон був передбачуваним у застосуванні, щоб він відповідав стандарту “законності”, встановленому Конвенцією (Denis and Irvine v. Belgium п. 125, 128). Таким чином сумніви стосовно законності винесених ухвал Печерського районного суду (з огляду на неоднозначну позицію щодо підсудності), можуть поставити під сумнів і “законність” тримання під вартою Дубінського О. А.

У подальшому обговоренні клопотання про продовження строку досудового розслідування сторона захисту повторно звернула увагу суду, що клопотання слідчого не відповідає вимогам КПК, зокрема, не містить всіх передбачених законодавством даних (див. моніторинговий звіт від 24.04.24р.). Крім того, захисники зазначають, що судова оцінка стосовно продовження строків досудового розслідування уже

була здійснена, а повторне звернення до суду законодавством не передбачене.

Проаналізувавши дане клопотання експерти моніторингової місії ІАС ІSHR звертають увагу на наступне:

По-перше, продовження строків досудового розслідування ще на 6 місяців слідство обґрунтовує наступним чином: “закінчити досудове розслідування у кримінальному провадженні протягом шести місяців з дня повідомлення особам про підозру у вчиненні злочинів не виявляється за можливе внаслідок виняткової складності кримінального провадження, потребу додаткового часу для отримання доказів, які можуть бути використані під час судового розгляду, проведення та завершення процесуальних дій”. Серед процесуальних дій слідство виділяє: завершення проведення 3 судових експертиз звукозаписів; отримання дозволу на використання у ході досудового розслідування у вказаному кримінальному провадженні інформації, отриманої в результаті проведення негласних слідчих (розшукових) дій у кримінальному провадженні No 22020000000000227 від 21.09.2020; завершення проведення судової лінгвістичної (семантико-текстуальної) експертизи за словами та фразами, зафіксованими за результатами проведення слідчих (розшукових) дій; завершення проведення аналізу відомостей щодо телефонних з’єднань підозрюваних; отримання від компетентних органів Королівства Іспанії, Турецької Республіки ат Французької Республіки міжнародної правової допомоги; допиту як свідків осіб, яким відомі або можуть бути відомі обставини, що підлягають доказуванню під час кримінального провадження (понад 20 осіб); у разі необхідності проведення одночасних допитів двох чи більше вже допитаних осіб для з’ясування причин розбіжностей у їхніх показаннях; завершення проведення додаткових процесуальних дій та негласних слідчих (розшукових) дій, спрямованих на встановлення можливих співучасників вчинення злочинів, які входили до складу учасників злочинної організації; проведення додаткових слідчих (розшукових) та процесуальних дій, спрямованих на отримання додаткових матеріалів, які підтверджують чи спростовують факт вчинення Алексєвим В. С., Саві-

ним О. С., Деркачем АЛ., Дубінським О. А. та Куликом К. Г. кримінальних правопорушень.

По-друге, стосовно слідчих дій, вказаних у клопотанні, слідством не наведені строки, необхідні для проведення або завершення процесуальних дій, хоча ст. 295–1 КПК відносить такі відомості до обов'язкових стосовно такого роду клопотань. На запитання судді про визначення мінімальних строків для таких слідчих дій, слідчий не зміг однозначно відповісти, але заявив, що максимального терміну (6 місяців) повинно, на його думку, вистачити.

По-третє, стосовно допиту свідків, у попередньому клопотанні про продовження строків досудового розслідування частина з названих 20 свідків слідством уже була визначена, проте слідчий додатково просить суд про виділення ще 6 місяців на проведення допитів.

Враховуючи те, що основною причиною для подальшого продовження строків слідство визначає проведення слідчих дій, при цьому не називаючи конкретних, навіть мінімальних строків, а також ситуацію з допитом свідків, яка тягнеться уже більше, ніж декілька місяців, то виникають сумніви стосовно ефективності здійснюваного розслідування. Ситуація тим гостріша, що Дубінський О. А. досі не набув статусу обвинуваченого, а нових обставин, які доводять його вину, і могли б дозволити слідству сформулювати обвинувальний акт, за 6 місяців розслідування слідством не виявлено. У той же час підозрюваний станом на зараз перебуває під вартою уже 172 дні, і це безперечно може негативно впливати як на його моральний, так і на фізичний стан. Зокрема, спостерігачі ІАС ІШР відмічають, що у цьому засіданні 29.04.24 Дубінський О. А. заявив про своє погане самопочуття, та попросив відкласти судовий розгляд, на що суд не відреагував.

Стосовно необхідності проведення ефективного розслідування, ЄСПЛ зазначає, що в контексті здійснення правосуддя, відповідно до норм ЄКПЛ, забезпечення прав і свобод кожної людини, яка перебуває під їхньою юрисдикцією, непрямо вимагає проведення ефективного офіційного розслідування. Таке розслідування має бути здатним привести до виявлення та, за необхідності, покарання винних. В іншому

випадку, загальна правова заборона катувань та нелюдського і такого, що принижує гідність, поводження і покарання, незважаючи на її фундаментальну важливість, буде неефективною на практиці, і в деяких випадках представники держави зможуть фактично безкарно зловживати правами тих, хто перебуває під їхнім контролем (Abu Zubaydah v. Lithuania п. 607).

Суд задовольнив клопотання слідчого частково, та продовжив строк досудового розслідування ще на 3 місяці.

Враховуючи вищенаведені обставини судового розгляду експерти моніторингової місії ІАС ІШР приходять до висновку, що в даному засіданні можуть мати місце порушення принципу правової визначеності (п. 1 ст. 6 ЄКПЛ), принципу обґрунтованого тримання під вартою (п. 1 ст. 5 ЄКПЛ), та заборони катування та нелюдського, або такого, що принижує людську гідність, поводження або покарання (ст. 3 ЄКПЛ).

Моніторинг кримінального провадження Дубінського О. А. (від 30 квітня 2024)

30 квітня 2024 року у Київському апеляційному суді відбувся розгляд апеляційної скарги сторони захисту на ухвалу Печерського районного суду м.Києва від 09.02.2024 р. щодо продовження тримання під вартою народного депутата ІХ скликання Дубінського Олександра Анатолійовича, якого підозрюють у вчиненні дій на шкоду обороноздатності, державній та економічній безпеці України по ч. 1 статті 111 та ч. 1 статті 255 КК України. Кримінальне провадження перебуває на стадії досудового розслідування. Запобіжний захід Дубінському О. А. у вигляді тримання під вартою був обраний 14.11.2023 р. та систематично продовжується.

Апеляційний розгляд 30 квітня 2024 року відбувався щодо ухвали про продовження тримання під вартою, яка втратила свою чинність ще 8 квітня 2024 року. Таким чином спостерігачі ІАС ІШР вдруге фіксують у справі Дубінського О. А. апеляційний перегляд скарг вже після закінчення терміну оскаржуваної ухвали (див. моніторинговий звіт від 09.04.2024 р.). У спостерігачів моніторингової місії ІАС ІШР викликає занепокоєння дана ситуація. Напередодні, 29.04.2024 ними було

зафіксовано черговий переніс апеляційного розгляду скарги вже на наступну ухвалу про продовження тримання під вартою. Апеляційний розгляд вже в третій раз відбудеться після втрати ухвалою своєї чинності. Таким чином, експерти моніторингової місії ІАС ІШР фіксують систематичне порушення права на доступ до суду. Будь які сумніви щодо дотримання права на доступ до суду у даній ситуації не можна вважати необ'єктивними.

Пункт 1 статті 6 ЄКПЛ визначає: «Кожен має право на справедливий і публічний розгляд його справи упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом, встановленим законом, який... встановить обґрунтованість будь-якого висунутого проти нього кримінального обвинувачення». Це право є важливою складовою аспекту справедливого судового розгляду і при його порушенні справедливий судовий розгляд фактично унеможлиблюється.

Розгляд скарги сторони захисту на продовження тримання під вартою Дубінського Олександра Анатолійовича протягом тривалого часу не може забезпечити право на реальний перегляд обґрунтованості ухвал суду першої інстанції.

Касаційний кримінальний суд ВСУ у постанові по справі № 991/3440/20 висловив свою позицію стосовно права на апеляційне оскарження запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою. Колегія суддів, посилаючись на рішення ЄСПЛ по справі *Bellet v. France* наголосила, що недотримання належної правової процедури щодо права на захист та права на оскарження, тягне за собою порушення гарантованого ст. 6 ЄКПЛ права на справедливий суд. Рівень доступу, наданий національним законодавством, має бути достатнім для забезпечення права особи на суд з огляду на принцип верховенства права в демократичному суспільстві. Для того, щоб доступ був ефективним, особа повинна мати чітку практичну можливість оскаржити дії, які становлять втручання у її права.

Забезпечення права на апеляційний перегляд справи є однією з основних засад судочинства (п. 8 ч. 3 ст. 129 Конституції України, ст. 14 Закону України “Про судострій і статус суддів”). Європейський суд з прав людини (далі – ЄСПЛ) зазначає, що ст. 6 Конвенції містить гарантії справедли-

вого судочинства, одним з аспектів яких є доступ до суду. Відповідно до ст. 13 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, кожен, чий права та свободи, визнані в цій Конвенції, було порушено, має право на ефективний засіб юридичного захисту в національному органі, навіть якщо таке порушення було вчинене особою, які здійснювали свої офіційні повноваження. Крім того, відповідно до ст. 203 КПК ухвала про застосування запобіжного заходу припиняє свою дію після закінчення строку дії ухвали про обрання запобіжного заходу, тобто 8 квітня 2024 року ухвала втратила свою чинність.

Адвокат підозрюваного зазначив, що обґрунтованої підстави тримати Дубінського Олександра Анатолійовича під вартою немає, а автоматичне продовження тримання під вартою означає тільки спробу затягнути слідство. На думку захисників, докази, на яких ґрунтується підозра не є достатніми. Одним з доказів є покази свідка Колеснікова І. В. (який наразі вже відбуває покарання у вигляді позбавлення волі за схожим обвинуваченням) щодо можливої участі Дубінського О. А. зі слів іншого підозрюваного, тобто зі слів третіх осіб. У сукупності з невизначеністю у питанні підсудності, дана ситуація може сприяти зменшенню довіри до суду.

У судовому рішенні *Jann-Zwicker and Jann v. Switzerland* ЄСПЛ визначено, що право на доступ до суду має бути «практичним і ефективним», а не «теоретичним чи ілюзорним». Це зауваження особливо вірне щодо гарантій, передбачених статтею 6 ЄКПЛ, з огляду на важливе місце, яке займає в демократичному суспільстві право на справедливий суд. Для того, щоб право на доступ до суду було ефективним, особа повинна мати чітку практичну можливість оскаржити дії, які становлять втручання в її права (§ 65).

У судових рішеннях *Supergrav Albania Shpk v. Albania* та *Sela v. Albania* суд зазначив, що обмеження права на доступ до суду та вищих судів, не буде сумісним із статтею 6 § 1, якщо воно не переслідує законну мету і якщо немає розумного співвідношення пропорційності між використаними засобами та метою, яку потрібно досягти. Право на доступ до суду порушується, коли правила перестають служити цілям правової

визначеності та належного відправлення правосуддя та утворюють свого роду перешкоду, яка заважає учаснику судового процесу отримати розгляд його або її справи по суті компетентним судом (§ 16 та 20 відповідно).

Гарантії, надані Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод (ЄКПЛ) повинні бути недоторкані. Стаття 5 Конвенції закріплює фундаментальне право людини, а саме захист особи від свавільного втручання держави в її право на свободу. Підпункти (а) – (f) статті 5 § 1 містять вичерпний перелік допустимих підстав, за якими особи можуть бути позбавлені волі, і жодне позбавлення волі не буде законним, якщо воно не підпадає під одну з цих підстав. Відповідно до підпункту (с) пункту 1 статті 5 ЄКПЛ:

«1. Кожен має право на свободу та особисту недоторканність. Нікого не може бути позбавлено свободи, крім таких випадків і відповідно до процедури, встановленої законом.»

У судовому рішенні *M.H. and S.B. v. Hungary* ЄСПЛ визначив, що будь-яке позбавлення свободи повинне, окрім того, щоб підпадати під одне з винятків, викладених у підпунктах (а) – (f), також повинне бути «законним». Коли йдеться про «законність» затримання, включно з питанням про те, чи було дотримано «процедуру, встановлену законом», ЄКПЛ насамперед посилається на національне законодавство та встановлює обов'язок дотримуватись матеріальних і процесуальних норм національного права. Однак дотримання національного законодавства недостатньо: стаття 5 § 1 додатково вимагає, щоб будь-яке позбавлення волі відповідало меті захисту особи від свавілля (§ 67).

Однак тримання під вартою дозволено відповідно до підпункту (b) статті 5 § 1 лише для «забезпечення виконання» обов'язку, передбаченого законом. Звідси випливає, що, принаймні, повинно бути невиконане зобов'язання, покладене на відповідну особу, а арешт і затримання повинні здійснюватися з метою забезпечення його виконання і не повинні мати каральний характер. Як тільки відповідне зобов'язання буде виконано, підстави для тримання під вартою згідно зі статтею 5 § 1 (b) припиняють існування (*M.H. and S.B. v.*

Hungary, § 66).

За результатами проведеного аналізу, справу рекомендовано до подальшого моніторингу.

Моніторинг кримінального провадження Дубінського О. А. від 9 травня 2024р.

9 травня 2024 року у Печерському районному суді м. Києва відбувся розгляд клопотання прокурора про продовження строків запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою в рамках кримінального провадження №4202000000002261 відносно народного депутата IX скликання Дубінського Олександра Анатолійовича, якого підозрюють у вчиненні дій на шкоду обороноздатності, державній та економічній безпеці України по ч. 1 статті 111 та ч. 1 статті 255 КК України. У залі судового засідання були присутні захисники, підозрюваний Дубінський О. А., прокурор та головуючий суддя Литвинова І. В.

Варто зазначити, що запобіжний захід Дубінському О. А. було обрано 14.11.2023 р. та продовжено тричі (11.01.2024, 09.02.2024, 02.04.2024). У результаті даного судового засідання суд ухвалив рішення вчетверте продовжити виключний запобіжний захід у вигляді тримання під вартою.

Експерти ІАС ISHR провели аналіз та порівняння поданого клопотання та попереднього (від 01.04.2024) в частині обґрунтування слідством потреби в продовженні запобіжного заходу, зокрема в частині ризиків невиконанням Дубінським О. А. покладених на нього процесуальних обов'язків та переліку слідчих дій, які слідство вважає за необхідне виконати для закінчення досудового розслідування. Серед перелічених слідчих дій хочемо звернути увагу на проведення трьох експертиз звукозаписів та допиту осіб, яким відомі або можуть бути відомі обставини, що підлягають доказуванню в даному кримінальному провадженні (20 осіб). Варто зазначити, що вищезгадані 3 експертизи в обґрунтуваннях для продовження запобіжного заходу слідство вказує не вперше. Як випливає з аналізу минулих клопотань (від 08.02.2024 та 01.04.2024) слідство проводить цю слідчу дію щонайменше 4 місяці, крім того не вказано навіть мінімальні строки її завершення. Що стосується допиту свідків, то

перелік цих свідків був визначений ще в минулому клопотанні (02.04.2024), більше того, допит деяких свідків проводився вже тоді. Станом на зараз слідство проводить допити щонайменше 2 місяці та просить суд надати ще стільки ж часу. Варто також зазначити, що протягом всього часу знаходження під вартою Дубінського О. А. ситуація у провадженні не змінилася, та, виходячи з клопотання, слідством не було виявлено нових фактів, які б дозволили сформулювати та передати до суду обвинувальний акт. Враховуючи ці обставини постає питання в ефективності проведення такого розслідування.

ЄСПЛ з цього приводу зазначає, що навіть якщо підстави для тримання особи під вартою є «відповідними» та «достатніми», Суд також повинен з'ясувати, чи проявили компетентні національні органи «особливу старанність» при здійсненні провадження. Виправдання будь-якого періоду тримання під вартою, незалежно від того, наскільки він є коротким, має бути переконливо продемонстроване органами влади (Radonjić and Romić v. Serbia, п. 69–70). Оцінюючи, чи була дотримана вимога «особливої ретельності», ЄСПЛ враховує, серед іншого, загальну складність провадження, будь-які періоди невинуватого затримки та кроки, вжиті органами влади для прискорення провадження з метою забезпечення того, щоб загальна тривалість тримання під вартою залишалася «розумною» (Lisovskij v. Lithuania, п. 68) Враховуючи швидкість та наявні результати досудового розслідування в даному провадженні, ми не можемо однозначно сказати, чи відповідні органи проявляють належну старанність.

Щодо ризиків, які на думку слідства зберігаються в даному провадженні, то вони абсолютні ідентичні з ризиками, які були перераховані слідством як у минулому клопотанні (01.04.2024), так і в клопотанні від 08.02.2024, тобто сторона обвинувачення вважає, що ризики не тільки зберігаються протягом всього досудового розслідування, а й з плином часу не зменшуються. Проте така позиція суперечить сталій практиці ЄСПЛ.

ЄСПЛ визначає, що зі спливом часу ризики зменшуються. Більше того, щоразу, коли суд виносить рішення щодо доцільності продовження досудового тримання

під вартою, він зобов'язаний заново оцінити підстави для продовження такого запобіжного заходу. «Якщо суд продовжує тримання під вартою, при цьому в обґрунтуванні кожен раз використовує однакові, та відверто шаблонні, формулювання, не демонструючи, що він насправді приділяє увагу плинові часу, вимоги та основна ідея п. 3 ст. 5 ЄКПЛ не дотримуються» (Tiron v. Romania, п. 39). Більше того, при обґрунтуванні клопотання про продовження тримання під вартою, перелічуючи конкретні підстави (ризики) чому запобіжний захід необхідно продовжити, органи влади повинні навести обґрунтовані причини та пояснення, чому вони вважають ці підстави застосованими до справи заявника для того, щоб можливе порушення п. 3 ст. 5 ЄКПЛ не набуло повторюваного характеру, а тримання під вартою не стало необґрунтованим (Sardar Babayev v. Azerbaijan, п. 50–51). Існування таких ризиків має бути належним чином встановлено, а аргументація органів влади щодо цього не може бути абстрактною, загальною або стереотипною (Affaire Karaca v. Türkiye п. 139).

Зважаючи на те, що як ризики, так і їх фактичне обґрунтування не змінюється, то виникають сумніви щодо того наскільки обґрунтованим є застосування даного запобіжного заходу відносно підозрюваного.

Крім того, зважаючи на термін тримання під вартою Дубінського О. А. (у даній справі уже вчетверте продовжують запобіжний захід у вигляді тримання під вартою), вважаємо за потрібне наголосити, що оцінка відповідних і достатніх підстав для досудового ув'язнення не може бути відокремлена від фактичної тривалості такого ув'язнення. Пункт 3 статті 5 Конвенції не може розглядатися як такий, що дозволяє досудове тримання під вартою беззастережно, за умови, що воно триває не довше певного періоду. Чим довше триває досудове тримання під вартою, тим більше обґрунтувань потрібно для переконливої демонстрації передбачуваного ризику або ризиків у разі звільнення підозрюваного з-під варти (Maassen v. the Netherlands п. 62).

Враховуючи все вищезазначене, а також досвід минулих засідань на яких проводився моніторинг експертами ІАС ІШР, ми приходимо до висновку, що в даній справі все більше ознак автоматичного продов-

ження судом такого запобіжного заходу. Так як немає жодних ознак того, що суд при кожному продовженні даного запобіжного заходу проводить заново оцінку як ризиків, так і інших обставин зазначених прокурором у клопотаннях. ЄСПЛ з цього приводу наголошує, що будь-яка система автоматичного досудового тримання під вартою сама по собі несумісна з пунктом 3 статті 5 Конвенції. Якщо закон передбачає презумпцію щодо підстав для досудового тримання під вартою, наявність конкретних фактів, що призводять до відступу від правила поваги до особистої свободи, все ж таки має бути переконливо доведена (*Affaire Karaca v. Türkiye* п. 145).

Також варто додати, що підозрюваний неодноразово наголошував у судових засіданнях, що він не довіряє суду, так як суд, на його думку, повністю діє на стороні обвинувачення. Зважаючи на процесуальну поведінку суду стосовно задоволення клопотань сторони обвинувачення (суд не проводить заново оцінку ризиків, зазначених у клопотання прокурора; додатково не обґрунтовує подальше продовження такого запобіжного заходу, незважаючи на тривалий строк діє такого заходу), то такі сумніви підозрюваного не можуть вважатися повністю необґрунтованими. ЄСПЛ зазначає, що наявність неупередженості для цілей пункту 1 статті 6 має визначатися відповідно до суб'єктивного критерію, який враховує особисте переконання та поведінку конкретного судді, тобто, чи мав суддя будь-які особисті упередження або упередженість у даній справі; а також відповідно до об'єктивного критерію, тобто шляхом з'ясування того, чи сам суд і, серед інших аспектів, його склад надають достатні гарантії для виключення будь-яких законних сумнівів щодо його неупередженості (*Toivanen v. Finland* п. 32). Враховуючи все вищезазначене, то виникають сумніви стосовно того, що суд надав достатньо гарантій підозрюваному в дотриманні цього принципу.

Підсумовуючи все вищезазначене, експерти моніторингової місії IAC ISHR вважають, що в даному судовому процесу можуть мати місце порушення принципу обґрунтованості досудового тримання під вартою (п. 3 ст. 5 ЄКПЛ) та принципу безсторонності суду (п. 1 ст. 6 ЄКПЛ).

Моніторинг кримінального провадження Дубінського О. А. від 23 травня 2024р.

23 травня 2024 року у Київському апеляційному суді (далі – КАС) відбувся розгляд апеляційної скарги сторони захисту на ухвалу Печерського районного суду м.Києва від 02.04.2024 р. щодо продовження запобіжного заходу в вигляді тримання під вартою народного депутата IX скликання Дубінського Олександра Анатолійовича, якого підозрюють у вчиненні дій на шкоду обороноздатності, державній та економічній безпеці України по ч. 1 статті 111 та ч. 1 статті 255 КК України. Суд засідав у складі колегії трьох суддів з головуючим Мельником В. В. Також у судовому засіданні був присутній прокурор, підозрюваний Дубінський О. А. та його захисник.

Спостерігачі IAC ISHR зазначають, що строк оскаржуваної ухвали щодо продовження запобіжного заходу спливає ще 8 травня, тобто фактично дане засідання не забезпечувало реальне право на перегляд її обґрунтованості. Дана ситуація повторюється вже втретє і набула в даному процесі системний характер. У засіданні 30.04.2024 КАС розглядав апеляційну скаргу на ухвалу Печерського районного суду м. Києва про продовження тримання під вартою, яка втратила чинність 08.04.2024 (див. Моніторинг кримінального провадження Дубінського О. А. від 30 квітня 2024), а до цього у засіданні КАС 09.04.2024 предметом розгляду була апеляційна скарга на ухвалу Печерського районного суду м. Києва, яка втратила чинність 09.02.2024 (див. Моніторинг кримінального провадження Дубінського О. А. від 09 квітня 2024). Тобто, систематичне порушення права підозрюваного на оскарження тримання під вартою протягом тривалого часу є виключно формальним та відповідає вимогам статей 5 та 6 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод.

Експерти моніторингової місії IAC ISHR зазначають, що в цьому процесі є ознаки тенденції порушення права на доступ до суду, гарантованого пунктом 1 статтею 6 ЄКПЛ: «Кожен має право на справедливий і публічний розгляд його справи упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом, встановленим законом, який... вирішить спір щодо його прав та

обов'язків цивільного характеру або встановить обґрунтованість будь-якого вису- нутого проти нього кримінального обвину- вачення». Як було зазначено у попередніх моніторингових звітах, дане право є одним з ключових прав для дотримання принципу справедливої судового розгляду.

ЄСПЛ з цього приводу наголошує, що право на доступ до суду невід'ємним аспектом гарантій, закріплених у статті 6, посилаючись на принципи верховенства права та недопущення свавілля, які лежать в основі більшої частини Конвенції. Право на доступ до суду має бути «практичним та ефективним», а не «теоретичним чи ілюзор- ним». Це зауваження особливо стосується гарантій, передбачених статтею 6 ЄКПЛ, з огляду на важливе місце, яке займає в де- мократичному суспільстві право на спра- ведливий судовий розгляд. Обмеження, що застосовуються, не повинні обмежувати до- ступ, що залишився у особи, таким чином або в такій мірі, що порушується сама суть права. (*Verein Klimaseniorinnen Schweiz and Others v. Switzerland*, п. 626). Це право тісно переплітається з принципами верхо- венства права та недопущення свавілля.

З цього ж приводу ми неодноразово на- водили позицію Касаційного кримінального суду ВСУ. У постанові ККС ВС України по справі № 991/3440/20 використовується поняття “належної правової процедури”, що трактується судом як: форма здійснен- ня правосуддя, яку утворюють сукупність гарантій прав людини процесуального ха- рактеру, спрямованих на досягнення про- цедурної справедливості правосуддя. До гарантій, які у своїй сукупності формують належну правову процедуру, у тому чис- лі, відноситься право на судовий захист та право на оскарження. Крім того, колегія суддів наголошує, що недотримання на- лежної правової процедури тягне за собою порушення гарантованого ст. 6 ЄКПЛ пра- ва на справедливий суд.

Також варто зазначити, що підозрю- ваний Дубінський О. А. постійно акцентує увагу на тому, що не довіряє складу суду. Зокрема, він зазначив, що суд систематич- но не звертає увагу, та фактично ігнорує питання підсудності в даному криміналь- ному провадженні. Крім того, судді, на його думку, неодноразово своєю процесуальною поведінкою порушували процесуальний ба-

ланс між сторонами процесу та його пра- ва як підозрюваного. Зокрема, в одному з засідань сторона захисту клопотала суд про перегляд відеозапису ключового свід- ка в даному кримінальному провадженні, на що суддя заявила, що надасть оцінку такому відеозапису самостійно в нарадчій кімнаті. У результаті, при тривалості дано- го відеозапису в 36 хвилин суддя покинула нарадчу кімнату за 30 хвилин та прийняла ухвалу щодо залишення рішення першої інстанції в силі. Це, на думку підозрюва- ного, свідчить, що суддя фактично не пе- реглядала даний відеозапис та прийняла упереджене рішення. Це а також інші події судових засідань, зазначені підозрюваним викликали в нього сумніви в неупередже- ності суду, у зв'язку з чим він заявив відвід (у подальшому відвід було відхилено).

ЄСПЛ зазначає, що неупередженість зазвичай означає відсутність упереджен- ня або упередженості, а її наявність або відсутність може бути перевірена різними способами. Згідно з усталеною практикою Суду, наявність безсторонності для цілей пункту 1 статті 6 має визначатися відповід- но до суб'єктивного критерію, який врахо- вує особисте переконання та поведінку кон- кретного судді, тобто, чи мав суддя будь-які особисті упередження або упередженість у даній справі; а також відповідно до об'єк- тивного критерію, тобто шляхом з'ясування того, чи сам суд і, серед інших аспектів, його склад надавали достатні гарантії для виключення будь-яких законних сумнівів щодо його неупередженості (*Sacharuk v. Lithuania*, п. 101). Стосовно підсудності мо- жемо зазначити, що ЄСПЛ наголошує, що відповідно до пункту 1 статті 6 Конвенції суд завжди повинен бути “встановлений законом”. Дана норма є відображенням принципу верховенства права, який при- таманний системі захисту, встановленій Конвенцією та протоколами до неї, і який прямо згадується в Преамбулі Конвен- ції. Порушення цього принципу немину- че призводить до втрати судом легітим- ності, необхідної для вирішення спорів (*Guðmundur Andri Ástráðsson v. Iceland*, п. 211). Експерти ІАС ІШР неодноразово звертали увагу на можливе порушення визначення підсудності у цьому кримінальному про- вадженні. Таким чином, сумніви Дубінсь- кого О. А. в неупередженості суду та пору-

шенні принципу підсудності не виглядають як однозначно необгрунтовані.

Також хочемо звернути увагу, що в даному судовому засіданні, попри дозвіл суду, підозрюваний був позбавлений можливості знаходитися поряд із своїм захисником. Як заявив начальник варти, на даний момент забезпечити таке право підозрюваного неможливо, так як у залі недостатньо охоронців. Варто зазначити, що відповідно до законодавства, начальник варти може обмежити право підозрюваного знаходитися під час судового засідання поряд із захисниками, при недостатній кількості персоналу, проте обов'язок забезпечити достатню кількість охоронців лежить саме на ньому (відповідно до інструкції з організації конвоювання та тримання в судах обвинувачених (підсудних), засуджених за вимогою судів (26.05.2015 № 613/785/5/30/29/67/68)). Така ситуація створила умови можливого порушення права на захист, передбаченого пунктом 3 статтею 6 ЄКПЛ.

Стаття 6 § 3 (с) не визначає спосіб здійснення права на доступ до адвоката або його зміст. Хоча вона залишає на розсуд держав вибір засобів забезпечення цього права в їхніх судових системах, обсяг і зміст цього права повинні визначатися відповідно до мети Конвенції, а саме – гарантувати права, які є практичними та ефективними (Beuze v. Belgium, п. 131). Враховуючи вищезазначену ситуацію, ми не можемо стверджувати, що такі права було належним чином та добросовісно забезпечено.

Крім того, спостерігачі ІАС ІШР звертають увагу на ситуацію, яка мала місце під час судового засідання 23.05.2024. Підозрюваним Дубінським О. А. з установи попереднього ув'язнення, де він утримується під вартою, було направлено за допомогою адміністрації установи заперечення до апеляційної скарги на адресу суду. Проте, з невідомих причин ці заперечення так і не надійшли до суду, у зв'язку з чим суд ухвалив зробити перерву для ознайомлення з цими запереченнями, так як стороні захисту довелось надавати їх повторно вже безпосередньо в судовому засіданні.

Дана ситуація викликає чергове занепокоєння в дотриманні права на доступ до суду. Враховуючи, що суд і так розглядає апеляційні скарги на ухвали, які втратили чинність, йому доводиться періодично ого-

лошувати перерви з організаційних причин, таких як не доставлення підозрюваного до суду (29.04.24) або некоректна робота органів досудового утримання. Це призводить до того, що підозрюваний фактично позбавлений не лише права на оскарження ухвал суду першої інстанції, а і їх розгляду у розумні строки в цілому. Варто також зауважити, що таке перенесення відбувається не з вини сторони захисту, так як обов'язок забезпечити організацію судового процесу покладається безпосередньо на суд. Крім того, мала місце ситуація, коли суд переніс засідання через неявку прокурора з невідомих причин (див. Моніторинг кримінального провадження Дубінського О. А. від 09 квітня 2024). У той же час термін перебування підозрюваного під вартою з кожним днем збільшується без фактично реальної можливості оскарження.

Окрім того, експерти моніторингової місії ІАС ІШР наголошують, що обмеження права на оскарження не можуть бути сумісними з § 1 статті 6 ЄКПЛ, якщо вони не переслідують законну мету і якщо не існує розумного співвідношення пропорційності між використаними засобами і метою, яку намагаються досягти (Patricolo and Others v. Italy, п. 69). Враховуючи, що несвоєчасність судових засідань та їх перенесення судом з причин, які не залежать від сторони захисту, фактично створює обмеження такого права, то ми можемо констатувати ситуацію, яка може бути розцінена ЄСПЛ як така, що не відповідає Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод.

Підсумовуючи, експерти моніторингової місії ІАС ІШР зазначають, що в даному засіданні є можливе порушення принципу неупередженості суду (п. 1 ст. 6 ЄКПЛ), права на захист (п. 3 ст. 6 ЄКПЛ) та систематичне порушення права на доступ до суду (п. 1 ст. 6 ЄКПЛ).

Моніторинг кримінального провадження Дубінського О. А. від 27 травня 2024р.

27 травня 2024 року у Київському апеляційному суді (далі – КАС) продовжився розгляд апеляційної скарги сторони захисту на ухвалу Печерського районного суду м.Києва від 02.04.2024 р. щодо продовження запобіжного заходу в вигляді тримання

під вартою народного депутата ІХ скликання Дубінського Олександра Анатолійовича, якого підозрюють у вчиненні дій на шкоду обороноздатності, державній та економічній безпеці України по ч. 1 статті 111 та ч. 1 статті 255 КК України. Суд засідав у складі колегії трьох суддів з головуєчим Мельником В. В. Також у судовому засіданні був присутній прокурор, підозрюваний Дубінський О. А. та його захисник.

На початку засідання адвокати звернули увагу суду на те, що протягом всього досудового розслідування сторона обвинувачення відхиляє клопотання стосовно допиту свідків. Зокрема, і щодо ключового свідка в провадженні – Колеснікова І. В. На думку сторони захисту, суд також не звертає увагу на дану ситуацію, оскільки захисники неодноразово звертали увагу і суддів Печерського районного суду м. Києва, і Київського апеляційного суду на проблему з допитом.

Як зазначають експерти моніторингової місії ІАС ІSHR, можливість допиту ключових свідків є однією з умов забезпечення повної «рівності сторін» у справі, що розглядається. Ігнорування даного права створює умови в яких можливе порушення принципів змагальності та рівності сторін судового процесу, гарантованих пунктом 1 статтею 6 ЄКПЛ.

ЄСПЛ з цього приводу наголошує, що принцип змагальності та принцип рівності сторін, які тісно пов'язані між собою, є фундаментальними складовими поняття «справедливий судовий розгляд» у розумінні пункту 1 статті 6 Конвенції. Вони вимагають «справедливого балансу» між сторонами: кожній стороні повинна бути надана розумна можливість представити свою справу в умовах, які не ставлять її в істотно не вигідне становище по відношенню до її опонента або опонентів (*Coventry v. The United Kingdom* п. 77). Враховуючи ситуацію, яка склалась протягом цього провадження, важко однозначно стверджувати, що такий «баланс» між сторонами, якого вимагає Конвенція, був належним чином дотриманий.

З приводу допиту свідка хочемо наголосити, що ЄКПЛ гарантує підозрюваному перелік процесуальних прав, які повинні неухильно забезпечуватись судом для дотримання справедливого судового розгляду:

Кожен обвинувачений/підозрюваний у вчиненні кримінального правопорушення має такі мінімальні права:

...

(d) допитувати або мати право допитати свідків, які свідчать проти нього, і вимагати виклику та допиту свідків, які виступають проти нього, на тих самих умовах, що й свідки, які дають показання проти нього (п. 1 ст. 6 ЄКПЛ).

ЄСПЛ у своїй практиці зазначає, що підпункт «d» пункту 3 статті 6 Конвенції не вимагає присутності та допиту кожного свідка з боку обвинуваченого; скоріше, основною метою цього положення (на що вказують слова «за однакових умов») є забезпечення повної «рівності сторін» у справі, що розглядається (*Škoberne v. Slovenia* п. 99). Тобто, як стороні захисту, так і стороні обвинувачення повинна бути надана однакова, рівна можливість у допиті свідків. Тим гостріше постає питання, коли воно стосується ключового свідка по справі, і можливість допитати його була тільки в сторони обвинувачення.

У своїй практиці ЄСПЛ сформулював наступний трискладовий тест для оцінки того, чи було дотримано право на виклик свідка захисту відповідно до підпункту «d» пункту 3 статті 6: (1) чи було клопотання про допит свідка достатньо обґрунтованим і таким, що стосується суті обвинувачення; (2) чи розглядали національні суди релевантність цих показань і чи надали достатні підстави для свого рішення не допустити допит свідка в судовому процесі; і (3) чи не підірвало рішення національних судів про відмову в допиті свідка загальну справедливість провадження (*Škoberne v. Slovenia* п. 100). У цій же справі ЄСПЛ категорично не погоджується з позицією місцевого суду: «...як видається, показання М.С. та Є.Р. були б важливими з огляду на те, що вони були єдиними свідками, які могли підтвердити або спростувати версію подій, викладену заявником у його заяві на захист (див. пункти 29–32 вище). З огляду на розвиток провадження, на стадії, про яку йдеться, неможливо було передбачити, як М.С. та Є.Р. відреагували б на версію подій заявника, якби їх викликали для дачі показань. Також не можна вважати, що якби ці докази були надані, вони не вплинули б на результат судового розгляду. Той факт, що

заявник був позбавлений можливості ефективно використувати показання свідків та покладатися на них у доведенні своєї позиції, робить судовий розгляд несправедливим“ (Škoberne v. Slovenia п. 109).

Враховуючи, що в провадженні Дубінського О. А. свідок Колесніков І. В. є ключовим, а суд до теперішнього часу не задовольнив численні клопотання сторони захисту щодо його допиту, виникають сумніви стосовно належного дотримання принципів Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод, зокрема, рівності сторін, та в цілому справедливого судового розгляду. Як відмічають спостерігачі ІАС ІШР, питання допиту ігнорується як судом першої інстанції, так і апеляційної.

Крім того, Дубінський О. А. в черговий раз звернув увагу суду на питання підсудності провадження. Сторона захисту долучила до своїх заперечень низку ухвал Печерського районного суду та Київського апеляційного суду, які визначили підсудність у справах, де органом досудового розслідування виступає також ДБР, за Шевченківським районним судом м. Києва. Проте суд, як і раніше, не надав цьому оцінку та кілька разів перебив Дубінського О. А. з причини того, що дане питання виходить за межі апеляційної скарги.

Експерти моніторингової місії ІАС ІШР вкотре наголошують на важливості дотримання принципу територіальної підсудності, а, отже, і правової визначеності. Пунктом 1 статті 6 Конвенція гарантує, що «кожен при встановленні обґрунтованості будь-якого кримінального обвинувачення, висунутого проти нього, має право на розгляд судом, встановленим законом». Як зазначає у своїй практиці ЄСПЛ, відповідно до пункту 1 статті 6 Конвенції суд завжди повинен бути «встановлений законом». Цей вираз відображає принцип верховенства права, який притаманний системі захисту, встановленій Конвенцією та протоколами до неї, і який прямо згадується в Преамбулі Конвенції. Порухення цього принципу неминуче призведе до втрати судом легітимності, необхідної для вирішення спорів (Guðmundur Andri Ástráðsson v. Iceland, п. 211). Варто додати, що питання підсудності сторона захисту піднімає майже кожного засідання. Проте, за даними спостерігачів ІАС ІШР, питанню не було

надано належної оцінки жодного разу ні судом першої інстанції, ні апеляційним.

Більше того, експерти моніторингової місії ІАС ІШР звертають увагу на рішення Київського апеляційного суду (КАС) від 23 квітня 2024 року в рамках кримінального провадження №4202300000001252 за обвинуваченням Дубінського О. А. у вчиненні кримінального правопорушення передбаченого ч. 1 ст. 366 КК України. В обґрунтуванні поданого до суду клопотання, захисники зазначили, що поданий обвинувальний акт в рамках даного провадження скерований до Печерського районного суду з порушенням підсудності. Заслухавши позицію захисту та проаналізувавши обставини справи, суд прийшов до висновку, що клопотання сторони захисту підлягає задоволенню, а дане кримінальне провадження має бути скероване для розгляду у Шевченківський районний суд м. Києва. В обґрунтуванні КАС зазначає, що місце вчинення інкримінованого Дубінському О. А. кримінального правопорушення не встановлено, а орган, що закінчив досудове розслідування (Державне бюро розслідувань), не знаходиться в межах територіальної юрисдикції Печерського районного суду (див. Моніторинг кримінального провадження Дубінського О. А. від 29 квітня 2024). Експерти моніторингової місії ІАС ІШР звертають увагу та той факт, що якщо буде встановлено порушення принципу підсудності у даному провадженні, це автоматично поставить під питання законність всіх ухвал, винесених Печерським районним судом м. Києва стосовно Дубінського О. А.

Крім того, спостерігачі ІАС ІШР звертають увагу на окремі події, які мали місце на судовому засіданні 27.05.24:

- підозрюваний заявив відвід одному з суддів колегії з мотивів упередженості. Головуючий суддя заявив, що не прийме відводу, оскільки відводи розглядалися на початку минулого засідання (23.05). У той же час хочемо звернути увагу, що в частині 4 статті 80 КПК закріплено право заявляти відводи навіть після початку судового розгляду: “4. Заяви про відвід під час досудового розслідування подаються одразу після встановлення підстав для такого відводу. Заяви про відвід під час судового провадження подаються до початку судового розгляду. Подання заяви про відвід піс-

ля початку судового розгляду допускається лише у випадках, якщо підстава для відводу стала відома після початку судового розгляду “.

• підозрюваний просив надати суд обґрунтовані пояснення через які йому було відмовлено у відводі минулого засідання. Проте головуючий суддя зазначив, що повний текст ухвали з минулого засідання буде 29.05, а тому, якщо підозрюваний бажає, то він може до того часу попросити про перерву. Дубінський О. А. погодився продовжити засідання після отримання повного тексту рішення. Після обговорення на місці, суд відмовив Дубінському О. А. у наданні такої перерви.

Варто також додати, що підозрюваний протягом всього судового процесу неодноразово заявляв, що він не довіряє складу суду.

Враховуючи процесуальну поведінку суду (систематичне ігнорування питання підсудності; ігнорування питання допиту ключового свідка), а також події судового засідання 27.05.24, експерти моніторингової місії ІАС ISHR звертають увагу на практику ЄСПЛ у питанні порушення національними судами принципу безсторонності та неупередженості. ЄСПЛ наголошує на тому, що наявність безсторонності для цілей пункту 1 статті 6 Конвенції має визначатися відповідно до суб’єктивного критерію, який враховує особисте переконання та поведінку конкретного судді, тобто, чи мав суддя будь-які особисті упередження або упередженість у даній справі; а також відповідно до об’єктивного критерію, тобто шляхом з’ясування того, чи сам суд і, серед інших аспектів, його склад надавали достатні гарантії для виключення будь-яких законних сумнівів щодо його неупередженості. Щодо перевірки на об’єктивність потрібно визначити, чи є факти, що не залежать від поведінки судді, та можуть бути встановлені і можуть змусити сумніватись у його неупередженості. У цьому відношенні навіть зовнішній вигляд має значення: “правосуддя повинно не тільки здійснюватися, але й бути видимим”. У цьому контексті йдеться про довіру, яку суд повинен викликати в громадському суспільстві, та, насамперед, в кримінальному провадженні (Sacharuk v. Lithuania, п. 101–102).

У кінці засідання суд ухвалив відмовити в задоволенні апеляційної скарги, а ухвалу Печерського районного суду м. Києва від 02.04.2024 залишити без змін.

Враховуючи вищезазначене експерти моніторингової місії ІАС ISHR вважають, що в даному процесі є ознаки порушення права на захист (п. 3 ст. 6 ЄКПЛ), принципу правової визначеності, безсторонності суду, рівності сторін судового процесу, змагальності та принципу справедливого судового процесу в цілому (п. 1 ст. 6 ЄКПЛ).

Моніторинг судового процесу Дубінського О. А. (від 10 червня 2024)

10 червня 2024 року у Київському апеляційному суді (далі – КАС) у рамках справи № 757/52682/23-пвiдносно Дубінського Олександра Анатолійовича, якого підозрюють у порушенні вимог щодо запобігання та врегулювання конфлікту інтересів по ч. 2 статті 172–7 КУпАП (№ 757/52682/23-п), відбувся розгляд заяви про відвід судді КАС Лапчевської О. Ф., яка була головною в останньому засіданні в рамках цієї справи.

Головуючою суддею в даному засіданні була Музичко С. Г. Також у судовому засіданні був присутній прокурор, підозрюваний Дубінський О. А. та його захисник.

На думку сторони захисту, суддя Лапчевська О. Ф. не може забезпечити неупереджений розгляд справи Дубінського О. А. Так, адвокати звернули увагу на те, що суддя своїми процесуальними діями на засіданні 28 травня 2024р. порушила право на захист підозрюваного та, фактично, позбавила його можливості отримати правову допомогу. Зокрема, на початку судового засідання виявилось, що адвокат підозрюваного не з’явився в судове засідання, а тому Дубінський О. А. просив суд дане засідання відкласти, так як він бажає отримувати правову допомогу та мати змогу належним чином організувати свій захист. Варто зауважити, що прокурор також звернув увагу суду на те, що підозрюваний має право на правову допомогу, а тому не проти, щоб судове засідання відклали. Проте суддя прийняла рішення відмовити у відкладенні та продовжила судовий розгляд. Дубінський О. А. розцінив такі дії суду як прояв упередженості, у зв’язку з чим вирі-

шив заявити відвід.

ЄСПЛ у своїй практиці неодноразово наголошував, що право кожного “обвинуваченого у вчиненні кримінального правопорушення” на ефективний захист адвокатом, гарантоване підпунктом “с” пункту 3 статті 6, є однією з основоположних ознак справедливого судового розгляду. Стосовно змісту права на доступ до адвоката, то в підпункті “с” пункту 3 статті 6 не визначено спосіб здійснення права на доступ до адвоката або його зміст. Хоча вона залишає за державами вибір засобів забезпечення цього права в їхніх судових системах, обсяг і зміст цього права повинні визначатися відповідно до мети Конвенції, а саме гарантувати права, які є практичними та ефективними (Beuze v. Belgium, п. 123, 131).

В даному випадку, сумніви у дотриманні судом права на захист в контексті п. 3 ст. 6 ЄКПЛ, на думку експертів моніторингової місії ІАС ІШР, не виглядають об’єктивно необґрунтованими.

Крім того, зважаючи на рішення судді Лапчевської О. Ф., виникають сумніви у дотриманні, в рамках засідання 28.05, права на справедливий суд. ЄСПЛ у своїй практиці чітко зазначає, що право на справедливий суд відповідно до пункту 1 статті 6 є безумовним. Однак те, що становить справедливий судовий розгляд, не може бути предметом єдиного незмінного правила, а має залежати від обставин конкретної справи. Дотримання вимог справедливого судового розгляду має розглядатися в кожній справі з урахуванням розвитку провадження в цілому, а не на основі ізольованого розгляду одного конкретного аспекту або одного конкретного інциденту, хоча не можна виключати, що певний фактор може бути настільки вирішальним, що дозволить оцінити справедливість судового розгляду на більш ранній стадії провадження. (Zeki Doğan v. Türkiye 79–80).

Таким чином, експерти моніторингової місії ІАС ІШР зазначають, що незважаючи на те, що дане провадження є адміністративним, даний аспект не може бути відірваний від інших обставин. Необхідно зауважити, що до Дубінського О. А. на даний час застосовано запобіжний захід у виді тримання під вартою у іншому провадженні. Перебуваючи під вартою, особа є більш вразливою до можливих порушень

права на захист і прохання забезпечити присутність адвоката у процесі набуває додаткового обґрунтування, що безумовно має враховуватись судом.

Відсутність вагомих підстав для обмеження доступу до адвоката має значну вагу при оцінці загальної справедливості кримінального провадження і може схилити чашу терезів у бік встановлення порушення. ЄСПЛ покладає на національні суди обов’язок переконливо продемонструвати, чому, у виняткових випадках і за конкретних обставин справи, загальна справедливість судового розгляду не була безповоротно порушена обмеженням доступу до адвоката (Kohen and Others v. Turkey п. 57). Тим більше, якщо дане право гарантоване національним законодавством (ст. 59 Конституції України, ст. 286 КУпАП).

Суд погодився з підставами відводу судді Лапчевської О. Ф., поданий підозрюванам Дубінським О.А та задовольнив заяву.

За результатами моніторингу засідання 10.06.24, спостерігачі ІАС ІШР не зафіксували порушень права на справедливий суд.

Моніторинг судового процесу Дубінського О. А. (від 11 червня 2024)

11 червня 2024 року у Шевченківському районному суді м. Києва відбулось підготовче судово засідання по справі 757/544/24-к відносно Дубінського Олександра Анатолійовича, якого обвинувачують у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ст. 366 КК України (службове підроблення). Головуючою суддею в даному засіданні була Чайка О. С., також були присутні прокурор Мельник О. О., підозрюваний Дубінський О. А. та його захисник Мартиненко І. О.

На початку судового засідання Дубінський О. А. подав відвід групі прокурорів, яка з 31.07.2023 здійснювала стосовно нього досудове розслідування та процесуальний нагляд. Обґрунтовуючи це тим, що він вважає їх упередженими в своїх діях. Зокрема, обвинувачений та його адвокат зазначили, що 17.04.2024 в Київський апеляційний суд (далі – КАС) вони подали клопотання про перенаправлення цієї справи з Печерського районного суду м. Києва

в Шевченківський районний суд м.Києва, через порушення принципу підсудності. 23.04.2024 КАС задовольнив дане клопотання та визначив підсудність справи за Шевченківським районним судом м.Києва. Крім того, в своїй ухвалі КАС зазначив, що порушення підсудності справи було і в момент здійснення органами слідства досудового розслідування. На думку Дубінського О. А. не врахування прокурорами принципу підсудності ґрунтувалось на їх упередженості.

Експерти моніторингової місії ІАС ISHR висловлюють своє занепокоєння стосовно порушення принципу підсудності. Поняття правової визначеності, закріпленої пунктом 1 ст. 6 ЄКПЛ, включає в себе право кожного, при встановленні обґрунтованості будь-якого кримінального обвинувачення, висунутого проти нього, на розгляд справи судом, встановленим законом. Як зазначає у своїй практиці ЄСПЛ, у контексті пункту 1 статті 6 ЄСПЛ вже наголошував, що право на “суд, встановлений законом” є відображенням принципу верховенства права. ЄСПЛ також виявив спільну рису, що проходить через інституційні вимоги цього положення, тобто “незалежність”, “неупередженість” та “суд, встановлений законом”, а саме те, що вони керуються метою дотримання основоположних принципів верховенства права та поділу влади (M.L. v. Poland, п. 167). Вираз “суд, встановлений законом” відображає принцип верховенства права, який притаманний системі захисту, встановленій Конвенцією та протоколами до неї, і який прямо згадується в Преамбулі Конвенції. Порушення цього принципу неминуче призводить до втрати судом легітимності, необхідної для вирішення спорів (Guðmundur Andri Ástráðsson v. Iceland, п. 211).

Визначення КАС порушення підсудності під час здійснення досудового розслідування, може також поставити під сумнів неупередженість проведення всього досудового розслідування в контексті статті 2 КПК України, у тому числі й обґрунтованості підозри та обвинувачення. ЄСПЛ у рішенні по справі Ibrahim and Others v. the United Kingdom зазначив, що право на справедливий суд відповідно до пункту 1 статті 6 є безумовним правом. Однак те, що становить справедливий судовий розгляд,

не може бути предметом єдиного незмінного правила, а має залежати від обставин конкретної справи. А тому не можна виключати, що певний фактор (аспект) може бути настільки вирішальним, що дозволить оцінити справедливість судового розгляду в цілому на більш ранній стадії провадження (Ibrahim and Others v. the United Kingdom п. 250–251). Тому питання упередженості групи прокурорів, на яких покладається завдання неупередженого досудового розслідування може бути визначено у подальшому ЄСПЛ як таким, що має вирішальне значення на ранній стадії провадження. Що, відповідно, може поставити під сумнів справедливість судового розгляду в цілому.

Враховуючи необхідність заслуховування пояснення всіх прокурорів, яким даним відводом заявлено відвід, суд прийняв рішення продовжити розгляд відводу на наступному засіданні.

У зв’язку з тим, що питання відводу не було вирішене, а судом не було надано оцінку доводам сторін, справу рекомендовано до подальшого моніторингу.

Моніторинг кримінального провадження Дубінського О. А. від 20 червня 2024 р.

20 червня 2024 року у Київському апеляційному суді (далі – КАС) в рамках кримінального провадження № 4202000000002261 відбувся розгляд апеляційної скарги сторони захисту на ухвалу Печерського районного суду м.Києва від 09.05.2024 р. щодо продовження запобіжного заходу в вигляді тримання під вартою народного депутата ІХ скликання Дубінського Олександра Анатолійовича, якого підозрюють у вчиненні дій на шкоду обороноздатності, державній та економічній безпеці України по ч. 1 статті 111 та ч. 1 статті 255 КК України. Суд засідав у складі колегії трьох суддів з головуючим Мельником Я. С. Також у судовому засіданні був присутній прокурор, підозрюваний Дубінський О. А. та його захисники.

На початку судового засідання підозрюваний заявив відвід усій колегії суддів, обґрунтовуючи це наступними обставинами:

По-перше, сторона захисту вважає, що розподіл суддів для розгляду справи відбувся «штучно». На момент визначення

колегії, із 35 суддів КАС, які розглядають кримінальні справи, була доступна для розподілу тільки одна колегія. Крім того, за декілька тижнів до цього призначені судді, за словами підозрюваного, не мали необхідної спеціалізації для розгляду такої справи, проте в момент розподілу необхідна спеціалізація з'явилась. Це викликало у Дубінського О. А. сумніви стосовно неупередженості суддів.

По-друге, підозрюваний вкотре в рамках цього провадження підняв питання підсудності, правильне визначення якої є суттєвим для належного здійснення правосуддя. Дубінський О. А. наголосив, що в рамках цього провадження, попри всі факти, питання підсудності постійно ігнорується судами. Більше того, він додав, що неодноразово звертався до голови Шевченківського районного суду м.Києва — Мартинова Є. О. з проханням вирішити питання стосовно підсудності, так як саме Шевченківський районний суд, на думку підозрюваного, є повноважним у цій справі. Більше того, у рамках іншого провадження стосовно підозрюваного, де досудове розслідування здійснює також ДБР, КАС у своїй ухвалі від 23.04.2024 задоволів клопотання Дубінського О. А. та перенаправив справу з Печерського районного суду м.Києва до Шевченківського районного суду м.Києва та зафіксував порушення підсудності у справі, так як зважаючи на місце розташування органу досудового розслідування справа не може бути підсудною Печерському суду. Як зазначила сторона захисту, голова Шевченківського районного суду надав відповідь підозрюваному про те, що він звертався до Верховного суду України для того, щоб отримати роз'яснення стосовно підсудності уже в рамках цього провадження. Натомість Дубінському О. А. Верховний суд на звернення відповів, що не отримувал запиту від голови Шевченківського районного суду. На думку підозрюваного це свідчить про бездіяльність останнього, і безпосередньо стосується відводу в даному засіданні (20.06.24), оскільки рідна сестра голови Шевченківського районного суду (Матвієнко Ю. О.) є членом суддівської колегії, а тому це викликає сумніви стосовно її неупередженості, оскільки виявлення порушення підсудності буде свідчити про бездіяльність голови Шевченківського рай-

онного суду.

Суд, розглянувши доводи, залишив відвід без задоволення.

Щодо підсудності. Експерти ІАС ІSHR у рамках даного провадження неодноразово наголошували на важливості дотримання принципу територіальної підсудності, а, отже, і правової визначеності. Пунктом 1 статті 6 Конвенція гарантує, що «кожен при встановленні обґрунтованості будь-якого кримінального обвинувачення, висунутого проти нього, має право на розгляд судом, встановленим законом». Як зазначає у своїй практиці ЄСПЛ, відповідно до пункту 1 статті 6 Конвенції суд завжди повинен бути «встановлений законом». Цей вираз відображає принцип верховенства права, який притаманний системі захисту, встановленій Конвенцією та протоколами до неї, і який прямо згадується в Преамбулі Конвенції. Порушення цього принципу неминуче призведе до втрати судом легітимності, необхідної для вирішення спорів (Guðmundur Andri Ástráðsson v. Iceland, п. 211). Варто додати, що питання підсудності сторона захисту піднімає майже кожного засідання. Проте, за даними спостерігачів ІАС ІSHR, у даному провадженні питанню не було надано належної оцінки жодного разу ні судом першої інстанції, ні апеляційним.

Більше того, експерти ІАС ІSHR звертають увагу на рішення Київського апеляційного суду (КАС) від 23 квітня 2024 року в рамках кримінального провадження №42023000000001252 за обвинуваченням Дубінського О. А. у вчиненні кримінального правопорушення передбаченого ч. 1 ст. 366 КК України. В обґрунтуванні поданого до суду клопотання, захисники зазначили, що поданий обвинувальний акт в рамках даного провадження скерований до Печерського районного суду з порушенням підсудності. Заслухавши позицію захисту та проаналізувавши обставини справи, суд прийшов до висновку, що клопотання сторони захисту підлягає задоволенню, а дане кримінальне провадження має бути скероване для розгляду у Шевченківський районний суд м. Києва. В обґрунтуванні КАС зазначає, що місце вчинення інкримінованого Дубінському О. А. кримінального правопорушення не встановлено, а орган, що закінчив досудове розслідування (Державне бюро розсліду-

вань), не знаходиться в межах територіальної юрисдикції Печерського районного суду (див. Моніторинг кримінального провадження Дубінського О. А. від 29 квітня 2024). Експерти моніторингової місії ІАС ІSHR звертають увагу та той факт, що якщо буде встановлено порушення принципу підсудності у даному провадженні, це автоматично поставить під питання законність всіх ухвал, винесених Печерським районним судом м. Києва стосовно Дубінського О. А.

Стосовно неупередженості суду. Стосовно неупередженості суду ЄСПЛ у своїй практиці неодноразово повторював, що наявність або відсутність упередженості може бути перевірена різними способами. Згідно з усталеною практикою Суду, наявність безсторонності (неупередженості) для цілей пункту 1 статті 6 має визначатися відповідно до суб'єктивного критерію, який враховує особисте переконання та поведінку конкретного судді, тобто, чи мав суддя будь-які особисті упередження або упередженість у даній справі; а також відповідно до об'єктивного критерію, тобто шляхом з'ясування того, чи сам суд і, серед інших аспектів, його склад надавали достатні гарантії для виключення будь-яких законних сумнівів щодо його неупередженості (Sacharuk v. Lithuania, п. 101). Враховуючи все вищезазначене, ми не можемо однозначно стверджувати, що сумніви підозрюваного стосовно неупередженості суддів є необґрунтованими.

Також експерти моніторингової місії ІАС ІSHR стурбовані заявою сторони захисту про те, що не проводиться жодних слідчих дій, при тому, що станом на дату судового засідання підозрюваний перебував під вартою більше, ніж 220 днів. Крім того, ситуація у провадженні протягом всього терміну провадження не змінилася, а слідством не було виявлено нових фактів, які б дозволили сформулювати та передати до суду обвинувальний акт. Враховуючи ці обставини виникає питання щодо ефективності проведення розслідування. ЄСПЛ з цього приводу зазначає, що навіть якщо підстави для тримання особи під вартою є «відповідними» та «достатніми», Суд також повинен з'ясувати, чи проявили компетентні національні органи «особливу старанність» при здійсненні провадження. Оцінюючи, чи була дотримана вимога «осо-

бливої старанності», ЄСПЛ враховує, серед іншого, загальну складність провадження, будь-які періоди невинуватого затримки та кроки, вжиті органами влади для прискорення провадження з метою забезпечення того, щоб загальна тривалість тримання під вартою залишалася «розумною» (Lisovskij v. Lithuania, п. 68) Враховуючи швидкість та результати досудового розслідування в даному провадженні, експерти моніторингової місії ІАС ІSHR не можуть стверджувати що досудове розслідування у справі Дубінського О. А. здійснюється з належною старанністю.

Також хочемо відзначити позитивні зміни стосовно права на доступ до суду, у частині оскарження ухвали про продовження запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою. До цього засідання, спостерігачі ІАС ІSHR неодноразово відзначили, що строк оскаржуваної ухвали про продовження запобіжного заходу спливає, що не забезпечувало реального права на перегляд її обґрунтованості. І така ситуація повторювалась щонайменше тричі (див. Моніторинг кримінального провадження Дубінського О. А. від 23 травня 2024р.). Проте цього разу апеляційний розгляд почався у відповідні строки, що відповідає принципам справедливого судового розгляду в у даному контексті.

Після відхилення судом відводу Дубінський О. А. попросив відкласти засідання до оголошення повного тексту ухвали, для ознайомлення з мотивувальною частиною ухвали, суд задоволів дане клопотання.

Експерти моніторингової місії ІАС ІSHR зазначають, що в даному засіданні є ознаки можливого порушення принципу неупередженості суду (п. 1 ст. 6 ЄКПЛ) та принципу правової визначеності (п. 1 ст. 6 ЄКПЛ).

Моніторинг кримінального провадження Дубінського О. А. (від 27 червня 2024)

27 червня 2024 року у Київському апеляційному суді (далі – КАС) в рамках кримінального провадження № 42020000000002261 відбувся розгляд апеляційної скарги сторони захисту на ухвалу Печерського районного суду м. Києва від 09.05.2024 р. щодо продовження запобіжного заходу в вигляді тримання під

вартою народномудепутату ІХ скликання Дубінському Олександрю Анатолійовичу, якого підозрюють у вчиненні дій на шкоду обороноздатності, державній та економічній безпеці України по ч. 1 статті 111 та ч. 1 статті 255 КК України. Суд засідав у складі колегії трьох суддів з головуючим Мельником Я. С. Також у судовому засіданні був присутній прокурор, підозрюваний Дубінський О. А. та його захисники.

На початку судового засідання підозрюваний Дубінський О. А. заявив відвід одному з членів суддівської колегії – Матвієнко Ю. О. Рідний батько дочки Матвієнко Ю. О. загинув у війні проти Російської Федерації, а Дубінський О. А. в рамках даного кримінального провадження підозрюється у співпраці з Росією. На думку підозрюваного, це є достатньою підставою сумніватися у можливості судді виносити об'єктивні та неупереджені рішення в рамках цього кримінального провадження в цілому.

Заслухавши доводи сторін, суд ухвалив відмовити в задоволенні даного відводу та продовжити розгляд питання щодо запобіжного заходу.

Стосовно безсторонності та неупередженості суддів ЄСПЛ повторює, що “безсторонність” зазвичай означає відсутність упередженості. Згідно з усталеною практикою ЄСПЛ, наявність безсторонності для цілей пункту 1 статті 6 має визначатися (i) відповідно до суб'єктивного критерію, згідно з яким необхідно враховувати особисте переконання та поведінку конкретного судді – тобто, чи мав суддя будь-яку особисту упередженість щодо конкретної справи, та (ii) відповідно до об'єктивного критерію, тобто шляхом з'ясування того, чи сам суд надав достатні гарантії для виключення будь-яких законних сумнівів щодо його неупередженості. У зв'язку з цим навіть зовнішні прояви можуть мати певне значення; іншими словами, “правосуддя має бути не тільки здійснене, але й так, щоб було видно, що воно здійснене”, оскільки йдеться про довіру, яку суди в демократичному суспільстві повинні вселяти в суспільство. Таким чином, будь-який суддя, щодо якого є законні підстави побоюватися відсутності неупередженості, повинен взяти самовідвід (Saakashvili v. Georgia п. 120,122). Враховуючи обставини даної справи, ми не мо-

жемо однозначно стверджувати, що суд усунув усі, навіть найменші побоювання стосовно неупередженості судді Матвієнко Ю. О., а доводи Дубінського О. А. про упередженість судді є однозначно необґрунтованими.

Після відхилення судом відводу, Дубінський О. А. попросив відкласти засідання до оголошення повного тексту ухвали та ознайомлення з мотивувальною частиною ухвали. Суд дане клопотання відхилив.

Експерти моніторингової місії ІАС ISHR наголошують на тому, що стаття 6 Європейської конвенції прав людини (далі – ЄКПЛ) вимагає від національних судів належного викладення мотивів, на яких ґрунтуються їхні рішення. Не вимагаючи детальної відповіді на кожен аргумент, це зобов'язання передбачає, що сторона судового провадження може очікувати конкретної та чіткої відповіді на ті заяви, які мають вирішальне значення для результату відповідного провадження (Abbasali Ahmadov and others v. Azerbaijan 88–90). Враховуючи, що в своєму відводі підозрюваний поставив під сумнів питання безсторонності суду, що є однією з ключових умов дотримання права на справедливий судовий розгляд, важливість ознайомлення підозрюваного з мотивувальною частиною ухвали є об'єктивно виправданою.

Після цього суд розглянув апеляційну скаргу сторони захисту щодо продовження запобіжного заходу в вигляді тримання під вартою та залишив її без задоволення.

Під час подальшого моніторингу даного судового засідання спостерігачами ІАС ISHR було зафіксовано ряд обставин, які можуть свідчити про наявність порушення права на справедливий суд у контексті статті 6 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод.

По-перше, захисники підозрюваного звернули увагу суду на те, що протягом всього досудового розслідування сторона обвинувачення відхиляє клопотання стосовно допиту ключового свідка в провадженні – Колеснікова І. В., на основі свідчень якого і почалось дане кримінальне провадження. На думку сторони захисту, суд також не звертає увагу на дану ситуацію, оскільки захисники неодноразово звертали увагу і суддів Печерського районного суду м.Києва, і Київського апеляційного

суду на проблему з допитом. Як зазначають експерти моніторингової місії ІАС ІSHR, можливість допиту ключових свідків є однією з умов забезпечення повної «рівності сторін» у справі, що розглядається. Ігнорування даного права створює умови в яких можливе порушення принципів змагальності та рівності сторін судового процесу, гарантованих пунктом 1 статтею 6 ЄКПЛ.

ЄСПЛ з цього приводу наголошує, що право на справедливий судовий розгляд, гарантоване пунктом 1 статті 6 Конвенції, включає право сторін провадження подавати будь-які зауваження, які вони вважають такими, що стосуються їхньої справи. Оскільки метою Конвенції є гарантування не теоретичних чи ілюзорних прав, а прав практичних та ефективних, це право може вважатися ефективним лише тоді, коли зауваження дійсно “почути”, тобто належним чином розглянуті відповідним судом. Іншими словами, дія статті 6 полягає, серед іншого, в тому, що на “суд” покладається обов’язок провести належний розгляд подань, аргументів і доказів, наданих сторонами, без шкоди для оцінки їхньої доречності. Крім того, ЄСПЛ повторює, що принцип змагальності та принцип рівності сторін, які тісно пов’язані між собою, є основоположними складовими поняття “справедливий судовий розгляд” у розумінні пункту 1 статті 6 Конвенції. Вони вимагають “справедливого балансу” між сторонами: кожній стороні повинна бути надана розумна можливість представити свою справу в умовах, які не ставлять її в істотно невігідне становище порівняно з її опонентом або опонентами (*Đurić v. Serbia* п. 69, 71). Враховуючи ситуацію, яка склалась протягом цього провадження, важко однозначно стверджувати, що такий “баланс” між сторонами, якого вимагає Конвенція, був належним чином дотриманий, а суд належним чином розглянув та надав оцінку зауваженням сторони захисту.

ЄСПЛ гарантує підозрюваному перелік процесуальних прав, які повинні неухильно забезпечуватись національними судами для дотримання справедливості судового розгляду, у їх числі:

(d) право допитувати або мати право допитати свідків, які свідчать проти особи, і вимагати виклику та допиту свідків,

які виступають проти нього, на тих самих умовах, що й свідки, які дають показання проти нього (п. 1 ст. 6 ЄКПЛ).

ЄСПЛ у своїй практиці зазначає, що підпункт «d» пункту 3 статті 6 Конвенції не вимагає присутності та допиту кожного свідка з боку обвинуваченого; скоріше, основною метою цього положення (на що вказують слова «за однакових умов») є забезпечення повної «рівності сторін» у справі, що розглядається (*Škoberne v. Slovenia* п. 99). Тобто, як стороні захисту, так і стороні обвинувачення повинна бути надана однакова, рівна можливість у допиті свідків. Тим гостріше постає питання, коли воно стосується ключового свідка по справі, і можливість допитати його була тільки в сторони обвинувачення.

По-друге, дане провадження за словами сторони захисту зареєстровано у 2020 році, а підозрюваний перебуває під вартою із листопада 2023 року. Протягом всього часу знаходження під вартою Дубінського О. А. ситуація у провадженні не змінилася, та, виходячи з клопотання, слідством не було виявлено нових фактів, які б дозволили сформулювати та передати до суду обвинувальний акт. Крім того, як впливає з матеріалів справи органи слідства в рамках негласних слідчих дій провели тільки одну експертизу. Враховуючи ці обставини постає питання в ефективності проведення такого розслідування.

ЄСПЛ з цього приводу зазначає, що навіть якщо підстави для тримання особи під вартою є «відповідними» та «достатніми», Суд також повинен з’ясувати, чи проявили компетентні національні органи «особливу старанність» при здійсненні провадження. Виправдання будь-якого періоду тримання під вартою, незалежно від того, наскільки він є коротким, має бути переконалим продемонстроване органами влади (*Radonjić and Romić v. Serbia*, п. 69–70). Оцінюючи, чи була дотримана вимога “особливої ретельності”, ЄСПЛ враховує, серед іншого, загальну складність провадження, будь-які періоди невинуватого затримки та кроки, вжиті органами влади для прискорення провадження з метою забезпечення того, щоб загальна тривалість тримання під вартою залишалася “розумною” (*Lisovskij v. Lithuania*, п. 68) Враховуючи швидкість та наявні результати досудового розслідуван-

ня в даному провадженні, ми не можемо однозначно стверджувати що старанність та ретельність проведення досудового розслідування відповідають духу ЄКПЛ.

По-третє, експерти моніторингової місії IAC ISHR звертають увагу на позицію сторони обвинувачення щодо ризиків невиконання Дубінським О. А. своїх процесуальних обов'язків. Ризики, зазначені у клопотанні на підставі якого було прийнято рішення про продовження тримання під вартою є абсолютно ідентичними ризикам, які були перераховані слідством у минулому клопотанні (01.04.2024), так і в клопотанні до нього – від 08.02.2024. Тобто сторона обвинувачення вважає, що ризики не тільки зберігаються протягом всього досудового розслідування, а й з плином часу не зменшуються. Така позиція суперечить сталій практиці Європейського суду з прав людини.

ЄСПЛ визначає, що зі спливом часу, за умови здійснення належного досудового розслідування, ризики зменшуються. Більше того, при обґрунтуванні клопотання про продовження тримання під вартою, перелічуючи конкретні підстави (ризики) чому запобіжний захід необхідно продовжити, органи влади повинні навести обґрунтовані причини та пояснення, чому вони вважають ці підстави застосованими до справи заявника для того, щоб можливе порушення п. 3 ст. 5 ЄКПЛ не набуло повторюваного характеру, а тримання під вартою не стало необґрунтованим (*Sardar Babayev v. Azerbaijan*, п. 50–51). Існування таких ризиків має бути належним чином встановлено, а аргументація органів влади щодо цього не може бути абстрактною, загальною або стереотипною (*Affaire Karaca v. Türkiye*, п. 139).

Зважаючи на те, що як ризики, так і їх фактичне обґрунтування не змінюється, то виникають сумніви щодо того наскільки обґрунтованим є застосування даного запобіжного заходу відносно підозрюваного. Та обставина, що суд першої та апеляційної інстанцій не надали даному факту достатньої уваги може призвести до сумнівів у дотриманні права на справедливий суд в контексті статей 5 та 6 ЄКПЛ.

Експерти моніторингової місії IAC ISHR висловлюють глибокі занепокоєння стосовно заяви Дубінського О. А. стосовно

того, що під час перебування в СІЗО він двічі піддавався побоям – у листопаді 2023 року при затриманні. Більше того, факти побойів були зафіксовані та підтвердженні лікарськими висновками. Захисники неодноразово звертались в органи досудового розслідування для внесення даних щодо цього в ЄРДР, проте суд I інстанції відмовив в задоволенні клопотання. Після цього, за словами захисників вони оскаржували дане рішення в апеляційній інстанції, проте, розгляд 6 разів відкладався не з вини сторони захисту, а на 7 розгляд клопотання було повернуто до суду I інстанції. Дана ситуація має об'єктивні ознаки порушення заборони катування, нелюдського та такого, що принижує гідність, поводження і покарання (ст. 3 ЄКПЛ).

ЄСПЛ у своїй практиці зазначає, що умови тримання під вартою за жодних обставин не повинні викликати в особи, позбавленої волі, почуття страху, тривоги і неповноцінності, які можуть принизити її гідність і, можливо, зламати її фізичний і моральний опір (*Affaire Temporale v. Italy*, п. 74). Крім того, якщо особа робить обґрунтовану заяву про те, що вона стала жертвою дій, що суперечать цим положенням, національні органи влади повинні провести ефективне офіційне розслідування з метою встановлення фактів, виявлення та, за необхідності, покарання винних осіб (*Affaire Z c. République Tchèque* п. 53). Основною метою розслідування за статтею 3 Конвенції є забезпечення ефективного виконання національного законодавства, що забороняє катування та нелюдське або таке, що принижує гідність, поводження і покарання у справах, до яких причетні представники або органи держави, а також забезпечення їхньої відповідальності за жорстоке поводження, що сталося під їхньою відповідальністю. Розслідування має бути ретельним, що означає, що органи влади повинні завжди робити серйозні спроби з'ясувати, що сталося, і не повинні покладатися на поспішні або необґрунтовані висновки для закриття розслідування (*Tsaava and others v. Georgia* п. 203–205, 209). Враховуючи обставинами озвучені підозрюваним та його захисниками, ми не можемо стверджувати, що в даному судовому процесі належним чином було дотримано принцип заборони катування, нелюдського та такого, що при-

нижує гідність, поведження і покарання.

Також спостерігачі ІАС ISHR звертають увагу на ситуацію яка мала місце під час знаходження суддів в нарадчій кімнаті. Між підозрюваним та прокурором відбувся емоційний діалог, у результаті якого прокурор сказав, що: “кожен зараз на своєму місці”, звертаючись до Дубінського О. А. Дане висловлювання на думку експертів моніторингової місії ІАС ISHR може свідчити про упередженість прокурора як посадової особи, та порушення принципу презумпції невинуватості (п. 2 ст. 6 ЄКПЛ).

ЄСПЛ з приводу порушення принципу презумпції невинуватості зазначає, що презумпція невинуватості, закріплена в пункті 2 статті 6, є одним з елементів справедливого судового розгляду. Право на презумпцію невинуватості буде порушено, якщо судові рішення або заява посадової особи щодо особи, обвинуваченої (підозрюваної) у вчиненні кримінального правопорушення, відображає думку про її винуватість до того, як її вину буде доведено в законному порядку. Достатньо, навіть за відсутності будь-якого формального висновку, щоб існували певні підстави вважати, що суд або посадова особа вважає обвинуваченого винним (Nadir Yildirim and others v. Türkiye. п. 66). Враховуючи той факт, що при цьому були присутні представники ЗМІ, висловлювання прокурора могло бути використано для формування відповідної суспільної думки.

Враховуючи все вищезазначене експерти моніторингової місії ІАС ISHR вважають, що в даному процесі можуть мати місце порушення принципу презумпції невинуватості (п. 2 ст. 6 ЄКПЛ), заборони катування, нелюдського та такого, що принижує гідність, поведження і покарання (ст. 3 ЄКПЛ), обґрунтованості досудового тримання під вартою (п. 3 ст. 5 ЄКПЛ), права на захист (п. 3 ст. 6) та права на справедливий судовий розгляд (п. 1 ст. 6).

Моніторинг судового процесу Дубінського О. А. (від 28 червня 2024)

28 червня 2024 року у Шевченківському районному суді м. Києва продовжилось підготовче судові засідання по справі 757/544/24-к відносно Дубінського Олександра Анатолійовича, якого обвинувачу-

ють у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ст. 366 КК України (службове підроблення). Головуючою суддею в даному засіданні була суддя Чайка О. С., також були присутні прокурор, підозрюваний Дубінський О. А. та його захисник Мартиненко І. О.

Суд продовжив розгляд відводу групи прокурорів, поданого Дубінським О. А. минулого засідання. Як повідомила головуєча суддя, на адресу суду не надійшло жодної відповіді від прокурорів, яким було заявлено відвід, більше того, ніхто з них не з'явився до суду, щоб надати свої пояснення стосовно відводу. Проте, в справі відбулась заміна прокурора, до якого відвід не був направлений, і він був уповноважений старшим групи прокурорів Бакою М. П. для того, щоб висловити загальну позицію всієї групи прокурорів, а саме:

- доводи підозрюваного про упередженість прокурорів наведені загальними поняттями та без конкретизації фактів упередженості стосовно кожного з прокурорів;
- прокуратура як інститут вирішує питання підслідності, а не підсудності — це завдання судової ланки;
- як сторона обвинувачення, так і сторона захисту в рамках цього провадження однаково подавали клопотання саме до Печерського районного суду м. Києва, і до квітня 2024 сторона захисту не висловлювала жодних сумнівів стосовно підсудності, та не подавала жодних відводів до суду з приводу будь-якої упередженості;
- будь-які клопотання сторони захисту стосовно упередженості прокурорів та порушення підсудності є надуманими та мають на меті затягувати час судового розгляду;

- відвід є повністю необґрунтованим.

Захисник підозрюваного з цього приводу зазначив, що кожен прокурор є самостійною посадовою особою, а отже, кожен з них зобов'язаний самостійно надати пояснення стосовно відводу. У той же час, на думку сторони захисту, старший групи прокурорів не може висловлювати думку за кожного з прокурорів самостійно. Враховуючи всі обставини, захисник просить суд відкласти судові засідання та викликати кожного з прокурорів до суду для надання пояснень.

Суд відмовив захиснику в відкладенні засідання та ухвалив залишити відвід

Дубінського О. А. без задоволення.

Після цього підозрюваний заявив судді відвід з мотивів упередженості. Причиною стало не надання стороні захисту можливості викласти свої пояснення стосовно позиції сторони обвинувачення перед відмовою в задоволенні відводу.

У зв'язку з цим, у даному судовому засіданні було оголошено перерву до розгляду вищезазначеного відводу.

З приводу сумнівів підозрюваного в упередженості експерти ІАС ІШР хочуть наголосити, що неупередженість зазвичай означає відсутність упередженості, що може бути перевірена різними способами. Згідно з усталеною практикою Суду, наявність безсторонності для цілей пункту 1 статті 6 має визначатися відповідно до суб'єктивного критерію, який враховує особисте переконання та поведінку конкретного судді, тобто, чи мав суддя упередженість у даній справі; а також відповідно до об'єктивного критерію, тобто шляхом з'ясування того, чи сам суд і, серед інших аспектів, його склад надавали достатні гарантії для виключення будь-яких законних сумнівів щодо його неупередженості (Sacharuk v. Lithuania, п. 101).

Враховуючи те, що розгляд вищезазначеного відводу відбудеться на наступному засіданні, справу рекомендовано до подальшого моніторингу. За результатами моніторингу засідання 28.06.24, спостерігачі ІАС ІШР не зафіксували порушень права на справедливий суд.

Моніторинг судового процесу Дубінського О. А. (від 02 липня 2024)

2 липня 2024 року у Печерському районному суді м. Києва відбувся розгляд клопотання прокурора про продовження строків запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою в рамках кримінального провадження №4202000000002261 відносно народного депутата ІХ скликання Дубінського Олександра Анатолійовича, якого підозрюють у вчиненні дій на шкоду обороноздатності, державній та економічній безпеці України по ч. 1 статті 111 та ч. 1 статті 255 КК України. У залі судового засідання були присутні захисники, підозрюваний Дубінський О. А., прокурор та головуєчий суддя Соколов О. М.

Варто зазначити, що запобіжний захід

Дубінському О. А. було обрано 14.11.2023 р. та продовжено чотири рази (11.01.2024, 09.02.2024, 02.04.2024, 09.05.2024).

Під час моніторингу даного судового засідання спостерігачами моніторингової місії ІАС ІШР було зафіксовано ряд обставин, які можуть свідчити про наявність порушення права на справедливий суд у контексті статті 6 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод (далі – ЄКПЛ).

По-перше, на початку судового засідання захисники заявили до суду клопотання щодо участі підозрюваного поряд з ними, так як це дозволить належним чином організувати та узгодити позицію захисту. Прокурор не був проти задоволення цього клопотання та зазначив, що підозрюваний має право перебувати із своїми захисниками. Суддя, заслухавши думки сторін, вирішив відхилити дане клопотання, обґрунтовуючи це тим, що дане засідання є відкритим та в ньому присутні багато вільних слухачів. Варто додати, що при цьому суддя не з'ясував у конвою, чи вони можуть забезпечити присутність підозрюваного поряд з захисниками.

На думку експертів моніторингової місії ІАС ІШР дана ситуація створила умови можливого порушення права на захист, передбаченого пунктом 3 статтею 6 ЄКПЛ. Стаття 6 § 3 (с) не визначає спосіб здійснення права на доступ до адвоката або його зміст. Хоча вона залишає на розсуд держав вибір засобів забезпечення цього права в їхніх судових системах, обсяг і зміст цього права повинні визначатися відповідно до мети Конвенції, а саме – гарантувати права, які є практичними та ефективними (Beuze v. Belgium, п. 131). Враховуючи вищезазначену ситуацію, ми не можемо стверджувати, що такі права було належним чином забезпечено.

По-друге, адвокати подали клопотання щодо повернення клопотання прокурора про продовження запобіжного заходу в зв'язку з порушенням принципу територіальної підсудності. Варто зазначити, що питання підсудності сторона захисту в рамках цього провадження піднімала неодноразово, проте воно так і не було вирішене. Спостерігачі ІАС ІШР відмічають, що на підтвердження своєї позиції щодо розташування слідчого підрозділу

ДБР за адресою вул. Симона Петлюри, 15 (Шевченківський район), сторона захисту надала ряд доказів. Зокрема, фотознімки будівлі, яка знаходиться за адресою вул. Панаса Мирного, 28 (адреса, заявлена стороною обвинувачення), і де чітко видно, що ніяка діяльність там не відбувається, та відеозапис, який, за словами захисників, також підтверджує відсутність будь-якої діяльності ДБР за адресою у Печерському районі. Суд вирішив відеозапис не досліджувати. Також були надані повістки про допити та проведення експертиз саме за адресою у Шевченківському районі – на вул. Симона Петлюри, які направлялись до сторони захисту. Відповідно до українського законодавства, “місцезнаходженням юридичної особи є фактичне місце ведення діяльності чи розташування офісу, з якого проводиться щоденне керування діяльністю юридичної особи (переважно знаходиться керівництво) та здійснення управління і обліку” (ст. 93 ЦПК України). Враховуючи вищезазначені доводи сторони захисту, позиція щодо здійснення досудового розслідування в цій справі за адресою вул. Симона Петлюри, 15 (Шевченківський район) не виглядає необґрунтованою. Експерти моніторингової місії ІАС ІШР наголошують на тому, що питання підсудності є надзвичайно важливим для дотримання принципу розгляду справи судом «встановленим законом» в контексті статті 6 ЄКПЛ.

Прокурор звернув увагу спостерігачів ІАС ІШР на те, що сторона захисту до квітня 2024 не піднімала питання про порушення підсудності в справі, і продовжувала подавати клопотання до Печерського районного суду міста Києва, а зараз намагається зловживати своїми процесуальними правами. Щодо підсудності, то прокурор зазначив, що вона є правильною, так як у ДБР є кілька адрес у місті Києві, і юридична адреса слідчого підрозділу, що здійснює в цій справі досудове розслідування, знаходиться за адресою Панаса Мирного, 28 (Печерський район міста Києва).

У той же час варто зазначити, що сторона захисту почала посилено звертати увагу на можливе порушенні підсудності саме в квітні після рішення Київського апеляційного суду (КАС) від 23 квітня 2024 року в рамках кримінального провадження №4202300000001252 за обвинуваченням

Дубінського О. А. у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 366 КК України. В обґрунтуванні поданого до суду клопотання, захисники зазначили, що поданий обвинувальний акт в рамках даного провадження скерований до Печерського районного суду з порушенням підсудності. Заслухавши позицію захисту та проаналізувавши обставини справи, суд прийшов до висновку, що клопотання сторони захисту підлягає задоволенню, а дане кримінальне провадження має бути скероване для розгляду у Шевченківський районний суд м. Києва. В обґрунтуванні КАС зазначає, що місце вчинення інкримінованого Дубінському О. А. кримінального правопорушення не встановлено, а орган, що закінчив досудове розслідування (Державне бюро розслідувань), не знаходиться в межах територіальної юрисдикції Печерського районного суду (див. Моніторинг кримінального провадження Дубінського О. А. від 29 квітня 2024). Це рішення по суті створило прецедент, так як і в рамках цього провадження досудове розслідування здійснює ДБР.

Суд вищезазначене клопотання сторони захисту залишив без задоволення, мотивуючи його тим, що підсудність визначається за юридичною адресою, а юридична адреса вказана слідством – вул. Панаса Мирного, 28.

ЄСПЛ з приводу підсудності зазначає, що відповідно до пункту 1 статті 6 Конвенції суд завжди повинен бути “встановлений законом”. Цей вираз відображає принцип верховенства права, який притаманний системі захисту, встановленій Конвенцією та протоколами до неї, і який прямо згадується в Преамбулі Конвенції. Як ЄСПЛ неодноразово наголошував, порушення цього принципу неминуче призведе до того, що національний суд не матиме легітимності, необхідної в демократичному суспільстві для вирішення правових спорів. Фраза “встановлений законом” охоплює не лише правову основу самого існування “суду”, але й дотримання цим судом конкретних правил, які регулюють його діяльність (Guðmundur Andri Ástráðsson v. Iceland, п. 211, 213). Враховуючи, що суд не надав належну оцінку доводам сторони захисту щодо можливого порушення принципу підсудності, ми не можемо стверджувати, що такий принцип було належним чином дотрима-

но. Більше того, зважаючи на систематичне ігнорування судом питання підсудності в даному провадженні, експерти моніторингової місії ІАС ISHR вважають, що в даному провадженні можливе порушення цього принципу набуло ознак тенденції.

По-третє, як заявили захисники, у підозрюваного є проблеми зі станом здоров'я, що підтверджується лікарськими висновками. До затримання Дубінський О. А. проходив лікування закордоном, де йому зробили операцію. На даний час він потребує регулярного медичного обстеження та лікування, в тому числі за межами СІЗО, проте в усіх клопотаннях щодо забезпечення належної медичної допомоги стороні захисту відмовляють.

Експерти моніторингової місії ІАС ISHR висловлюють свою занепокоєність з приводу ненадання належної медичної допомоги. Даний факт може свідчити про порушення принципів, закріплених статтею 3 ЄКПЛ, відповідно до якої нікого не може бути піддано катуванню або нелюдському чи такому, що принижує гідність, поводженню або покаранню. ЄСПЛ у своїй прецедентній практиці неодноразово зазначав, що стаття 3 Конвенції покладає на державу обов'язок захищати фізичне благополуччя осіб, позбавлених волі, зокрема, шляхом надання їм необхідної медичної допомоги. У цьому аспекті сам факт того, що затриманого оглянув лікар і призначив йому певну форму лікування не може автоматично призводити до висновку, що медична допомога була відповідною. Органи влади також повинні забезпечити ведення повного обліку стану здоров'я особи, позбавленої волі, та поводження з ним під час ув'язнення, щоб діагностика та допомога були оперативними і точними, а також, якщо це необхідно через характер захворювання, щоб нагляд був регулярним і систематичним та передбачав комплексну терапевтичну стратегію, спрямовану на належне лікування проблем зі здоров'ям затриманого або запобігання їх загостренню, а не на їх лікування на симптоматичній основі. Органи влади також повинні продемонструвати, що було створено необхідні умови для фактичного дотримання призначеного лікування. Крім того, медичне обслуговування, що надається в пенітенціарних установах, має бути відповідним, тобто на

рівні, співставному з тим, який державна влада зобов'язалася надавати населенню загалом. Якщо лікування неможливо забезпечити в місці ув'язнення, має бути можливість перевести затриманого до лікарні чи спеціалізованого відділення (Rooman v. Belgium, п.п.147–148).

ЄСПЛ у рішенні «A.D. v. Malta» зазначив, що відсутність належної медичної допомоги для осіб, які перебувають під вартою, може призвести до відповідальності держави за статтею 3 Конвенції. Недостатньо, щоб осіб, до яких застосовано тримання під вартою просто обстежили і поставили діагноз; натомість, необхідно забезпечити належне лікування діагностованої проблеми. Таким чином, відсутність належної медичної допомоги та, загалом, утримання хворої особи в неналежних умовах, може в принципі становити поводження, що суперечить статті 3 (п. 118).

Окрім того, сторона захисту заявила судді відвід, так як на їхню думку, процесуальна поведінка судді в даному засіданні свідчила про його упередженість. Захисник та підозрюваний хотіли також обґрунтувати підстави відводу, проте суддя заявив, що в них на це буде засідання, де будуть розглядатись відводи, а до того часу в процесі оголошена перерва.

На думку спостерігачів ІАС ISHR, процесуальна поведінка суду стосовно задоволення клопотань сторони обвинувачення в частині проведення оцінки обставин щодо можливого порушення підсудності, обставин, що свідчать про необхідність надання медичної допомоги підозрюваному; ігнорування прохання сторони захисту щодо знаходження підозрюваного поряд з адвокатами протягом судового засідання без належного обґрунтування, могла викликати у підозрюваного об'єктивні сумніви у неупередженості суду. ЄСПЛ зазначає, що наявність неупередженості для цілей пункту 1 статті 6 має визначатися відповідно до суб'єктивного критерію, який враховує особисте переконання та поведінку конкретного судді, тобто, чи мав суддя будь-які особисті упередження у даній справі; а також відповідно до об'єктивного критерію, тобто шляхом з'ясування того, чи сам суд і, серед інших аспектів, його склад надають достатні гарантії для виключення будь-яких законних сумнівів

щодо його неупередженості (Toivanen v. Finland п. 32). Все вищезазначене сприяє виникненню сумнівів стосовно того, що суд надав достатньо гарантій підозрюваному в дотриманні принципу неупередженості та безсторонності.

Враховуючи все вищезазначене, експерти моніторингової місії IAC ISHR вважають, що в даному процесі є ознаки порушень принципу правової визначеності (п. 1 ст. 6 ЄКПЛ), заборони катування та нелюдського, або такого, що принижує людську гідність, поводження або покарання (ст. 3 ЄКПЛ), права на захист (п. 3 ст. 6 ЄКПЛ) та в цілому права на справедливий судовий розгляд та безсторонній суд (п. 1 ст. 6 ЄКПЛ).

Моніторинг кримінального провадження Дубінського О. А. (від 4 липня 2024)

4 липня 2024 року у Печерському районному суді м. Києва продовжився розгляд клопотання прокурора про продовження строків запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою в рамках кримінального провадження №4202000000002261 відносно народного депутата IX скликання Дубінського Олександра Анатолійовича, якого підозрюють у вчиненні дій на шкоду обороноздатності, державній та економічній безпеці України по ч. 1 статті 111 та ч. 1 статті 255 КК України. У залі судового засідання були присутні захисники, підозрюваний Дубінський О. А., прокурор та головуючий суддя Соколов О. М.

За результатами розгляду, суд прийняв рішення клопотання задовільнити, вже вп'яте продовживши строк запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою, без визначення розміру застави.

Під час моніторингу даного судового засідання спостерігачами IAC ISHR було зафіксовано ряд обставин, які можуть свідчити про наявність порушення права на справедливий суд в контексті статті 6 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод (далі – ЄКПЛ), частина з них фіксується вже не вперше і набула характер тенденції.

Щодо права на захист. Як і попереднього засідання, 02.07.2024, адвокати просили суд надати можливість підозрюваному знаходитися поряд з ними під час прове-

дення слухання. Захисники наголошували на тому, що це значно покращило би організацію позиції захисту, так як обсяг матеріалів справи дуже великий. Більше того, один із адвокатів просив суд надати йому можливість знаходитися поряд із підзахисним у боксі, якщо суддя вирішить відхилити клопотання. Не дивлячись на те, що сторона обвинувачення не заперечувала щодо задоволення даного клопотання, суд знову залишив клопотання без задоволення.

Стосовно цього питання, у минулому моніторинговому звіті (див. Моніторинг судового процесу Дубінського О. А. (від 2 липня 2024) було зазначено наступне: “Стаття 6 § 3 (с) не визначає спосіб здійснення права на доступ до адвоката або його зміст. Хоча вона залишає на розсуд держав вибір засобів забезпечення цього права в їхніх судових системах, обсяг і зміст цього права повинні визначатися відповідно до мети Конвенції, а саме – гарантувати права, які є практичними та ефективними (Beuze v. Belgium, п. 131)”. Також варто додати, що для того, щоб не виникала можливість порушення права на захист, будь-які труднощі, що виникають у захисту внаслідок обмеження його прав, повинні бути достатньою мірою компенсовані процедурами, яких дотримуються судові органи (Rook v. Germany, п. 59).

Експерти моніторингової місії IAC ISHR занепокоєні даною ситуацією, оскільки причини з яких суд проігнорував прохання сторони захисту забезпечити взаємодію між підозрюваним та адвокатами залишилися незрозумілими. Позиція суду щодо того, що право підозрюваного на приватне спілкування з адвокатами під час проведення слухання може бути обмежене через те, що процес є відкритим і в залі суду присутні вільні слухачі, не може бути визнана такою, що відповідає духу Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. Більше того, спостерігачі IAC ISHR зазначають, що суд, як і минулого засідання 02.07.24, навіть не поцікавився у конвою щодо можливості забезпечити знаходження підозрюваного поряд з адвокатами. Таким чином висновок щодо обмеження права на захист у засіданнях 02.07.24 та 04.07.24 не може вважатися об'єктивно необґрунтованим.

Щодо принципу рівності сторін. Захисники звернули увагу судді на те, що їм систематично відмовляють у допиті свідків по справі, у тому числі ключового свідка. Як приклад, свідок Коломойський І. В. 12 разів згадується в 2 томах справи, проте у його допиті стороні захисту також відмовили. Крім того, у рамках цього засідання адвокати просили долучити заперечення на клопотання прокурора, а також 2 відеозаписи, дослідження яких, на думку захисників, могло б вплинути на хід кримінального провадження. Суд задовільнив клопотання частково, долучивши до справи заперечення, але відмовив у дослідженні відеозаписів. Як зазначили спостерігачі ІАС ІШР, доводи захисників на засіданні судом не оцінювались. Вищезазначені обставини можуть мати ознаки дій, які ЄСПЛ розцінює як порушення принципу рівності сторін судового процесу, а процесуальні дії суду, на думку експертів моніторингової місії ІАС ІШР, можуть поставити сторону захисту в незручне становище по відношенню до сторони обвинувачення.

Європейський суд з прав людини повторює, що «принцип змагальності та принцип рівності сторін тісно пов'язані між собою і є основними компонентами концепції «справедливого судового розгляду» у значенні пункту 1 статті 6 Конвенції. Вони вимагають «справедливого балансу» між сторонами...» («Coventry v. The United Kingdom», п. 77). Крім того, варто додати, що ЄСПЛ наголошує на тому, що «стаття 6 § 3 (b) Конвенції має на увазі, що основний захист від імені обвинуваченого може включати все, що є «необхідним» для підготовки основного судового розгляду. Обвинувачений повинен мати можливість організувати свій захист належним чином і без обмежень щодо здатності викладати всі відповідні аргументи захисту перед судом першої інстанції та таким чином вплинути на результат провадження» («Kikabidze v. Georgia», п. 43).

Стосовно допиту свідків, хочемо повторно наголосити, що підпункт «d» пункту 3 статті 6 Конвенції не вимагає присутності та допиту кожного свідка з боку обвинувачення; скоріше, основною метою цього положення (на що вказують слова «за однакових умов») є забезпечення повної «рівності сторін» у справі, що розглядається

ся (Škoberne v. Slovenia, п. 99). Тобто, як стороні захисту, так і стороні обвинувачення повинна бути надана однакова, рівна можливість у допиті свідків (див. Моніторинг кримінального провадження Дубінського О. А. (від 27 червня 2024). Враховуючи всі обставини справи, експерти моніторингової місії ІАС ІШР не можуть погодитись з тим, що в даному процесі суд зробив все, щоб принцип рівності сторін судового процесу не був порушений, а сторона захисту мала такі ж процесуальні права, як і сторона обвинувачення.

Щодо використання практики ЄСПЛ. Окрім того, експерти моніторингової місії ІАС ІШР фіксують некоректне використання практики ЄСПЛ стороною обвинувачення та судом. Ризики невиконання Дубінським О. А. своїх процесуальних обов'язків, визначені слідством, є абсолютно ідентичними ризикам, які зазначені в усіх попередніх клопотаннях щодо продовження строку запобіжного заходу (11.01.2024, 09.02.2024, 02.04.2024, 09.05.2024). Тобто наявною є позиція щодо актуальності і незмінності ризиків протягом тривалого часу. Суд, заслухавши доводи сторін, в ухвалі про продовження тримання під вартою (від 04.07.24) зазначив:

«Відповідно до ч. 3ст. 19 КПК України при продовженні строку тримання під вартою слідчий суддя враховує наявність обставин, які свідчать про те, що заявлений ризик не зменшився або з'явилися нові ризики, які виправдовують тримання особи під вартою, а також наявність обставин, які перешкоджають завершенню досудового розслідування до закінчення дії попередньої ухвали про тримання під вартою».

Аналіз ухвали підтверджує відсутність у тексті будь-яких обставин чи обґрунтування жодного з ризиків невиконання Дубінським О. А. своїх процесуальних обов'язків. Відсутнє обґрунтування чому ризики не зменшуються з плином часу та обставин, які перешкоджають завершенню досудового розслідування протягом більш ніж пів року після оголошення підозри. Жодним чином не обґрунтовується неможливість застосування більш м'якого запобіжного заходу. Мають місце перерахування ризиків через кому та наступна думка суду [дослівно]:

«...тримання під вартою є винятковим

запобіжним заходом, який застосовується виключно у разі, якщо прокурор доведе, що жоден із більш м'яких запобіжних заходів не зможе запобігти ризикам, передбаченим статтею 177 КПК України. Водночас, відповідно до практики Європейського Суду з прав людини вагомою підставою для вирішення питання про необхідність попереднього ув'язнення особи є ризик перешкоджання встановленню істини у справі та переховування цієї особи від правосуддя. При цьому зазначено, що небезпека перешкоджання встановленню істини у справі та переховування особи від правосуддя може вимірюватися суворістю можливого покарання в сукупності з наявністю даних про матеріальний, соціальний стан особи, її зв'язками з державою, у якій його переслідують та міжнародними контактами».

Експерти моніторингової місії зауважують, що відсутність обґрунтування неможливості застосування більш м'якого запобіжного заходу не може бути виправдана практикою Європейського суду з прав людини. Оскільки така позиція прямо суперечить сталій практиці ЄСПЛ і є некоректним її застосуванням.

ЄСПЛ визначає, що зі спливом часу ризики зменшуються. У рішенні по справі «Deuneko v. Ukraine» ЄСПЛ погоджується з тим, що національний суд може керуватися серйозністю звинувачень проти особи при початковому призначенні тримання під вартою. Проте на підставі того, що «національні суди не розглядали можливість застосування до нього [заявника] альтернативних заходів» та «не надали ніяких підстав для рішення про продовження його [заявника] затримання», ЄСПЛ констатував порушення статті 5 § 3 Конвенції (Deuneko v. Ukraine, п. 45–47). Більше того, щоразу, коли суд виносить рішення щодо доцільності продовження досудового тримання під вартою, він зобов'язаний заново оцінити підстави для продовження такого запобіжного заходу. «Якщо суд продовжує тримання під вартою, при цьому в обґрунтуванні кожен раз використовуючи однакові, та відверто шаблонні, формулювання, не демонструючи, що він насправді приділяє увагуплинові часу, вимоги та основна ідея п. 3 ст. 5 ЄКПЛ не дотримуються» (Tiron v. Romania, п. 39). Також варто додати, що пункт 3 статті 5

Конвенції не може розглядатися як такий, що дозволяє досудове тримання під вартою беззастережно, за умови, що воно триває не довше певного періоду. Чим довше триває досудове тримання під вартою, тим більше обґрунтувань потрібно для переконливої демонстрації передбачуваного ризику або ризиків у разі звільнення підозрюваного з-під варти (Maassen v. the Netherlands, п. 62).

Неодноразове продовження судом строку дії запобіжного заходу, без видимої об'єктивному спостерігачеві оцінки ризиків та інших обставин, зазначених у клопотанні, напшовхує на висновок, що має місце автоматичне продовження запобіжного заходу. ЄСПЛ притримується позиції, що будь-яка система автоматичного досудового тримання під вартою сама по собі несумісна з пунктом 3 статті 5 Конвенції. Навіть якщо закон передбачає презумпцію щодо підстав для досудового тримання під вартою, наявність конкретних фактів, що призводять до відступу від правила поваги до особистої свободи, все ж таки має бути переконливо доведена (Affaire Karaca v. Türkiye, п. 145).

Тривале тримання під вартою може мати також ознаки небезпечної тенденції з огляду на швидкість проведення досудового розслідування. Дубінський О. А. перебуває під вартою з 14.11.2023, з того часу, як зазначають адвокати та як впливає з аналізу клопотань сторони обвинувачення, слідством не було знайдено нових обставин, які б дозволили сформулювати та передати до суду обвинувальний акт. Крім того, за словами захисників, з того часу було проведено лише одну слідчу дію.

На думку ЄСПЛ, національні органи влади повинні проявити «особливу старанність» при здійсненні провадження. Обґрунтування будь-якого періоду тримання під вартою, незалежно від того, наскільки він є коротким, має бути переконливо продемонстроване владою. Вирішуючи питання про звільнення або тримання особи під вартою, органи влади зобов'язані розглянути альтернативні засоби забезпечення її явки до суду. Досудове ув'язнення має бути саме необхідним (S., V. And A. V. Denmark, п. 77). Враховуючи поточні темпи здійснення розслідування та його результати, об'єктивно не можна стверджувати, що органи досудового роз-

слідування проявляють «особливу старанність».

Підсумовуючи, експерти моніторингової місії IAC ISHR фіксують ознаки можливого порушення принципу обґрунтованості досудового тримання під вартою (п. 3 ст. 5 ЄКПЛ), автоматичного продовження запобіжного заходу (п. 3 ст. 5 ЄКПЛ), принципів змагальності та рівності сторін (п. 1 ст. 6 ЄКПЛ), права на захист (п. 3 ст. 6 ЄКПЛ), а також ігнорування та/або некоректного застосування практики ЄСПЛ.

Моніторинг кримінального провадження Дубінського О. А. (від 18 липня 2024)

18 липня 2024 року у Київському апеляційному суді (далі – КАС) в рамках кримінального провадження № 4202000000002261 відбувся розгляд апеляційної скарги сторони захисту на ухвалу Печерського районного суду м. Києва від 04.07.2024 р. щодо продовження запобіжного заходу в вигляді тримання під вартою народного депутата ІХ скликання Дубінського Олександра Анатолійовича, якого підозрюють у вчиненні дій на шкоду обороноздатності, державній та економічній безпеці України по ч. 1 статті 111 та ч. 1 статті 255 КК України. Суд засідав у складі колегії трьох суддів з головуючим Мельником Я. С. Також у судовому засіданні був присутній прокурор, підозрюваний Дубінський О. А. та його захисники.

На початку судового засідання підозрюваний Дубінський О. А. заявив відвід колегії суддів, обґрунтовуючи це тим, що розподіл суддів для розгляду справи відбувся «штучно». На момент визначення колегії із 35 суддів КАС, які розглядають кримінальні справи, була доступна для розподілу тільки одна колегія. Крім того, за декілька тижнів до цього призначені судді, за словами підозрюваного, не мали необхідної спеціалізації для розгляду такої справи, проте в момент розподілу необхідна спеціалізація з'явилась. Це викликало у Дубінського О. А. сумніви стосовно неупередженості суддів.

Суд ухвалив даний відвід залишити без задоволення.

Після цього підозрюваний заявив ще один відвід усій колегії суддів, обґрунтовуючи це тим, що в минулому засіданні яке

стосувалось арешту майна стосовно нього, де засідала ця сама колегія суддів з головуючим Мельником Я. С., судді фактично порушили таємницю нарадчої кімнати. У згаданому засіданні підозрюваний також подавав відвід усій колегії суддів, проте при видаленні суддів в нарадчу кімнату для його розгляду, сторона захисту виявила, що судді не взяли відвід до нарадчої кімнати, про що було повідомлено секретаря. У подальшому, як стверджують захисники, секретар судового засідання пішла в нарадчу кімнату та передала суддям відвід. Це, на думку підозрюваного, означає пряму упередженість суду до розгляду відводів та упередженість в провадженні в цілому, так як суд, попри всі обставини, також не вирішує питання підсудності, порушення якого є безумовною підставою скасування ухвали слідчого судді І інстанції.

Суд залишив відвід без задоволення.

З приводу сумнівів в упередженості суду, ЄСПЛ зазначає, що наявність безсторонності для цілей пункту 1 статті 6 ЄКПЛ має визначатися відповідно до суб'єктивного критерію, де необхідно враховувати особисте переконання та поведінку конкретного судді, тобто чи мав суддя будь-які особисті упередження або упередженість у даній справі; та об'єктивного критерію, тобто з'ясування того, чи сам суд і, серед інших аспектів, його склад надають достатні гарантії для виключення будь-яких законних сумнівів щодо його неупередженості (*Ilseher v. Germany*, п. 120). У зв'язку з цим навіть зовнішні прояви можуть мати певне значення; іншими словами, «правосуддя має бути не тільки здійснене, але й так, щоб було видно, що воно здійснене», оскільки йдеться про довіру, яку суди в демократичному суспільстві повинні вселяти в суспільство (*Saakashvili v. Georgia* п. 122). Враховуючи вищенаведені обставини та практику ЄСПЛ, ми не можемо стверджувати, що сумніви підозрюваного стосовно упередженості суду є безпідставними, а суд надав достатні гарантії, які б виключили об'єктивні сумніви в їх упередженості.

Стосовно таємниці нарадчої кімнати, експерти моніторингової місії IAC ISHR звертають увагу на те, що відповідно до ст. 367 КПК України під час ухвалення вироку ніхто не має права перебувати в нарадчій кімнаті крім складу суду, який

здійснює судовий розгляд. Враховуючи зафіксовану спостерігачами IAC ISHR епізодичну присутність там секретаря судового засідання, а також факт того, що судді не взяли з собою відвід для розгляду, то сумніви підозрюваного в упередженості суду не виглядають об'єктивно необґрунтованими.

Після відхилення судом відводів, Дубінський О. А. попросив відкласти засідання до оголошення повного тексту ухвали та ознайомлення з мотивувальною частиною ухвали. Суд дане клопотання також відхилив.

Експерти моніторингової місії IAC ISHR повторно наголошують на тому (ситуація з відмовою увідкладенні засідання для ознайомлення з повним текстом ухвали та мотивувальною частиною ухвали була зафіксована 27.06.2024 (див. Моніторинг кримінального провадження Дубінського О. А. (від 27 червня 2024)), що стаття 6 Європейської конвенції прав людини (далі – ЄКПЛ) вимагає від національних судів належного викладення мотивів, на яких ґрунтуються їхні рішення. Не вимагаючи детальної відповіді на кожен аргумент, це зобов'язання передбачає, що сторона судового провадження може очікувати конкретної та чіткої відповіді на ті заяви, які мають вирішальне значення для результату відповідного провадження (*Abbasali Ahmadov and others v. Azerbaijan* 88–90). Враховуючи, що в своєму відводі підозрюваний поставив під сумнів питання безсторонності суду, що є однією з ключових умов дотримання права на справедливий судовий розгляд, важливість ознайомлення підозрюваного з мотивувальною частиною ухвали є об'єктивно виправданою.

Після цього суд перейшов до безпосереднього розгляду апеляційної скарги сторони захисту на ухвалу Печерського районного суду м.Києва від 04.07.2024 р. щодо продовження запобіжного заходу в вигляді тримання під вартою.

Сторона захисту в своєму виступі, крім інших своїх доводів, звернула увагу суду на те, що в неї фактично немає можливості допитати одного з ключових свідків – Колеснікова І.В, так як сторона обвинувачення протягом всього терміну досудового розслідування відхиляє всі клопотання. Також немає можливості провести перехресний допит.

Як зазначають експерти моніторингової місії IAC ISHR, можливість допиту ключових свідків є однією з умов забезпечення повної «рівності сторін» у справі, що розглядається. Ігнорування даного права створює умови в яких можливе порушення принципів змагальності та рівності сторін судового процесу, гарантованих пунктом 1 статтею 6 ЄКПЛ. Варто також додати, що сторона захисту неодноразово звертала увагу як суду першої, так і апеляційної інстанції на цю ситуацію.

ЄСПЛ з цього приводу наголошує, що право на справедливий судовий розгляд, гарантоване пунктом 1 статті 6 Конвенції, включає право сторін провадження подавати будь-які зауваження, які вони вважають такими, що стосуються їхньої справи. Оскільки метою Конвенції є гарантування не теоретичних чи ілюзорних прав, а прав практичних та ефективних, це право може вважатися ефективним лише тоді, коли зауваження дійсно “почуті”, тобто належним чином розглянуті відповідним судом. Іншими словами, дія статті 6 полягає, серед іншого, в тому, що на “суд” покладається обов'язок провести належний розгляд подань, аргументів і доказів, наданих сторонами, без шкоди для оцінки їхньої доречності. Крім того, ЄСПЛ повторює, що принцип змагальності та принцип рівності сторін, які тісно пов'язані між собою, є основоположними складовими поняття “справедливий судовий розгляд” у розумінні пункту 1 статті 6 Конвенції. Вони вимагають “справедливого балансу” між сторонами: кожній стороні повинна бути надана розумна можливість представити свою справу в умовах, які не ставлять її в істотно не вигідне становище порівняно з її опонентом або опонентами (*Đurić v. Serbia* п. 69, 71). Враховуючи ситуацію, яка склалась протягом цього провадження, важко однозначно стверджувати, що такий “баланс” між сторонами, якого вимагає Конвенція, був належним чином дотриманий, а суд належним чином розглянув та надав оцінку зауваженням сторони захисту.

Також експерти моніторингової місії повторно наголошують на важливості дотримання принципу територіальної підсудності, а, отже, і правової визначеності. Пунктом 1 статті 6 Конвенція гарантує,

що «кожен при встановленні обґрунтованості будь-якого кримінального обвинувачення, висунутого проти нього, має право на розгляд судом, встановленим законом». Як зазначає у своїй практиці ЄСПЛ, відповідно до пункту 1 статті 6 Конвенції суд завжди повинен бути «встановлений законом». Цей вираз відображає принцип верховенства права, який притаманний системі захисту, встановленій Конвенцією та протоколами до неї, і який прямо згадується в Преамбулі Конвенції. Порушення цього принципу неминуче призведе до втрати судом легітимності, необхідної для вирішення спорів (Guðmundur Andri Ástráðsson v. Iceland, п. 211). Варто додати, що питання підсудності сторона захисту піднімає майже кожного засідання, включаючи дане. Проте, за даними спостерігачів IAC ISHR, у даному провадженні питанню не було надано належної оцінки жодного разу ні судом першої інстанції, ні апеляційним.

Заслухавши доводи сторін суд вирішив залишити апеляційну скаргу сторони захисту без задоволення.

Експерти моніторингової місії IAC ISHR зазначають, що в даному засіданні є ознаки можливого порушення принципу неупередженості суду (п. 1 ст. 6 ЄКПЛ) та принципу правової визначеності (п. 1 ст. 6 ЄКПЛ), права на захист (п. 3 ст. 6).

Моніторинг кримінальних проваджень Дубінського О. А. (від 13 листопада 2024)

Засідання по справі № 761/27381/24.

13 листопада 2024 року в Київському апеляційному суді повинен був відбутись розгляд апеляційної скарги у рамках справи № 761/27381/24 на ухвалу Шевченківського районного суду м. Києва від 23.10.2024 відносно Дубінського Олександра Анатолійовича, якого обвинувачують у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ст. 366 КК України (службове підроблення). У судовому засіданні були присутні судді: Полосенко В. С. (доповідач), Дрига А. М., Сітайло О. М., прокурор, захисник обвинуваченого. Обвинувачений Дубінський О. А. був відсутній.

На початку судового засідання стало відомо, що ні суд, ні сам захисник не мають матеріалів кримінального провадження з I інстанції. Крім того, обвинуваче-

ного Дубінського О. А. в судове засідання також не доставили, так як у нього в цьому ж суді призначено інше судове засідання. Враховуючи обставини, суд і сторони погодили перенести судове засідання на кінець листопада. Захисник обвинуваченого наполіг на тому, щоб обвинуваченого доставили в залу суду для наступного судового засідання. У свою чергу один із суддів колегії запитав: «а яка різниця між участю обвинуваченого в засіданні через відеоконференцію чи безпосередньо в залі суду?». Захисник пояснив, що на його думку, це суттєва різниця, і присутність обвинуваченого в залі суду дозволить належним чином організувати позицію захисту.

Експерти моніторингової місії IAC ISHR підкреслюють однозначність позиції ЄСПЛ з цього приводу: фундаментальним аспектом права на справедливий суд є змагальність кримінального провадження і рівність прав та можливостей сторін. ЄСПЛ неодноразово зазначав, що в інтересах чесного і справедливого кримінального процесу надзвичайно важливо, щоб обвинувачений з'явився на судовий розгляд своєї справи, і що обов'язок гарантувати право обвинуваченого бути присутнім у залі суду – як під час первинного провадження, так і під час повторного розгляду – є однією з основних вимог статті 6 ЄКПЛ. Хоча це прямо не зазначено в пункті 1 статті 6, об'єкт і мета статті, взяті в цілому, показують, що особа, «обвинувачена у вчиненні кримінального правопорушення», має право брати участь у судовому засіданні. Відмова у відновленні провадження, проведеного за відсутності обвинуваченого, без будь-яких ознак того, що обвинувачений відмовився від свого права бути присутнім під час судового розгляду, була визнана «кричущою відмовою у правосудді», що робить провадження таким, що «явно суперечить положенням статті 6 або втіленим у ній принципам» (Magnitskiy And Others V. Russia п. 280).

Суд погодився з захисником та зобов'язався на наступне засідання організувати присутність обвинуваченого в залі судового засідання.

Засідання по справі № 757/39788/24-к.

13 листопада 2024 року у Київському апеляційному суді в рамках справи № 757/39788/24-к продовжився розгляд

апеляційної скарги сторони захисту на ухвалу Печерського районного суду м. Києва щодо продовження запобіжного заходу в вигляді тримання під вартою стосовно Дубінського Олександра Анатолійовича, якого підозрюють у вчиненні дій на шкоду обороноздатності, державній та економічній безпеці України по ч. 1 статті 111 та ч. 1 статті 255 КК України. У судовому засіданні були присутні судді: Гуль В. В., Мельник Я. С., Матвієнко Ю. О., прокурор, захисник та підозрюваний (у рамках цього судового засідання) Дубінський О. А.

Час цього судового засідання був виділений для заключного виступу прокурора та підозрюваного щодо вищезазначеної апеляційної скарги. Прокурор у своєму виступі зазначив, що на його думку, апеляційну скаргу потрібно залишити без задоволення, так як є обґрунтована підозра стосовно підозрюваного; ризики не зменшились та продовжують існувати; строки оскарження вищезазначеної ухвали вже сплили, і щодо підозрюваного уже направлено обвинувальний акт до Шевченківського районного суду м. Києва, що тільки більше підтверджує правильність винесеної ухвали Печерським районним судом м. Києва стосовно продовження строків запобіжного заходу.

Підозрюваний у своєму заключному виступі зазначив, що уже рік перебуває під вартою, і за цей час він двічі піддавався фізичному насильству, що підтверджено лікарськими документами, а також рішенням уповноважених органів щодо його перебування в одиночній камері.

Стосовно ризиків для кримінального провадження. На думку прокурора, ризики зберігаються та продовжують існувати протягом усього кримінального провадження, незважаючи на те, що підозрюваний перебуває під вартою уже рік. Проте, ця позиція повністю суперечить позиції ЄСПЛ, адже Європейський суд з прав людини наголошує, що з плином часу досудового розслідування ризики повинні неухильно зменшуватись. На думку ЄСПЛ, для обґрунтування тримання під вартою не можна використовувати стандартний шаблон та обмежуватись абстрактним і стереотипним повторенням низки підстав для тримання під вартою, не наводячи жодних причин, чому слідство вважає ці підстави застосов-

ними до справи заявника на даний час. Крім того, повинні наводитись конкретні факти, що стосуються цих підстав, а також додаткове обґрунтування їх відповідними та достатніми причинами. Будь-які ознаки повторюваного характеру стосовно обґрунтування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою є прямим порушенням пункту 3 статті 5 ЄКПЛ (Sardar Babayev v. Azerbaijan, п. 50–51). Більше того, слід наголосити, що оцінка відповідних і достатніх підстав для досудового ув'язнення не може бути відокремлена від фактичної тривалості такого ув'язнення. Пункт 3 статті 5 Конвенції не може розглядатися як такий, що дозволяє досудове тримання під вартою беззастережно, за умови, що воно триває не довше певного періоду. Чим довше триває досудове тримання під вартою, тим більше обґрунтувань потрібно для переконливої демонстрації передбачуваного ризику або ризиків у разі звільнення підозрюваного з-під варті (Maassen v. The Netherlands, п. 62). Враховуючи, що сам прокурор наголосив, що ризики, під час кримінального провадження, яке триває уже щонайменше рік залишаються незмінними, виникають об'єктивні сумніви, що суд належним чином оцінює всі обставини та ризики наведені слідством.

Стосовно можливості оскарження. Варто зауважити, що строк вищезазначеної ухвали уже сплив, і як зазначив сам прокурор у своєму виступі, у рамках здійснення провадження в I інстанції підозрюваний уже набув процесуального статусу обвинуваченого, фактично без забезпечення йому належного права на оскарження застосованого запобіжного заходу стосовно нього.

З огляду на ці обставини, експерти моніторингової місії IAC ISHR вбачають ознаки порушення права на доступ до суду, гарантованого п. 1 ст. 6 ЄКПЛ. ЄСПЛ неодноразово підкреслював, що право на доступ до суду повинно бути "практичним та ефективним", а не теоретичним чи ілюзорним. Це зауваження є особливо актуальним у контексті гарантій, наданих статтею 6, враховуючи важливість права на справедливий суд у демократичному суспільстві. Ефективне право на доступ до суду передбачає не лише право ініціювати провадження, але й право отримати вирішення спору судом (Lupeni Greek Catholic Parish

And Others V. Romania, п. 86). На думку експертів моніторингової місії ІАС ІSHR суд, приймаючи минулого засідання рішення про перенесення судового розгляду повинен був усвідомлювати той факт, що на дату, яку призначив сам же суд, строки оскарження ухвали уже спливають.

Крім того, хочемо наголосити, що Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод, гарантуючи право порушувати провадження з метою оскарження законності позбавлення волі, також проголошує право після порушення такого провадження на швидке судове рішення щодо законності тримання під вартою та наказ про його припинення, якщо воно виявиться незаконним. Питання про те, чи було дотримано право на швидке рішення, має — як і у випадку з положенням про “розумний строк” — вирішуватися у світлі обставин кожної справи, включаючи складність провадження, його ведення національними органами та заявником, а також те, що було поставлено на карту для останнього (Mehmet Hasan Altan v. Turkey, п. 161–162). Факт наявності можливості оскарження запобіжного заходу в результаті якого особа знаходиться під вартою вимагає розгляду справи у максимально стислі строки.

Стосовно фактів побиття підозрюваного. Підозрюваний під час відкритого судового засідання повідомив суд про те, що за час перебування під вартою його двічі побили, що підтверджується висновками лікарів та іншими документами. Однак суд залишив цю заяву без реагування.

ЄСПЛ наголошує, що стаття 3 Конвенції закріплює одну з найбільш фундаментальних цінностей демократичних суспільств. Вона в абсолютній формі забороняє катування або нелюдське чи таке, що принижує гідність, поводження або покарання, незалежно від обставин та поведінки жертви. Поводження має досягти мінімального рівня жорстокості, щоб підпадати під дію статті 3 ЄКПЛ. Оцінка цього мінімального рівня залежить від усіх обставин справи, таких як тривалість поводження, його фізичні або психічні наслідки, а в деяких випадках — стать, вік і стан здоров'я жертви. Хоча мета такого поводження є фактором, який слід брати до уваги, зокрема, чи мало воно на меті принизити

або образити жертву, відсутність такої мети не обов'язково призводить до висновку про відсутність порушення статті 3. Держава повинна забезпечити, щоб особа трималася під вартою в умовах, сумісних з повагою до її людської гідності, щоб спосіб і метод виконання цього заходу не завдавали їй страждань або труднощів, інтенсивність яких перевищує неминучий рівень страждань, притаманний ув'язненню, і щоб, з огляду на практичні вимоги ув'язнення, її здоров'я і благополуччя були належним чином забезпечені. Крім того, при оцінці умов тримання під вартою необхідно враховувати сукупний вплив цих умов, а також конкретні твердження заявника (Eldar Hasanov V. Azerbaijan, п. 93–94). Тим гостріша ця ситуація, що підозрюваний уже рік перебуває під вартою, а суд при наявності відповідних документів, які підтверджують факти побиття не надав відкрито цьому оцінку в судовому засіданні.

Суд заслухавши доводи сторін ухвалив залишити апеляційну скаргу сторони захисту без задоволення, а ухвалу Печерського районного суду щодо продовження запобіжного заходу в вигляді тримання під вартою без змін.

3.10 Судовий процес відносно Залужного В. Б.

Моніторинг судового процесу Залужного Віталія Борисовича (від 8 жовтня 2024)

8 жовтня 2024 року у Вищому антикорупційному суді відбулось судове засідання по справі № 991/11303/24 відносно Філя С. В. та Залужного В. Б. яких підозрюють у вчиненні кримінальних правопорушень, передбачених ч. 2 ст. 364; ч. 3 ст. 358; ч. 2, 4 ст. 368–4 КК України (зловживання владою або службовим становищем; підроблення документів, печаток, штампів та бланків, збут чи використання підроблених документів, печаток, штампів; підкуп особи, яка надає публічні послуги). Основним предметом розгляду судового засідання було клопотання прокурора про звернення застави в дохід держави та зміну запобіжного заходу відносно Залужного В. Б. На засіданні був присутній підозрюваний, за-

хисники, прокурор та головуючий суддя Маслов В. В.

Суд надав стороні обвинувачення можливість викласти свою позицію щодо відповідного клопотання. Прокурор обґрунтував її, зазначивши наявність чотирьох ризиків, які, на його думку, зберігаються навіть після зміни запобіжного заходу підозрюваному. Серед цих ризиків були: можливість ухилення підозрюваного від органів досудового розслідування або суду; потенційний вплив на інших учасників кримінального провадження, зокрема на свідків; вчинення нового кримінального правопорушення; перешкодження ходу кримінального провадження іншим способом. Крім того, прокурор зазначив, що підозрювані Филь С. В. та Залужний В. Б. мали обов'язок не обговорювати між собою обставини справи.

Надалі прокурор аргументував свою позицію, посилаючись на матеріали протоколу зняття інформації з телефону підозрюваного Залужного В. Б. Зокрема, за його словами, слідству вдалося отримати доступ до листування між підозрюваними Филем С. В., Залужним В. Б. та їхнім захисником, що свідчить про порушення встановлених обмежень, а також підтверджує існування зазначених ризиків. Докази у вигляді скріншотів цього листування були додані до матеріалів справи.

Крім того, прокурор звернув увагу на непослідовність позиції підозрюваного в виступах у суді, що на думку слідства може свідчити про перешкодження в кримінальному провадженні.

З приводу цього захисники зазначили, що фактично вся позиція сторони обвинувачення ґрунтується на інформації, яка була отримана з переписки, зокрема і існування більшості ризиків для кримінального провадження. Сам же протокол сторона захисту розглядає як недопустимий доказ. Захисники наголошують, що на їхню думку даний доказ, який є ключовим для обвинувачення був отриманий з порушенням статей 86,87, 89 КПК. Більше того, невідомо чи був дозвіл на втручання в особисте спілкування підозрюваних та невідома дата такого дозволу, навіть якщо він існує. Також захисники звертають увагу суду на те, що сторона обвинувачення порушила право на захист, так як враховуючи, що

слідство отримало доступ до переписки захисників з підозрюваними, то їм стали відомі ще не відкриті обставини справи, які були частиною стратегії сторони захисту. А сам факт того, що слідство досліджувало вищезазначену переписку є порушенням права на адвокатську таємницю, так як гарантії адвокатської діяльності забороняють втручання в особисте спілкування між клієнтом і захисником:

ЗУ “ Про адвокатуру та адвокатську діяльність”

Ст. 23, п. 9: забороняється втручання у приватне спілкування адвоката з клієнтом

Прокурор заявив, що, виходячи з інформації, отриманої з переписки між підозрюваними та їхнім адвокатом, слідство вважає адвоката співучасником злочину, оскільки він надавав підозрюваним поради щодо приховування інформації від суду. Також вважаємо за необхідне звернути увагу на наступну цитату прокурора стосовно гарантії адвокатської діяльності: «у спілкування адвоката з клієнтами не можна втручатись, але можна, якщо це містить ознаки злочинної діяльності». На запитання захисників, хто має оцінювати, чи щось містить ознаки злочинної діяльності, і як це можна визначити ще до початку втручання в особисте спілкування прокурор не відповів.

Аналізуючи дане судове засідання експерти моніторингової місії ІАС ІШР хочуть звернути увагу на кілька моментів.

Стосовно права на захист та допустимості доказів. ЄСПЛ наполягає на тому, що для того, щоб визначити, чи було провадження в цілому справедливим, необхідно також розглянути, чи були дотримані права захисту. Зокрема, необхідно з'ясувати, чи була заявнику надана можливість оскаржити докази та заперечити проти їх використання. З точки зору прав захисту, за статтею 6 можуть виникнути питання щодо того, чи були обвинувальні або виправдувальні докази використані таким чином, щоб забезпечити справедливий судовий розгляд; справедливий судовий розгляд передбачає повагу до змагальності та рівності сторін, тому будь-які недоліки, які могли зашкодити процесу збору доказів, можуть бути розглянуті за пунктом 1 статті 6. Для того, щоб визначити, чи було провадження

в цілому справедливим, необхідно з'ясувати, зокрема, чи була заявнику надана можливість оскаржити докази та заперечити проти їх використання в умовах, які забезпечували дотримання принципу змагальності та принципу рівності сторін обвинувачення і захисту. Для цілей цієї оцінки необхідно також брати до уваги питання, чи були належним чином розглянуті національними судами заперечення заявника щодо доказів, тобто чи був заявник дійсно «почутий» і чи обґрунтовували судді свої рішення відповідною та адекватною аргументацією. У зв'язку з цим слід мати на увазі, що, хоча суди не зобов'язані надавати детальну відповідь на кожен наведений аргумент, з рішення має бути зрозуміло, що основні питання справи були розглянуті (*Affaire Severin C. Roumanie* п. 69, 72–74). Враховуючи, що захист підняв ряд важливих питань з приводу оприлюдненого доказу сторони обвинувачення, зокрема і те, що фактично в матеріалах справи немає ухвали, яка б ратифікувала слідчу дію в результаті якої був отриманий доказ (як зазначив прокурор дана ухвала має гриф “таємно”, а тому станом на зараз її неможливо дослідити, суддя поділяє думку сторони захисту щодо витребування такої ухвали), втручання слідства в приватне спілкування між підозрюваними та адвокатом може порушувати право на захист та право на зайняття адвокатською діяльністю, суд все одно долучив вищезазначений доказ, і назвав заперечення сторони захисту “пердчасними” та повідомив захисникам, що надаватиме оцінку заперечення захисту та доказу долученого слідством у нарадчій кімнаті.

Експерти моніторингової місії ІАС ІШР зазначають, що у випадку, якщо суд ігноруватиме заперечення сторони захисту та не надасть їм належної оцінки, як це спостерігалось на цьому засіданні, це може свідчити про порушення принципу справедливого судового розгляду, гарантованого статтею 6 Європейської конвенції з прав людини. Така позиція суду може поставити під сумнів дотримання принципу рівності сторін (*equality of arms*), оскільки в практиці ЄСПЛ неодноразово підкреслювалось, що обидві сторони повинні мати реальну можливість представляти свої аргументи та докази на рівних умовах. Неналежний

розгляд судом заперечень сторони захисту може призвести до порушення цього фундаментального принципу, що ставить під загрозу справедливість усього судового процесу.

Стосовно заяв сторони захисту про порушення права на захист, хочемо зазначити, що внаслідок доступу слідства до приватного спілкування, необмеженому числу осіб сторони обвинувачення стало відомо про правову позицію сторони захисту та їхню подальшу стратегію, це як зазначають захисники змушує їх повністю змінювати правову позицію і ставить їх у невідне становище відносно до сторони обвинувачення. Фактично даний доказ слідства, а також подальше його долучення судом, суттєво впливає на можливість підозрюваного належним чином організувати свій захист. Також варто враховувати і сумніви стосовно допустимості вищезазначеного доказу, які висловила сторона захисту. ЄСПЛ повторює, що «принцип змагальності та принцип рівності сторін тісно пов'язані між собою і є основними компонентами концепції «справедливого судового розгляду» у значенні пункту 1 статті 6 Конвенції. Вони вимагають «справедливого балансу» між сторонами...» (*Coventry v. The United Kingdom*, п. 77). «Стаття 6 § 3 (b) Конвенції має на увазі, що основний захист від імені обвинуваченого / підозрюваного може включати все, що є «необхідним» для підготовки основного судового розгляду. Обвинувачений/підозрюваний повинен мати можливість організувати свій захист належним чином і без обмежень щодо здатності викладати всі відповідні аргументи захисту перед судом першої інстанції та таким чином вплинути на результат провадження» (*Kikabidze v. Georgia*, п. 43). Наведені обставини, зокрема сумніви щодо допустимості доказів, відсутність належної аргументації судом заперечень сторони захисту та характер отриманих слідством матеріалів, що містять важливі деталі стратегії захисту, можуть викликати питання щодо дотримання судом права на захист, гарантованого статтею 6 Європейської конвенції з прав людини. Подальше ігнорування таких аспектів судом ризикує спричинити порушення права на ефективний захист та справедливий процес.

Порушення презумпції невинуватості.

Під час заперечень сторони захисту, а також при висловленні позиції, що втручання слідства в приватне спілкування між підозрюваними та їх адвокатом може становити порушення адвокатської таємниці й права на здійснення адвокатської діяльності, прокурор у відкритому судовому засіданні заявив, що розглядає адвоката як співучасника злочину, фактично передчасно визнавши його винним у вчиненні кримінально караного діяння. З огляду на те, що засідання відбувалося у відкритому форматі, з трансляцією в режимі “наживо” та присутністю вільних слухачів, така заява могла вплинути на формування суспільної думки щодо винуватості адвоката. У цьому контексті слід підкреслити, що презумпція невинуватості, закріплена у пункті 2 статті 6 Європейської конвенції з прав людини, є невід’ємною складовою права на справедливий судовий розгляд. Європейський суд неодноразово зазначав, що будь-які офіційні заяви, які передбачають попереднє встановлення вини особи без належного судового рішення, можуть порушувати цю гарантію.

Презумпція невинуватості буде порушена, якщо судові рішення або заява посадової особи щодо особи, обвинуваченої, підозрюваної у вчиненні кримінального правопорушення, відображає думку про її винуватість до того, як її вину буде доведено в законному порядку. Достатньо, навіть за відсутності будь-якого формального висновку, щоб існували певні підстави вважати, що суд або посадова особа вважає обвинуваченого винним (Nadir Yildirim and others v. Türkiye, п. 66). Стаття 6 § 2 забороняє заяви державних службовців про незавершені кримінальні розслідування, які заохочують громадськість вважати підозрюваного винним і упереджують оцінку фактів компетентним судовим органом (Ismoilov and Others v. Russia, п. 161). ЄСПЛ підкреслює важливість вибору слів державними службовцями у своїх заявах до того, як особу було притягнуто до суду та визнано винуватою у вчиненні злочину (Daktaras v. Lithuania, п. 41; Arrigo and Vella v. Malta; Хужин and others v. Russia, п. 94). Тим гостріше ця ситуація тим, що прокурор дозволив собі так висловитись у сторону адвоката, який немає ні статусу підозрюваного, а ні статусу обвинува-

ченого. Отже дана ситуація може свідчити про порушення прокурором принципу презумпції невинуватості, а також завідомо упереджене ставлення стосовно учасників провадження.

Стосовно порушення адвокатської таємниці. Хочемо ще раз наголосити, що: «Дослідження стороною обвинувачення приватного листування між адвокатом та його клієнтом може мати серйозні наслідки з огляду на прецедентне право Європейського суду з прав людини. Таке втручання здатне порушити право на захист, яке є ключовим елементом права на справедливий судовий розгляд, гарантованого статтею 6 Європейської конвенції з прав людини. ЄСПЛ послідовно підкреслює, що кореспонденція між адвокатом і його клієнтом, незалежно від її змісту або мети, користується підвищеним рівнем захисту відповідно до статті 8 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (Affaire Ekinci Et Akalin C. Turquie, п. 47). Захист цього привілейованого спілкування пояснюється тим, що адвокати виконують критично важливу роль у забезпеченні права на справедливий судовий процес, і вони не можуть ефективно виконувати свої функції, якщо не можуть гарантувати своїм клієнтам конфіденційність спілкування. Як зазначив ЄСПЛ у справі Michaud V. France (п. 118), без цієї гарантії фундаментальні права обвинувачених можуть бути поставлені під загрозу, що порушує основи демократичного суспільства» (див. детальніше Моніторинг судового процесу Филя С. В. та Залужного В. Б. (від 1 жовтня 2024)). Варто також ще раз звернути увагу на висловлювання прокурора в даному судовому засіданні: «у спілкуванні адвоката з клієнтами не можна втручатись, але можна, якщо це містить ознаку злочинної діяльності». На думку експертів ІАС ІШР вищезазначена цитата та підхід сторони обвинувачення до трактування засад гарантування адвокатської діяльності може в подальшому стати дуже небезпечним прецедентом. А дії слідства мають ознаки порушення гарантованих Європейської конвенцією прав, зокрема права на повагу до приватного та сімейного життя (ст. 8 ЄКПЛ). Тим серйозніша ця ситуація тим, що фактично є ознаки втручання в приватне спілкування між адвокатом та

клієнтом. Як стало відомо спостерігачам ІАС ISHR сторона захисту вже звернулася в відповідні органи за фактом даного порушення.

З приводу ризиків для кримінального провадження. Обґрунтування ризику переховування сторона обвинувачення доводила на основі того, що Залужний В. Б. підозрюється у вчиненні важкого злочину. З цього приводу хочемо зазначити, що ЄСПЛ наголошує, що хоча суворість покарання що загрожує є важливим елементом в оцінці ризику втечі або вчинення нового злочину, необхідність продовження позбавлення волі не може оцінюватися з суто абстрактної точки зору. Вона повинна розглядатися з урахуванням низки інших відповідних факторів, які можуть або підтвердити існування небезпеки втечі та вчинення нового злочину, або зробити її настільки незначною, що вона не може виправдати тримання під вартою до суду (Aleksandr Makarov v. Russia, п. 124). Враховуючи те, що слідство не надало ніяких інших доказів, які б підтверджували наявність цього ризику, а за 4 роки кримінального провадження підозрюваний з'являвся на всі судові засідання та не переховувався, то виникають сумніви стосовно актуальності такого ризику у даному кримінальному провадженні.

Подальший розгляд клопотання прокурора про звернення застави в дохід держави та зміну запобіжного заходу відносно Залужного В.Б буде продовжуватись наступного засідання.

Враховуючи все вищезазначене, експерти моніторингової місії ІАС ISHR вважають що в даному провадженні можливі ознаки порушень принципу рівності сторін, права на захист (п. 3 ст. 6 ЄКПЛ) та презумпції невинуватості (п. 2 ст. 6 ЄКПЛ).

Моніторинг судового процесу Залужного Віталія Борисовича (від 6 листопада 2024)

6 листопада 2024 року у Вищому антикорупційному суді відбулось судове засідання по справі № 991/11303/24 відносно Залужного В. Б. якого підозрюють у вчиненні кримінальних правопорушень, передбачених ч. 2 ст. 364; ч. 3 ст. 358; ч. 2, 4 ст. 368–4 КК України (зловживання владою або службовим становищем; підроблення

документів, печаток, штампів та бланків, збут чи використання підроблених документів, печаток, штампів; підкуп особи, яка надає публічні послуги). Основним предметом розгляду судового засідання було клопотання прокурора про звернення застави в дохід держави та зміну запобіжного заходу Залужному В. Б. На засіданні був присутній підозрюваний, захисники (один з них у режимі відеоконференції), прокурор та головуєчий суддя Маслов В. В.

Суд продовжив розгляд клопотання прокурора про зміну запобіжного заходу відносно підозрюваного.

Аналізуючи події даного засідання, спостерігачі моніторингової місії ІАС ISHR звернули увагу на низку обставин:

Втручання в приватне спілкування та порушення гарантій адвокатської діяльності. На початку судового засідання захисники звернули увагу суду, що вважають дії слідства в рамках проведеної стосовно підозрюваного НСРД прямим порушенням його прав, та порушенням гарантій адвокатської діяльності. Зокрема, вони нагадали суду, що органи розслідування вилучили телефон підозрюваного Залужного В. Б. та в порядку проведення НСРД отримали доступ до його приватного спілкування з його захисником у месенджері. Виявивши, що це переписка з адвокатом, органи слідства не припинили її подальше дослідження. Внаслідок цього вони долучили до матеріалів справи низку документів та інших відомостей з цієї переписки, трактуючи їх як доказову базу провадження. На думку захисників такі дії слідства потрібно розглядати виключно як порушення прав підозрюваного Залужного В. Б. на конфіденційне спілкування з адвокатом, а всі докази, отримані слідством у результаті таких дій, варто оцінювати як недопустимі. Прокурор, у свою чергу, заявив про обґрунтованість втручання, вказавши, що переписка підозрюваного з адвокатом свідчить про порушення процесуальних обов'язків підозрюваним та про можливе вчинення захисником кримінального правопорушення.

Захисники також наголосили, що звернулись в відповідні органи, стосовно вчиненого порушення слідством, зокрема, Шевченківський районний суд м. Києва виніс ухвалу про внесення інформації щодо злочину до ЄРДР. А на засіданні від 05.11.2024

Комітет захисту прав адвокатів та гарантій адвокатської діяльності НААУ дав оцінку цій ситуації як “кричуще порушення” та буде в подальшому звертатись до уповноважених органів стосовно порушення гарантій адвокатської діяльності.

З приводу цього хочемо сказати, що відповідно до ст. 258 КПК:

Загальні положення про втручання у приватне спілкування

Ніхто не може зазнавати втручання у приватне спілкування без ухвали слідчого судді.

Оскільки прокурор не надав ухвали, яка б легітимізувала і обґрунтувала таке втручання у приватне спілкування між захисником і підозрюваним без порушення їхніх прав, твердження прокурора про виправданість цих дій, на думку експертів моніторингової місії ІАС ISHR, не може вважатися об’єктивно обґрунтованим та достатнім. На даний момент втручання має ознаки порушення прав адвоката та підозрюваного. Також хочемо додати, що відповідно до:

ЗУ “Про адвокатуру та адвокатську діяльність”

Ст. 23, п. 9: забороняється втручання у приватне спілкування адвоката з клієнтом.

ЄСПЛ з цього приводу наголошує, що адвокатура займає центральну роль у здійсненні правосуддя та підтримці верховенства права. Свобода адвокатів здійснювати свою професійну діяльність без надмірних перешкод є невід’ємною складовою демократичного суспільства та необхідною передумовою ефективного застосування положень Конвенції, зокрема гарантій справедливого судового розгляду та права на особисту безпеку. Таким чином, переслідування або утиски представників юридичної професії завдають удару по самій суті системи Конвенції. Крім того, листування з адвокатами, незалежно від того, чи стосується воно запланованого або незавершеного провадження, чи має загальний характер, в принципі є привілейованим згідно зі статтею 8 Конвенції. Її рутинна перевірка, особливо особами або органами влади, які можуть мати безпосередній інтерес до предмета, що міститься в ній, не відповідає принципам конфіденційності та професійної таємниці, що стосуються відносин між адвокатом та його клієнтом

(Amazli V. Azerbaijan, п. 35–36).

Цікавою є також позиція ЄСПЛ у справі “Castravet V. Moldova” п. 52–55, де ЄСПЛ зазначив, що важливо також оцінювати, чи могли б у стороннього об’єктивного спостерігача виникнути сумніви в порушенні конфіденційності спілкування між адвокатом і його клієнтом, що безумовно є порушенням відповідно до ст. 8 ЄКПЛ: “Суд також розгляне питання про те, чи міг би об’єктивний, неупереджений та поінформований спостерігач побоюватися перехоплення розмов між адвокатом та клієнтом або підслуховування...Занепокоєння і протесту з боку Асоціації адвокатів, на думку ЄСПЛ, було б достатньо, щоб викликати сумнів у об’єктивного спостерігача в дотриманні конфіденційності”.

З огляду на обставини справи, зокрема спосіб проведення НСРД, спостерігачі ІАС ISHR зазначають, що сторона обвинувачення не заперечувала проти обвинувачень у порушенні конфіденційності спілкування між адвокатом та Залужним В. Б.

Стосовно сумнівів в допустимості доказів. Оскільки відповідна ухвала суду, яка б узаконила використання матеріалів НСРД як доказів, досі не отримана, такі дії слідства наразі повинні вважатися незаконними, а отримані докази – недопустимими. У даному випадку експерти моніторингової місії ІАС ISHR вважають за доцільне звернути увагу на доктрину “плодів отруєного дерева”, яка передбачає, що якщо джерело доказів є недопустимим, то й усі докази, отримані на його основі, також недопустимі. Доктрина передбачає оцінку всього ланцюга доказів, які пов’язані між собою, з урахуванням того, що відповідна інформація не могла б бути отримана без незаконно здобутих даних.

Як зазначає ЄСПЛ з цього приводу питання, на яке слід відповісти, полягає в тому, чи було провадження загалом, включно зі способом здобуття доказів, справедливим. Це вимагає аналізу наявної “незаконності” та, у випадку порушення іншого права, передбаченого Конвенцією, – визначення характеру цього порушення (Almaši V. Serbia. п. 100).

Завданням ЄСПЛ відповідно до статті 6 полягає в тому, щоб оцінити справедливість процедури в цілому, беручи до уваги природу та конкретні обставини

справи, зокрема те, як докази були зібрані та використані, а також як було відреаговано на можливі заперечення щодо них, що включає вивчення “незаконності” в даному випадку і, коли йдеться про порушення іншого права, захищеного Конвенцією, характеру цього порушення. Щоб визначити, чи була процедура в цілому справедливою, слід також з’ясувати, чи були дотримані права захисту. Зокрема, слід з’ясувати, чи була надана заявнику можливість оскаржити докази та заперечити проти їх використання (Severin C. Roumanie п. 71–72).

Спостерігачі ІАС ІШР зазначають, що об’єктивна оцінка розгляду обставин справи, питання законності проведення НСРД та втручання в приватне спілкування клієнта з захисником тощо, не дозволяє зробити висновок щодо належного дотримання як українського законодавства, так і Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. А отже, побоювання сторони захисту щодо порушення її прав не виглядають як однозначно необґрунтовані.

Стосовно порушення права на захист. Захисники звернули увагу суду на те, що доступ сторони обвинувачення до приватного спілкування між підозрюваним і захисником спричинив розголошення правової позиції захисту, що в свою чергу змушує сторону захисту змінювати свою тактику і стратегію. Крім того, обставини, за яких слідчі, усвідомивши, що вивчають переписку між підозрюваним і його адвокатом, не припинили її дослідження, а суд, заслуговуючи надані матеріали, не ініціював перевірку законності таких дій і не вжив заходів щодо припинення дослідження доказів, отриманих у результаті таких дій, викликають занепокоєння експертів моніторингової місії ІАС ІШР щодо можливого порушення права на захист, гарантованого статтею 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод.

ЄСПЛ зазначає, що з огляду на права захисту можуть виникати питання стосовно дотримання вимог статті 6 Конвенції щодо того, чи були докази, що підтверджують або спростовують звинувачення, надані таким чином, щоб забезпечити справедливий судовий розгляд. Справедливий судовий розгляд передбачає не лише дотримання принципу змагальності, але й забезпечення рівності сторін у процесі. Щоб визначити,

чи була процедура в цілому справедливою, потрібно з’ясувати, зокрема, чи була заявнику надана можливість оскаржити докази та заперечити проти їх використання за умов, які гарантують дотримання принципу змагальності та рівності сторін між обвинуваченням і захистом. Для цієї оцінки також необхідно врахувати, чи були заперечення заявника щодо доказів належним чином розглянуті національними судами, тобто чи був заявник дійсно “почутий” і чи були рішення суддів обґрунтовані відповідною та належною мотивацією. У цьому зв’язку слід зазначити, що хоча суди не зобов’язані детально відповідати на кожен аргумент, з рішення має бути очевидно, що основні питання справи були розглянуті (Severin C. Roumanie п. 73–74).

Крім того, ЄСПЛ неодноразово в своїй практиці наголошував, що обвинувачений/підозрюваний повинен мати можливість організувати свій захист належним чином і без обмежень щодо можливості подати всі відповідні аргументи захисту до суду, таким чином впливаючи на результат розгляду справи (Udaltsov V. Russia п. 170).

Враховуючи обставини справи, зокрема те, що обставини правової позиції сторони захисту стали відомі необмеженому колу осіб, ми не можемо стверджувати, що право на захист було належним чином забезпечено. Крім того, суд не врахував та не спробував усунути сумніви щодо допустимості доказів, а також не вживав жодних заходів для врахування заперечень сторони захисту.

Стосовно ризиків у кримінальному провадженні. Аналізуючи обставини справи та обґрунтування ризиків, визначених прокурором для звернення застави у дохід держави та застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою, слід відзначити, що насправді слідство наводить ідентичні ризики, які були визначені стосовно іншого підозрюваного в рамках цього кримінального провадження. Спостерігачі ІАС ІШР зауважують, що ці самі ризики та обставини раніше були визначені під час обрання більш м’якшого запобіжного заходу для підозрюваного, що викликає обґрунтовані сумніви щодо їх правомірності. Крім того, обґрунтування ризиків прокурором переважно зводяться до стандартних шаблонних формулювань,

без належного врахування специфіки їх застосування до конкретного підозрюваного, Залужного В. Б.

Експерти моніторингової місії ІАС ISHR наголошують, що ЄСПЛ у своїй практиці неодноразово заявляв, що використання стандартного шаблону та абстрактних, стереотипних повторень низки підстав для тримання під вартою без наведення конкретних фактів, що стосуються справи підозрюваного, свідчить про порушення пункту 3 статті 5 ЄКПЛ (Sardar Babayev v. Azerbaijan, п. 50). Існування таких ризиків має бути чітко обґрунтованим, і аргументація органів влади не може бути абстрактною, загальною або шаблонною (Karaca v. Türkiye, п. 139). Враховуючи, що прокурор раніше просив більш м'який запобіжний захід, спираючись на ті самі ризики та обґрунтування, а зараз заявляє про необхідність застосування найсуворішого запобіжного заходу без додаткових обґрунтувань, виникають сумніви щодо обґрунтованості такого кроку з боку прокурора. Крім того, варто звернути увагу на те, що один із процесуальних обов'язків, покладених на підозрюваного, передбачає заборону на спілкування з іншим підозрюваним щодо обставин справи. Враховуючи те, що стосовно іншого підозрюваного 04.11.2024 вже було обрано запобіжний захід у вигляді тримання під вартою, не зрозуміло, яким чином підозрювані можуть спілкуватись між собою, і чому дану обставину не було враховано при вирішенні питання щодо обрання запобіжного заходу Залужному В. Б.

Стосовно рівності сторін судового процесу та право на змагальний процес. У рамках даного судового засідання сторона захисту звернулась до суду з клопотанням викликати ключового свідка для усунення, на їхню думку, суперечностей щодо обґрунтованості підозри. Крім того, захисники звернули увагу на те, що слідство досі спирається на свідчення цього свідка, хоча вважає його покази дискредитованими та такими, що містять неправдиву інформацію. Також сторона захисту просила вилучити у сторони обвинувачення ряд матеріалів і документів, що мають важливе значення для обставин справи, і з якими обвинувачення мало можливість неодноразово ознайомлюватись. В обох клопотаннях суд відмовив.

ЄСПЛ з приводу виклику свідків зазначає, що стаття 6 § 3(d) залишає за національними судами право оцінювати, чи доцільно викликати свідків. Проте основною метою, на що вказують слова “за однакових умов”, є повна “рівність сторін” у справі. Принцип рівності сторін передбачає, що заявнику повинна бути “надана розумна можливість представити свою справу” (Štefančič v. Slovenia п. 49–50).

Стосовно доступу до матеріалів справи у цьому контексті варто звернути увагу на позицію ЄСПЛ. Згідно з п. 1 ст. 6 Конвенції, принцип змагальності вимагає, щоб і обвинувачення, і захист мали можливість ознайомитись з доказами іншої сторони та прокоментувати їх. Пункт 3 (b) статті 6 гарантує обвинуваченому “достатній час та можливість для підготовки свого захисту”, а отже, передбачає, що основна діяльність захисту може охоплювати все, що є “необхідним” для підготовки до судового процесу, у тому числі ознайомлюватись з матеріалами справи (Rook v. Germany п. 56–58). Стосовно питання рівності сторін у судовому процесі прецедентна практика ЄСПЛ вказує на те, що кожній стороні повинна бути надана розумна можливість представити свою справу в умовах, які не ставлять її у невідповідне становище порівняно з опонентом. У цьому контексті важливе значення надається зовнішнім проявам, а також підвищеній чутливості до справедливого відправлення правосуддя (Gaggi v. Austria, п. 48).

Враховуючи обставини справи, експерти моніторингової місії ІАС ISHR не можуть однозначно погодитись з тим, що стороні захисту були надані такі ж самі процесуальні можливості як у сторони обвинувачення.

Стосовно ефективності проведення досудового розслідування. Як зазначають адвокати, за більш ніж 5 місяців досудового розслідування в матеріалах справи не змінилося жодних обставин, і не з'явилися нові факти, що могли б підтвердити вину підозрюваного та дозволити сформулювати обвинувальний акт. Цю тезу частково підтверджує і обґрунтування ризиків, визначених слідством, оскільки підстави для їх визначення залишаються незмінними з початку досудового розслідування.

ЄСПЛ з цього приводу зазначає, що на-

вільно якщо підстави для тримання особи під вартою є “відповідними” та “достатніми”, Суд також повинен з’ясувати, чи проявили компетентні національні органи “особливу старанність” при здійсненні провадження. Виправдання будь-якого періоду тримання під вартою, незалежно від того, наскільки він є коротким, має бути переконливо продемонстроване органами влади (Radonjić and Romić v.Serbia, п. 69–70). Таким чином, враховуючи, що сумніви сторони захисту у ефективності досудового розслідування не виглядають однозначно необґрунтованими, клопотання щодо застосування більш жорсткого запобіжного заходу можна визначити як таке, що не відповідає духу Європейської конвенції та практиці ЄСПЛ.

Суд, заслухавши сторони, ухвалив задовольнити клопотання прокурора частково та призначити стосовно підозрюваного Залужного В. Б. запобіжний захід в вигляді тримання під вартою з можливістю внесення застави у розмірі 10 мільйонів гривень.

Зважаючи на все вищезазначене, експерти моніторингової місії ІАС ІШР вважають, що в даному судовому процесі є ознаки порушення права на захист (п. 3 ст. 6 ЄКПЛ), рівності сторін судового процесу (п. 1 ст. 6 ЄКПЛ), обґрунтованості досудового тримання під вартою (п. 3 ст. 5 ЄКПЛ), права на повагу приватного життя (ст. 8 ЄКПЛ), справедливості судового процесу (п. 1 ст. 6 ЄКПЛ). Справу рекомендовано до подальшого моніторингу.

Моніторинг судового процесу Залужного Віталія Борисовича (від 19 листопада 2024)

19 листопада 2024 року в Апеляційній палаті Вищого антикорупційного суду в рамках справи № 991/10082/24 відбувся розгляд апеляційної скарги сторони захисту на ухвалу Вищого антикорупційного суду від 06.11.2024 щодо зміни діючого запобіжного заходу на тримання під вартою з можливістю внесення застави в 10 мільйонів гривень відносно Залужного В. Б. якого підозрюють у вчиненні кримінальних правопорушень, передбачених ч. 2 ст. 364; ч. 3 ст. 358; ч. 2, 4 ст. 368–4 КК України (зловживання владою або службовим становищем; підроблення документів, печаток, штампів та бланків, збут чи використання підроблених документів, печаток, штампів;

підкуп особи, яка надає публічні послуги). На засіданні був присутній підозрюваний, захисники, прокурор та колегія суддів з Чорненькою Д. С., Панаїдом І. В. та головою Боднарем С. Б.

Під час моніторингу даного судового засідання спостерігачами ІАС ІШР було зафіксовано ряд обставин, які можуть свідчити про наявність порушення права на справедливий суд в контексті статті 6 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод (далі – ЄКПЛ).

Стосовно сумнівів в допустимості доказів. Сторона захисту звернула увагу суду, що на їхню думку існують об’єктивні сумніви в допустимості доказів на яких ґрунтується підозра. Зокрема, як зазначають захисники, слідство під час проведення досудового розслідування отримало доступ до приватного спілкування підозрюваного та адвоката в порядку проведення НСРД. Матеріали, отримані в результаті цієї НСРД, стали основою в побудові підозри та обґрунтуванні ризиків для необхідності застосування запобіжного заходу в вигляді тримання під вартою. Тим не менш, варто звернути увагу, що в суді І інстанції сторона обвинувачення так і не долучила до матеріалів справи ухвалу, яка б дозволяла проведення даної НСРД. Крім того, як встановлено в КПК: “Ніхто не може зазнавати втручання у приватне спілкування без ухвали слідчого судді” (п. 1 ст. 258). Ці обставини породжують об’єктивні сумніви в допустимості доказів, наданих слідством, тим більше що саме ці докази є основою для позиції сторони обвинувачення. Враховуючи вищезазначене вважаємо за необхідне повторно звернути увагу на суть доктрини “плодів отруєного дерева” яка передбачає, що якщо джерело доказів є недопустимим, то й усі докази, отримані на його основі, також недопустимі. Доктрина передбачає оцінку всього ланцюга доказів, які пов’язані між собою, з урахуванням того, що відповідна інформація не могла б бути отримана без незаконно здобутих даних.

ЄСПЛ з цього приводу зазначає, що питання, на яке необхідно відповісти, полягає в тому, чи було провадження в цілому, включаючи спосіб отримання доказів, справедливим. Це передбачає вивчення “незаконності”, про яку йдеться, і, якщо йдеться про порушення іншого права, пе-

редбаченого Конвенцією, характер виявленого порушення. При визначенні того, чи було провадження в цілому справедливим, необхідно також враховувати, чи були дотримані права захисту. Зокрема, необхідно встановити, чи була заявнику надана можливість оскаржити достовірність доказів та заперечити проти їх використання. Крім того, необхідно брати до уваги якість доказів, в тому числі те, чи ставлять обставини, за яких вони були отримані, під сумнів їх надійність або точність. Хоча проблема справедливості не обов'язково виникає, коли отримані докази не підтверджуються іншими матеріалами, можна зазначити, що якщо докази є дуже вагомими і немає ризику їхньої ненадійності, потреба в підтверджуючих доказах відповідно слабшає. ЄСПЛ також повторює, що відповідно до його усталеної практики, яка відображає принцип, пов'язаний з належним здійсненням правосуддя, рішення судів і трибуналів повинні містити належне викладення мотивів, на яких вони ґрунтуються. Ступінь, до якого застосовується цей обов'язок щодо мотивування, може відрізнятися залежно від характеру рішення і має визначатися у світлі обставин справи. Не вимагаючи детальної відповіді на кожен аргумент, висунутий заявником, це зобов'язання передбачає, що сторони судового розгляду можуть розраховувати на отримання конкретної і чіткої відповіді на аргументи, які є вирішальними для результату цього розгляду. Крім того, у справах, пов'язаних із втручанням у права, гарантовані Конвенцією, ЄСПЛ прагне встановити, чи є причини, наведені в рішеннях національних судів, автоматичними або стереотипними. З огляду на принцип, згідно з яким Конвенція покликана гарантувати не теоретичні чи ілюзорні права, а права практичні та ефективні, право на справедливий судовий розгляд не може вважатися ефективним, якщо клопотання та зауваження сторін не будуть дійсно «почуті», тобто належним чином розглянуті судом. Досліджуючи справедливість кримінального провадження, ЄСПЛ також постановив, зокрема, що, ігноруючи конкретне, доречне та важливе зауваження обвинуваченого, національні суди не виконують своїх зобов'язань за пунктом 1 статті 6 Конвенції (*Budak V. Turkey*, п. 70–73).

Враховуючи вищезазначену практику

ЄСПЛ варто зазначити, що суд I інстанції попри відсутність в матеріалах справи ухвали, яка дозволяла провести НСРД все одно долучив до матеріалів справи докази, отримані в результаті неї. Крім того, у рамках засідань в I інстанції сторона захисту неодноразово ставила під сумнів допустимість доказів та законність проведення НСРД, і суддя I інстанції погоджувався із слушністю доводів сторони захисту, стосовно необхідності долучення ухвали, яка обґрунтовувала та ратифікувала дану НСРД. Попри це суддя в I інстанції прийняв рішення про задоволення клопотання прокурора щодо зміни запобіжного заходу для підозрюваного. Також у рамках уже даного засідання в апеляційній інстанції, один з суддів колегії звернув увагу прокурора на те, що сторона захисту цілком об'єктивно ставить під сумнів допустимість доказів, наданих слідством, і що прокурор фактично “не може усунути сумніви щодо недопустимості доказів на яких обґрунтовується підозра, а всі сумніви щодо обґрунтованості підозри трактуються на користь сторони захисту”. Прокурор у свою чергу додав, що раніше ухвала про НСРД була засекречена, і долучити до матеріалів справи її вдалось тільки зараз.

Враховуючи обставини справи, зокрема і те, що в суді I інстанції такої ухвали не було, то ми не можемо однозначно стверджувати, що доводи сторони захисту стосовно допустимості доказів є необґрунтованими, а прокурору вдалось усунути сумніви в допустимості доказів, які виникли в захисників та суддів колегії.

Стосовно сумнівів щодо підозри та винуватості особи, які тлумачаться на користь сторони захисту хочемо додати, що п. 2 статті 6 ЄКПЛ, в частині “*in dubio pro reo*”, згідно з яким при оцінюванні доказів усі сумніви щодо вини особи тлумачаться на користь її невинуватості. Цікавою є позицією ЄСПЛ у справі “*Kolompar v. Serbia*”, в якій ЄСПЛ визнав порушення права на справедливий суд через те, що не було дотримано дві основні вимоги кримінального правосуддя: (i) обвинувачення повинно довести вину підсудного поза розумним сумнівом; і (ii) принцип *in dubio pro reo*, який вимагає, щоб перевага в будь-яких сумнівах щодо достовірності доказів надавалася підсудному, а не обвинуваченню (п. 16). Схожу

позицію ЄСПЛ займає і в справі “Telfner v. Austria”, де зазначає, що національні суди не повинні виходити з упередженої думки про те, що обвинувачений вчинив інкриміноване йому правопорушення; тягар доведення лежить на стороні обвинувачення, і будь-які сумніви повинні бути на користь обвинуваченого (п. 15).

Стосовно втручання в приватне спілкування підозрюваного та його захисника. Як зазначила сторона захисту в результаті проведення НСРД слідство втрутилось в приватне спілкування між підозрюваним та адвокатом, що є заборонено як КПК, так і гарантіями адвокатської діяльності. Судді з колеги зазначили, що вони обізнані з законодавством, проте на їхню думку “слідство не могло закрити очі” на порушення підозрюваним покладених на нього обов’язків. Варто зауважити, що на підозрюваного Залужного В. Б. був покладений обов’язок не спілкуватись про обставини кримінального провадження з іншим підозрюваним в рамках цього провадження Филем С. В. Сторона обвинувачення вважає, що підозрювані порушили цей обов’язок, так як вони спілкувались в чаті, створеним їхнім захисником. Суд І інстанції погодився з цими доводами слідства, попри заборону на дослідження приватного спілкування між підозрюваним та захисником, встановлених законодавством.

З цього приводу варто зазначити, що відповідно до:

ст. 258 КПК:

1. Ніхто не може зазнавати втручання у приватне спілкування без ухвали слідчого судді.

...

5. Втручання у приватне спілкування захисника, священнослужителя з підозрюваним, обвинуваченим, засудженим, виправданим заборонене.

ЗУ “Про адвокатуру та адвокатську діяльність”

Ст. 23, п. 9: забороняється втручання у приватне спілкування адвоката з клієнтом.

Крім того, ми неодноразово звертали увагу, що адвокатура займає центральну роль у здійсненні правосуддя та підтримці верховенства права. Свобода адвокатів здійснювати свою професійну діяльність без надмірних перешкод є невід’ємною

складовою демократичного суспільства та необхідною передумовою ефективного застосування положень Конвенції, зокрема гарантій справедливого судового розгляду та права на особисту безпеку. Таким чином, переслідування або утиски представників адвокатури завдають удару по самій суті системи Конвенції. Крім того, листування з адвокатами, незалежно від того, чи стосується воно запланованого або незавершеного провадження, чи має загальний характер, в принципі є привілейованим згідно зі статтею 8 Конвенції. Її рутинна перевірка, особливо особами або органами влади, які можуть мати безпосередній інтерес до предмета, що міститься в ній, не відповідає принципам конфіденційності та професійної таємниці, що стосуються відносин між адвокатом та його клієнтом (Amazli V. Azerbaijan, п. 35–36).

Незважаючи на положення національного законодавства України та стандарти, встановлені практикою Європейського суду з прав людини (ЄСПЛ), суд першої інстанції не здійснив належного аналізу обставин, що можуть свідчити про порушення статті 8 Європейської конвенції з прав людини (ЄКПЛ). Більше того, у своєму рішенні суддя першої інстанції поспався на прецеденти процесуальної практики, які допускають втручання у конфіденційність спілкування підозрюваного із захисником.

Однак, за висновками експертів моніторингової місії ІАС ISHR, наведена судом практика не є релевантною до обставин цієї справи, оскільки в згаданих випадках втручання мало місце виключно щодо адвокатів, які самі були підозрюваними в межах кримінального провадження. У даному ж провадженні жодна офіційна підозра щодо захисників не висувалася.

Щодо тверджень суду про те, що «слідство не могло ігнорувати порушення підозрюваним покладених на нього обов’язків», зазначена позиція, на думку експертів, не може слугувати виправданням можливого порушення права на повагу до приватного і сімейного життя (стаття 8 ЄКПЛ). Навпаки, така аргументація створює небезпечний прецедент, який може сприяти подальшому порушенню права на справедливий судовий розгляд, гарантованого статтею 6 ЄКПЛ.

Також експерти моніторингової місії

IAC ISHR повторно наголошують, що ЄСПЛ “надає особливої ваги ризику порушення професійної таємниці адвокатів, оскільки вона є основою довірчих відносин між адвокатами та їхніми клієнтами і може мати наслідки для належного здійснення правосуддя”. Крім того як зазначив ЄСПЛ у справі *Michaud V. France* (п. 118), без цієї гарантії фундаментальні права обвинувачених можуть бути поставлені під загрозу, що порушує основи демократичного суспільства.

Стосовно непомірності застави. Суд першої інстанції встановив можливість внесення підозрюваним застави у розмірі 10 мільйонів гривень для зміни запобіжного заходу з тримання під вартою. Захисники під час судового засідання висловили позицію, що зазначений розмір застави є надмірним для підозрюваного. Вони наголосили, що суд не здійснив належного аналізу його майнового стану та без обґрунтованих підстав підвищив суму застави з 900 тисяч до 10 мільйонів гривень. При цьому майно підозрюваного перебуває під арештом.

Аналізуючи рішення суду першої інстанції, слід звернути увагу на те, що обґрунтування встановленої суми застави базується на припущеннях щодо «прихованих статків підозрюваного», які, однак, не були підтверджені жодними доказами або конкретними аргументами в судовому рішенні.

Експерти моніторингової місії IAC ISHR вважають, що за обставин цієї справи важко стверджувати, що суд належним чином визначив розмір застави, що фактично зробило застосований запобіжний захід у вигляді тримання під вартою безальтернативним.

Відповідно до частини 4 статті 182 Кримінального процесуального кодексу України, суд зобов’язаний визначати розмір застави з урахуванням таких факторів:

- обставин вчиненого кримінального правопорушення;
- майнового та сімейного стану особи;
- інших відомостей про підозрюваного та ризиків, передбачених статтею 177 КПК України.

Закон також прямо зазначає, що розмір застави має забезпечувати належне виконання підозрюваним чи обвинуваченим покладених на нього обов’язків та не може

бути явно непомірним для особи.

Суд повинен ретельно враховувати всі вищезазначені обставини та призначати заставу, яка б з одного боку стримувала особу від порушення обов’язків, а з іншого — залишалася доступною для виконання. У ситуації, коли умови застави є явно нереалістичними для виконання, запобіжний захід у вигляді тримання під вартою фактично стає безальтернативним. Це може розцінюватися як порушення частини 3 статті 5 Європейської конвенції з прав людини (ЄКПЛ).

ЄСПЛ з цього приводу зазначає, що гарантія, передбачена пунктом 3 статті 5 Конвенції, покликана забезпечити невідшкодування збитків, а, зокрема, явку обвинуваченого на слухання. Тому її розмір повинен оцінюватися, головним чином, “з огляду на особу обвинуваченого, його майно та його стосунки з особами, які мають надати гарантію, іншими словами, на ступінь впевненості в тому, що перспектива втрати гарантії або позову проти гарантів у разі його неявки на судовий розгляд буде достатнім стримуючим фактором для того, щоб розвіяти будь-яке бажання обвинуваченого втекти”. Крім того, сума застави повинна бути належним чином обґрунтована в ухвалі про призначення застави (*Mangouras V. Spain* (28.09.2010). п. 78,80).

Варто додати, що у справі “*Bojilov v. Bulgaria*” (п. 60) ЄСПЛ дійшов висновку про те, що органи влади мають підходити до визначення розміру застави з такою ж ретельністю, як і до прийняття рішення про необхідність продовження строку тримання особи під вартою.

Враховуючи обставини справи, ми не можемо погодитись з тим, що суд у своєму рішенні належним чином аргументував визначений розмір застави, а доводи сторони захисту про непомірність такої застави є очевидно необґрунтованими. Крім того варто зауважити, що протягом здійснення всього кримінального провадження підозрюваний демонстрував належну процесуальну поведінку стосовно відвідування засідань.

Також слід звернути увагу на поведінку суддівської колегії під час розгляду справи. У ході обґрунтування своєї позиції стороною захисту суд неодноразово перебивав адвоката, вказуючи на нібито повторення

аргументів, а згодом змусив захисника припинити виступ і сісти. Один із членів колегії зазначив, що, на її думку, адвокат навмисно затягує виступ, додавши, що: «схоже, тривалість виступу прямо впливає на розмір гонорару захисника».

У цьому контексті варто нагадати, що відповідно до статей 1 та 8 Кодексу суддівської етики: «Суддя як носій судової влади повинен бути прикладом неухильного дотримання принципу верховенства права, вимог закону та суддівської присяги. Під час здійснення правосуддя у межах і порядку, визначених законом, суддя зобов'язаний виявляти тактовність, ввічливість, витримку та повагу до учасників судового процесу і інших осіб».

Подібна поведінка суддівської колегії може бути кваліфікована як порушення засад суддівської етики, що негативно впливає на авторитет судової влади та підриває довіру до правосуддя.

Крім того, ЄСПЛ зазначає, що стаття 6 § 3 (b) Конвенції має на увазі, що основний захист від імені обвинуваченого може включати все, що є «необхідним» для підготовки основного судового розгляду. Обвинувачений повинен мати можливість організувати свій захист належним чином і без обмежень щодо здатності викладати всі відповідні аргументи захисту перед судом та таким чином вплинути на результат провадження (Kikabidze v. Georgia, п. 43). Більше того, ЄСПЛ у рішенні по справі Khachapuridze and Khachidze v. Georgia постановив, що для належного відправлення правосуддя важливо дотримуватись гідності, порядку та пристойності в залі суду як ознак судового провадження. Ігнорування стандартів належної поведінки не може і не повинно допускатися (п. 135).

Враховуючи вищезазначене, ми не можемо однозначно стверджувати, що суд при здійсненні правосуддя в рамках даного судового процесу належним чином дотримувався приписів Кодексу суддівської етики та належним чином забезпечив гарантії передбачені ЄКПЛ для учасників судового процесу.

Суд заслухавши сторони ухвалив відмовити в задоволенні апеляційної скарги та залишити ухвалу Вищого антикорупційного суду без змін.

Враховуючи все вищезазначене, екс-

пери моніторингової місії ІАС ISHR вважають, що в даному судовому процесі є ознаки порушення права на захист (п. 3 ст. 6 ЄКПЛ), права на повагу до сімейного та приватного життя (ст. 8 ЄКПЛ), рівності сторін судового процесу (п. 1 ст. 6 ЄКПЛ) та загалом справедливості судового процесу (п. 1 ст. 6 ЄКПЛ).

Моніторинг судового процесу Залужного Віталія Борисовича (від 19 грудня 2024)

19 грудня 2024 року у Вищому антикорупційному суді відбулось судове засідання по справі № 991/11303/24 відносно Залужного В. Б. якого підозрюють у вчиненні кримінальних правопорушень, передбачених ч. 2 ст. 364; ч. 3 ст. 358; ч. 2, 4 ст. 368–4 КК України (зловживання владою або службовим становищем; підроблення документів, печаток, штампів та бланків, збут чи використання підроблених документів, печаток, штампів; підкуп особи, яка надає публічні послуги). На засіданні був присутній підозрюваний (у режимі відеоконференції), захисники (один з них у режимі відеоконференції), прокурор та головуючий суддя Маслов В. В.

Основним предметом розгляду засідання було клопотання захисту про зміну запобіжного заходу.

На початку судового засідання адвокат заявила клопотання про відвід прокурора, мотивуючи це його можливою упередженістю та відсутністю об'єктивності. На думку захисту, прокурор своїми діями під час кримінального провадження порушив право на захист і принцип адвокатської таємниці, що призвело до втручання в конфіденційне спілкування між підозрюваним та його адвокатом. Крім того, як зазначила сторона захисту, факт порушення гарантій адвокатської діяльності був зафіксований Державним бюро розслідувань, у зв'язку з чим триває відповідне розслідування. Також Комітет захисту прав адвокатів та гарантій адвокатської діяльності НААУ неодноразово висловлював занепокоєння щодо зазначеної ситуації.

Прокурор у свою чергу зазначив, що діяв у межах наданих йому повноважень та не вбачає підстав для свого відводу.

Під час перебування головуючого судді в нарадчій кімнаті для вирішення питання

щодо відводу між адвокатом і прокурором відбулася неформальна розмова. Захисник нагадала прокурору, що під час одного з відкритих судових засідань він висловив припущення щодо злочинної діяльності адвокатів та назвав їх співучасниками злочину, вчиненого спільно з підозрюваним. Прокурор підтвердив факт висловлення таких тверджень, але уточнив, що лише суд може визнати осіб винними або причетними до кримінально-караних діянь. За його словами, він використовував формулювання “може вчинили злочин”, яке, на його думку, не порушує прав адвокатів.

Після повернення з нарадчої кімнати головуючий суддя постановив відмовити у задоволенні клопотання про відвід прокурора.

Проаналізувавши вищезазначене, вважаємо за необхідне звернути увагу на наступне:

Стосовно адвокатської таємниці та права на захист. Експерти моніторингової місії IAC ISHR неодноразово наголошували, що дослідження стороною обвинувачення приватного листування між адвокатом та його клієнтом може мати серйозні наслідки з огляду на прецедентне право Європейського суду з прав людини. Таке втручання здатне порушити право на захист, яке є ключовим елементом права на справедливий судовий розгляд, гарантованого статтею 6 Європейської конвенції з прав людини. ЄСПЛ послідовно підкреслює, що кореспонденція між адвокатом і його клієнтом, незалежно від її змісту або мети, користується підвищеним рівнем захисту відповідно до статті 8 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (*Affaire Ekinici Et Akalin C. Turquie*, п. 47). Крім того, варто додати, що адвокатура займає центральну роль у здійсненні правосуддя та підтримці верховенства права. Свобода адвокатів здійснювати свою професійну діяльність без надмірних перешкод є невід’ємною складовою демократичною суспільства та необхідною передумовою ефективного застосування положень Конвенції, зокрема гарантій справедливого судового розгляду та права на особисту безпеку. Таким чином, переслідування або утиски представників юридичної професії завдають удару по самій суті системи Конвенції. Більше того, листування з адвоката-

ми, незалежно від того, чи стосується воно запланованого або незавершеного провадження, чи має загальний характер, в принципі є привілейованим згідно зі статтею 8 Конвенції. Її рутинна перевірка, особливо особами або органами влади, які можуть мати безпосередній інтерес до предмета, що міститься в ній, не відповідає принципам конфіденційності та професійної таємниці, що стосуються відносин між адвокатом та його клієнтом (*Amazli V. Azerbaijan*, п. 35–36). Враховуючи обставини даного судового провадження, експерти моніторингової місії IAC ISHR не вважають твердження адвокатів про порушення прокурором адвокатської таємниці шляхом втручання в приватне спілкування об’єктивно необґрунтованими.

Щодо порушення права на захист, сторона захисту зазначає, що внаслідок доступу слідства до приватного спілкування, яке стало відоме необмеженому колу осіб зі складу сторони обвинувачення, останні отримали інформацію про правову позицію та стратегію захисту. Це змусило сторону захисту повністю змінювати правову позицію і поставило підозрюваного у невігідне становище.

ЄСПЛ повторює, що “принцип змалгальності та принцип рівності сторін тісно пов’язані між собою і є основними компонентами концепції “справедливого судового розгляду” у значенні пункту 1 статті 6 Конвенції. Вони вимагають “справедливого балансу” між сторонами..” (*Coventry v. The United Kingdom*, п. 77). Крім того, при визначенні того, чи було провадження в цілому справедливим, необхідно враховувати, чи були дотримані права захисту. Зокрема, необхідно з’ясувати, чи була заявнику надана можливість оскаржити достовірність доказів та заперечувати проти їх використання. Досліджуючи справедливість кримінального провадження, ЄСПЛ також постановив, що ігноруючи конкретне, доречне та важливе зауваження обвинуваченого, національні суди не виконують своїх зобов’язань за пунктом 1 статті 6 Конвенції (*Ayetullah Ay V. Turkey* п. 125–127). Враховуючи те, що захисники неодноразово безуспішно звертали увагу суду на факт втручання стороною обвинувачення в приватне спілкування між підозрюваним та його захисником, а також на обґрунту-

вання прокурором у ході судового розгляду такого втручання шляхом використання тез: “у спілкування адвоката з клієнтами не можна втручатись, але можна, якщо це містить ознаки злочинної діяльності” (див. детальніше Моніторинг судового процесу Залужного Віталія Борисовича (від 8 жовтня 2024)), виникають об’єктивні сумніви стосовно дотримання права на захист у цій справі.

Стосовно презумпції невинуватості. У неформальній розмові з захисником прокурор визнав, що в попередніх судових засіданнях називав адвокатів підозрюваними у вчиненні злочинів, проте на його думку, теза стосовно адвокатів: “може вчинили злочин” не порушує їхніх прав. Експерти моніторингової місії ІАС ISHR висловлюють стурбованість такою позицією прокурора, оскільки, враховуючи, що судові засідання в цій справі проводились у відкритому форматі з прямими трансляціями і доступом для вільних слухачів, така заява могла вплинути на формування суспільної думки щодо винуватості адвоката. У цьому контексті слід наголосити, що презумпція невинуватості, яка закріплена в пункті 2 статті 6 Європейської конвенції з прав людини, є основним елементом права на справедливий судовий розгляд. Європейський суд неодноразово підкреслював, що будь-які офіційні заяви, які передбачають попереднє встановлення вини особи без належного судового рішення, можуть порушувати цю гарантію, зокрема, коли ці заяви зроблені уповноваженою посадовою особою держави.

ЄСПЛ наголошує на тому, що презумпція невинуватості буде порушена, якщо судове рішення або заява посадової особи щодо особи, обвинуваченої, підозрюваної у вчиненні кримінального правопорушення, відображає думку про її винуватість до того, як її вину буде доведено в законному порядку. Достатньо, навіть за відсутності будь-якого формального висновку, щоб існували певні підстави вважати, що суд або посадова особа вважає обвинуваченого винним (Nadir Yildirim and others v. Türkiye, п. 66). Стаття 6 § 2 забороняє заяви державних службовців про незавершені кримінальні розслідування, які заохочують громадськість вважати підозрюваного винним і попереджують оцінку

фактів компетентним судовим органом (Ismoilov and Others v. Russia, п. 161). ЄСПЛ підкреслює важливість вибору слів державними службовцями у своїх заявах до того, як особу було притягнуто до суду та визнано винуватою у вчиненні злочину (Daktaras v. Lithuania, п. 41; Arrigo and Vella v. Malta; Хужин and others v. Russia, п. 94). Ця ситуація є особливо проблемною, оскільки прокурор дозволив собі висловлювання на адресу адвоката, який не має статусу підозрюваного чи обвинуваченого. Таким чином, вказана поведінка прокурора може вказувати на порушення принципу презумпції невинуватості, а також на наявність упередженого ставлення з його боку до учасників провадження. Враховуючи вищезазначене, ми не можемо однозначно стверджувати, що заява захисника про упередженість прокурора була безпідставною.

Надалі суд надав можливість стороні захисту висловитись щодо суті клопотання. Захисник зазначила, що підозрюваний перебуває під вартою вже півтора місяці, і, на думку сторони захисту, з’явилися нові обставини, які свідчать про зменшення ризиків, на підставі яких застосовувався запобіжний захід. Захисники стверджують, що у сторони обвинувачення не було підстав вважати, що підозрюваний може переховуватися від слідства, оскільки він демонстрував належну процесуальну поведінку, зокрема, приходив як на судові засідання, так і на слідчі дії. Крім того, оскільки стадія досудового розслідування наближається до завершення, захисники вважають, що обвинувачення вже зібрало всі необхідні докази для складання обвинувального акта, і тому підозрюваний не може знищити матеріали справи. Всі свідки сторони обвинувачення вже допитані, і, на думку захисників, серед них немає осіб, на яких підозрюваний міг би вплинути, оскільки більшість з них є посадовими особами.

Сторона захисту також звернула увагу на надмірну суму застави у 10 мільйонів гривень. Захисник підкреслив, що підозрюваний ніколи не мав таких доходів, що підтверджується матеріалами справи, а його банківські рахунки вже кілька місяців заблоковані. На думку захисника, фактичне тримання під вартою при такій заставі є безальтернативним. У свою чергу прокурор звернув увагу суду на те, що апеляційна ін-

станція вже розглядала ухвалу про обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою і залишила її без змін. Крім того, прокурор вважав, що сторона захисту не виклала конкретних обставин, які б свідчили про зменшення ризиків, пов'язаних з підозрюваним.

Суд, заслухавши сторони, вирішив частково задовольнити клопотання захисника про зміну запобіжного заходу: залишити підозрюваного під вартою та зменшити розмір застави з 10 мільйонів до 9 мільйонів гривень.

Стосовно ризиків ЄСПЛ неодноразово наголошував, що ризики невиконання підозрюваним (обвинуваченим) своїх процесуальних обов'язків з плином часу неухильно зменшуються. Крім того, використання стандартного шаблону, а також абстрактних і стереотипних повторень низки підстав для тримання під вартою, без наведення жодних конкретних фактів, які стосуються підстав справи підозрюваного, свідчить про порушення п. 3 ст. 5 ЄКПЛ (*Sardar Babayev v. Azerbaijan*, п. 50).

Також слід зазначити, що позбавлення волі є настільки серйозним заходом, що воно виправдане лише тоді, коли інші, менш суворі заходи були розглянуті й визнані недостатніми для захисту особистого чи суспільного інтересу, який вимагає тримання під вартою. Тому недостатньо, щоб позбавлення волі відповідало національному законодавству; воно також має бути необхідним за обставин справи (*Ambruszkiewicz v. Poland*, п. 31).

Щодо обґрунтованості застави. Експерти моніторингової місії ІАС ІШР підкреслюють, що розмір застави повинен забезпечувати виконання підозрюваним або обвинуваченим покладених обов'язків і не бути явно непропорційним. Суд зобов'язаний враховувати всі обставини, визначаючи суму застави, яка, з одного боку, стримувала б порушення обов'язків, а з іншого — була б доступною для виконання. У ситуації, коли сума застави є надмірною, запобіжний захід у вигляді тримання під вартою фактично стає безальтернативним. Що може розцінюватися як порушення п. 3 ст. 5 Європейської конвенції з прав людини (ЄКПЛ).

ЄСПЛ з цього приводу зазначає, що гарантія, передбачена п. 3 ст. 5 Конвен-

ції, має забезпечувати не відшкодування інкримінованих збитків, а, зокрема, явку обвинуваченого на слухання. Тому її розмір повинен оцінюватися, головним чином, “з огляду на особу обвинуваченого, його майновий стан та його стосунки з особами, які надають гарантію, іншими словами — на ступінь впевненості в тому, що перспектива втрати гарантії або позову проти гарантів у разі неявки на суд буде достатнім стримуючим фактором для запобігання втечі обвинуваченого” (*Mangouras v. Spain*, пп. 78, 80). Крім того, розмір застави має бути належним чином обґрунтований в ухвалі про її призначення. У справі “*Bojilov v. Bulgaria*” (п. 60) ЄСПЛ дійшов висновку, що органи влади повинні підходити до визначення розміру застави з такою ж ретельністю, як і до прийняття рішення про необхідність продовження строку тримання під вартою.

Окремо слід зазначити, що суд, ухвалюючи рішення про застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою з альтернативою внесення застави у 10 мільйонів гривень, обґрунтував розмір застави твердженням про наявність у підозрюваного “прихованих активів”. Однак, як зазначають спостерігачі ІАС ІШР, це твердження не було підтверджено жодними доказами. Такий підхід викликає об'єктивні сумніви щодо правомірності встановлення такого розміру застави. На думку експертів моніторингової місії ІАС ІШР, зменшення розміру застави з 10 до 9 мільйонів гривень, з огляду на надані матеріали про доходи підозрюваного, не є достатньо обґрунтованим і не відповідає вимогам справедливості, як це вимагається згідно з практикою ЄСПЧ.

Враховуючи все вищезазначене, експерти моніторингової місії ІАС ІШР вважають, що в даному судовому процесі є ознаки порушення права на захист (п. 3 ст. 6 ЄКПЛ), рівності сторін судового процесу (п. 1 ст. 6 ЄКПЛ), презумпції невинуватості (п. 2 ст. 6 ЄКПЛ), обґрунтованості досудового тримання під вартою (п. 3 ст. 5 ЄКПЛ).

Моніторинг судового процесу Залужного Віталія Борисовича (від 27 грудня 2024)

27 грудня 2024 року у Вищому антикорупційному суді відбулось судове засідання по справі № 991/11303/24 відносно Залужного В. Б. якого підозрюють у вчиненні кримінальних правопорушень, передбачених ч. 2 ст. 364; ч. 3 ст. 358; ч. 2, 4 ст. 368–4 КК України (зловживання владою або службовим становищем; підроблення документів, печаток, штампів та бланків, збут чи використання підроблених документів, печаток, штампів; підкуп особи, яка надає публічні послуги). На засіданні був присутній підозрюваний, захисники, прокурор та головуючий суддя Маслов В. В.

Основним предметом розгляду було клопотання прокурора щодо продовження строків запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою на 60 днів із можливістю внесення застави в 9 мільйонів гривень та покладенням додаткових процесуальних обов'язків на підозрюваного. За результатами розгляду, суд вирішив задовольнити клопотання прокурора частково: продовжити запобіжний захід у вигляді тримання під вартою на 60 днів із можливістю внесення застави 9 мільйонів гривень, та не призначати додаткових процесуальних обов'язків щодо підозрюваного.

Під час моніторингу даного судового засідання спостерігачами IAC ISHR було зафіксовано ряд обставин, які можуть свідчити про наявність порушення права на справедливий суд в контексті статті 6 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод (далі – ЄКПЛ).

По-перше, на початку засідання сторона захисту вчергове заявила про відвід прокурора, посилаючись на його упередженість. Адвокати зазначили, що в ході досудового розслідування обвинувачення отримало доступ до приватного спілкування підозрюваного з його адвокатом, що призвело до розкриття адвокатської таємниці. Захисники стверджують, що значна частина ризиків, на які посилається прокурор, обґрунтована інформацією, отриманою саме з цього конфіденційного спілкування. Прокурор заперечив наявність будь-яких порушень, стверджуючи, що діяв у межах своїх повноважень та відповідно до закону. Суд відхилив заяву про відвід прокурора,

визнавши відсутність підстав для задоволення відповідного клопотання.

З огляду на викладене, виникають серйозні питання стосовно дотримання права на захист та принципу рівності сторін у судовому процесі. Адвокатська таємниця є фундаментальним елементом правового захисту, а її порушення створює ризик нерівності сторін у процесі, що суперечить статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. ЄСПЛ у своїй практиці неодноразово підкреслював, що адвокати повинні мати можливість вільно виконувати свої професійні обов'язки, зокрема підтримувати конфіденційність спілкування зі своїми клієнтами, без будь-якого необґрунтованого втручання з боку державних органів. Крім того, листування з адвокатами, незалежно від того, чи стосується воно запланованого або незавершеного провадження, чи має загальний характер, в принципі є привілейованим згідно зі статтею 8 Конвенції. Її рутинна перевірка, особливо особами або органами влади, які можуть мати безпосередній інтерес до предмета, що міститься в ній, не відповідає принципам конфіденційності та професійної таємниці, що стосуються відносин між адвокатом та його клієнтом (Amazli v. Azerbaijan, п. 35–36). Експерти моніторингової місії IAC ISHR зауважують, що неправомірне втручання у конфіденційне листування не тільки підриває довіру між адвокатом і клієнтом, а й ставить під сумнів правомірність використання такої інформації в подальших процесуальних рішеннях. Більше того, відсутність мотивованої оцінки цих обставин з боку суду створює враження, що питання про дотримання адвокатської таємниці залишилося поза увагою, що, у свою чергу, може викликати обґрунтовані сумніви у справедливості судового розгляду.

Таким чином, твердження сторони захисту про порушення прав людини у вигляді втручання в конфіденційне спілкування не можуть бути визнані однозначно необґрунтованими. У цьому контексті експерти моніторингової місії IAC ISHR звертають увагу, що це не вперше, коли у рамках цього кримінального провадження спостерігачі фіксують можливе порушення статті 8 Європейської конвенції про права людини. Окреме занепокоєння викликає

реакція суду на доводи захисників, а точніше її відсутність. Суд систематично не надає оцінки доводам сторони захисту про можливе порушення прав людини у зв'язку з проведенням негласної слідчої (розшукової) дії. Такий підхід суду може породжувати сумніви у забезпеченні обвинуваченому права на справедливий судовий розгляд, що, у свою чергу, має серйозні наслідки для довіри до правосуддя та дотримання принципу рівності сторін у процесі

По-друге, прокурор виклав перелік ризиків, які, на його думку, обґрунтовують необхідність застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою з можливістю внесення застави щодо підозрюваного. Проте зміст цих ризиків та їх обґрунтування виявляється практично ідентичним тим, що були зазначені у попередньому клопотанні прокурора кількома місяцями раніше. Слідство стверджує, що ризики у кримінальному провадженні не змінилися, а залишаються актуальними.

Варто зауважити, що, попри твердження сторони обвинувачення про актуальність ризиків, сам прокурор у поточному клопотанні зменшив їх кількість порівняно з попереднім зверненням до суду. Це, у поєднанні з тим, що наведені обґрунтування мають ознаки стандартних або шаблонних конструкцій, викликає занепокоєння щодо можливого порушення статті 5 ЄКПЛ. Особливе значення це питання набуває у світлі того, що йдеться про застосування найсуворішого запобіжного заходу – тримання під вартою, навіть і з можливістю внесення застави. У цьому контексті Європейський суд з прав людини неодноразово наголошував, що використання абстрактних і стереотипних повторень підстав для тримання під вартою без конкретизації фактів, які стосуються обставин конкретної справи, може свідчити про порушення пункту 3 статті 5 Конвенції (*Sardar Babayev v. Azerbaijan*, п. 50). Крім того, важливо додати, що чим довше триває досудове тримання під вартою, тим більше обґрунтувань потрібно для переконливої демонстрації передбачуваного ризику або ризиків у разі звільнення підозрюваного з-під варті (*Maassen v. the Netherlands* п. 62). Також, щоразу, коли суд виносить рішення щодо доцільності продовження досудового тримання під вартою, він зобов'язаний заново оцінити підстави

для продовження такого запобіжного заходу. Якщо суд продовжує тримання під вартою, при цьому в обґрунтуванні кожен раз використовуючи однакові, та відверто шаблонні, формулювання, не демонструючи, що він насправді приділяє увагуплинові часу, вимоги та основна ідея п. 3 ст. 5 ЄКПЛ не дотримуються (*Tiron v. Romania*, п. 39). Враховуючи обставини справи, ми не можемо стверджувати, що прокурор належним чином обґрунтував наведені ризики, а суд заново повністю оцінив підстави для продовження такого запобіжного заходу.

По-третє, сторона захисту вказала, що в матеріалах справи відсутня ухвала суду, яка б надавала дозвіл на проведення слідством негласної слідчої (розшукової) дії. Зазначене втручання призвело до доступу слідства до приватного спілкування підозрюваного із його адвокатом, а отримані в результаті цієї дії матеріали стали основою для обґрунтування більшості ризиків, наведених прокурором у клопотанні про продовження строків запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою. На думку захисників, відсутність зазначеної ухвали робить отримані докази незаконними, що вимагає їхнього вилучення з матеріалів справи, а саму ухвалу – витребувати для оцінки її відповідності законодавству.

Суд, однак, ухвалив відмовити у задоволенні клопотання про витребування ухвали, наголосивши, що оцінка доказів буде здійснюватися виключно на основі матеріалів, поданих сторонами самостійно.

Експерти моніторингової місії ІАС ІШР звертають увагу на те, що хоча стаття 6 ЄКПЛ гарантує право на справедливий судовий розгляд, вона не встановлює жодних правил щодо прийнятності доказів як таких, що, в першу чергу, є предметом регулювання національного законодавства. Суд зазначає, що існує різниця між допустимістю доказів та правами захисту щодо доказів, які фактично були подані до суду. Існує також відмінність між останнім (тобто чи були належним чином забезпечені права на захист щодо отриманих доказів) та подальшою оцінкою цих доказів судом після завершення провадження. З точки зору права на захист, питання за статтею 6 ЄКПЛ можуть, таким чином, виникати щодо того, чи були докази, надані на користь або проти обвинуваченого, представ-

лені таким чином, щоб забезпечити справедливий судовий розгляд. При визначенні того, чи було провадження в цілому справедливим, необхідно враховувати, чи були дотримані права захисту. Зокрема, необхідно з'ясувати, чи була заявнику надана можливість оскаржити достовірність доказів та заперечувати проти їх використання. Крім того, необхідно враховувати якість доказів, у тому числі те, чи ставлять обставини, за яких вони були отримані, під сумнів їх достовірність або точність (Ayetullah Ay V. Turkey п. 125–126). З огляду на обставини цієї справи, виникають об'єктивні сумніви щодо того, чи мала сторона захисту реальну можливість належним чином оскаржити докази, отримані внаслідок втручання в приватне спілкування, які прокурор використав для обґрунтування ризиків. Це може свідчити про порушення статті 6 Конвенції у контексті забезпечення рівності сторін та права на справедливий розгляд.

По-четверте, сторона захисту звернула увагу суду на те, що розмір застави в 9 мільйонів гривень є фактично непомірним для підозрюваного, враховуючи його фінансовий стан. Адвокати вказали, що річний дохід підозрюваного становить близько 240 тисяч гривень, а все його майно наразі перебуває під арештом. Захист також звернув увагу, що суд у попередній ухвалі обґрунтував таку суму застави наявністю у підозрюваного "прихованих активів", однак не надав жодних конкретних доказів на підтвердження цього твердження.

Експерти моніторингової місії ІАС ІШР наголошують, що непропорційно високий розмір застави, який особа не може сплатити, фактично дорівнює відмові у звільненні під заставу, що може свідчити про порушення принципу пропорційності у контексті статті 5 § 3 ЄКПЛ, яка гарантує, що тримання під вартою не повинно бути необґрунтовано тривалим, а підозрюваний має право на звільнення під заставу за умови надання адекватних гарантій. У своїй практиці ЄСПЛ неодноразово підкреслював, що розмір застави повинен визначатися з урахуванням індивідуального становища особи, зокрема її фінансових можливостей. Окрім того, гарантія, передбачена пунктом 3 статті 5 Конвенції, покликана забезпечити не

відшкодування збитків, а, зокрема, явку обвинуваченого на слухання. Крім того, сума застави повинна бути належним чином обґрунтована в ухвалі про призначення застави (Mangouras V. Spain (28.09.2010). п. 78,80). Враховуючи обставини справи, експерти моніторингової місії ІАС ІШР не вважають сумніви сторони захисту щодо справедливості визначення розміру застави явно необґрунтованими.

З огляду на це, експерти моніторингової місії ІАС ІШР вважають за доцільне звернути увагу на можливі ризики недотримання стандартів права на захист (п. 3 ст. 6 ЄКПЛ), права на повагу до приватного та сімейного життя (ст. 8 ЄКПЛ), а також загальних гарантій справедливого судового розгляду (п. 1 ст. 6 ЄКПЛ).

3.11 Судовий процес відносно Ільєвої Т. Г.

Моніторинг судового процесу відносно Ільєвої Т. Г. (13.02.2024)

13 лютого 2024 року у Вищому антикорупційному суді відбулось судове засідання по справі № 991/7418/23 відносно судді Печерського районного суду м.Києва Ільєвої Тетяни Григорівни, яку обвинувачують у вчиненні кримінальних правопорушень, передбачених ч. 2 ст. 364, ч. 1 ст. 366 КК України (зловживання владою або службовим становищем та службове підроблення). Моніторинг даного засідання відбувався завдяки онлайн трансляції, яка проходила на каналі ВАКС.

Судове провадження перебуває на стадії підготовчого судового засідання. На початку засідання з'ясувалося, що потерпілий та його представник не з'явилися та попередньо клопотали про розгляд за їх відсутності. Сторона захисту заперечувала проти проведення судового засідання без участі потерпілого та його представника, мотивуючи це тим, що відповідно до ч. 2 ст. 314 КПК України їх участь є обов'язковою на даній стадії. Суд проігнорував позицію сторони захисту і вимоги КПК України та продовжив підготовче судове засідання, посилаючись на дотримання розумних строків.

Експерти ІАС ІШР висловлюють своє

занепокоєння з приводу такого рішення суду, оскільки воно прямо суперечить нормам національного процесуального законодавства. Дійсно, принцип розумних строків судового розгляду є важливим елементом права на справедливий судовий розгляд, гарантованого ст. 6 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод (надалі – ЄКПЛ), проте, це право включає в себе і принцип законності. Так, у ст. 6 ЄКПЛ зазначено, що кожен має право на справедливий і публічний розгляд його справи упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом, встановленим законом. Фраза «встановленим законом» поширюється не лише на правову основу самого існування «суду», але й дотримання таким судом певних норм, які регулюють його діяльність (п. 24 рішення ЄСПЛ по справі «Сокурєнко і Стригун проти України»). Експерти ІАС ІШР наголошують, що для уникнення порушень прав, гарантованих ЄКПЛ, необхідно дотримуватися всіх елементів цих прав без виключень.

На даному засіданні продовжувався розгляд скарг сторони захисту. Адвокат Ільєвої Т. І. зазначив, що наразі його правова позиція полягає у демонструванні суду всіх недоліків досудового розслідування для надання судом оцінки всіх тих порушень, які були ним зафіксовані і які є предметом його скарг.

Всього захисником під час засідання було подано близько 24 скарг. Зокрема, адвокат подавав скарги на незаконні рішення керівника досудового розслідування в порядку статей 314–316 КПК України, а саме постанови про доручення проведення досудового розслідування слідчій групі та визначення старшого слідчої групи. Захисник просив визнати постанови незаконними і скасувати, аргументуючи свою позицію невідповідністю постанов вимогам ч. 5 ст. 110 КПК України. Захисник звернув увагу суду на те, що оцінка об'єктивним спостерігачем вказаного рішення сприятиме формуванню принципу правової визначеності у цьому провадженні для кожного учасника.

Крім того, адвокат подавав скарги на дії детективів (старших детективів), які полягали у незаконному розголошенні таємниці досудового розслідування. Так, захисник зазначив, що детективи у рамках

кримінального провадження відносно його підзахисної у незаконний спосіб, шляхом надсилання запитів, збирали інформацію з трьох інших кримінальних проваджень, всупереч положень КПК України, які вимагають збирати таку інформацію, використовуючи тимчасовий доступ. Адвокат звернув увагу суду на те, що всі матеріали, які були зібрані у незаконний спосіб, були долучені до матеріалів кримінального провадження відносно його підзахисної та лягли в основу підозри, а в подальшому і обвинувачень.

Моніторингова місія ІАС ІШР проводить моніторинг судових засідань на дотримання основоположних прав і свобод людини вже понад 5 років і за цей час нами було зафіксовано таку негативну тенденцію, як включення в доказову базу «сумнівних» доказів. Під «сумнівними» доказами експерти ІАС ІШР, в першу чергу, мають на увазі ті докази, які згідно КПК є недопустимими.

Та інформація, яку захисник виклав у своїх скаргах, попередньо може свідчити про недопустимість ряду доказів сторони обвинувачення. Хоча на разі дане кримінальне провадження перебуває на стадії підготовчого судового засідання і зарано говорити про використання недопустимих доказів, експерти ІАС ІШР звертають увагу на усталену практику ЄСПЛ з цього питання: «стаття 6 ЄКПЛ гарантує право на справедливий судовий розгляд і вона не встановлює жодних правил щодо допустимості доказів як таких, що насамперед підлягає регулюванню відповідно до національного законодавства. Питання, на яке ЄСПЛ вважає за необхідне відповісти, полягає в тому, чи був розгляд у цілому справедливим, включаючи спосіб отримання доказів. Це включає розгляд можливої «незаконності» способу одержання доказів..» (п. 76 «ПГ і ДжХ проти Сполученого Королівства», п. 89–92 «Хеглас проти Чехії», п. 15 «Телфнер проти Австрії»).

Враховуючи все вищевикладене, а саме, порушення судом норм КПК України та можливу наявність у матеріалах обвинувачення недопустимих доказів, спостерігачі ІАС ІШР рекомендують дану справу для подальшого моніторингу.

Моніторинг судового процесу відносно Ільєвої Т. Г. (19.02.2024)

19 лютого 2024 року у Вищому антикорупційному суді відбулось судове засідання по справі № 991/7418/23 відносно судді Печерського районного суду м. Києва Ільєвої Тетяни Григорівни, яку обвинувачують у вчиненні кримінальних правопорушень, передбачених ч. 2 ст. 364, ч. 1 ст. 366 КК України (зловживання владою або службовим становищем та службове підроблення). Моніторинг даного засідання відбувався завдяки онлайн трансляції, яка проходила на каналі ВАКС.

Судове провадження перебуває на стадії підготовчого судового засідання. На даному засіданні продовжувався розгляд скарг сторони захисту. Всього захисником під час засідання було подано близько 32 скарг. Зокрема, адвокат подавав скарги на бездіяльність детективів та прокурорів у кримінальному провадженні відносно його підзахисної, яка полягала у порушенні вимог оформлення матеріалів справи та порушенні вимог тимчасової інструкції з діловодства в органах прокуратури. Також предметом декількох скарг захисника була бездіяльність прокурора, яка полягала у нездійсненні прокурором моніторингу і контролю ЄРДР, що призвело до винесення ним постанови про скасування постанови про закриття кримінального провадження поза межами строку досудового розслідування.

Окремої уваги заслуговують скарги сторони захисту на дії детективів та прокурорів, які полягають у порушенні п. 2 ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі — ЄКПЛ). Так, сторона захисту зазначила, що детективи та прокурори неодноразово порушували презумпцію невинуватості під час досудового розслідування. Зокрема, у клопотанні про обрання запобіжного заходу у вигляді застави ними було зазначено, що підозрювана Ільєва Т. Г. вчинила інкриміновані злочини; у повідомленні про підозру були аналогічні твердження; у клопотанні про проведення обшуку було формулювання «з метою документування протиправної діяльності Ільєвої Т. Г.». На думку сторони захисту подібні твердження неприпустимі, оскільки винуватість їх підзахисної обви-

нувальним вироком встановлена не була. Крім того, ці твердження були упереджені та могли вплинути на думку суду, інших прокурорів та громадськості. Також адвокат зазначив, що такі формулювання підривали авторитет судової влади, оскільки його підзахисна є діючою суддею.

Експерти ІАС ISHR звертають увагу на те, що право кожної особи, яка піддається кримінальному переслідуванню, вважатись невинуватою відноситься до загального поняття справедливого судового розгляду у розумінні статті 6 ЄКПЛ. Презумпція невинуватості пред'являє вимоги стосовно, крім іншого, досудового розголосу інформації і передчасних висловів щодо вини підсудного з боку суду, що розглядає справу, або інших державних службовців (п. 88 «Nesták v. Slovakia», п. 46 «G.C.P. v. Romania»).

Доречним є аргумент сторони захисту з приводу того, що формулювання якими стверджувалась вина їх підзахисної, можуть впливати на думку громадськості. Моніторингова місія ІАС ISHR неодноразово фіксувала активну поведінку громадськості у гучних кримінальних процесах.

Враховуючи наявність статусу судді у Ільєвої Т. Г. неможливо виключити потенційну зацікавленість громадськості у кримінальному провадженні відносно неї, яка може негативно вплинути на незалежність та безсторонність судового розгляду. Звертаємо увагу на те, що існування однієї лише можливості зовнішнього впливу на суд може бути достатнім, щоб поставити під сумнів незалежність суду. Аналогічну позицію висловив ЄСПЛ у п. 67 в справі «Belilos v Switzerland».

Враховуючи потенційно можливий вплив громадськості на судовий розгляд, спостерігачі ІАС ISHR рекомендують дану справу для подальшого моніторингу.

Моніторинг судового процесу відносно Ільєвої Т. Г. (01.10.2024)

1 жовтня 2024 року у Вищому антикорупційному суді відбулося засідання у справі № 991/7418/23 відносно судді Печерського районного суду міста Києва Ільєвої Тетяни Григорівни, яку обвинувачують у вчиненні кримінального правопорушення за ст. 364 КК України (зловживання владою або службовим становищем). На засіданні була присутня обвинувачена,

захисники, прокурор та суддя Хамзін Т. Р.

Під час останнього судового засідання сторона захисту мала оголосити вступну промову. Однак захисники заявили, що вважають порушеним право на справедливий суд. Зокрема, вони звернули увагу на те, що головуєчий суддя був призначений не за допомогою автоматизованого розподілу, а рішенням голови суду, що порушує принцип випадкового розподілу справ і може ставити під сумнів законність складу суду. Відповідно до положення про автоматизовану систему документообігу (від 02 квітня 2015 року), розподіл справ між суддями має бути автоматичним і враховувати зайнятість та спеціалізацію суддів, а таке втручання викликає сумніви у дотриманні правових норм.

Зазначимо, що Європейський суд з прав людини неодноразово підкреслював важливість забезпечення законного складу суду. Відповідно до статті 6 Конвенції фраза «встановлений законом» охоплює не лише правову основу самого існування «суду», але й дотримання судом або трибуналом конкретних правил, які регулюють його діяльність, а також склад суду у кожній справі. Відповідно, якщо суд не має юрисдикції судити підсудного відповідно до положень національного законодавства, він не є «встановленим законом» у розумінні статті 6 § 1. (*Ukraine v. Russia (Re Crimea)* п. 1010). Враховуючи практику ЄСПЛ, а також положення про автоматизовану систему документообігу суду, сумніви сторони захисту щодо дотримання правил визначення складу суду не можна визначити однозначно необґрунтованими.

Крім того, захист намагався подати клопотання щодо досудової доповіді, але, як зазначають спостерігачі IAC ISHR, суддя постійно перебував адвоката, фактично обмежуючи його можливості реалізувати своє право на захист. Тільки після того, як сторона захисту звернула увагу суду, на присутність у залі засідань об'єктивних спостерігачів, суд дозволив заявити клопотання.

ЄСПЛ наголошує, що стаття 6 § 3 (b) гарантує обвинуваченому «достатній час і можливість для підготовки свого захисту», а отже, передбачає, що діяльність по суті захисту від його імені може включати все, що є «необхідним» для підготовки основно-

го судового розгляду. Обвинувачений повинен мати можливість організувати свій захист належним чином і без обмежень щодо можливості викласти всі відповідні аргументи захисту перед судом першої інстанції і, таким чином, вплинути на результат провадження (*Rook v. Germany* п. 56). Враховуючи те, що спостерігачі IAC ISHR зафіксували як суддя неодноразово перебував захисника, та намагався, по суті, обмежити сторону захисту в заявленні клопотання, то виникають об'єктивні сумніви, що право обвинуваченої на захист було належним чином забезпечено.

Після відмови суду в задоволенні вищезазначеного клопотання, захист подав заяву про відвід головуєчого судді, аргументуючи це тим, що суддя є упередженим. Суд відхилив цей відвід, зазначивши, що сторона захисту зловживає своїми процесуальними правами. В контексті оцінки упередженості суду Європейський суд з прав людини (ЄСПЛ) вказує, що відповідно до пункту 1 статті 6 ЄКПЛ, безсторонність судді визначається як за суб'єктивним критерієм (особисті переконання та поведінка судді), так і за об'єктивним критерієм, який охоплює гарантії, що виключають будь-які сумніви щодо неупередженості суду (*Pseher v. Germany*, п. 120).

Суб'єктивний критерій передбачає оцінку того, чи існують ознаки особистої упередженості судді в конкретній справі. Об'єктивний критерій вимагає врахування зовнішніх обставин, що можуть вплинути на довіру суспільства до судової системи. У цьому контексті навіть зовнішні прояви мають значення: «правосуддя не тільки повинно бути здійснене, але й повинно бути видно, що воно здійснене» (*Saakashvili v. Georgia*, п. 122).

Додатково слід зазначити, що, за твердженням захисника, головуєчий суддя раніше подав на нього дисциплінарну скаргу, розцінюючи його процесуальні дії як зловживання. Така поведінка судді, у поєднанні з діями в даному судовому засіданні, може викликати обґрунтовані сумніви щодо його неупередженості. Враховуючи це, неможливо однозначно стверджувати, що судом було надано достатні гарантії, які б усунули такі сумніви.

Після завершення судового засідання сторона захисту долучила до матеріалів

справи свої заперечення щодо дій прокурора під час дослідження доказів. Захисники стверджують, що обвинувачення не надало перелік доказів, на яких ґрунтуються звинувачення, що, на їхню думку, позбавляє можливості належним чином захищатися від конкретних доказів і ефективно організувати захист. Суддя погодився з цією позицією та зобов'язав сторону обвинувачення надати перелік всіх доказів до наступного засідання.

У зв'язку з цим, Європейський суд з прав людини (ЄСПЛ) зазначає, що право на змагальний судовий розгляд у кримінальній справі означає, що як обвинуваченню, так і захисту повинна бути надана можливість ознайомитися з поданими зауваженнями та доказами, наданими іншою стороною, і прокоментувати їх. Право на справедливий судовий розгляд також передбачає право на доступ до матеріалів справи. Суд вже встановив, що необмежений доступ до матеріалів справи та необмежене використання будь-яких нотаток, включаючи, за необхідності, можливість отримання копій відповідних документів, є важливими гарантіями справедливого судового розгляду. Відсутність такого доступу, за оцінкою ЄСПЛ, свідчить на користь висновку про порушення принципу рівності сторін. У цьому контексті важливе значення надається зовнішньому вигляду, а також підвищеній чутливості до справедливого відправлення правосуддя. Повага до прав захисту вимагає, щоб обмеження доступу обвинуваченого або його адвоката до судових матеріалів не перешкоджало наданню доказів обвинуваченому до початку судового розгляду і наданню обвинуваченому можливості прокоментувати їх через свого адвоката в усних заявах (Kikabidze V. Georgia п. 41–42).

Ще однією обставиною на яку експерти ІАС ISHR вважають за необхідне звернути увагу це те, що за словами сторони захисту на етапі підготовчого провадження обвинувачена фактично не мала захисника, при тому, що за її словами вона про своє бажання заявляла. Відповідно до усталеної практики ЄСПЛ, важливо, щоб особа, обвинувачена у вчиненні кримінального правопорушення мала можливість вдатися до юридичної допомоги за власним вибором (Martin v. Estonia, § 90 і 93). Це

впливає з самого формулювання статті 6 § 3 (с) ЄКПЛ, яка гарантує, що «кожна особа, обвинувачена у вчиненні кримінального правопорушення, має такі мінімальні права: ... захищати себе ... за допомогою захисника, обраного ним самим. ...», і загалом визнається міжнародними стандартами прав людини як механізм забезпечення ефективного захисту обвинуваченого (Atristain Gorosabel v. Spain, § 42). ЄСПЛ також вважає, що рішення національних судів щодо відхилення або перешкоджання бажанню відповідача щодо його або її вибору юридичного представництва повинні супроводжуватися процесуальними гарантіями, розрахованими на забезпечення збереження права на правову допомогу за власним вибором практичним і ефективним, а не теоретичним і ілюзорним (Elif Nazan Seker v. Turkey, § 51). Національні суди, як головні охоронці справедливості судочинства, мають позитивне зобов'язання забезпечити практичне та ефективне дотримання прав на захист, захищених статтею 6 Конвенції (Vamvakas c. Grèce, § 43).

Зважаючи на вищенаведені обставини справа рекомендується до подальшого моніторингу.

Моніторинг судового процесу відносно Ільєвої Т. Г. (10.10.2024)

10 жовтня 2024 року у Вищому антикорупційному суді відбулося засідання у справі № 991/7418/23 відносно судді Печерського районного суду міста Києва Ільєвої Тетяни Григорівни, яку обвинувачують у вчиненні кримінального правопорушення за ст. 364 КК України (зловживання владою або службовим становищем). На засіданні була присутня обвинувачена, захисник, прокурор та суддя Хамзін Т. Р.

У цьому судовому засіданні обвинувачення мало надати повний перелік доказів, на яких ґрунтується обвинувальний акт. Однак деякі докази вказували на інші матеріали справи, з якими захист не мав можливості ознайомитися, а частина доказів була складена з процесуальними порушеннями. Ці недоліки були доведені до відома суду, і прокурор зобов'язався надати додаткові матеріали на наступному засіданні.

Крім того, адвокат висловив обґрунтовані сумніви щодо правомірності реєстрації кримінального провадження та зазначив,

що збір доказів розпочався ще до офіційного відкриття провадження, що робить їх недопустими. Більше того, подальше дослідження цих матеріалів показало, що деякі слідчі дії були проведені без прокурора, всупереч порядку встановленому КПК України.

Також сторона захисту подала п'ять клопотань про тимчасовий доступ до речей та документів, які мають важливе значення для справи. Однак обвинувачення неодноразово відмовляло у наданні цих матеріалів, що змусило суд ухвалити рішення про виклик володільців цих матеріалів на наступне засідання.

Стосовно доступу до матеріалів справи. Експерти моніторингової місії ІАС ІSHR наголошують, що ЄСПЛ у своїй практиці неодноразово зазначав, що право на змагальний процес відповідно до статті 6 § 1 Конвенції означає, що у кримінальній справі як обвинувачення, так і захист повинні мати можливість ознайомитися та прокоментувати зауваження, подані іншою стороною, а також докази, представлені іншою стороною. Стаття 6 § 3 (b) гарантує обвинуваченому “достатній час і можливість для підготовки свого захисту” і тому передбачає, що діяльність, спрямована на захист, може охоплювати все, що є “необхідним” для підготовки до основного судового процесу. Обвинувачений повинен мати можливість організувати свій захист належним чином і без обмежень щодо можливості представити всі важливі аргументи захисту в суді першої інстанції, а отже, вплинути на результат провадження. Можливості, якими повинні користуватися всі, кого обвинувачують у скоєнні кримінального правопорушення, включають можливість ознайомитися з результатами розслідувань, проведених протягом усього провадження з метою підготовки захисту. Обвинуваченому має бути надано необмежений доступ до матеріалів справи. Право на змагальний процес, окрім можливості знати і коментувати зауваження та докази, подані іншою стороною, також вимагає, щоб у кримінальній справі органи обвинувачення розкривали захисту всі матеріальні докази, що знаходяться в їхньому розпорядженні, незалежно від того, чи вони працюють на користь або проти обвинуваченого (Rook V. Germany п. 56–58).

Стосовно обставин справи, які стосуються цього кримінального провадження, то варто зауважити, що навіть після рекомендацій головуючого судді, сторона обвинувачення, станом на зараз, так і не надала весь перелік доказів та матеріалів, на яких вони ґрунтуються. Щодо клопотань сторони захисту стосовно тимчасового доступу до речей та документів, варто зауважити, що сторона обвинувачення так як і сторона захисту усвідомлює їхню важливість для з'ясування обставин кримінального провадження, проте щоразу відмовляла захисту в ознайомленні з ними. За словами захисників, на минулих стадіях кримінального провадження суд неодноразово відхиляв всі клопотання сторони захисту пов'язані з дослідженням цих матеріалів справи та приймав позицію сторони захисту. Але також варто позитивно відзначити той факт, що в рамках цього судового засідання суд одразу не відхилив клопотання сторони захисту, а викликав володільців майна для того, щоб почути їхню позицію.

Принцип змагальності та принцип рівності сторін, які тісно пов'язані між собою, є основоположними складовими поняття “справедливий судовий розгляд” у розумінні пункту 1 статті 6 Конвенції. Вони вимагають “справедливого балансу” між сторонами: кожній стороні повинна бути надана розумна можливість представити свою справу в умовах, які не ставлять її в істотно невігідне становище порівняно з її опонентом або опонентами (Đurić v. Serbia п. 69, 71). Враховуючи, що сторона захисту досі не отримала всіх матеріалів на яких ґрунтується обвинувачення, а також інших речей та документів, отриманих слідством у ході досудового розслідування, і які можуть мати важливе значення для кримінального провадження, експерти моніторингової місії ІАС ІSHR висловлюють свою занепокоєність щодо належного дотримання принципу рівності сторін, та “справедливого балансу” між сторонами.

Стосовно допустимості доказів. Спостерігачі ІАС ІSHR зазначають, що адвокат вказав на можливі порушення під час отримання доказів, що робить їх недопустимими відповідно до доктрини «плодів отруєного дерева». Ця доктрина ґрунтується на принципі, що якщо «дерево» доказів є отруйним, то й «плоди» цього дерева є

такими ж. Іншими словами, якщо джерело доказів є недопустимим, всі інші докази, отримані на його основі, також вважаються недопустимими. Зазначена доктрина передбачає оцінку не тільки кожного доказу окремо, але й усього ланцюга доказів, які безпосередньо пов'язані між собою, де одні докази впливають з інших. Важливим критерієм застосування цієї доктрини є наявність обґрунтованих підстав вважати, що відповідна інформація не була б отримана без незаконно здобутих даних.

Як зазначає ЄСПЛ з цього приводу, питання, на яке необхідно відповісти, полягає в тому, чи було провадження в цілому, включаючи спосіб отримання доказів, справедливим. Це передбачає вивчення «незаконності», про яку йдеться, і, якщо йдеться про порушення іншого права, передбаченого Конвенцією, характер виявленого порушення (Khan V. The United Kingdom п. 34). Якщо свідчення захисника підтверджуються в ході судового процесу, то це безумовно породить об'єктивні сумніви в законності отримання доказів, а отже і всіх похідних від них.

Враховуючи все вищезазначене, експерти моніторингової місії ІАС ІШР вбачають ознаки порушення права на захист (п. 3 ст. 6 ЄКПЛ), змагальності та рівності сторін судового процесу (п. 1 ст. 6 ЄКПЛ). Справу рекомендовано до подальшого моніторингу.

Моніторинг судового процесу відносно Ільєвої Т. Г. (03.12.2024)

3 грудня 2024 року у Вищому антикорупційному суді відбулося чергове судові засідання у справі № 991/7418/23. Ця справа стосується судді Печерського районного суду міста Києва Ільєвої Тетяни Григорівни, яку обвинувачують у вчиненні кримінальних правопорушень за ч. 2 ст. 364 та ч. 1 ст. 366 Кримінального кодексу України (зловживання владою або службовим становищем, службове підроблення). На даному етапі судовий процес знаходиться на стадії дослідження доказів сторони обвинувачення.

Хід судового процесу

Під час засідання було обговорено низку ключових питань, зокрема:

- Права потерпілого. Сторона захисту наголосила на відсутності доказів

того, що потерпілий Миханів А. А., який перебуває у розшуку в іншій кримінальній справі, був належним чином ознайомлений з матеріалами цього провадження. Захист також висловив сумнів щодо належної комунікації адвоката потерпілого зі своїм клієнтом, що стало підставою для подання дисциплінарної скарги. Ці обставини, на думку захисту, створюють ризик процесуальних порушень. У свою чергу, прокурор повідомив спостерігачам ІАС ІШР, що адвокат потерпілого підтримує зв'язок зі своїм клієнтом, а також наявні докази того, що потерпілий ознайомлений з матеріалами справи і перебігом процесу. Незважаючи на це, експерти моніторингової місії ІАС ІШР вважають, що підняте стороною захисту питання не є позбавленим підґрунтя. Відповідно до статті 6 § 1 Конвенції, принцип рівності сторін є ключовим елементом права на справедливий судовий розгляд, і його порушення може вплинути на справедливість усього процесу. ЄСПЛ у справі Snijders v. the Netherlands зазначає, що оцінка справедливості провадження має здійснюватися в контексті всієї справи, а не на підставі окремого інциденту (§ 55–56). Крім того, питання допустимості доказів належить до компетенції національного законодавства, однак вони мають бути об'єктивно оцінені судом, аби забезпечити дотримання принципів справедливості. Водночас відповідно до статті 56 Кримінального процесуального кодексу України, потерпілий має право бути ознайомленим із сутністю підозри та обвинувачення, подавати докази, мати представника, а також знайомитися з матеріалами, що безпосередньо стосуються кримінального правопорушення. Будь-які сумніви щодо забезпечення цих прав можуть створити підґрунтя для висновку про порушення принципу рівності сторін. З огляду на це, експерти моніторингової місії ІАС ІШР наголошують, що питання забезпечення прав потерпілого має бути належним чином перевірене для запобігання порушенню статті 6 Конвенції.

- Рішення суду щодо відсутності потерпілого. Головуючий суддя постановив, що неявка потерпілого на даній стадії не є перешкодою для продовження розгляду справи, враховуючи необхідність дотримання процесуальних строків.

• Дослідження доказів. Через тривалу повітряну тривогу тривалість засідання була скорочена. Одним із ключових доказів, представлених стороною обвинувачення, став журнал судових відвідувань, а саме питання наявності/відсутності у ньому записів про відвідувачів. Однак сторона захисту вказала, що в період епідемії COVID, коли багато співробітників і суддів хворіли, у холі суду було встановлено скриньку для подання звернень, що могло спричинити відсутність запису про деяких осіб у журналі. Крім того, Ільєва Т. Г. зазначила, що охорона суду могла заносити до журналу неточні або неповні дані, що ставить під сумнів надійність цього доказу.

• Обвинувальний акт. Адвокат Ільєвої Т. Г., Дульський О. Л., висловив сумніви щодо чіткості формулювань в обвинувальному акті. Він зазначив, що в документі розписано детально суть інкримінованого кримінального правопорушення за статтею 364 КК України, проте не вказано конкретних деталей, які саме неправдиві дані інкримінуються Ільєвій Т. Г. за ст. 366 КК України, що створює труднощі у розумінні повної суті обвинувачення. Європейський суд з прав людини неодноразово наголошував, що обвинувачений має право на чітке і зрозуміле формулювання обвинувачення, щоб мати змогу ефективно захищатися. У справі *Mattochia v. Italy* (§ 59), ЄСПЛ підкреслив, що недостатня деталізація обвинувачення може порушувати принципи справедливого судового розгляду. Аналогічно, у справі *Pélistier and Sassi v. France* (§ 51–52), Суд зазначив, що обвинувачення має бути достатньо конкретизованим, аби дозволити обвинуваченому розуміти, які саме дії йому інкримінуються. Стаття 6 § 3 (а) Конвенції надає підсудному право бути поінформованим не лише про причину обвинувачення, тобто дії, які він, як стверджується, вчинив і на яких ґрунтується обвинувачення, але й правова характеристика, надана цим діям. Цю інформацію, як наголошує ЄСПЛ, слід деталізувати. Суд вважає, що в кримінальних справах надання повної, детальної інформації щодо обвинувачень проти підсудного, а отже, і правової кваліфікації, яку суд може прийняти у цій справі, є важливою передумовою для забезпечення справедливого провадження.

Висновки. Враховуючи наведене, експерти моніторингової місії ІАС ISHR зазначають, що в процесі можуть бути ознаки порушення права на захист, гарантованого статтею 6 § 3 Конвенції, зокрема через можливу недостатню конкретизацію обвинувального акту, та забезпечення принципу рівності сторін у розумінні статті 6 § 1 Конвенції.

Зважаючи на вищезазначене, рекомендовано продовжити моніторинг судового процесу з метою детального аналізу його відповідності міжнародним стандартам правосуддя та дотримання принципу рівності сторін. Такий підхід дозволить виявити можливі недоліки, що можуть вплинути на загальну справедливість провадження у розумінні статті 6 Конвенції.

Моніторинг судового процесу відносно Ільєвої Т. Г. (17.12.2024)

17 грудня 2024 року у Вищому антикорупційному суді відбулося чергове судове засідання у справі № 991/7418/23. Ця справа стосується судді Печерського районного суду міста Києва Ільєвої Тетяни Григорівни, яку обвинувачують у вчиненні кримінальних правопорушень за ч. 2 ст. 364 та ч. 1 ст. 366 Кримінального кодексу України (зловживання владою або службовим становищем, службове підроблення).

На даному судовому засіданні продовжився процес дослідження доказів сторони обвинувачення.

Суд, окрім письмових доказів, наданих стороною обвинувачення, здійснив дослідження представлених прокурором карт пам'яті та дисків. Під час їхнього розгляду сторона захисту звернула увагу суду на розбіжність між датами виготовлення зазначених матеріалів та проведення відповідних негласних слідчих (розшукових) дій. Захисники вказали, що така невідповідність, на їхню думку, може свідчити про недотримання органами досудового розслідування процесуальних строків, а також викликати сумніви у достовірності цих доказів.

Крім того, захист висловив переконання, що зазначені матеріали були виготовлені поза межами процесуального порядку та з порушенням строків, що може свідчити про фабрикацію доказів стороною обвинувачення з метою обґрунтування висунутого

обвинувачення. Відтак, захист наполягав на визнанні цих доказів очевидно недопустимими та припиненні їх дослідження судом.

Головуючий суддя, у свою чергу, зауважив, що позиція захисту зафіксована, однак зазначив, що надані доводи не містять посилянь на конкретні положення Кримінального процесуального кодексу України, які б дозволили визнати ці докази недопустимими. У зв'язку з цим суд продовжив дослідження відповідних доказів.

Також сторона захисту під час дослідження журналу судових відвідувань, який є одним із ключових доказів сторони обвинувачення, вчергове зазначили, що Ільєва Т. Г., як діючий суддя, не несе відповідальності за ведення діловодства в суді. Захисники звернули увагу суду на наявність матеріалів, які свідчать про присутність осіб у суді, що з тих чи інших причин не були зафіксовані в журналі судових відвідувань.

Крім того, захист акцентував на тому, що ведення діловодства не входить до функціональних обов'язків судді, а представлені стороною обвинувачення докази значною мірою базуються на припущеннях, що, на думку захисту, ставить під сумнів їхню достовірність та правомірність використання у кримінальному провадженні.

З приводу цього ЄСПЛ зазначає, що для оцінки загальної справедливості процедури отримання доказів необхідно встановити, чи були дотримані процесуальні права сторони захисту. Зокрема, слід з'ясувати, чи мала сторона захисту реальну можливість оскаржити допустимість зібраних доказів та висловити заперечення проти їх використання (Severin C. Roumanie п. 71–72). Як зазначено вище, сторона захисту неодноразово звертала увагу суду на сумніви в допустимості доказів, наданих прокурором, а також на дотримання процесуального порядку при їхньому створенні (дата створення матеріалів, наданих слідством не збігається із строком проведення процесуальних дій). Попри це, суд продовжив дослідження зазначених доказів, не врахувавши заперечення захисту, які були відхилені без належного розгляду.

Експерти моніторингової місії ІАС ІШР занепокоєні тим, що суд обмежився лише формальною фіксацією позиції сто-

рони захисту, не надавши детальної оцінки висловленим сумнівам щодо допустимості доказів. Такий підхід викликає обґрунтовані сумніви щодо забезпечення стороні захисту реальної можливості ефективно оскаржити допустимість зібраних доказів у рамках даного провадження.

Також варто додати, що як метою Конвенції є гарантування не теоретичних чи ілюзорних прав, а прав практичних та ефективних, це право може вважатися ефективним лише тоді, коли зауваження дійсно “почуті”, тобто належним чином розглянуті відповідним судом. Іншими словами, дія статті 6 ЄКПЛ полягає, серед іншого, в тому, що на “суд” покладається обов'язок провести належний розгляд клопотань, аргументів і доказів, наданих сторонами, без шкоди для оцінки їхньої доречності. Крім того, ЄСПЛ повторює, що принцип змагальності та принцип рівності сторін, які тісно пов'язані між собою, є основоположними складовими поняття “справедливий судовий розгляд” у розумінні пункту 1 статті 6 Конвенції. Вони вимагають “справедливого балансу” між сторонами: кожній стороні повинна бути надана розумна можливість представити свою справу в умовах, які не ставлять її в істотно невігідне становище порівняно з її опонентом або опонентами (Đurić v. Serbia, п. 69, 71). З огляду на перебіг судового засідання, спостерігачі ІАС ІШР висловлюють обґрунтовані сумніви щодо того, чи були заперечення сторони захисту належним чином взяті до уваги судом. Особливе занепокоєння викликає те, що всі докази, представлені стороною обвинувачення, були долучені до матеріалів справи, незважаючи на висловлені захистом сумніви щодо їхньої допустимості, які так і не були належно розглянуті або спростовані судом.

Такий підхід може свідчити про порушення принципу “рівності сторін” (equality of arms), що є невід'ємною складовою права на справедливий судовий розгляд відповідно до статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод.

Крім того, експерти моніторингової місії ІАС ІШР вважають, що в даній ситуації доречно звернути увагу на п. 2 статті 6 ЄКПЛ, в частині “in dubio pro reo”, згідно з яким при оцінюванні доказів усі сумніви щодо винуватості особи тлумачаться на

користь її невинуватості. Цікавою є позицією ЄСПЛ у справі “Kolompar v. Serbia”, в якій ЄСПЛ визнав порушення права на справедливий суд через те, що не було дотримано дві основні вимоги кримінального правосуддя: (i) обвинувачення повинно довести вину підсудного поза розумним сумнівом; і (ii) принцип *in dubio pro reo*, який вимагає, щоб перевага в будь-яких сумнівах щодо достовірності доказів надавалася підсудному, а не обвинуваченню (п. 16). Схожу позицію ЄСПЛ займає і в справі “Telfner v. Austria”, де зазначає, що національні суди не повинні виходити з упередженої думки про те, що обвинувачений вчинив інкриміноване йому правопорушення; тягар доведення лежить на стороні обвинувачення, і будь-які сумніви повинні бути на користь обвинуваченого (п. 15).

Зазначена судова практика є особливо актуальною в контексті даного провадження, оскільки сторона обвинувачення не усунула обґрунтовані сумніви щодо допустимості доказів, які, за переконанням прокурора, підтверджують винуватість обвинуваченої.

Прокурор стверджує, що сторона захисту у своїх запереченнях щодо доказів посилається на технічні дані, які залежать від низки обставин. Водночас, за словами прокурора, захист не спростовує надані докази та не наводить конкретних фактів, які б свідчили про порушення процесуального порядку при отриманні цих доказів. Однак прокурор не пояснив, які саме обставини могли вплинути на те, що дата створення матеріалів не відповідає строкам проведення відповідних негласних слідчих дій.

Дослідження і долучення доказів продовжиться на наступному судовому засіданні.

Експерти моніторингової місії IAC ISHR, проаналізувавши перебіг розгляду справи та виявлені суперечності, що можуть свідчити про недотримання принципів, закріплених у статті 6 Європейської конвенції з прав людини (зокрема, принципу справедливого судового розгляду та рівності сторін), рекомендують продовжити моніторинг цієї справи для ретельного з'ясування всіх її обставин.

Моніторинг судового процесу відносно Ільєвої Т. Г. (23.12.2024)

23 грудня 2024 року у Вищому антикорупційному суді відбулося чергове судово-засідання у справі № 991/7418/23 щодо судді Печерського районного суду міста Києва Ільєвої Тетяни Григорівни, яку обвинувачують у вчиненні кримінальних правопорушень за ч. 2 ст. 364 та ч. 1 ст. 366 Кримінального кодексу України (зловживання владою або службовим становищем, службове підроблення). На засіданні була присутня обвинувачена, захисники, прокурор та головуючий суддя Хамзін Т. Р.

На даному судовому засіданні продовжилося дослідження доказів сторони обвинувачення.

Визначивши порядок дослідження доказів, суд почав досліджувати матеріальний носій із зафіксованими телефонними з'єднаннями одного з, на думку слідства, ключових фігурантів справи — Коноваленка Д. С. Прокурор, аналізуючи цей доказ, намагався обґрунтувати позицію сторони обвинувачення, демонструючи інформацію про час, дати та місця перебування мобільного телефону Коноваленка Д. С. Сторона захисту звернула увагу на низку суперечностей, які, на їхню думку, ставлять під сумнів достовірність доказів. Зокрема, дані, представлені слідством, свідчать, що Коноваленко Д. С. подолав відстань за 8 хвилин, яку за звичайних умов можливо проїхати лише за 20 хвилин. В іншому випадку, згідно з доказами, відстань, яку зазвичай долають за 7 хвилин, була подолана за 28 хвилин. На думку захисників, ці невідповідності можуть свідчити про недостовірність доказів або навіть їх можливе фальсифікування.

Головуючий суддя зазначив, що розуміє позицію сторони захисту, але наразі закликав прокурора продовжити наводити докази. Також він додав, що за необхідності Коноваленка Д. С. буде викликано на допит.

Зі свого боку, захисники наголосили, що через наявні неточності даний доказ не лише викликає сумніви щодо доведеності вини обвинуваченої, але й по суті не підтверджує висунуті обвинувачення.

Експерти моніторингової місії IAC ISHR звертають увагу на те, що хоча стат-

тя 6 ЄКПЛ гарантує право на справедливий судовий розгляд, вона не встановлює жодних правил щодо прийнятності доказів як таких, що, в першу чергу, є предметом регулювання національного законодавства. Суд зазначає, що існує різниця між допустимістю доказів та правами захисту щодо доказів, які фактично були подані до суду. Існує також відмінність між останнім (тобто чи були належним чином забезпечені права на захист щодо отриманих доказів) та подальшою оцінкою цих доказів судом після завершення провадження. З точки зору права на захист, питання за статтею 6 можуть, таким чином, виникати щодо того, чи були докази, надані на користь або проти обвинуваченого, представлені таким чином, щоб забезпечити справедливий судовий розгляд. При визначенні того, чи було провадження в цілому справедливим, необхідно враховувати, чи були дотримані права захисту. Зокрема, необхідно з'ясувати, чи була заявнику надана можливість оскаржити достовірність доказів та заперечувати проти їх використання. Крім того, необхідно враховувати якість доказів, у тому числі те, чи ставлять обставини, за яких вони були отримані, під сумнів їх достовірність або точність (Ayetullah Ay V. Turkey п. 125–126). Таким чином, виникають об'єктивні сумніви, що сторона захисту мала можливість належним чином оскаржити наведені прокурором докази, оскільки суд, попри всі сумніви, висловлені стороною захисту щодо їх достовірності, все ж ухвалив рішення про їх подальше дослідження та долучення.

Більше того, експерти моніторингової місії IAC ISHR вважають за необхідне наголосити, що відповідно до усталеної практики ЄСПЛ, яка відображає принцип пов'язаний із належним здійсненням правосуддя, рішення судів і трибуналів мають достатньо обґрунтовуватися. Ступінь виконання цього обов'язку з обґрунтування може варіюватися залежно від характеру рішення і визначається з урахуванням обставин справи. ЄСПЛ також неодноразово зазначав у своїх рішеннях, що тягар доведення лежить на стороні обвинувачення і будь-які сумніви мають тлумачитися на користь обвинуваченого (Ajdaric V. Croatia. п. 34–35).

Також Ільєва Т. Г. зазначила, що, на її

думку, більшість доказів сторони обвинувачення було спотворено, а стороні захисту неодноразово відмовляли в доступі до першоджерел матеріалів органів досудового розслідування. У результаті слідство демонструвало лише ті матеріали, які були доречними для доведення її винуватості. Головуючий суддя зробив зауваження обвинуваченій і попросив її утриматися від «категоричних виступів» та поводитися «достойно, як законслухняна громадянка».

З приводу доступу до матеріалів справи експерти моніторингової місії IAC ISHR вважають за необхідне наголосити, що згідно з п. 1 ст. 6 Конвенції, принцип змагальності вимагає, щоб і обвинувачення, і захист мали можливість ознайомитися з доказами іншої сторони та прокоментувати їх. Пункт 3 (b) статті 6 гарантує обвинуваченому «достатній час та можливість для підготовки свого захисту», а отже, передбачає, що основна діяльність захисту може охоплювати все, що є «необхідним» для підготовки до судового процесу. Обвинувачений повинен мати можливість організувати свій захист належним чином і без обмежень щодо можливості представити всі відповідні аргументи захисту перед судом і таким чином вплинути на результат провадження. Можливості, якими повинен користуватися кожен, кого обвинувачують у кримінальному правопорушенні, включають можливість ознайомитися з результатами розслідування, проведеного протягом всього провадження, з метою підготовки свого захисту. Обвинуваченому має бути надано необмежений доступ до справи. Питання про достатність часу та можливостей, наданих обвинуваченому, має оцінюватися з урахуванням обставин кожної конкретної справи. Право на змагальність судового процесу, окрім можливості ознайомитися з поданими спостереженнями та доказами іншої сторони, також передбачає, що обвинувачення зобов'язане передати захисту всі докази, які є в їхньому розпорядженні, як на користь, так і проти обвинуваченого (Rook V. Germany п. 56–58). Враховуючи вищезазначене, спостерігачі IAC ISHR за результатами моніторингу даного засідання висловили занепокоєння щодо того, чи мала сторона достатню можливість ознайомитися з усіма необхідними матеріалами справи впродовж кримінального провад-

ження.

Крім того, з огляду на вищезазначені суперечності, що стосуються компонентів принципу справедливого судового процесу, потенційні порушення цих прав також ставлять під загрозу реалізацію права на справедливий судовий розгляд. Судовий процес може вважатися справедливим лише за умови дотримання всіх його гарантій. Відповідно, неможливо визнати процес справедливим в цілому, якщо порушено хоча б одну з гарантій (*Snijders v. Netherlands*, п. 72). У зв'язку з цим, експерти моніторингової місії ІАС ІШР не можуть дійти висновку, що суд забезпечив належні гарантії для захисту прав обвинувачених.

Зважаючи на все вищезазначене, експерти моніторингової місії ІАС ІШР вказують на можливі порушення низки прав, передбачених Європейською конвенцією з прав людини. Зокрема, можна говорити про ознаки порушення права на захист (п. 3 ст. 6 ЄКПЛ), рівності сторін у судовому процесі (п. 1 ст. 6 ЄКПЛ) та принципу справедливості судового процесу (п. 1 ст. 6 ЄКПЛ). Враховуючи ці обставини, справу рекомендовано до подальшого моніторингу для детальнішого аналізу та оцінки дотримання міжнародних стандартів прав людини.

3.12 Судовий процес відносно Кацуна С. Л.

Моніторинг кримінальної справи Кацуна С. Л. від 29 травня 2024 року

29 травня 2024 року у залі Вищого Антикорупційного суду відбулося судові засідання у справі № 991/4535/24 відносно засновника приватного підприємства «КОЛАНД» Кацуна Сергія Леонідовича. Він підозрюється у пособництві незаконному заволодінню землею у Сумській області по ч. 5 ст. 191 КК України. На даний час перебуває за кордоном, оголошений в національний та міжнародний розшук. З цієї причини справу Кацуна С. Л. було виділено в окреме провадження зі справи экс міністра аграрної політики та продовольства Сольського М. Т.

На початку судового засідання захис-

ник подав клопотання щодо участі підозрюваного у судових засіданнях в режимі відеоконференції. Адвокат аргументував це процесом мобілізації в Україні та високої імовірності обрання Кацуна С. Л. запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою. До клопотання він також додав пояснювальну записку від підзахисного щодо наявності у нього на утриманні двох дітей. Як зазначила сторона захисту, Кацун С. Л. проходить по справі як пособник та є єдиним, хто викликається слідством на допит. Інших співучасників злочину слідство не викликає для допиту та до них застосований запобіжний захід у вигляді застави. У самого Кацуна С. Л. кошти на внесення застави відсутні. Але він готовий приймати участь у судових засіданнях у режимі відеоконференції та співпрацювати зі слідством, у тому числі, готовий до проведення допиту у режимі онлайн. Захисник просив суд взяти дану інформацію до уваги, оскільки «весь процес зі сторони органу досудового розслідування вбачається як тиск на людину з метою знецінення».

Прокурор виступив проти поданого клопотання, у зв'язку з тим, що місце перебування підозрюваного органам слідства невідоме і він знаходиться в національному та міжнародному розшуку. Для обґрунтування свого заперечення прокурор мав надати докази суду, проти, як зазначають спостерігачі ІАС ІШР, згодом попросив суд про перерву на тиждень, через відсутність необхідних матеріалів.

У рішенні по справі *Saranchov v. Ukraine* ЄСПЛ зазначив, що право обвинуваченого (підозрюваного) на ефективну участь у судовому розгляді у кримінальній справі включає право бути присутнім (§ 40–41; *Salduz v Туреччина*, § 50). Хоча це прямо не згадується в пункті 1 статті 6 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод, об'єкт і мета статті в цілому свідчать про те, що особа, «обвинувачена (підозрювана) у вчиненні кримінального правопорушення», має право брати участь у слуханні.

Дійсно, як також постановив Суд, в інтересах чесного та справедливого кримінального процесу надзвичайно важливо, щоб обвинувачений був присутнім на судовому засіданні. В цьому контексті ЄСПЛ наголошує на тому, що участь від-

повідача у провадженні за допомогою відеоконференції не суперечить Конвенції. А національний суд зобов'язаний переконатися, що застосування цього заходу служить законній меті та сумісне з вимогами дотримання належної правової процедури, як це викладено у статті 6 Конвенції (Marcello Viola v. Italy, § 67; Dijkhuizen v. the Netherlands, § 50–53). Це має суттєве значення для справедливості судового процесу у тому числі в контексті забезпечення виконання підпунктів (c), (d) і (e) пункту 3 статті 6 ЄКПЛ, які гарантують «кожному обвинуваченому (підозрюваному) у вчиненні кримінального правопорушення» право «захищати себе особисто» та «допитувати свідків» (Hermi v. Italy § 59).

З огляду на вищевикладене, експерти моніторингової місії IAC ISHR рекомендують дану справу для подальшого моніторингу

3.13 Судовий процес відносно Князева В. С.

Моніторинг судового засідання Князева В. С. (від 27.05.2024)

27 травня 2024 року у Вищому антикорупційному суді відбулось судове засідання по справі № 991/1692/24 відносно колишнього голови Верховного Суду Князева Всеволода Сергійовича, якого обвинувачують у вчиненні кримінального правопорушення передбаченого ч. 4 ст. 368 КК України (прийняття пропозиції, обіцянки або одержання службовою особою неправомірної вигоди з використанням наданої їй влади чи службового становища — в особливо великому розмірі). Моніторинг даного засідання відбувався завдяки онлайн трансляції, яка проходила на каналі ВАКС.

Кримінальне провадження перебуває на стадії підготовчого судового засідання. Під час судового засідання відбувся розгляд клопотання сторони обвинувачення щодо продовження строку дії покладених на Князева В. С. обов'язків та клопотання про повернення вилученого майна.

Щодо продовження строку дії обов'язків. Прокурор обґрунтував своє клопотання наявністю ризиків, які, на його думку, продовжують існувати, а саме:

ризик переховування від суду (на думку обвинувачення, наявність цього ризику підтверджує матеріальне становище родини Князева В. С., наявність нерухомості та фінансових заощаджень, наявність особистих зв'язків, здобутих за час роботи, а також тяжкість можливого покарання);

ризик незаконного впливу на свідків та інших осіб у даному кримінальному провадженні (під час судового засідання прокурор не аргументував наявність цього ризику жодною обставиною).

Сторона захисту заперечувала проти задоволення клопотання, пославшись на декілька аспектів.

По-перше, адвокат акцентував увагу суду на те, що прокурор не долучив до свого клопотання ні одного доказу. Разом з тим, на думку захисника, зміст клопотання є нелогічним та незрозумілим, а всі ризики необґрунтовані та непідтверджені.

Окрім того, адвокат вказав, що клопотання подається в межах обвинувального акту, який не містить підтвердженої та перевіреної інформації щодо способу, місця, часу та інших обставин, інкримінованого Князеву В. С. кримінального правопорушення. Всі обставини ґрунтуються виключно на показаннях адвоката Олега Горецького, які не були перевірені органами досудового розслідування. На думку захисту, необхідно було хоча б отримати тимчасовий доступ до пересувань Горецького, щоб співставити геолокацію з його показаннями.

Експерти моніторингової місії IAC ISHR звертають увагу на те, що стаття 6 Європейської Конвенції з прав людини (далі — ЄКПЛ) вказує на необхідність особливо ретельно повідомляти «обвинувачення» зацікавленій особі. Обвинувальний акт відіграє вирішальну роль у кримінальному переслідуванні: починаючи від його пред'явлення, особа, проти якої порушено кримінальну справу, є офіційно повідомленою про юридичну і фактологічну базу сформульованих проти неї обвинувачень (п. 79, Kamasinski v. Austria). З урахуванням цього, відсутність у обвинувальному акті важливих обставин кримінального правопорушення викликає занепокоєння, оскільки така ситуація покладає на захист додаткове навантаження під час підготовки та надання правової допомоги.

Поміж іншого, експерти моніторингової місії IAC ISHR наголошують, що слід вкрай обережно ставитись до показань свідків, отриманих за умов, коли права сторони захисту не могли бути гарантовані у межах, яких зазвичай вимагає Конвенція (п. 53, S.N.v.Sweden).

По-друге, адвокат звернув увагу суду на те, що прокурор долучає до свого клопотання витяг з ЄРДР, який був сформований 20.05.2024, тобто, після передання обвинувального акту до суду.

Зі слів адвоката, у долученому витязі змінена фабула кримінального правопорушення, що є незаконним та порушує КПК України, який прямо забороняє після виконання вимог ст. 290 КПК України будь-яке збирання або перероблення доказів.

Крім того, на думку захисника, внесення змін прокурором у витяг ЄРДР порушує принцип змагальності (цитата адвоката): «фактично у органів досудового розслідування розв'язані руки і вони можуть робити що завгодно, а захист не має жодних можливостей на це вплинути».

Експерти моніторингової місії IAC ISHR висловлюють своє занепокоєння з приводу корегування стороною обвинувачення матеріалів кримінального провадження після передання обвинувального акту до суду. Позиція захисників є доречною, щодо порушення такими діями принципу змагальності. Звертаємо увагу, що даний принцип є одним з головних елементів концепції справедливого судового розгляду у розумінні пункту 1 статті 6 ЄКПЛ.

Відповідно до усталеної практики Європейського суду з прав людини, невід'ємними частинами права на суд необхідно розглядати, зокрема, такі вимоги, як змагальність процесу (п.п. 24–33, Ekbatani v. Sweden).

У п. 24 рішення по справі Niderost-Huber v. Switzerland ЄСПЛ відзначає, що одним із складників справедливого судового розгляду в розумінні п. 1 статті 6 є право на змагальне провадження; кожна сторона, в принципі, має отримати можливість не лише бути поінформованою про будь-які докази, які потрібні для того, щоб виграти справу, але також має знати про всі докази чи подання, які представлені або зроблені в цілях впливу на думку суду, і коментувати їх.

Окремо адвокат надав суду консультативний висновок лікаря у якому прописані застереження з приводу обов'язків, покладених на його підзахисного, зокрема, носіння електронного засобу контролю (деталі адвокат не розкривав задля нерозголошення лікарської таємниці). Князєв В. С. зазначив, що від електронного браслету у нього виникає алергічна реакція.

Враховуючи вищевикладене захист просив відмовити у задоволенні клопотання прокурора та відобразити в ухвалі факт незаконного корегування фабули і створення нового витягу з ЄРДР.

Суд частково задовольнив клопотання сторони обвинувачення та продовжив Князєву В. С. строк дії покладених на нього обов'язків, а саме: прибувати за кожною вимогою до прокурора та суду, не відлучатися без дозволу прокурора або суду за межі території України, повідомляти прокурора чи суд про зміну свого місця проживання та місця роботи, утримуватись від спілкування зі свідками з приводу обставин, зазначених в обвинувальному акті та здати на зберігання свої паспорт для виїзду за кордон.

Наприкінці засідання Князєв В. С. подав клопотання про повернення вилученого під час обшуку його квартири телефона, обґрунтувавши своє клопотання тим, що на це майно не був накладений арешт у порядку передбаченому КПК України, а отже воно підлягає поверненню власнику.

Крім того, Князєв В. С. зазначив, що сам по собі телефон не є доказом у розумінні КПК України та практики Верховного Суду, доказом є тільки інформація, яка міститься в ньому, а отже після зняття копій цієї інформації у сторони обвинувачення відсутні правові підстави зберігати телефон. Враховуючи викладене Князєв В. С. просив повернути йому телефон.

Суд запропонував вирішувати це клопотання після виконання вимог ст. 349 КПК України, щоб розуміти чи планує прокурор використовувати цей телефон у якості доказу в суді. Князєв В. С. погодився з думкою суду та просив відкласти розгляд клопотання.

Враховуючи все вищевикладене, експерти моніторингової місії IAC ISHR вважають доцільним рекомендувати продовження моніторингу даного кримінального

провадження, з огляду на зафіксовані спостерігачами ІАС ISHR ознаки можливого порушення права на справедливий судовий розгляд і права на ефективний захист.

Моніторинг судового засідання Князева В. С. (від 17.07.2024)

17 липня 2024 року у Вищому антикорупційному суді відбулось судове засідання по справі № 991/1692/24 відносно колишнього голови Верховного Суду Князева Всеволода Сергійовича, якого обвинувачують у вчиненні кримінального правопорушення передбаченого ч. 4 ст. 368 КК України (прийняття пропозиції, обіцянки або одержання службовою особою неправомірної вигоди з використанням наданої їй влади чи службового становища — в особливо великому розмірі). У залі судового засідання були присутні захисники, обвинувачений Князев В. С., прокурор та колегія суддів з головуєчим Мойсаком С. М.

Основним предметом розгляду було клопотання прокурора про продовження дії запобіжного заходу у вигляді особистого зобов'язання, і покладенні на Князева В. С. додаткового обмеження у вигляді заборони виїжджати за межі м. Києва та Київської області.

При обґрунтуванні свого клопотання прокурор зазначив, що ризики, визначені у минулому клопотанні про продовження процесуальних обов'язків стосовно обвинуваченого (27.05.2024), продовжують існувати та залишились незмінними. Прокурор повторно зазначив, що такими ризиками є: ризик переховування від суду (на думку обвинувачення, наявність цього ризику підтверджує матеріальне становище родини Князева В. С., наявність нерухомості та фінансових заощаджень, особистих зв'язків, здобутих за час роботи, а також тяжкість можливого покарання); ризик незаконного впливу на свідків та інших осіб у даному кримінальному провадженні (під час судового засідання прокурор як і минулого разу (27.05.2024) не аргументував наявність цього ризику жодною обставиною).

Крім того, прокурор зауважив, що 10.07.2024 Князев В. С. знаходився за 10 км від державного кордону. А це, на думку слідства, підвищує ризик ймовірного залишення ним території України, і призводить до необхідності збільшити покладені

на Князева В. С. обов'язки, додавши територіальні обмеження — заборонити виїзд за межі Києва та Київської області без дозволу органів слідства та суду.

Більше того, прокурор додав, що продовження процесуальних обов'язків стосовно обвинуваченого необхідно і з причини, що з вини сторони захисту неможливо приступити до розгляду обвинувального акту, так як захисники подають постійні скарги та клопотання, які суд повинен розглядати.

Стосовно ризиків. Хочемо звернути увагу, що ЄСПЛ наголошує про те, що з плином часу досудового розслідування ризики повинні неухильно зменшуватись. На думку ЄСПЛ, для обґрунтування застосування запобіжного заходу не можна використовувати стандартний шаблон та обмежуватись абстрактним і стереотипним повторенням низки підстав, не наводячи жодних причин, чому слідство вважає ці підстави застосовними до справи заявника на даний час. Крім того, повинні наводитись конкретні факти, що стосуються цих підстав, а також додаткове обґрунтування їх відповідними та достатніми причинами. Будь-які ознаки повторюваного характеру стосовно обґрунтування ризиків можуть вважатись прямим порушенням пункту 3 статті 5 ЄКПЛ (*Sardar Babayev v. Azerbaijan*, п. 50–51). Враховуючи те, що слідство кожного разу при обґрунтуванні нового клопотання про продовження такого запобіжного заходу використовує одні й ті ж ризики та підстави, не можливо стверджувати, що такі обґрунтування не є шаблонними та стереотипними, особливо зважаючи на те, що один з ризиків прокурор фактично належним чином не обґрунтовує.

Стосовно рівності сторін. Європейський суд з прав людини повторює, що «принцип змагальності та принцип рівності сторін тісно пов'язані між собою і є основними компонентами концепції «справедливого судового розгляду» у значенні пункту 1 статті 6 Конвенції. Вони вимагають «справедливого балансу» між сторонами.» (*Coventry v. The United Kingdom*, п. 77). Крім того, варто додати, що ЄСПЛ наголошує на тому, що «стаття 6 § 3 (b) Конвенції має на увазі, що основний захист від імені обвинуваченого може включати все, що є «необхідним» для підготовки

основного судового розгляду. Обвинувачений повинен мати можливість організувати свій захист належним чином і без обмежень щодо здатності викладати всі відповідні аргументи захисту перед судом першої інстанції та таким чином вплинути на результат провадження» («Kikabidze v. Georgia», п. 43). Враховуючи вищенаведену практику ЄСПЛ, твердження прокурора про затягування процесу через скарги та клопотання сторони захисту не можуть вважатися обґрунтованими, та такими що виправдовувало б продовження запобіжного заходу, а тим більше й покладення нових обов'язків.

Сторона захисту погодилась з продовженням запобіжного заходу, але виступила проти покладення нових обов'язків на Князева В. С. (виїзд з Києва та Київської області тільки з дозволу слідства та суду). Свою позицію вони обґрунтували тим, що фактичних підстав для цього немає, так як обвинувачений їхав на оздоровлення (про що було повідомлено суд у минулому засіданні), наміру покинути країну в нього не було (при обвинуваченому не було жодних документів, які б дозволили йому покинути межі України (закордонний паспорт)). У підтвердження цього суду було надано докази бронювання в закладі оздоровлення на 4 дні та докази покупки зворотних квитків до Києва, які дозволяли обвинуваченому повернутись в Київ до судового засідання.

Крім того, адвокати Князева В. С. повторно звернули увагу суду на те, що прокурор долучає до свого клопотання витяг з ЄРДР, який був сформований 20.05.2024, тобто, після передання обвинувального акту до суду. Зі слів адвоката, у долученому витязі змінена фабула кримінального правопорушення, що є незаконним та порушує КПК України, який прямо забороняє після виконання вимог ст. 290 КПК України будь-яке збирання або перероблення доказів. А це свою чергу, на думку захисників є порушенням принципу змагальності.

З цього приводу повторно хочемо зазначити, що:

“Позиція захисників є доречною, щодо порушення такими діями принципу змагальності. Звертаємо увагу, що даний принцип є одним з головних елементів концепції справедливого судового розгляду

у розумінні пункту 1 статті 6 ЄКПЛ. Відповідно до усталеної практики Європейського суду з прав людини, невід'ємними частинами права на суд необхідно розглядати, зокрема, такі вимоги, як змагальність процесу (п.п. 24–33, *Ekbatani v. Sweden*). У п. 24 рішення по справі *Niderost-Huber v. Switzerland* ЄСПЛ відзначає, що одним із складників справедливого судового розгляду в розумінні п. 1 статті 6 є право на змагальне провадження; кожна сторона, в принципі, має отримати можливість не лише бути поінформованою про будь-які докази, які потрібні для того, щоб виграти справу, але також має знати про всі докази чи подання, які представлені або зроблені в цілях впливу на думку суду, і коментувати їх“ (детальніше Моніторинг судового засідання Князева В. С. (від 27.05.2024).

Вислухавши доводи сторін суд встановив, що обвинувачений Князев В.С не порушував покладених на нього обов'язків, а наведені прокурором обставинами не можуть свідчити про збільшення ризиків. Суд ухвалив продовжити запобіжний захід у вигляді особистого зобов'язання до 17.09.2024, без збільшення об'єму покладених обов'язків.

В даному засіданні не було виявлено порушень Європейської конвенції з прав людини, проте для з'ясування всіх обставин справи, а також зважаючи на розбіжності в позиції сторони обвинувачення з практикою ЄСПЛ справа рекомендується до подальшого моніторингу.

3.14 Судовий процес відносно Ковдрі Д. В., Дмитренко О. А., Фомінової О. В., Прохорова М. В., Вовнюка А. В., Лордікапанідзе А. Ю.

Моніторинг кримінального провадження Ковдрі Д. В., Дмитренко О. А., Фомінової О. В., Прохорова М. В., Вовнюка А. В., Лордікапанідзе А. Ю. (від 17 липня 2024)

17 липня 2024 року у Вищому антикорупційному суді відбулось судове засідання по справі № 991/7764/23 відносно Ковдрі Д. В., Дмитренко О. А., Фомінової О. В., Прохорова М. В., екс-голови

Держпродспоживслужби Вовнюка А. В., його экс-заступника Лордікапанідзе А.Ю., яких обвинувачують у вчиненні кримінального правопорушення передбаченого ч. 5 ст. 191 КК України (привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем). У залі судового засідання були присутні захисники, обвинувачені (частина з них за допомогою відеоконференції), прокурор та колегія суддів з головуючим Мойсаком С. М.

Основним предметом розгляду було дослідження матеріалів справи, а саме відеозапису обшуку, проведеного слідством.

При дослідженні відеозапису, сторона захисту звернула увагу суду на те, що в протоколі обшуку не вказано характеристики пристрою, який слідство використовувало для копіювання інформації з серверів підприємства. Крім того, достеменно невідомо, що саме було записано на даний пристрій, а тому невідомо, що було скопійовано як образ серверів, і на що посилається слідство (у результаті інформацію з цього пристрою стала однією з основ доказової бази слідства). Це, на думку адвокатів, є порушенням права на захист та ставить під сумнів належне дотримання принципу допустимості доказів.

Щодо права на захист. Експерти моніторингової місії ІАС ІШР зауважують, що ситуація, коли сторона захисту позбавлена інформації про один з головних доказів у справі створює можливість порушення права на захист, гарантованого пунктом 3 статті 6 ЄКПЛ.

ЄСПЛ у своїй практиці наголошує, що право обвинуваченого, передбачене підпунктом "d" пункту 3 статті 6, ґрунтується на принципах рівності сторін та змагальності, обидва з яких вимагають, щоб захист не був поставлений у невігідне становище порівняно з обвинуваченням і щоб обвинувачений мав змогу перевірити докази, надані проти нього. Крім того, право на змагальний судовий розгляд також вимагає, щоб у кримінальній справі органи обвинувачення розкрили захисту всі навні у них речові докази, які свідчать на користь або проти обвинуваченого (Snijders v. Netherlands, п. 47). Враховуючи те, що зазначені вище права є важливими складовими принципу справедливого судового розгляду, то можливе порушення цих

прав також ставить і під ризик дотримання права на справедливий судовий розгляд. Судовий процес може бути справедливим в цілому лише тоді, коли дотримані всі його гарантії, а отже, він не може бути справедливим в цілому, коли якоїсь гарантії не вистачає (Snijders v. Netherlands, п. 72). Ситуація тим складніша, що з матеріалів справи точно невідомо, що саме слідство скопіювало як з серверів, а тому враховуючи вищезазначене, твердження сторони захисту про можливе порушення права на захист не виглядає таким, що є повністю необґрунтованим.

Щодо допустимості доказів. ЄСПЛ зазначає, що хоча стаття 6 Конвенції про захист прав і основоположних свобод гарантує право на справедливий судовий розгляд, вона не встановлює жодних правил щодо прийнятності доказів як таких, що, в першу чергу, є предметом регулювання національного законодавства. Таким чином, в обов'язки ЄСПЛ не входить принципово визначати, чи можуть певні види доказів, наприклад, докази, отримані незаконно з точки зору національного законодавства, – бути прийнятними або, більше того, чи був заявник винуватим чи не винуватим. Питання, на яке необхідно відповісти, полягає в тому, чи було провадження в цілому, включаючи спосіб отримання доказів, справедливим. Це передбачає вивчення «незаконності», про яку йдеться, і, якщо йдеться про порушення іншого права, передбаченого Конвенцією, характер виявленого порушення. При визначенні того, чи було провадження в цілому справедливим, необхідно також враховувати, чи були дотримані права захисту. Зокрема, необхідно з'ясувати, чи була заявнику надана можливість оскаржити достовірність доказів та заперечити проти їх використання. Крім того, необхідно враховувати якість доказів, у тому числі те, чи викликають обставини, за яких вони були отримані, сумніви в їх надійності або точності. Хоча проблема справедливості не обов'язково виникає, коли отримані докази не підкріплені іншими матеріалами, можна зазначити, що якщо докази є дуже вагомими і немає ризику, що вони можуть бути ненадійними, потреба у підтверджуючих доказах відповідно слабшає (Yaremenko v. Ukraine п. 74–76). Враховуючи те, що

точно не відомо, що саме органи слідства скопіювали на використаний під час обшуку носій, а також характеристики цього пристрою, то постає питання “надійності” та достовірності таких доказів, а також “справедливість” отримання таких доказів в цілому.

Суд ухвалив продовжити дослідження матеріалів справи на наступному засіданні, також було ухвалено дослідити пристрій, який використовувався слідством під час обшуку.

Зважаючи на вищенаведені обставини справа рекомендується до подальшого моніторингу.

3.15 Судовий процес відносно Коломойського І. В.

Моніторинг судового процесу Коломойського І. В. (від 11 квітня 2024)

11 квітня 2024 року у Київському апеляційному суді відбувся розгляд апеляційної скарги на ухвалу слідчого судді Шевченківського районного суду м. Києва про продовження запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою Коломойському Ігорю Валерійовичу, якого підозрюють у вчиненні кримінального правопорушення передбаченого ч. 5 ст. 191 КК України, ч. 3 ст. 209 КК України (привласнення чи розтрата чужого майна в особливо великих розмірах, або організованою групою; легалізація (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом вчинена організованою групою або в особливо великому розмірі).

Так, ухвалою слідчого судді Шевченківського районного суду від 27.02.2024 було відмовлено у задоволенні клопотань про взяття на поруки Коломойського І. В. та частково задоволено клопотання сторони обвинувачення про продовження

мільйонів гривень, зобов'язано начальника відділа забезпечення досудового слідства СБУ невідкладно забезпечити проведення повного медичного обстеження Коломойського І. В. з метою отримання об'єктивних висновків про його стан здоров'я, зобов'язано надати необхідне лікування згідно медичних рекомендацій, а при встановленні значного погіршення здоров'я забезпечити лікування спеціалістами з на-

данням можливості транспортування до відповідного медичного закладу.

Сторона захисту подала апеляційні скарги на вищевказану ухвалу та просила її скасувати і постановити нову ухвалу, якою відмовити у задоволенні клопотання сторони обвинувачення, з огляду на незаконність та необґрунтованість оскаржуваного рішення, необґрунтованість підозри, відсутність ризиків, передбачених ст. 177 КПК України та здійснення досудового розслідування з порушенням правил підслідності.

В обґрунтування своєї скарги захисники зазначили наступне:

1) ризик сховати або спотворити будь-які із речей чи документів обґрунтовано досить абстрактно, оскільки первинні фінансові документи є доказами сторони захисту і підтверджують реальність проведених операцій, тому їх знищення не в інтересах підозрюваного;

2) ризик незаконного впливу на свідків нівелюється тим, що усі допити на які посилається сторона обвинувачення були ініційовані стороною захисту, а один з ключових свідків кримінального провадження вже помер.

Позицію щодо порушення правил підслідності захист мотивував тим, що з огляду на положення передбачені п. 2 ч. 5 ст. 216 КПК України дане кримінальне провадження підслідне НАБУ, а тому судовий контроль в даному кримінальному провадженні повинен здійснюватися Вищим антикорупційним судом на підставі ч. 1 ст. 33–1 КПК України.

Щодо обґрунтованості підозри, захисники зазначили, що в матеріалах справи немає жодного доказу, який би підтверджував завдання шкоди будь-якому банку. Так, Коломойський І. В. був взятий під варту після вручення повідомлення про підозру, де потерпілою особою був ПАТ «Нафтохімія Прикарпаття», а у зміненій підозрі було вже вказано, що шкода спричинена АТ КБ «Приватбанк». Проте, останній не може мати статус потерпілого у даному кримінальному провадженні, що підтверджується показами ключових свідків по справі, які зазначили про відсутність будь-яких відомостей про спричинення шкоди АТ КБ «Приватбанк». Зокрема, на це вказали Голова правління АТ КБ «Приватбанк» Герхард Бьош та заступник Голо-

ви правління.

Зі слів сторони захисту, наразі вони очікують на результати незалежного аудиту фінансових звітів АТ КБ «Приватбанк», який був проведений аудиторською

компанією «Ернст енд Янг». Адвокати акцентували увагу на тому, що вказана аудиторська компанія визнана однією з кращих в світі та з 2016 року щорічно проводить аудит в АТ КБ «Приватбанк» і жодного разу не зафіксувала нестачі коштів.

Щодо клінічних захворювань та надання медичної допомоги Коломойському І. В. Зі слів сторони захисту, перебування Коломойського І. В. під вартою становить ризик для його життя та здоров'я. У нього підтверджено ряд хронічних захворювань, які потребують постійного нагляду та лікування. А враховуючи складність процедур, зрозумілим є бажання Коломойського І. В. проводити процедури та лікування виключно лікарями, яким він довіряє.

Як вже було зазначено вище, слідчий суддя зобов'язав забезпечити надання належної медичної допомоги Коломойському І. В., проте, рішення суду не було виконано. Зі слів адвокатів, співробітники слідчого ізолятора відмовляються допускати лікарів до Коломойського І. В. без його нотаріальної згоди на проведення медичного обстеження. Разом з тим, сторона захисту не може забезпечити оформлення нотаріальної згоди через відмову представників ізолятора допустити нотаріуса до їх підзахисного. Адвокати звернули увагу суду, що це вже четверта ухвала, яка не виконується.

У зв'язку з цим сторона захисту клопотала про проведення допиту лікуючого лікаря Коломойського І. В. у якості спеціаліста в галузі медицини з приводу погіршення стану здоров'я їх підзахисного під час перебування у СІЗО. Оскільки лікуючий лікар склав консультативний висновок у якому вказано, що у Коломойського І. В. наявна прогресуюча хвороба, а медична допомога не може бути надана в умовах слідчого ізолятора, суд задовольнив зазначене клопотання.

Під час допиту лікар зазначив, що у Коломойського І. В. наявний великий обсяг діагнозів, зокрема, критичні серцево-судинні проблеми, проблеми з під-

шлунквою залозою, збільшена нирка та ін. З огляду на це, Коломойський І. В. потребує проведення медичного дослідження та надання медичної допомоги, в тому числі, поза межами слідчого ізолятора.

Експерти моніторингової місії ІАС ISHR висловлюють свою занепокоєність з приводу ненадання належної медичної допомоги. Даний факт може свідчити про порушення ст. 3 ЄКПЛ, відповідно до якої нікого не може бути піддано катуванню або нелюдському чи такому, що принижує гідність, поводженню або покаранню. ЄСПЛ у своїй прецедентній практиці неодноразово зазначав, що стаття 3 покладає на державу обов'язок захищати фізичне благополуччя осіб, позбавлених волі, шляхом, зокрема, надання їм необхідної медичної допомоги. У цьому аспекті сам факт того, що затриманого оглянув лікар і призначив йому певну форму лікування, не може автоматично призводити до висновку, що медична допомога була відповідною. Органи влади також повинні забезпечити ведення повного обліку стану здоров'я ув'язненого та поводження з ним під час ув'язнення, щоб діагностика та допомога були оперативними і точними, а також, якщо це необхідно через характер захворювання, щоб нагляд був регулярним і систематичним та передбачав комплексну терапевтичну стратегію, спрямовану на належне лікування проблем зі здоров'ям затриманого або запобігання їх загостренню, а не на їх лікування на симптоматичній основі. Органи влади також повинні продемонструвати, що було створено необхідні умови для фактичного дотримання призначеного лікування. Крім того, медичне обслуговування, що надається в пенітенціарних установах, має бути відповідним, тобто на рівні, співставному з тим, який державна влада зобов'язалася надавати населенню загалом. Якщо лікування неможливо забезпечити в місці ув'язнення, має бути можливість перевести затриманого до лікарні чи спеціалізованого відділення (п.п.147–148 *Rooman v. Belgium*).

Більше того, експерти ІАС ISHR вбачають у вищевикладеній ситуації не тільки можливе порушення ст. 3 ЄКПЛ, а й ігнорування та невиконання рішень національного суду, що є порушенням ст. 6 ЄКПЛ.

У пілотному рішенні ЄСПЛ Yurij

Nikolayevich Ivanov v. Ukraine державу було зобов'язано запровадити ефективний засіб юридичного захисту, який би забезпечив адекватний та достатній захист від невиконання або затримки у виконанні рішень національного суду, за виконання якого вона несе відповідальність відповідно до принципів, встановлених практикою Європейського суду з прав людини. Слід зауважити, що у зазначеній справі ЄСПЛ констатував порушення ст. 6 Конвенції та зазначив, що невиконання судового рішення не може бути виправдане недоліками законодавства, які унеможливають його виконання. На виконання зазначеного рішення ЄСПЛ був прийнятий Закон України «Про гарантії держави щодо виконання рішень суду», який станом на сьогодні є чинним. Крім того, чинним кримінальним кодексом України передбачена кримінальна відповідальність за невиконання рішень суду. Враховуючи викладене, експерти ІАС ІШР закликають до дотримання органами досудового розслідування національного законодавства, ЄКПЛ та практики ЄСПЛ у своїй діяльності.

Стороною обвинувачення були подані письмові заперечення на апеляційну скаргу захисників, які були аргументовані тим, що підозра є обґрунтованою і підтверджується письмовими матеріалами, зокрема, висновками експертів, та показаннями свідків. З приводу невиконання ухвал слідчого судді в частині надання Коломойському І. В. належної медичної допомоги стороною обвинувачення зазначила, що це не відповідає дійсності, оскільки прокурори отримали інформацію, що Коломойський І. В. відмовляється від проведення обстеження і лікування.

За результатами розгляду апеляційної скарги, колегія Київського апеляційного суду частково задовольнила скаргу захисників, скасувала ухвалу слідчого судді Шевченківського районного суду м. Києва про продовження запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою та постановила нову, якою клопотання сторони обвинувачення задовольнила частково, продовжила строки запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою до 25.04.2024, визначила заставу у розмірі два мільярди триста мільйонів гривень, зобов'язала начальника відділа забезпечення досудового слідства СБУ не-

відкладно забезпечити проведення повного медичного обстеження Коломойського І. В. з метою отримання об'єктивних висновків про його стан здоров'я, зобов'язала надати необхідне лікування згідно медичних рекомендацій, а при встановленні значного погіршення здоров'я забезпечити лікування спеціалістами з наданням можливості транспортування до відповідного медичного закладу, а також відмовила у задоволенні клопотання про взяття на поруки.

Тобто, фактично рішенням Київського апеляційного суду кардинально нічого не змінилося окрім того, що був зменшений розмір застави на сто мільйонів гривень і наразі становить два мільярди триста мільйонів гривень. За словами сторони захисту, така сума є непомірною для Коломойського І. В.

Експерти ІАС ІШР звертають увагу на те, що при визначенні розміру застави суд має врахувати ряд факторів, зокрема, майновий стан підозрюваного. При застосуванні непомірного розміру застави можливо констатувати порушення ч. 3 ст. 5 ЄКПЛ. Розмір застави має бути належним чином обґрунтовано у рішенні про звільнення під заставу (п.п.15,30,31 Georgieva v. Bulgaria), також має бути враховано матеріальне становище обвинуваченого (п. 70 Gafa v. Malta).

Експерти моніторингової місії ІАС ІШР дійшли висновку про можливе порушення ст.ст. 3,5,6 ЄКПЛ у даному кримінальному провадженні, з огляду на ненадання належної медичної допомоги Коломойському І. В. та невиконанні ухвал національного суду. З урахуванням викладеного справа рекомендована для подальшого моніторингу.

Моніторинг судового процесу Коломойського І. В. (від 22 квітня 2024)

22 квітня 2024 року у Шевченківському районному суді відбувся розгляд клопотання прокурора про продовження запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою Коломойському Ігорю Валерійовичу, якого підозрюють у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ч. 5 ст. 191 КК України, ч. 3 ст. 209 КК України (привласнення чи розтрата чужого майна в особливо великих розмірах, або організованою групою; легалізація (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом вчинена

організованою групою або в особливо великому розмірі).

Для обґрунтування затвердження поданого клопотання, прокурор зазначив, що ризики перелічені стороною обвинувачення у затверджених клопотаннях у цій справі про продовження запобіжного заходу досі існують та ніяк не зменшилися. Серед визначених прокурором ризиків були наступні: ризик переховування від суду та слідчих органів, знищення матеріалів справи, впливу на свідків, ризик стосовно впливу на іншого підозрюваного. У кінці судового засідання головуєча суддя задовільнила клопотання частково, продовживши строк тримання під вартою, але зменшивши розмір застави на 230 мільйонів. Отже станом на зараз розмір застави обчислюється в 1 мільярд 968 мільйонів гривень.

Експерти моніторингової місії ІАС ІSHR висловлюють занепокоєння стосовно дотримання судом принципу обґрунтованості досудового тримання під вартою, передбаченого п. 3 ст. 5 ЄКПЛ, у разі відсутності або недостатньої обґрунтованості стороною обвинувачення продовження тих же ризиків невиконання особою своїх процесуальних обов'язків при призначенні більш м'якого запобіжного заходу. Зважаючи, що досудове розслідування стосовно Коломойського І. В. триває вже 9-тий місяць, ризики не можуть тривалий час залишатись незмінними з огляду на проведення досудового провадження. Окрім того, стала практика ЄСПЛ визначає, що зі спливом часу ризики зменшуються. Більше того, щоразу, коли суд виносить рішення щодо доцільності продовження досудового тримання під вартою, він зобов'язаний заново оцінити підстави для продовження такого запобіжного заходу. Якщо суд продовжує тримання під вартою, при цьому в обґрунтуванні кожен раз використовуючи однакові, та відверто шаблонні, формулювання, не демонструючи, що він насправді приділяє увагу плинності часу, вимоги та основна ідея п. 3 ст. 5 ЄКПЛ не дотримуються ("Tiron v. Romania", п. 39). Більше того, при обґрунтуванні клопотання про продовження тримання під вартою, перелічуючи конкретні підстави (ризики) чому запобіжний захід необхідно продовжити, органи влади повинні навести обґрунтовані причини та пояснення, чому вони вважа-

ють ці підстави застосованими до справи заявника для того, щоб можливе порушення п. 3 ст. 5 ЄКПЛ не набуло повторюваного характеру, а тримання під вартою не стало необґрунтованим (Sardar Babayev v. Azerbaijan, п. 50–51). Виправдання будь-якого терміну, незалежно від того, наскільки він є коротким, має бути переконливо продемонстроване органами влади. Якщо підстави продовження заходу є «відповідними» та «достатніми», суд також повинен з'ясувати, чи проявили компетентні національні органи «особливу старанність» при здійсненні провадження (Radonjić and Romić v. Serbia, п. 69–70).

Враховуючи те, що прокурор не обґрунтував належним чином своє клопотання про продовження строку запобіжного заходу (наведені ті самі ризики, що були зазначені при минулому продовженні цього запобіжного заходу; використані шаблонні формулювання при обґрунтуванні клопотання), а суд не оцінив заново ризики на які спирався прокурор при обґрунтуванні та беручи до уваги наведену вище практику ЄСПЛ, експерти моніторингової місії ІАС ІSHR вважають, що в даній ситуації може бути порушений принцип обґрунтованості досудового тримання під вартою, передбаченого п. 3 ст. 5 ЄКПЛ.

Крім вищезазначеного, вважаємо за потрібне повторно звернути увагу на стан здоров'я Коломойського І. В. Сторона захисту вкотре наголошує на стані здоров'я підозрюваного, на який безсумнівно впливає знаходження під вартою. При цьому надано не один лікарський висновок, який підтверджує наявність в Коломойського І. В. хронічних хвороб, а також таких, що потребують оперативного втручання (каміння в нирках). Станом на зараз, у місце перебування підозрюваного не допускаються жодні лікарі, хоч уже є 5 ухвал суду, щодо невідкладного надання допомоги підозрюваному. У такій ситуації Коломойський І. В. не має можливості як отримати необхідну йому медичну допомогу, так і просто пройти поточне обстеження. Ігнорування рішень суду у частині надання медичної допомоги є несумісним зі статтею 3 ЄКПЛ.

У схожих ситуаціях ЄСПЛ наголошує на тому, що органи влади повинні забезпечити оперативне та точне встановлення

діагнозу та лікування, а медичний нагляд, при необхідності, має бути регулярним та систематичним («Pokhlebin v. Ukraine», 62), у іншому випадку Суд приходиться до висновку про наявність порушення ст. 3 ЄКПЛ – катування та нелюдського, або такого, що принижує людську гідність, поводження або покарання. Стаття 3 ЄКПЛ покладає на державу обов'язок забезпечити, щоб кожен, хто знаходиться під вартою, утримувався в умовах, сумісних з повагою до людської гідності, щоб умови виконання запобіжного заходу не піддавали особу придушенню або випробуванню на витривалість, які перевищують неминучий рівень страждання, притаманного утриманню у місцях позбавлення волі, і щоб, враховуючи практичні вимоги покарання у вигляді позбавлення волі, здоров'я та добре самопочуття ув'язненого забезпечувалися належним чином, зокрема шляхом здійснення необхідного медичного догляду («A.D. v. Malta», п. 112, «Cosovan v. The Republic of Moldova», п. 74, «Kudla v. Poland», п. 94).

ЄСПЛ у рішенні «A.D. v. Malta» наголошує на тому, що відсутність належної медичної допомоги для осіб, які перебувають під вартою, може призвести до відповідальності держави за статтею 3 Конвенції. Недостатньо, щоб осіб, до яких застосовано тримання під вартою просто обстежили і поставили діагноз; натомість, необхідно забезпечити належне лікування діагностованої проблеми. Таким чином, відсутність належної медичної допомоги та, загалом, утримання хворої особи в неналежних умовах, може в принципі становити поводження, що суперечить статті 3 (п. 118). Органи влади також повинні забезпечити ведення повного обліку щодо стану здоров'я затриманого та його/її лікування під час ув'язнення, щоб діагностика та допомога були оперативними та точними, а також щоб нагляд був регулярним і, якщо це необхідно через характер медичного стану, систематичним і передбачати комплексну терапевтичну стратегію, спрямовану на адекватне лікування проблем зі здоров'ям особи, що тримається під вартою, або запобігання їх загостренню, а не на лікування на симптоматичній основі. Органи влади також повинні показати, що були створені необхідні умови для фактичного дотри-

мання призначеного лікування («Rooman v. Belgium», п. 147).

Окрім того, ЄСПЛ розглядає порушення статті 3 Конвенції у частині неналежного забезпечення охорони здоров'я як можливий спосіб зломити фізичний і моральний опір особи, яка знаходиться під вартою (п. 145 «Rooman v. Belgium»).

Враховуючи, що в даній справі це порушення уже набуло системного характеру, оскільки тривалий час ухвали про надання медичної допомоги підозрюваному не виконуються, можливо констатувати наявність тенденції щодо порушення цього принципу.

Підсумовуючи, експерти моніторингової місії ІАС ІШР зауважують, що в даному процесі фіксуються обставини, що мають ознаки порушення принципу обґрунтованості досудового тримання під вартою (п. 3 ст. 5 ЄКПЛ) та заборони катування та нелюдського, або такого, що принижує людську гідність, поводження або покарання (ст. 3 ЄКПЛ).

Моніторинг кримінального провадження Коломойського І. В. (від 9 травня 2024)

9 травня 2024 року у Печерському районному суді у рамках кримінального провадження № 12013040000000663 відбувся розгляд клопотання прокурора про застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою строком на 60 днів без права внесення застави Коломойському Ігорю Валерійовичу, якого підозрюють у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ч. 4 ст. 27 КК України, ч. 2 ст. 15 КК України, п. 11–12 ч. 2 ст. 115 КК України (підбурювання до закінченого замаху вчинення умисного вбивства на замовлення). У даному судовому процесі були присутні захисники підозрюваного, прокурори, підозрюваний Коломойський І. В. та головуючий суддя Підпалій В. В.

Під час моніторингу даного судового засідання експертами ІАС ІШР було зафіксовано ряд обставин, які можуть свідчити про наявність порушення права на справедливий суд у контексті статті 6 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод.

По-перше, сторона захисту отримала інформацію про дане клопотання прокуро-

ра та про судовий процес за день до нього, а тому адвокати не мали змоги ознайомитись з усіма матеріалами справи. Зі слів захисників, вони встигли ознайомились лише з матеріалами клопотання, проте матеріали справи у повному обсязі їм отримати не вдалось. Був поданий відповідний запит стороні обвинувачення, проте до початку судового засідання його не задовольнили. Фактично сторона захисту була позбавлена можливості підготуватися до судового засідання, що може свідчити про порушення права на захист, гарантованого пунктом 3 статті 6 ЄКПЛ.

ЄСПЛ у своїй практиці наголошує, що право обвинуваченого, передбачене підпунктом “d” пункту 3 статті 6, ґрунтується на принципах рівності сторін та змагальності, обидва з яких вимагають, щоб захист не був поставлений у невідгідне становище порівняно з обвинуваченням і щоб обвинувачений мав змогу перевірити докази, надані проти нього. Крім того, право на змагальний судовий розгляд також вимагає, щоб у кримінальній справі органи обвинувачення розкрили захисту всі наявні у них речові докази, які свідчать на користь або проти обвинуваченого (Snijders v. Netherlands, п. 47). Враховуючи те, що зазначені вище права є важливими складовими принципу справедливого судового розгляду, то можливе порушення цих прав також ставить і під ризик дотримання права на справедливий судовий розгляд. Судовий процес може бути справедливим в цілому лише тоді, коли дотримані всі його гарантії, а отже, він є справедливим щодо всіх його гарантії; він не може бути справедливим в цілому, коли якоїсь гарантії не вистачає (Snijders v. Netherlands, п. 72). Враховуючи зазначені обставини, експерти моніторингової місії IAC ISHR не можуть прийти до висновку, що суд надав достатні гарантії для забезпечення прав обвинуваченого.

Спостерігачі IAC ISHR часто стикаються з ситуацією, коли судові засідання по клопотаннях сторони обвинувачення призначаються день в день, або на наступний день. Зазначений підхід, на думку експертів моніторингової місії IAC ISHR, значно ускладнює підготовку стороною захисту своєї позиції.

Враховуючи, що сторона захисту отри-

мала інформацію про засідання за день до нього, а всіх матеріалів так і не отримала, то сумніви щодо того, чи мала сторона захисту достатньо часу для того, щоб ефективно та належним чином організувати захист не можна вважати необґрунтованими. ЄСПЛ у своїй практиці зазначає, що стаття 6 § 3 (b) гарантує обвинуваченому (підозрюваному) “достатній час і можливості для підготовки свого захисту”, а, отже, може включати все, що є “необхідним” для підготовки до судового розгляду. Сторона захисту повинна мати можливість організувати свій захист належним чином і без обмежень щодо можливості викласти всі відповідні аргументи захисту перед судом першої інстанції і, таким чином, вплинути на результат провадження (Galović v. Croatia, п. 81). Враховуючи всі обставини, ми не можемо прийти до висновку про наявність достатнього часу у сторони захисту.

По-друге, події кримінального провадження, у зв'язку з якими слідство просить суд застосувати запобіжний захід, мали місце у 2003 році. Строки для притягнення до відповідальності по цьому злочину вже спливли, проте прокурор заявив, що оскільки Коломойський І. В. є підозрюваним у скоєнні іншого особливо тяжкого злочину (привласнення чи розтрата чужого майна в особливо великих розмірах, або організованою групою; легалізація (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом вчинена організованою групою або в особливо великому розмірі), події якого слідством датуються 2014 роком, то строки перервались, а отже можливе і притягнення до кримінальної відповідальності.

Проте, ця позиція не узгоджується із позицією Конституційного суду України, згідно з якою сам факт порушення кримінальної справи щодо конкретної особи, затримання, взяття під варту, пред'явлення їй обвинувачення не можна визнати як кримінальну відповідальність, оскільки особа не несе кримінальної відповідальності, доки її не буде визнано судом винною у вчиненні злочину і вирок суду не набере законної сили (Рішення від 27 жовтня 1999 року у справі № 1–15/99). Таку ж позицію займає і ЄСПЛ: “Презумпція невинуватості, закріплена в пункті 2 статті 6, є одним з елементів справедливого кримінального процесу, який вимагається

пунктом 1. Він не тільки забороняє передчасне висловлення самим судом думки про те, що особа, “обвинувачена (підозрювана) у вчиненні кримінального правопорушення”, є винною до того, як це буде доведено відповідно до закону” (Fatullayev v. Azerbaijan, п. 159). Враховуючи те, що в кримінальному провадженні, на яке посилається прокурор, Коломойський І. В. має статус підозрюваного, а законний вирок суду стосовно його винуватості не набув сили, експерти моніторингової місії ІАС ІШР ставлять під сумнів посилення суду на дану обставину як на таку, що могла вплинути на перебіг строків кримінального провадження у зв’язку з яким прокурор подав клопотання про застосування запобіжного заходу.

Більше того, хочемо звернути увагу, що за словами сторони захисту по даному провадженні уже є вирок Бабушкінського (Шевченківського) районного суду м. Дніпро у 2005 р., яким фактично кримінальне провадження стосовно Коломойського І. В. закрито. Крім того, є також рішення Запорізького апеляційного суду від 2005 р., в якому за даним провадженням визначені винні (Коломойського І. В. серед них не визначено) та рішення Дніпровського апеляційного суду 2015 року в якому прокуратурі відмовили в оскарженні вироку 2005 року.

Спільно з усіма вищезазначеними обставинами та враховуючи також, що ч. 1 п. 6 ст. 294 КПК закріплює законну підставу для закриття кримінального провадження – кримінальне провадження закривається в разі існування вироку по тому самому обвинуваченню, що набрав законної сили, або постановлена ухвала суду про закриття кримінального провадження по тому самому обвинуваченню, то експерти ІАС ІШР вважають, що в даному процесі можливе порушення принципу “процедури встановленої законом” (п. 1 ст. 5 ЄКПЛ). ЄСПЛ у своїй практиці зазначає, що у випадку позбавлення волі особливо важливо, щоб був дотриманий загальний принцип правової визначеності. Встановлюючи, що будь-яке позбавлення волі має здійснюватися “відповідно до процедури, встановленої законом”, пункт 1 статті 5 не просто відсилає до внутрішнього законодавства; як і вирази “відповідно до закону”

і “встановлений законом” у других абзацах статей 8–11, він також стосується “якості закону”, вимагаючи, щоб він був сумісним з верховенством права – концепцією, притаманною всім статтям Конвенції. “Якість закону” в цьому сенсі означає, що якщо національний закон дозволяє позбавлення волі, він повинен бути достатньо доступним, точним і передбачуваним у застосуванні, щоб уникнути будь-якого ризику свавілля. Враховуючи те, що суд фактично не звернув уваги на законні підстави для закриття кримінального провадження, виникають сумніви що така належна процедура гарантована ЄКПЛ була дотримана.

По-третє, прокурор зазначив перелік ризиків стосовно підозрюваного, які є підставою для застосування до нього саме тримання під вартою без права внесення застави. До таких ризиків прокурор відніс: ризик переховування від слідства; ризик впливу на інших учасників провадження, а також на свідків; ризик іншим чином перешкоджати здійсненню судового процесу. Проте, варто звернути увагу на той факт, що стосовно Коломойського І. В. уже застосовано запобіжний захід у вигляді тримання під вартою в іншому провадженні. А зважаючи на це важко зрозуміти, яким чином підозрюваний, і так перебуваючи під вартою з вересня 2023 року, може порушити покладені на нього обов’язки в іншому провадженні. Враховуючи це, обставини наведені слідством для задоволення цього клопотання мають більше ознаки шаблонних конструкцій. Зокрема ЄСПЛ з цього приводу в своїй практиці зазначає, що використання стандартного шаблону, а також абстрактних і стереотипних повторень низки підстав для тримання під вартою, не наводячи жодних конкретних фактів, що стосуються підстав справи підозрюваного свідчить про порушення п. 3 ст. 5 ЄКПЛ (Sardar Babayev v. Azerbaijan, п. 50). Враховуючи позицію ЄСПЛ, а також характер ризиків у поданому прокурором клопотанні, ми вважаємо, що в даному процесі може мати місце порушення принципу обґрунтованості досудового тримання під вартою.

По-четверте, спостерігачі ІАС ІШР звертають увагу на стан здоров’я Коломойського І. В. До матеріалів даного провадження сторона захисту надала численну кількість лікарських висновків, які під-

тверджують необхідність надання медичної допомоги підозрюваному. Крім того, у зв'язку з тим, що підозрюваний перебуває під вартою з вересня 2023 р., йому не надається ні медична допомога, ні обстеження, так як лікарів у його місце перебування не допускають. Суд, ознайомившись з даною інформацією, фактично проігнорував її та задовільнив клопотання про призначення запобіжного заходу в вигляді тримання під вартою без застави. Експерти моніторингової місії ІАС ІШР звертають увагу, що обов'язок забезпечувати належний медичний огляд та лікування покладається на державу. Ігнорування даного факту може містити ознаки порушення статті 3 ЄКПЛ щодо заборони катування, нелюдського та такого, що принижує гідність, поводження і покарання. ЄСПЛ з цього приводу наголошує, що держава повинна забезпечити, щоб особа трималася під вартою в умовах, сумісних з повагою до її людської гідності, щоб спосіб і метод виконання цього заходу не завдавали їй страждань або труднощів, інтенсивність яких перевищує неминучий рівень страждань, притаманних ув'язненню, і щоб, з огляду на практичні вимоги ув'язнення, її здоров'я і благополуччя були належним чином забезпечені. Таким чином, відсутність належної медичної допомоги для осіб, які перебувають під вартою, може спричинити відповідальність держави за статтею 3 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод. Крім того, ЄСПЛ зазначає, що недостатньо, щоб таких затриманих обстежили і поставили діагноз; натомість, необхідно забезпечити належне лікування діагностованої проблеми (*Fenech v. Malta*, п. 126).

Враховуючи все вищезазначене експерти моніторингової місії ІАС ІШР вважають, що в даному процесі можуть мати місце порушення права на захист (п. 3 ст. 6 ЄКПЛ), принцип процедури встановленої законом (п. 1 ст. 5 ЄКПЛ), принцип обґрунтованості досудового тримання під вартою (п. 3 ст. 5 ЄКПЛ), принцип заборони катування, нелюдського та такого, що принижує гідність, поводження і покарання (ст. 3 ЄКПЛ).

Моніторинг судового засідання відносно Коломойського І. В. (судове засідання від 22.05.2024)

22 травня 2024 року у Шевченківському районному суді м. Києва відбувся розгляд клопотання про продовження строків досудового розслідування у кримінальному провадженні відносно Коломойського Ігоря Валерійовича, якого підозрюють у вчиненні кримінального правопорушення передбаченого ч. 5 ст. 191 КК України, ч. 3 ст. 209 КК України (привласнення чи розтрата чужого майна в особливо великих розмірах, або організованою групою; легалізація (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом вчинена організованою групою або в особливо великому розмірі).

Ухвалою слідчого судді Шевченківського районного суду м. Києва строк досудового розслідування у даному кримінальному провадженні було продовжено до 9 місяців, зазначений строк спливає 02.06.2024.

Сторона обвинувачення подала клопотання про продовження строку досудового розслідування до 12 місяців, а саме до 12.09.2024 включно.

Прокурор обґрунтовував своє клопотання необхідністю проведення значної кількості слідчих/процесуальних дій. Серед іншого: допит понад 50 свідків сторони захисту, отримання документів від компетентних органів іноземних держав, встановлення місцезнаходження головного бухгалтера, яка, виходячи з підозри, надавала вказівки виконавцям злочину, надання правової оцінки службовим особам ПриватБанку, Національного банку України і Фонду гарантування вкладів фізичних осіб, завершення проведення комплексно-судової експертизи, отримання тимчасових доступів до ряду банківських рахунків суб'єктів господарювання тощо.

Сторона захисту заперечувала проти задоволення клопотання з огляду на відсутність події злочину та необґрунтованість необхідності проведення слідчих/процесуальних дій на які послався прокурор.

Щодо відсутності події злочину. Спільна позиція захисників полягала в тому, що дане кримінальне провадження підлягає закриттю у зв'язку з відсутністю події кримінального правопорушення (п. 1 ч. 1 ст. 284 КПК України).

Так, адвокати зазначили, що сторони

захисту взагалі незрозуміло хто є потерпілим у даному кримінальному провадженні за версією слідства, оскільки постановою органу досудового розслідування потерпілим був визнаний ПриватБанк (за відсутності заяви про визнання потерпілим), проте, сторона обвинувачення стверджує, що Коломойський І. В. спричинив збитки Укрнафті, при цьому не змінюючи підозру.

Окремо адвокати звернули увагу суду на те, що відносно Коломойського І. В. не було заявлено ні одного цивільного позову про відшкодування збитків, що свідчить про відсутність осіб, яким могла бути заподіяна матеріальна шкода. Більше того, в рамках кримінального провадження не було проведено жодної експертизи (економічної), яка б підтверджувала наявність збитків.

Експерти моніторингової місії ІАС ІSHR вже неодноразово у своїх звітах зазначали, що у розрізі ст.ст. 5, 6 Європейської конвенції з прав людини (далі – ЄКПЛ), кожен хто піддається кримінальному переслідуванню має знати і розуміти інформацію про характер і причини обвинувачення відносно себе, оскільки це є основою умовою для недопущення свавілля та справедливості провадження в цілому. Аналогічної думки притримується і ЄСПЛ, зокрема, у рішеннях по справах *Pélissier and Sassi v. France* (п. 52), *Creanga v. Romania* (п. 92).

Досудове розслідування у даному кримінальному провадженні вже триває 9 місяців. Збільшення строків, з огляду на позицію сторони захисту з приводу відсутності потерпілого, викликає занепокоєння, оскільки протягом всього часу досудового розслідування Коломойський І. В. перебуває під вартою. А тому, у разі підтвердження позиції захисту, можна буде констатувати порушення ст. 5 ЄКПЛ.

Стаття 5 Конвенції презюмує право на свободу і особисту недоторканість та закріплює вичерпний перелік умов, за яких обмеження цього права допустиме, зокрема, (с) законний арешт або затримання особи, здійснене з метою допровадження її до компетентного судового органу за наявності обґрунтованої підозри у вчиненні нею правопорушення. Слід також відзначити, що будь-яке позбавлення волі має узгоджуватися з метою захисту особи від свавілля.

Свавілля може виникнути, якщо має місце елемент несумлінності або обману з боку органів влади (*Saadi v. the United Kingdom*, п. 68).

Щодо необґрунтованості клопотання про продовження строків досудового розслідування. Позиція захисників ґрунтувалася на тому, що прокурором не доведено обсяг і перелік слідчих дій, які, на його думку, ще необхідно вчинити в рамках кримінального провадження.

Адвокати зазначили, що в даному клопотанні прокурор посилається на необхідність проведення тих самих дій, на які посилався у попередньому клопотанні, проте, не обґрунтовує чому вони так і не були проведені. З цього приводу сторона захисту наполягала на тому, що слідчий суддя має проаналізувати чому всі дії, на які посилається сторона обвинувачення, не були вчинені раніше. Крім того, адвокати вказали, що протягом 9 місяців досудового розслідування слідство не провело значну кількість процесуальних дій, які мало провести, що ставить під сумнів їх проведення протягом 3 місяців. На підставі цього сторона захисту просила відмовити у задоволенні клопотання про продовження строків досудового розслідування.

Суд, заслухавши доводи сторін, задовольнив клопотання сторони обвинувачення та продовжив строк досудового розслідування до 12 місяців.

Експерти ІАС ІSHR наголошують, що ст. 6 ЄКПЛ у кримінально-процесуальній сфері має на меті забезпечити, щоб обвинувачений не залишався занадто довгий час під тягарем обвинувачення, обґрунтованість якого має бути доведена (*Wemhoff v. Germany*, п. 18). Тобто, для дотримання вимог ст. 6 ЄКПЛ органи досудового розслідування мають докладати всі зусилля для якнайшвидшого прийняття рішення по справі. Тому зауваження сторони захисту про аналогічний зміст двох клопотань про продовження строків досудового розслідування і неефективність проведення досудового розслідування не можуть бути сприйняті експертами моніторингової місії ІАС ІSHR як повністю необґрунтовані.

Поміж іншого, сторона захисту зазначила, що в даному кримінальному провадженні порушено принцип підслідності, оскільки матеріали справи не містять по-

станову про визначення підслідності після об'єднання матеріалів кримінальних проваджень. На думку сторони захисту, дана справа містить ознаки, які підпадають під підслідність НАБУ та підсудність ВАКС, оскільки заявлена у підозрі сума збитків у дві тисячі і більше разів перевищує розмір прожиткового мінімуму, а саме правопорушення було вчинене службовими особами у той час, коли Приватбанк більш ніж на 50% належав державі.

Експерти ІАС ISHR висловлюють свою занепокоєність з приводу того, що на стадії досудового розслідування всі клопотання в межах кримінального провадження відносно Коломойського І. В., можливо, розглядає «не встановлений законом» суд, а також звертають увагу, що відповідно до національного законодавства та практики Верховного суду України у разі недотримання органами прокуратури чи досудового слідства правил підслідності, отримані в ході такого досудового розслідування докази є недопустимими (постанова від 14 квітня 2020 року по справі № 761/34909/17).

Тобто, у разі підтвердження позиції захисту з приводу підслідності та підсудності, всі матеріали в даному кримінальному провадженні будуть недопустимі, а, отже, з високою вірогідністю справа підлягатиме закриттю.

Враховуючи все вищевикладене та з урахуванням можливого порушення статей 5, 6 Європейської конвенції з прав людини, експерти моніторингової місії ІАС ISHR вважають за необхідне продовжити моніторинг даного кримінального провадження.

Моніторинг судового процесу Коломойського І. В. (від 24 травня 2024)

24 травня 2024 року у Шевченківському районному суді відбувся розгляд клопотання прокурора про продовження запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою Коломойському Ігорю Валерійовичу, якого підозрюють у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ч. 5 ст. 191 КК України, ч. 3 ст. 209 КК України (привласнення чи розтрата чужого майна в особливо великих розмірах, або організованою групою; легалізація (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом вчинена організованою групою або в особливо ве-

ликому розмірі).

Суд дане клопотання задовільнив, тобто запобіжний захід у вигляді тримання під вартою, починаючи з 02.09.2023, буде в сукупності становити 11 місяців.

Обґрунтовуючи необхідність продовження виключного запобіжного заходу, прокурор навів ряд ризиків невиконання Коломойським І. В. процесуальних обов'язків при застосуванні більш м'якого запобіжного заходу, зокрема: переховування від слідства; знищення, спотворення речей та документів, важливих для провадження; незаконного впливу на свідків. Також в зазначеному клопотанні стороною обвинувачення вказано ряд слідчих дій, які необхідно провести для завершення досудового розслідування, у тому числі, допит 88 свідків, дані яких встановлено. На допит кожного свідка органами розслідування відведено по одному дню, тобто 1 свідок – 1 день. Таку періодичність допитів слідство обґрунтовує тим, що захисники підозрюваного вимагають свою присутність на кожному допиті. Стосовно строку інших слідчих дій, слідство не вказує в клопотанні навіть мінімального необхідного терміну.

Проаналізувавши дане клопотання, а також попередні, стосовно продовження даного запобіжного заходу в цій справі, експерти моніторингової місії ІАС ISHR звертають увагу на те, що ризики, визначені слідством, ідентичні в усіх клопотаннях, тобто слідство вважає, що ризики залишаються незмінними протягом всього часу провадження, та з плином часу не зменшуються, а нових підстав, які б доводили необхідність продовження такого запобіжного заходу сторона обвинувачення не наводить (у жодному з клопотань за весь час розслідування). Проте ця позиція повністю суперечить позиції ЄСПЛ, адже Європейський суд з прав людини наголошує, що з плином часу досудового розслідування ризики повинні неухильно зменшуватись. На думку ЄСПЛ, для обґрунтування тримання під вартою не можна використовувати стандартний шаблон та обмежуватись абстрактним і стереотипним повторенням низки підстав для тримання під вартою, не наводячи жодних причин, чому слідство вважає ці підстави застосовними до справи заявника на даний час. Крім того, повинні наводитись конкретні факти, що стосують-

ся цих підстав, а також додаткове обґрунтування їх відповідними та достатніми причинами. Будь-які ознаки повторюваного характеру стосовно обґрунтування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою є прямим порушенням пункту 3 статті 5 ЄКПЛ (*Sardar Babayev v. Azerbaijan*, п. 50–51). Враховуючи те, що слідство кожного разу при обґрунтуванні нового клопотання про продовження такого запобіжного заходу використовує одні й ті ж ризики та підстави, не можливо стверджувати, що такі обґрунтування не є шаблонними та стереотипними.

Крім того, слід наголосити, що оцінка відповідних і достатніх підстав для досудового ув'язнення не може бути відокремлена від фактичної тривалості такого ув'язнення. Пункт 3 статті 5 Конвенції не може розглядатися як такий, що дозволяє досудове тримання під вартою беззапобіжно, за умови, що воно триває не довше певного періоду. Чим довше триває досудове тримання під вартою, тим більше обґрунтувань потрібно для переконливої демонстрації передбачуваного ризику або ризиків у разі звільнення підозрюваного з-під варти (*Maassen v. The Netherlands*, п. 62). Більше того, якщо обвинувачений перебуває під вартою за різними обвинуваченнями, гарантія розумного строку, передбачена пунктом 3 статті 5, вимагає глобальної оцінки сукупного періоду перебування під вартою (*Janakieski v. North Macedonia*, п. 70). Враховуючи те, що Коломойський І. В. перебуває під вартою з 02.09.2023, та запобіжний захід стосовно нього було продовжено неодноразово (при цьому слідство при кожному продовженні зазначає ідентичні обставини, а суд знову їх не оцінює), неможливо стверджувати, що суд належним чином оцінює всі обставини та ризики наведені слідством.

Враховуючи все вищезазначене, експерти мніторінгової місії ІАС ІШР вважають, що в даному процесі є ознаки «автоматичного» продовження тримання під вартою (ідентичні ризики та обставини в обґрунтуванні кожного з клопотань протягом всього терміну розслідування; фактично відсутність повторної оцінки судом таких обставин при кожному обґрунтуванні). ЄСПЛ з цього приводу наголошує, що автоматичне продовження

строку тримання під вартою суперечить гарантіям, викладеним у пункті 3 статті 5 (*Tase v. Romania*, п. 36). У цій же справі ЄСПЛ категорично не погодився з процесуальними діями суду: “У цій справі Суд вважає, що Плоєшський районний суд п’ять разів продовжував строк тримання заявника під вартою, використовуючи ту саму формулу та не надаючи детального обґрунтування причин своїх рішень. Суд не може погодитися з твердженням Уряду про те, що відсутність обґрунтування у рішеннях суду була доповнена наявними у справі доказами. Він повторює, що лише шляхом надання вмотивованого рішення може бути забезпечений громадський контроль за здійсненням правосуддя” (*Tase v. Romania*, п. 37).

Варто наголосити, що фактично можливість порушення п. 3 ст. 5 ЄКПЛ (обґрунтованість досудового тримання під вартою; тривалість досудового тримання під вартою) набуло в цій справі систематичного характеру, та повторюється із засідання в засідання.

Також, хочемо звернути увагу на те, що підозрюваний перебуває під вартою уже 9 місяць (з новим продовженням терміну це буде вже 11 місяців), і за цей час слідством не було виявлено жодних обставин, які б довели вину підозрюваного, тобто за 9 місяців нічого по суті справи не змінилось. Крім того, з матеріалів справи, як зазначає захист, досі не доведено факт нанесення шкоди потерпілому (ПриватБанк), тим більше, що було проведено щонайменше 3 фінансових незалежних аудити, суд також звернув на це увагу. Це все ставить під питання “ефективність” та “ретельність” проведення розслідування органами слідства, враховуючи, що весь цей час підозрюваний перебуває під вартою. ЄСПЛ зазначає, що в контексті здійснення правосуддя, відповідно до норм ЄКПЛ, забезпечення прав і свобод кожної людини, яка перебуває під їхньою юрисдикцією, вимагає проведення ефективного офіційного розслідування. Таке розслідування має бути здатним привести до виявлення та, за необхідності, покарання винних. В іншому випадку, загальна правова заборона катувань та нелюдського і такого, що принижує гідність, поводження і покарання, незважаючи на її фундаментальну важливість, буде неефек-

тивною на практиці, і в деяких випадках представники держави зможуть фактично безкарно зловживати правами тих, хто перебуває під їхнім контролем (Abu Zubaydah v. Lithuania, п. 607).

Це питання тим гостріше, так як протягом всього судового процесу захисники неодноразово звертали увагу на стан здоров'я Коломойського І. В., а тривале ув'язнення з об'єктивних причин ніяким чином не може позитивно впливати на емоційний та фізичний стан підозрюваного. Слід також відзначити, що, зі слів Коломойського І. В., вперше за 9 місяців тримання під вартою йому дозволили пройти медичне обстеження, що не усунуло його проблем зі здоров'ям, проте дозволило хоча б мати уявлення про поточний стан. Як вже неодноразово зазначалось у попередніх моніторингових звітах (див. моніторинг судового процесу Коломойського І. В. 22.04.2024): ЄСПЛ наголошує на тому, що органи влади повинні забезпечити оперативне та точне встановлення діагнозу та лікування, а медичний нагляд, при необхідності, має бути регулярним та систематичним («Pokhlebin v. Ukraine», 62), у іншому випадку Суд приходять до висновку про наявність порушення ст. 3 ЄКПЛ – катування та нелюдського, або такого, що принижує людську гідність, поводження або покарання. Стаття 3 ЄКПЛ покладає на державу обов'язок забезпечити, щоб кожен, хто знаходиться під вартою, утримувався в умовах, сумісних з повагою до людської гідності, щоб умови виконання запобіжного заходу не піддавали особу придушенню або випробуванню на витривалість, які перевищують неминучий рівень страждання, притаманного утриманню у місцях позбавлення волі, і щоб, враховуючи практичні вимоги покарання у вигляді позбавлення волі, здоров'я та добре самопочуття ув'язненого забезпечувалися належним чином, зокрема шляхом здійснення необхідного медичного догляду («A.D. v. Malta», п. 112, «Cosovan v. The Republic of Moldova», п. 74, «Kudla v. Poland», п. 94).

Крім того, захист звернув увагу суду в цьому засіданні, що сторона обвинувачення відхиляє всі їхні клопотання стосовно допиту свідків, при тому, що дані клопотання задовольнялись судом і підлягали виконанню. Станом на зараз уже є 12 проігно-

рованих ухвал стосовно цього. Більше того, як зазначають адвокати, один із свідків, якого захист вимагав допитати, за цей час бездіяльності стосовно виконання клопотань органами слідства, помер. Фактично враховуючи таку тенденцію стосовно відхилення всіх клопотань захисту стосовно допиту свідків, захист позбавлений права представити свою справу в умовах, які не ставлять його в “незручне” становище стосовно свого опонента. Враховуючи ці обставини, експерти моніторингової місії ІАС ISHR вважають, що в даній справі можливе порушення принципу рівності сторін, передбаченого п. 1 ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. ЄСПЛ стосовно питання рівності сторін у судовому процесі зазначає, що кожній стороні повинна бути надана розумна можливість представити свою справу в умовах, які не ставлять її у невідгдане становище порівняно з опонентом. У цьому контексті важливе значення надається зовнішнім проявам, а також підвищеній чутливості до справедливого відправлення правосуддя (Gaggl v. Austria, п. 48).

Підсумовуючи, експерти моніторингової місії ІАС ISHR прийшли до висновку, що в даному процесі можливе порушення принципу обґрунтованості та тривалості досудового тримання під вартою (п. 3 ст. ЄКПЛ) (є ознаки набуття характеру негативної тенденції в процесі), принципу рівності сторін (п. 1 ст. 6 ЄКПЛ).

Моніторинг кримінального провадження Коломойського І. В. від 30 травня 2024 р.

30 травня в Київському апеляційному суді (далі – КАС) відбувся розгляд апеляційної скарги на ухвалу Шевченківського районного суду м. Києва від 22.04.2024 про продовження запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою Коломойському Ігорю Валерійовичу в рамках справи № 671/14199/24. Коломойський І. В. підозрюється у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ч. 5 ст. 191 КК України, ч. 3 ст. 209 КК України (привласнення чи розтрата чужого майна в особливо великих розмірах, або організованою групою; легалізація (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом вчинена організованою групою або в особливо великому

розмірі). Суд засідав у складі колегії трьох суддів з головуючим Мельником В. В. Також у судовому засіданні був присутній прокурор, підозрюваний та його захисники.

Основним предметом розгляду даного засідання була апеляційна скарга на ухвалу Шевченківського районного суду м. Києва. Суд дану апеляційну скаргу залишив без задоволення, а ухвалу Шевченківського районного суду м. Києва без змін.

Експерти моніторингової місії ІАС ІSHR звертають увагу на те, що вищезазначена ухвала про продовження запобіжного заходу в вигляді тримання під вартою втратила свою чинність 24 травня 2024 року, оскільки була прийнята нова ухвала суду про продовження строків тримання під вартою. Тобто підозрюваний фактично був позбавлений права на оскарження запобіжного заходу, а дане засідання не забезпечувало реальне право на перегляд її обґрунтованості. Спостерігачі ІАС ІSHR відмічають, що прокурор також звернув увагу суду на даний факт. Експерти моніторингової місії ІАС ІSHR зауважують, що розгляд Київським апеляційним судом скарг на ухвали суду після закінчення їх дії набуває характеру негативної тенденції та може бути розцінене як порушення права на доступ до суду в контексті п. 1 ст. 6 ЄКПЛ:

« Кожен має право на справедливий і публічний розгляд його справи упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом, встановленим законом, який... вирішить спір щодо його прав та обов'язків цивільного характеру або встановить обґрунтованість будь-якого висунутого проти нього кримінального обвинувачення ».

Це право є важливою складовою аспекту справедливого судового розгляду і при його порушенні справедливий судовий розгляд фактично унеможлиблюється.

ЄСПЛ з цього приводу зазначає, що право на доступ до суду є невід'ємним аспектом гарантій, закріплених у статті 6, посиляючись на принципи верховенства права та недопущення свавілля, які лежать в основі більшої частини Конвенції. Право на доступ до суду має бути «практичним та ефективним», а не «теоретичним чи ілюзорним». Це зауваження особливо стосується гарантій, передбачених статтею 6 ЄКПЛ, з огляду на важливе місце, яке займає в демократичному суспільстві право на спра-

ведливий судовий розгляд. Обмеження, що застосовуються, не повинні обмежувати доступ, що залишився у особи, таким чином або в такій мірі, що порушується сама суть права. (*Verein Klimaseniorinnen Schweiz and Others v. Switzerland*, п. 626). Це право тісно переплітається з принципами верховенства права та недопущення свавілля.

Крім того, варто додати, що будь-яке позбавлення волі має відповідати меті захисту особи від свавілля. Суд в даному контексті використовує поняття “гарантії проти свавілля”, які включають в себе наявність чітких правових положень щодо наказу про взяття під варту, продовження строку тримання під вартою та встановлення часових меж тримання під вартою; а також наявність ефективного засобу юридичного захисту, за допомогою якого заявник може оскаржити “законність” та “тривалість” свого подальшого тримання під вартою” (*Lazăr v. Romania* п. 90). Головна мета статті 5 § 4 полягає в тому, щоб особам, позбавленим волі, надавався швидкий судовий перегляд законності їхнього затримання, оскільки такий перегляд може призвести до можливого їх звільнення. Таким чином, ЄСПЛ вважає, що вимога швидкості перевірки законності затримання є актуальною, доки це затримання триває. Після звільнення затриманих осіб, навіть якщо гарантія короткої затримки більше не відповідає меті статті 5 § 4, гарантія щодо ефективності перегляду продовжує застосовуватися, оскільки колишній затриманий може все ще мати законний інтерес у встановленні законності його тримання під вартою навіть після його звільнення. Вимога статті 5 § 4 щодо швидкого перегляду законності затримання подібна до гарантії розгляду справи протягом розумного строку, включеної в статтю 6 § 1 Конвенції (*Zubor v. Slovakia*, § 76, 83). Враховуючи відсутність у підозрюваного реального права на перегляд обґрунтованості винесеної стосовно нього ухвали про продовження строків запобіжного заходу в вигляді тримання під вартою, виникають об'єктивні сумніви стосовно дотримання вищезазначених прав, гарантованих ЄКПЛ.

Більше того, Касаційний кримінальний суд ВСУ у постанові по справі № 991/3440/20 висловив свою позицію стосовно права на апеляційне оскаржен-

ня запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою. Колегія суддів, посилаючись на рішення ЄСПЛ по справі *Bellet v. France* наголосила, що недотримання належної правової процедури щодо права на захист та права на оскарження, тягне за собою порушення гарантованого ст. 6 ЄКПЛ права на справедливий суд. Рівень доступу, наданий національним законодавством, має бути достатнім для забезпечення права особи на суд з огляду на принцип верховенства права в демократичному суспільстві. Для того, щоб доступ був ефективним, особа повинна мати чітку практичну можливість оскаржити дії, які становлять втручання у її права.

Також хочемо звернути увагу, що досудове розслідування стосовно підозрюваного продовжено на максимальний строк, до вересня 2024, у той же час слідством, на думку сторони захисту, не було виявлено жодних обставин, які б доводили вину Коломойського І. В. Зокрема, спостерігачі ІАС ІШР звертають увагу на наданий суду звіт незалежної міжнародної аудиторської компанії щодо фінансової перевірки Приватбанку, який зазначається слідством як потерпілий у даній справі. Звіт фактично підтверджує відсутність факту нанесення шкоди Приватбанку.

ЄСПЛ з цього приводу зазначає, що навіть якщо підстави для тримання особи під вартою є «відповідними» та «достатніми», Суд також повинен з'ясувати, чи проявили компетентні національні органи «особливу старанність» при здійсненні провадження. Виправдання будь-якого періоду тримання під вартою, незалежно від того, наскільки він є коротким, має бути переконливо продемонстроване органами влади (*Radonjić and Romić v. Serbia*, п. 69–70). Оцінюючи, чи була дотримана вимога «особливої ретельності», ЄСПЛ враховує, серед іншого, загальну складність провадження, будь-які періоди невиправданої затримки та кроки, вжиті органами влади для прискорення провадження з метою забезпечення того, щоб загальна тривалість тримання під вартою залишалася «розумною» (*Lisovskij v. Lithuania*, п. 68) Враховуючи швидкість та наявні результати досудового розслідування в даному провадженні, ми не можемо однозначно сказати, чи відповідні органи проявляють належну старанність.

Щодо ризиків, які на думку слідства зберігаються в даному провадженні, то вони абсолютно ідентичні з ризиками в усіх попередніх клопотаннях, які сторона обвинувачення заявляла суду І інстанції. Тобто, по-перше, обвинувачення вважає, що ризики не тільки зберігаються протягом всього досудового розслідування, а й з плином часу не зменшуються, по-друге, строки даного запобіжного заходу продовжувались судом на тих самих підставах. Проте така позиція суперечить сталій практиці ЄСПЛ.

ЄСПЛ визначає, що зі спливом часу ризики зменшуються. Більше того, щоразу, коли суд виносить рішення щодо доцільності продовження досудового тримання під вартою, він зобов'язаний заново оцінити підстави для продовження такого запобіжного заходу. «Якщо суд продовжує тримання під вартою, при цьому в обґрунтуванні кожен раз використовуючи однакові, та відверто шаблонні, формулювання, не демонструючи, що він насправді приділяє увагу плинності часу, вимоги та основна ідея п. 3 ст. 5 ЄКПЛ не дотримуються» (*Tiron v. Romania*, п. 39). Більше того, при обґрунтуванні клопотання про продовження тримання під вартою, перелічуючи конкретні підстави (ризики) чому запобіжний захід необхідно продовжити, органи влади повинні навести обґрунтовані причини та пояснення, чому вони вважають ці підстави застосованими до справи заявника для того, щоб можливе порушення п. 3 ст. 5 ЄКПЛ не набуло повторюваного характеру, а тримання під вартою не стало необґрунтованим (*Sardar Babayev v. Azerbaijan*, п. 50–51). Існування таких ризиків має бути належним чином встановлено, а аргументація органів влади щодо цього не може бути абстрактною, загальною або стереотипною (*Affaire Karaca v. Türkiye* п. 139).

Зважаючи на те, що як ризики, так і їх фактичне обґрунтування не змінюється, то виникають сумніви щодо того наскільки обґрунтованим є застосування даного запобіжного заходу відносно підозрюваного.

Крім того, зважаючи на термін тримання під вартою Коломойського І. В. (перебуває під вартою від вересня 2023, строки запобіжного заходу продовжувались неодноразово), експерти моніторингової місії ІАС ІШР наголошують, що оцінка відповідних і достатніх підстав для досудового

ув'язнення не може бути відокремлена від фактичної тривалості такого ув'язнення. Пункт 3 статті 5 Конвенції не може розглядатися як такий, що дозволяє досудове тримання під вартою беззастережно, за умови, що воно триває не довше певного періоду. Чим довше триває досудове тримання під вартою, тим більше обґрунтувань потрібно для переконливої демонстрації передбачуваного ризику або ризиків у разі звільнення підозрюваного з-під варту (Maassen v. the Netherlands п. 62). Враховуючи вищезазначене, виникають сумніви, що були наведені достатні обґрунтування, які б виправдовували такий тривалий термін утримання під вартою.

Також враховуючи обставини провадження та наявну доказову базу, виникають сумніви стосовно обґрунтованості підозри. Спостерігачі ІАС ІШР також зауважили, що під час засідання суд не звернув увагу на заяви захисників про наявну доказову базу, а також на результати звіту незалежної міжнародної аудиторської компанії, яка фактично підтверджує позицію сторони захисту. Таким чином залишається питання щодо надання судом оцінки таким обставинам.

Щодо обґрунтованості підозри ЄСПЛ у рішенні по справі *Savalanli and Others v. Azerbaijan* наголосив на тому, що: «національні суди, які розглядали скарги заявників на тримання їх під вартою, послідовно не перевіряли обґрунтованість підозри, на якій ґрунтувалося тримання заявників під вартою. У своїх рішеннях, використовуючи короткі, розпливчасті та стереотипні формули відхилення скарг заявників як необґрунтованих, національні суди обмежили свою роль до простого автоматичного схвалення рішень про тримання під вартою, і не можна вважати, що вони провели справжній перегляд «законності» тримання заявників під вартою. Це суперечить не тільки вимогам пункту 4 статті 5, але й вимогам національного законодавства» (п. 102). Враховуючи перебіг судового засідання важко стверджувати те, що суд належним чином перевірів обґрунтованість підозри.

Підсумовуючи, експерти ІАС ІШР вважають, що в даному процесі можливе порушення права на доступ до суду (п. 1 ст. 6 ЄКПЛ), принципу перегляду закон-

ності затримання (п. 4 ст. 5 ЄКПЛ), обґрунтованості досудового тримання під вартою (п. 3 ст. 5 ЄКПЛ).

Моніторинг кримінального провадження Коломойського І. В. від 30 травня 2024 р.

30 травня в Київському апеляційному суді (далі – КАС) у рамках кримінального провадження № 1201304000000663 відбувся розгляд апеляційної скарги на ухвалу Печерського районного суду від 9 травня 2024 року про застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою строком на 60 днів без права внесення застави стосовно Коломойського Ігоря Валерійовича, якого підозрюють у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ч. 4 ст. 27 КК України, ч. 2 ст. 15 КК України, п. 11–12 ч. 2 ст. 115 КК України (підбурювання до вчинення умисного вбивства). У даному судовому засіданні були присутні захисники підозрюваного, прокурори, підозрюваний Коломойський І. В. та колегія суддів з головуючою Кагановською Т. В.

За результатами розгляду, суд прийняв рішення апеляційну скаргу залишити без задоволення, а ухвалу Печерського районного суду – без змін.

Під час моніторингу судового засідання експертами моніторингової місії ІАС ІШР було зафіксовано ряд обставин, які можуть свідчити про наявність порушення права на справедливий суд у контексті статті 6 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод.

По-перше, захист звернув увагу суду на те, що по даному кримінальному правопорушенню є вирок Бабушкінського (Шевченківського) районного суду м. Дніпро у 2005 р., яким фактично кримінальне провадження стосовно Коломойського І. В. було закрито. Крім того, є також рішення Запорізького апеляційного суду від 2005 р., в якому за даним складом злочину визначені винуваті (Коломойського І. В. серед них не визначено) та рішення Дніпровського апеляційного суду 2015 року в якому прокуратурі відмовили в оскарженні вироку 2005 року. У той же час, ч. 1 п. 6 ст. 294 КПК України закріплює законну підставу для закриття кримінального провадження – кримінальне провадження

закривається в разі існування вироку по тому самому обвинуваченню, що набрав законної сили, або постановлена ухвала суду про закриття кримінального провадження по тому самому обвинуваченню. Проте, спостерігачі ІАС ISHR відмічають, що суд першої інстанції ніяким чином не звернув на це увагу, та не надав оцінку цьому факту під час засідання (див. Моніторинг кримінального провадження Коломойського І. В. від 9 травня 2024). Більше того, у даному засіданні в КАС колегія суддів також під час засідання фактично не надала цьому факту значення, що може поставити під сумнів дотримання “процедури встановленої законом” (п. 1 ст. 5 ЄКПЛ), а також гарантій проти свавільного затримання особи.

ЄСПЛ з цього приводу наголошує, що будь-яке позбавлення свободи повинно бути «законним». Коли йдеться про «законність» тримання під вартою, в тому числі про те, чи була дотримана «процедура, передбачена законом», Конвенція посилається, головним чином, на національне законодавство, а також, у відповідних випадках, на інші застосовні правові стандарти, в тому числі ті, що мають своїм джерелом міжнародне право. У всіх випадках Конвенція встановлює обов’язок дотримуватися матеріальних і процесуальних норм відповідного законодавства, але також вимагає, щоб будь-яке позбавлення свободи було сумісним з метою статті 5, а саме – захисту особи від свавілля. Крім того, коли йдеться про позбавлення волі, особливо важливим є дотримання загального принципу правової визначеності. Тому важливо, щоб умови позбавлення волі відповідно до національного та/або міжнародного права були чітко визначені, а сам закон був передбачуваним у застосуванні, щоб він відповідав стандарту «законності», встановленому Конвенцією, стандарту, який вимагає, щоб усі закони були достатньо точними, щоб уникнути будь-якого ризику свавілля і щоб особа мала можливість, розумною мірою з огляду на обставини справи, передбачити наслідки, які може спричинити та чи інша дія (Aydin Sefa Akay v. Türkiye п. 111–112).

Спостерігачі ІАС ISHR відмічають відсутність явного зовнішнього прояву аналізу судом зазначеної стороною захисту підстави про закриття даного проваджен-

ня. У зв’язку з чим не можна однозначно стверджувати, що принцип “процедури встановленої законом” (п. 1 ст. 5 ЄКПЛ), а також гарантій проти свавільного затримання особи, забезпечується судами в даному провадженні.

По-друге, як було вже зазначено у попередньому звіті по цьому провадженню (див. Моніторинг кримінального провадження Коломойського І. В. від 9 травня 2024): «Строки для притягнення до відповідальності по цьому злочину вже спливали, проте прокурор заявив, що оскільки Коломойський І. В. є підозрюваним у скоєнні іншого особливо тяжкого злочину (привласнення чи розтрата чужого майна в особливо великих розмірах, або організованою групою; легалізація (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом вчинена організованою групою або в особливо великому розмірі), події якого слідством датуються 2014 роком, то строки перервалися, а, отже, можливе і притягнення до кримінальної відповідальності». Під час цього засідання прокурори зайняли таку ж позицію.

Експерти моніторингової місії ІАС ISHR звертають увагу, що Коломойський І. В. у вищезазначеному провадженні є виключно підозрюваним, досудове розслідування триває вже більше, ніж 9 місяців, і за цей строк слідством не було передано до суду обвинувальний акт. У той же час п. 3 ст. 49 КПК чітко встановлює, що перебіг давності переривається, якщо до закінчення зазначених у частинах першій та другій цієї статті строків особа вчинила новий злочин, за винятком нетяжкого злочину, за який передбачено покарання у вигляді позбавлення волі на строк не більше двох років. Як відомо, таких обставин слідством не встановлено, а особа може вважатись такою, що вчинила злочин тільки після законного вироку суду.

Це твердження повністю узгоджується з позицією Конституційного суду України, згідно з якою сам факт порушення кримінальної справи щодо конкретної особи, затримання, взяття під варту, пред’явлення їй обвинувачення не можна визнати як кримінальну відповідальність, оскільки особа не несе кримінальної відповідальності, поки її не буде визнано судом винною у вчиненні злочину і вирок суду не набрав законної сили (Рішення від 27 жовтня 1999

року у справі № 1–15/99). Захисники підозрюваного також надали суду довідку, яка підтверджує відсутність судимостей в їхнього клієнта.

Конвенція про захист прав людини та основоположних свобод чітко визначає підстави для набуття статусу “винного”:

“Кожен, кого обвинувачено у вчиненні кримінального правопорушення, вважається невинуватим, доки його вину не буде доведено в законному порядку”.

Крім того, ЄСПЛ зазначає, що презумпція невинуватості, закріплена в пункті 2 статті 6, є одним з елементів справедливого судового розгляду, який вимагається пунктом 1 статті 6 ЄКПЛ. Презумпція невинуватості буде порушена, якщо в судовому рішенні або заяві посадової особи щодо особи, обвинуваченої у вчиненні кримінального правопорушення, відображено думку про її винуватість до того, як її вину буде доведено в законному порядку. Одним з аспектів презумпції невинуватості є захист осіб, щодо яких кримінальне провадження було закрито/не доведено до кінця, від поведіння з боку державних посадових осіб та органів влади так, ніби вони насправді винні у вчиненні інкримінованого їм злочину (*Bavčar v. Slovenia* п. 104). Враховуючи вищенаведену судову практику, експерти моніторингової місії ІАС ІШР, ставлять під сумнів те, що позиція сторони обвинувачення стосовно переривання строків співпадає з позицією Конституційного суду України та Європейського суду з прав людини.

По-третє, сторона захисту звернула увагу суду на те, що вони досі не отримали всіх матеріалів справи, така ж ситуація була на судовому засіданні першої інстанції (див. Моніторинг кримінального провадження Коломойського І. В. від 9 травня 2024), там у захисту був лише один день на ознайомлення з матеріалами справи, і суд заявив, що вони повернуться до розгляду даного клопотання після розгляду клопотання сторони обвинувачення, проте цього так і не відбулось. У цьому ж засіданні сторона захисту додатково наголосила, що серед матеріалів справи є стенограма допиту ключового свідка, проте вони не мають змоги з нею ознайомитись. Суд відхилив дане клопотання. Дана ситуація може свідчити про порушення права на захист та рівності сторін судового процесу (п. 3 ст. 6 ЄКПЛ).

ЄСПЛ з цього приводу зазначає, що право на справедливий судовий розгляд також передбачає право на доступ до матеріалів справи. Суд вже встановив, що необмежений доступ до матеріалів справи та необмежене використання будь-яких нотаток, включаючи, за необхідності, можливість отримання копій відповідних документів, є важливими гарантіями справедливого судового розгляду. Відсутність такого доступу, за оцінкою Суду, свідчить на користь висновку про порушення принципу рівності сторін. Повага до прав захисту вимагає, щоб обмеження доступу обвинуваченого або його адвоката до судових матеріалів не перешкоджало наданню доказів обвинуваченому до початку судового розгляду і наданню обвинуваченому (підозрюваному) можливості прокоментувати їх через свого адвоката в усних заявах. Більше того, обвинувачений (підозрюваний) повинен мати можливість організувати свій захист належним чином і без обмежень щодо можливості викласти всі відповідні аргументи захисту перед судом першої інстанції і, таким чином, вплинути на результат провадження. При оцінці того, чи мала особа достатній час для підготовки свого захисту, особливу увагу слід приділяти характеру провадження, а також складності справи та стадії провадження (*Kikabidze v. Georgia* п. 42–43).

Враховуючи те, що вирішення питання надання матеріалів стороні захисту в першій інстанції фактично було проігноровано, а колегія КАС не надала оцінку цій ситуації, ми не можемо однозначно стверджувати, що права підозрюваного були належним чином забезпечені.

По-четверте, як ми уже зазначали в попередньому звіті (див. Моніторинг кримінального провадження Коломойського І. В. (від 9 травня 2024) ризику, наведені слідством в клопотання про обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою, мають абстрактний та шаблонний характер. Окрім цього, спостерігачі ІАС ІШР звернули увагу на те, що слідством не обгрунтовано, як ці ризики можуть мати місце, враховуючи те, що до Коломойського І. В. на даний час застосовано тримання під вартою в іншому кримінальному провадженні до 02.09.2024.

ЄСПЛ з цього питання чітко наголо-

шує, що використання стандартного шаблону, а також абстрактних і стереотипних повторень низки підстав для тримання під вартою, не наводячи конкретних фактів, що стосуються підстав справи підозрюваного, свідчить про порушення п. 3 ст. 5 ЄКПЛ (*Avaz Zeynalov v. Azerbaijan* п. 61). Враховуючи позицію ЄСПЛ, а також характер ризиків у поданому прокурором клопотанні, експерти моніторингової місії ІАС ІШР зазначають, що в даному процесі може мати місце порушення принципу обґрунтованості досудового тримання під вартою.

Також адвокати поставили під сумнів обґрунтованість підозри у даному провадженні, так як за їхніми словами підозра повністю ґрунтується на показах двох свідків (один з них потерпілий). Інші обставини, які б доводили підозру стосовно Коломойського І. В. в матеріалах не вказані. Крім того події датуються 2003 роком, у 2005 стосовно цього провадження був винесений вирок, яким було визначено винних осіб, а пізніше було два рішення апеляційного суду, які залишили вирок незмінним. У 2024 році, відповідно до матеріалів справи, у потерпілого з'явилась нова версія стосовно того, хто є винним у замаху стосовно нього (у 2003 році, як зазначає захист, він озвучував іншу версію), і саме на цих свідченнях основною мірою ґрунтується підозра.

Стосовно цього питання експерти моніторингової місії ІАС ІШР звертають увагу на те, що недостатня увага національного суду до обґрунтованості підозри, на підставі якої обирається або продовжується запобіжний захід у вигляді тримання під вартою, може привести до порушення норм ЄКПЛ. ЄСПЛ у рішенні по справі *Savalanli and Others v. Azerbaijan* зазначив наступне: “Суд зазначає, що національні суди, які розглядали скарги заявників на тримання їх під вартою, послідовно не перевіряли обґрунтованість підозри, на якій ґрунтувалося тримання заявників під вартою. У своїх рішеннях, використовуючи короткі, розпливчасті та стереотипні формули відхилення скарг заявників як необґрунтованих, національні суди обмежили свою роль до простого автоматичного схвалення рішень про тримання під вартою, і не можна вважати, що вони

провели справжній перегляд «законності» тримання заявників під вартою. Це суперечить не тільки вимогам пункту 4 статті 5, але й вимогам національного законодавства “ (п. 102). Враховуючи перебіг судового засідання, спостерігачі ІАС ІШР не можуть стверджувати, що суд належним чином перевірів обґрунтованість підозри.

По-п'яте, попри долучені лікарські висновки, суд не звернув увагу на стан здоров'я підозрюваного. Відповідно до наданих стороною захисту лікарських висновків, стан здоров'я Коломойського І. В. фактично не є сумісним з утриманням під вартою, так як він потребує постійної медичної допомоги. Експерти моніторингової місії ІАС ІШР зазначають, що питання життя та здоров'я потребують першочергового вирішення. Стаття 3 ЄКПЛ закріплює одну з найбільш фундаментальних цінностей демократичного суспільства. Навіть за найскладніших обставин, Конвенція категорично забороняє катування або нелюдське чи таке, що принижує гідність, поводження або покарання.

Заборона катувань та нелюдського або такого, що принижує гідність, поводження чи покарання є цінністю цивілізації, тісно пов'язаною з повагою до людської гідності. Для того, щоб підпадати під дію статті 3, жорстоке поводження повинно досягти мінімального рівня жорстокості. Оцінка цього мінімуму залежить від усіх обставин справи, що розглядається, таких як тривалість поводження, його фізичні або психічні наслідки та, в деяких випадках, стать, вік та стан здоров'я (*Schmidt and Šmigol v. Estonia* п. 120–121). Держава повинна забезпечити, щоб особа трималася під вартою в умовах, сумісних з повагою до її людської гідності, щоб спосіб і метод виконання цього заходу не завдавали їй страждань або труднощів, інтенсивність яких перевищує неминучий рівень страждань, притаманних ув'язненню, і щоб, з огляду на практичні вимоги ув'язнення, її здоров'я і благополуччя були належним чином забезпечені. Таким чином, відсутність належної медичної допомоги для осіб, які перебувають під вартою, може спричинити відповідальність держави за статтею 3 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод. Крім того, ЄСПЛ зазначає, що недостатньо, щоб затриманих осіб

обстежували і ставили діагноз; натомість, необхідно забезпечити належне лікування діагностованої проблеми (*Fenech v. Malta*, п. 126).

Враховуючи все вищезазначене, експерти моніторингової місії IAC ISHR вважають, що в даному процесі можуть мати місце порушення права на захист (п. 3 ст. 6 ЄКПЛ), принцип процедури, встановленої законом (п. 1 ст. 5 ЄКПЛ), принцип обґрунтованості досудового тримання під вартою (п. 3 ст. 5 ЄКПЛ), принцип заборони катування, нелюдського та такого, що принижує гідність, поводження і покарання (ст. 3 ЄКПЛ), презумпції невинуватості (п. 2 ст. 6 ЄКПЛ), перегляду законності затримання (п. 4 ст. 5 ЄКПЛ) та справедливості судового процесу в цілому (п. 1 ст. 6 ЄКПЛ).

Моніторинг кримінального провадження відносно Коломойського І. В. (судове засідання від 19 червня 2024)

19 червня 2024 року у Київському апеляційному суді відбувся розгляд апеляційної скарги Коломойського І. В. на ухвалу Шевченківського районного суду міста Києва від 24.05.2024 про продовження строку тримання під вартою до 22.07.2024 з можливістю внесення застави у розмірі 1968200000 грн. Нагадаємо, що Коломойський Ігор Валерійович підозрюється у вчиненні злочинів передбачених ч. 5 ст. 191 КК України, ч. 3 ст. 209 КК України (привласнення чи розтрата чужого майна в особливо великих розмірах, або організованою групою; легалізація (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом вчинена організованою групою або в особливо великому розмірі).

Суд засідав у складі колегії з трьох суддів. Були присутні прокурор, підозрюваний та його захисники, а також потенційні поручителі Коломойського І. В.

В обґрунтування апеляційної скарги сторона захисту зазначила, що оскаржувана ухвала підлягає скасуванню з огляду на:

1) Відсутність складу злочину, а саме, об'єкта злочину – потерпілого;

2) Необґрунтованість підозри, в тому числі, через те, що матеріали кримінального провадження не містять жодного доказу, який би підтверджував завдання збитків будь-якій особі, водночас, навпаки наявні

докази відсутності збитків – аудиторський звіт по АТ КБ «ПриватБанк», опублікований «Ернст енд Янг»;

3) Необґрунтованість та абстрактний характер ризиків, передбачених ст. 177 КПК України.

Крім того, один із захисників звернув увагу колегії на той факт, що слідчий суддя під час виходу в нарадчу кімнату не взяв з собою всі матеріали по справі. Тобто фактично ухвала була винесена без надання оцінки всім матеріалами, долученим до клопотання.

Експерти моніторингової місії IAC ISHR вже неодноразово акцентували увагу на недопустимості ситуації у якій особу піддають кримінальному переслідуванню та позбавляють права на свободу всупереч вимог ст. 5 Європейської конвенції з прав людини (далі – ЄКПЛ). Посилання адвоката на те, що слідчий суддя приймав рішення без вивчення всіх матеріалів по справі викликає занепокоєння та свідчить про формальний підхід національного суду до вирішення питання про позбавлення особи права на свободу, що є неприпустимо як в розрізі національного законодавства, так і усталеної практики ЄСПЛ.

Наголошуємо, що тримання під вартою є винятковим запобіжним заходом, а тому суди зобов'язані з особливою ретельністю та належним обґрунтуванням приймати рішення. Для того, щоб тримання під вартою відповідало вимогам законності, воно повинно здійснюватися «відповідно до процедури, встановленої законом». (§ 46 *Toniolo v. San Marino and Italy*).

З приводу доводів сторони захисту про відсутність обґрунтованої підозри, вкотре зазначаємо, що «обґрунтованість» підозри, яка є підставою для арешту, є важливою складовою гарантії, встановленої підпунктом (с) частини 1 статті 5 (§ 124 *Mehmet Hasan Altan v. Turkey*). Наявність обґрунтованої підозри передбачає наявність фактів або інформації, які б переконали об'єктивного спостерігача в тому, що відповідна особа могла вчинити злочин. Однак те, що можна вважати розумним, буде залежати від усіх обставин. Відповідно, хоча обґрунтована підозра повинна існувати під час арешту та первинного затримання, у випадках тривалого затримання також має бути доведено, що підозра зберігалася та

залишалася «обґрунтованою» протягом усього затримання (§ 161–164 *Selahattin Demirtas v. Turkey*).

Поміж іншого, спостерігачі ІАС ІШРР протягом декількох судових засідань з розгляду клопотань про продовження запобіжного заходу фіксують позицію сторони захисту щодо відсутності потерпілого у даному провадженні, при цьому жодного разу ними не було помічено контраргументів сторони обвинувачення, які б нівелювали позицію адвокатів, крім того, як нам відомо, суд також не надає належної оцінки цим обставинам у своїх ухвалах.

Згідно зі сформованим стандартом обов'язку доведення у практиці ЄСПЛ, така ситуація може бути розцінена як перенесення обов'язку доведення на підозрюваного, що є порушенням презумпції невинуватості (§ 15 *Telfner v. Austria*).

Окремо сторона захисту звернула увагу колегії на невиконання рішень національного суду та ігнорування практики ЄСПЛ в даному провадженні.

Так, Коломойський І. В. має ряд захворювань у зв'язку з якими потребує якісного медичного огляду та лікування. В межах провадження було постановлено 6 ухвал суду, якими було зобов'язано відповідальних осіб забезпечити надання належної медичної допомоги Коломойському І. В., проте, жодна з ухвал не була виконана.

Наголошуємо, що виконання рішення, ухваленого будь-яким судом, має розцінюватись як складова частина судового розгляду. Проблема невиконання рішень судів в Україні має системний характер, незважаючи на передбачену кримінальну та адміністративну відповідальність за це, наявність цієї проблематики підтверджує і ЄСПЛ у своїх рішеннях.

Так, у 2017 році ЄСПЛ об'єднав 12148 заяв щодо невиконання остаточного рішення суду, та постановив, що всі ці заяви мають розглядатися відповідно до зобов'язань, викладених у пілотному рішенні у *Yuriy Nikolayevich Ivanov v. Ukraine*. Нагадаємо, що у вказаному пілотному рішенні ЄСПЛ констатував порушення ст. 6 Конвенції та зазначив, що невиконання судового рішення не може бути виправдане недоліками законодавства, які неможливістю його виконання. В цій же справі суд виявив низку функціональних

порушень в українській судовій системі, що перешкоджають виконанню остаточних рішень, тим самим зумовлюючи системну проблему невиконання чи затримки національних рішень у поєднанні з відсутністю ефективних національних засобів правового захисту від таких недоліків.

За результатами розгляду апеляційної скарги, колегія Київського апеляційного суду відмовила стороні захисту у задоволенні скарги в повному обсязі.

Експерти моніторингової місії ІАС ІШРР дійшли висновку про можливе порушення статей 3, 5, 6 ЄКПЛ у даному кримінальному провадженні, з огляду на ненадання належної медичної допомоги Коломойському І. В., невиконання ухвал національного суду та можливе порушення презумпції невинуватості. З урахуванням викладеного, справа рекомендована для подальшого моніторингу.

Моніторинг кримінального провадження Коломойського І. В. (від 24 червня 2024)

24 червня 2024 року у Печерському районному суді м. Києва у рамках кримінального провадження № 12013040000000663 відбувся розгляд клопотання Коломойського І. В., якого підозрюють у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ч. 4 ст. 27 КК України, ч. 2 ст. 15 КК України, п. 11–12 ч. 2 ст. 115 КК України (підбурювання до закінченого замаху вчинення умисного вбивства на замовлення), про зміну застосованого запобіжного заходу в вигляді тримання під вартою без права внесення застави на особисте зобов'язання. У даному судовому процесі були присутні захисники підозрюваного, прокурор, підозрюваний Коломойський І. В. та головуюча суддя Шапутько С. В.

Основним предметом розгляду в даному засіданні було клопотання Коломойського І. В. про зміну запобіжного заходу в вигляді тримання під вартою без права внесення застави на особисте зобов'язання. Суд, заслухавши доводи сторін, відмовив у його задоволенні.

Під час моніторингу даного судового засідання експертами моніторингової місії ІАС ІШРР було зафіксовано ряд обставин, які можуть свідчити про наявність пору-

шення права на справедливий суд у контексті статті 6 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод (далі — ЄКПЛ).

По-перше, в рамках іншого кримінального провадження стосовно Коломойського І. В. вже обраний запобіжний захід в вигляді тримання під вартою, останнє продовження якого відбулось 24.05.2024 (до 22.07.2024). У рамках цього ж провадження тримання під вартою було обрано 09.05.2024 (до 07.07.2024). З урахуванням того, що підозрюваний перебуває під вартою з вересня 2023 року, та відповідно, перебував під вартою і на момент подачі прокурором клопотання про призначення запобіжного заходу, виникають сумніви щодо ймовірності здійснення ризиків перелічених слідством у такому клопотанні. ЄСПЛ у своїй практиці зазначає, що при обґрунтуванні клопотання про продовження тримання під вартою, перелічуючи конкретні підстави (ризиків) чому запобіжний захід необхідно продовжити, органи влади повинні навести обґрунтовані причини та пояснення, чому вони вважають що ці підстави можуть бути застосованими до справи заявника для того, щоб можливе порушення п. 3 ст. 5 ЄКПЛ не набуло повторюваного характеру, а тримання під вартою не стало необґрунтованим (*Sardar Babayev v. Azerbaijan*, п. 50–51). Існування таких ризиків має бути належним чином встановлено, а аргументація органів влади щодо цього не може бути абстрактною, загальною або стереотипною (*Affaire Karaca v. Türkiye*, п. 139). Враховуючи, що підозрюваний жодним чином не може порушувати покладені на нього обов'язки, перелічені слідством ризики не можуть вважатися належним чином обґрунтованими, оскільки не враховують всіх обставин. У даному випадку наша позиція залишається незмінною: ...обставини, наведені слідством для обґрунтування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою, мають більше ознаки шаблонних конструкцій... використання стандартного шаблону, а також абстрактних і стереотипних повторень низки підстав для тримання під вартою, не наводячи жодних конкретних фактів, що стосуються підстав справи підозрюваного, свідчить про порушення п. 3 ст. 5 ЄКПЛ (*Sardar Babayev v. Azerbaijan*, п. 50) (див.

Моніторинг кримінального провадження Коломойського І. В. від 9 травня 2024). Враховуючи вищезазначене, експертимоніторингової місії ІАС ISHR зауважують, що в даному процесі може мати місце порушення принципу обґрунтованості досудового тримання під вартою.

По-друге, у даному засіданні прокурор неодноразово заявляв, що в даному кримінальному провадженні стосовно підозрюваного повинен застосовуватись запобіжний захід в вигляді тримання під вартою в основному через те, що Коломойський І. В. підозрюється в особливо тяжкому злочині, а тому зберігаються ризики невиконання ним своїх процесуальних обов'язків, навіть попри наявність аналогічного запобіжного заходу в рамках іншого провадження. ЄСПЛ з цього приводу зазначає, що ризик переховування від правосуддя не може оцінюватися виключно на підставі тяжкості покарання, що загрожує; він повинен бути проаналізований у світлі низки додаткових факторів. Існування вищезазначених ризиків має бути належним чином встановлено, а міркування органів влади з цього приводу не можуть бути абстрактними, загальними чи стереотипними. До моменту засудження обвинувачений (підозрюваний) повинен вважатися невинуватим, а положення пункту 3 статті 5, по суті, спрямоване на тимчасове звільнення, як тільки продовження тримання під вартою перестане бути розумним (*Affaire Karaca v. Türkiye* п.п. 138–140).

Крім того, варто додати, що досудове тримання під вартою має розглядатися як остаточне рішення, яке є виправданим лише тоді, коли всі інші доступні варіанти виявилися недостатніми. У зв'язку з цим Суд посилається на останні слова статті 5 § 3 Конвенції, з яких випливає, що тимчасове звільнення обвинуваченого має бути призначене, якщо можна отримати від нього гарантії того, що він з'явиться на слухання, коли тримання під вартою виправдане лише ризиком його втечі. При винесенні рішення щодо обґрунтованості тримання під вартою відповідно до підпункту "с" пункту 1 статті 5 компетентні органи зобов'язані з'ясувати, чи існують альтернативи продовженню тримання під вартою (*Lelievre v. Belgium* п. 97). Враховуючи обставини справи Коломойського І. В.,

зокрема те, що відносно нього уже застосовано тримання під вартою в іншому провадженні, то виникають сумніви стосовно того, що в рамках цього кримінального провадження стосовно нього не може бути забезпечений альтернативний, більш м'який запобіжний захід, а застосування тримання під вартою є належним чином виправдано.

Враховуючи відмову суду у застосуванні більш м'якого запобіжного заходу у даних умовах, експерти моніторингової місії ІАС ІШР не можуть однозначно стверджувати, що суд достатньо та належним чином оцінив всі обставини справи. З огляду на це виникають сумніви у належному дотриманні права на справедливий судовий розгляд (п. 1 ст. 6 ЄКПЛ). ЄСПЛ наголошує на тому, що саме перед обличчям найтяжчих покарань повага до права на справедливий судовий розгляд повинна бути забезпечена в максимально можливій мірі демократичним суспільством (*Orhan Şahin v. Türkiye* п. 50).

Підсумовуючи, експерти моніторингової місії ІАС ІШР фіксують ознаки можливого порушення принципу обґрунтованості досудового тримання під вартою (п. 3 ст. 5 ЄКПЛ) та права на справедливий судовий розгляд (п. 1 ст. 6 ЄКПЛ).

3.16 Судовий процес відносно Логвинського Г. В.

Моніторинг судового процесу Логвинського Г. В. (судове засідання від 09.10.2023)

9 жовтня 2023 року у Вищому антикорупційному суді відбулося засідання по справі №991/6813/23 щодо обрання запобіжного заходу колишньому народному депутату Логвинському Г. В., якого підозрюють у причетності до схеми із розкрадання бюджетних коштів на суму 54 млн. гривень.

У судовому засіданні були присутні: слідчий суддя, прокурор та 5 представників сторони захисту. Моніторинг судового засідання проводився завдяки офіційній відео-трансляції засідання.

У ході даного засідання одним з найважливіших питань було надання доказів та матеріалів стороні захисту. Одне з клопотань, поданих стороною захисту, стосу-

валось витребування документів у сторони обвинувачення, які були направлені у жовтні 2020 року до Європейського суду з справ людини після винесення останнім рішенням від 2015 року (данім рішенням ЄСПЛ відмовив у знятті імунітету з Логвинського Г. В.).

Захисники мотивували вказане клопотання, зокрема тим, що жодного рішення ЄСПЛ на підставі звернення сторони обвинувачення від жовтня 2020 року не було опубліковано, а отже достеменно не відомо, яким був результат цієї комунікації і яку оцінку Суд надав тим доказам, які подавалися стороною обвинувачення.

На думку захисту, запитувані документи є важливими для процесу, оскільки може мати місце рішення міжнародної судової установи, яке набрало законної сили і ним встановлено порушення прав людини і основоположних свобод, гарантованих Конституцією України і міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, що матиме преюдиційне значення для національного суду, який вирішує питання про допустимість доказів (ст. 90 КПК України).

Крім того, сторона захисту клопотала і про витребування у сторони обвинувачення документів, які були відправлені до Міністерства юстиції України та Міністерства закордонних справ України з метою перегляду рішення ЄСПЛ в справі «Zolottyi Mandaryn Oyl, TOV v. Ukraine з аналогічною мотивацією. Ця справа безпосередньо стосується формулювання підозри стороною обвинувачення по відношенню до Логвинського Г. В.

Слідчий суддя відхилив ці клопотання захисників та два наступних, які стосувались витребування доказів, а саме, інформації щодо перерахування коштів з рахунку ТОВ «Золотий мандарин ойл» на рахунки учасників кримінального провадження, погодившись з позицією сторони обвинувачення.

Аналізуючи перебіг судового засідання можна дійти висновку, що в даному процесі може мати місце порушення права на захист п. 3(с) статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (надалі по тексту – Конвенція). ЄСПЛ наполягає на тому, що «фундаментальним аспектом права на справедливий суд є те,

що кримінальне провадження, включно з елементами такого провадження, які стосуються процедури, має бути змагальним і що сторони обвинувачення та захисту повинні мати рівність сторін. Право на змагальний судовий розгляд означає, що у кримінальній справі як обвинуваченню, так і захисту має бути надана можливість ознайомитись із зауваженнями та доказами, наданими іншою стороною, і прокоментувати їх» («Rowe and Davis v. the United Kingdom, п. 60).

Крім того, з приводу цього аспекту цікавою є позиція ЄСПЛ у рішенні «Yuksel Yalcinkaya v. Turkey» (п. 307, 327): «вимога розкриття всіх «істотних доказів справи» є фундаментальним аспектом права на справедливий суд, а сторони обвинувачення та захисту повинні бути рівними у своїх можливостях.

Поняття «істотних доказів справи» охоплює всі матеріали, якими володіють органи влади і які можуть мати потенційне значення для захисту, навіть якщо вони взагалі не розглядаються або не вважаються важливими органами обвинувачення».

Таким чином, за результатами моніторингу забезпечення права на справедливий суд у даному засіданні, ми можемо дійти висновку, що зафіксовані обставини можуть свідчити про наявність порушення п. 3 статті 6 ЄКПЛ.

Враховуючи тривалість даного кримінального провадження та потенційне виявлення порушень права на справедливий суд в засіданні від 9.10.23, справа рекомендована для подальшого моніторингу.

Продовження розгляду клопотання про застосування запобіжного заходу Логвинському Г. В. (судове засідання від 12.10.2023)

12 жовтня 2023 року Вищим антикорупційним судом продовжився розгляд клопотання щодо обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою колишньому народному депутату України — чинному адвокату Георгію Логвинському, якому висунуто підозру в організації заволодіння та легалізації понад 54,179 млн. грн з держбюджету.

Судове засідання проведено за участі слідчого судді, п'яти представників сторони захисту та прокурора. Також на засіданні

був присутній представник преси.

Засідання розпочалось з розгляду клопотань сторони захисту. Всі клопотання стосувались питання ознайомлення з матеріалами справи. Адвокати стверджували, що вони не мають доступу до матеріалів справи в повному обсязі, як наслідок, вони не можуть бути впевнені, щодо достовірності ряду юридичних фактів в цьому провадженні. Зокрема, чи були дотримані строки досудового розслідування, адже як зазначають захисники, у наданих стороною обвинувачення матеріалах справи не можна визначити, чи уповноважений суб'єкт продовжував строки. Крім того, у сторони захисту відсутні матеріали, які б підтверджували факт об'єднання проваджень, який мав місце в цій справі зі слів сторони обвинувачення.

Суд відхилив всі клопотання сторони захисту, посилаючись на принцип диспозитивності та на те, що нормами чинного законодавства не врегульовано питання, щодо змоги слідчим суддею витребувати документи у сторони обвинувачення на даному етапі провадження.

На думку експертів ІАС ІШР, така позиція суду може свідчити про порушення принципу змагальності, яке тягне за собою порушення прав особи на захист та на справедливий судовий розгляд, закріплених у ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод.

Право на змагальне провадження означає, в принципі, можливість для сторін знати і коментувати усі складові наданої доказової бази і усі зауваження, надані для того, щоб вплинути на рішення суду («Brandstetter v. Austria» (п. 67), «Vegotex International S. A. v. Belgium» (п. 134)). Пункт 3 (с) статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод стосується двох складових справжнього захисту — питань можливостей і часу. Це положення передбачає, що дії, пов'язані з ґрунтовним захистом, можуть включати усе, що «необхідне» для підготовки до судового розгляду («Can v. Austria» (п. 53)).

Крім того, у своїй прецедентній практиці ЄСПЛ неодноразово зазначав, що вимога розкриття всіх «істотних доказів справи» є фундаментальним аспектом права на справедливий суд, а сторони обвинувачення та захисту повинні бути рівними

у своїх можливостях («Yüksel Yalcinkaya v. Turkey» (п. 307)).

Зазначимо, що якщо дійсно в даному кримінальному провадженні мало місце продовження строків досудового розслідування не уповноваженим суб'єктом, то де-юре кримінальне провадження підлягає закриттю згідно чинного КПК України, а отже ніякі процесуальні дії в рамках цього провадження відносно Логвинського Г. В. не можуть проводитися. Тому з'ясування цього питання під час розгляду клопотання про обрання запобіжного заходу є істотним для уникнення порушення ст. 5 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод.

Враховуючи тривалість розгляду клопотання про обрання запобіжного заходу у даному кримінальному провадженні та виявлення порушень права на справедливий суд в засіданні від 12.10.23, справа рекомендована для подальшого моніторингу

3.17 Судовий процес відносно Лозинського В. М., Кітнера Р. Є. та інших

Моніторинг кримінального провадження відносно Лозинського В. М., Кітнера Р. Є. та інших (судове засідання від 17 липня 2024)

17 липня 2024 року у Вищому антикорупційному суді відбулося судове засідання по справі № 991/4139/24 відносно Лозинського В. М., Кітнера Р. Є. та інших, яких обвинувачують у вчиненні кримінальних правопорушень, передбачених ч. 4 ст. 368, ч. 4 ст. 369 КК України (пропозиція, обіцянка або надання неправомірної вигоди службовій особі/прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою).

Кримінальне провадження перебуває на стадії підготовчого судового засідання.

На початку засідання сторона обвинувачення просила призначити обвинувальний акт до судового розгляду та клопотала про виклик 26 свідків до суду, які були допитані на стадії досудового розслідування.

Сторона захисту, у свою чергу, заявила клопотання про здійснення судового розгляду колегіально судом у складі 3 суддів

(під час судового засідання рішення по клопотанню не було прийнято).

Крім того, захисники подали клопотання про витребування повних відомостей з єдиного реєстру досудових розслідувань у формі роздруківки в паперовому вигляді за розділами: основі відомості, кримінальні правопорушення, зміни, рух провадження, прикріпленні файли. Адвокати зазначили, що ці відомості необхідні їм для підготовки скарг на рішення, дії та бездіяльність детектива і прокурора, заперечень на ухвали слідчих суддів, підготовки клопотань про визнання доказів недопустимими або очевидно недопустимими та в цілому для визначення з остаточною стратегією захисту.

Прокурор заперечував проти задоволення клопотання і зазначив, що ЄРДР є інформаційно-комунікаційною системою для звітування, а тому, відповідно до практики Верховного суду, будь-яке невчасне або недостовірне внесення туди відомостей тягне за собою виключно дисциплінарну відповідальність детектива або прокурора.

Суд прийняв рішення розглянути клопотання захисників за результатами підготовчого судового засідання.

Поміж іншого, адвокати одного з обвинувачених подали скаргу на протиправні дії сторони обвинувачення на стадії досудового розслідування, які полягали у проведенні слідчих дій під виглядом невідкладності, зокрема, було проведено ряд обшуків без ухвал слідчого судді, нібито, для врятування майна — речових доказів.

На думку сторони захисту, врятування речових доказів не є невідкладним випадком в розумінні ст. 233 КПК України. Разом з тим, адвокати вважають, що всі обшуки були заплановані заздалегідь, оскільки матеріали справи містять відповідні доручення на проведення слідчих-розшукових дій.

Крім того, захисники звернули увагу суду на те, що в подальшому орган досудового розслідування легалізував всі обшуки, отримавши ухвали слідчого судді. У своїй скарзі адвокати просили визнати дії органу досудового розслідування незаконними, а всі зібрані докази — недопустимими.

Сторона обвинувачення заперечувала проти задоволення скарги і зазначила, що фактично захист подає заперечення на докази, а тому суду необхідно надавати оцінку

скарзі лише за результатами дослідження доказів в нарадчій кімнаті після закінчення судового розгляду, а якщо суд вважає за необхідне розглянути скаргу зараз, просив відмовити у задоволенні скарги у зв'язку з її необґрунтованістю.

Суд долучив до матеріалів справи скаргу з додатками без прийняття рішення по суті.

Наприкінці судового засідання адвокат Кітнера Р. подав клопотання про скасування арешту з майна. В обґрунтуванні клопотання захисник зазначив, що в квітні 2024 року Шевченківський районний суд м. Львова припинив право власності Кітнера Р. на частину будинку і земельну ділянку, якими володів його підзахисний та на які відповідно був накладений арешт, а тому для уникнення порушення права нового власника на мирне володіння майном, арешт підлягає скасуванню.

Адвокат просив скасувати арешт з майна та замість нього накладати арешт на кошти у розмірі 180000 грн, які його підзахисний поклав на депозитний рахунок. Захисник зазначив, що згідно оцінки незалежного експерта загальна вартість арештованого майна становить приблизно цю суму грошей.

Прокурор заперечував проти задоволення клопотання, зокрема, через те, що за його підрахунками вартість однієї сотки земельної ділянки в цьому регіоні майже в 10 разів більше, ніж сума зазначена у оцінці незалежного експерта. Тому, на думку прокурора, сторона захисту намагається ввести суд в оману шляхом штучного заниження ціни для виведення майна з-під арешту.

Суд, заслухавши доводи сторін, відмовив у задоволенні клопотання сторони захисту.

На даному судовому засіданні спостерігачі моніторингової місії IAC ISHR не зафіксували порушень, проте, вважаємо за необхідне наголосити на тому, що Європейська Конвенція з прав людини (далі – ЄКПЛ) і Протоколи до неї є частиною національного законодавства України. Статтею 8 ЄКПЛ передбачено, що кожен має право на повагу до свого приватного і сімейного життя, до свого житла і кореспонденції. Стаття 1 Першого протоколу до ЄКПЛ зазначає, що кожна фізична або юридична особа має право мирно володіти

своїм майном. Ніхто не може бути позбавлений своєї власності інакше як в інтересах суспільства і на умовах, передбачених законом і загальними принципами міжнародного права.

У справі *Vistins and Perepjolkins v. Latvia*, § 95 ЄСПЛ зазначив, що будь-яке втручання в права, захищені статтею 1 Протоколу № 1, повинне відповідати вимогам законності. Суд підкреслює, що вираз «відповідно до закону» у пункті 2 статті 8 Конвенції значною мірою покладає на національне законодавство і державу обов'язок дотримання матеріальних і процесуальних норм («*Elçi and Others v. Turkey*», § 697).

Звертаємо увагу, що у разі підтвердження позиції захисників щодо відсутності невідкладних обставин для проведення обшуків без ухвал слідчого судді, згідно усталеної практики ЄСПЛ, в даному провадженні може бути констатовано порушення ст. 8 ЄКПЛ.

Так, у справі *Pieva v. Bulgaria* (§ 17) ЄСПЛ дійшов висновку про те, що обставини справи не передбачали нагальності проведення обшуку, а рішення суду про дозвіл на обшук пост-фактум не було обґрунтованим і передбачало формальне схвалення такого обшуку суддею, що зумовило порушення статті 8 Конвенції.

Враховуючи все вищевикладене та беручи до уваги можливу наявність порушення статті 8 ЄКПЛ, моніторингова місія IAC ISHR вважає за необхідне продовжити моніторинг даного кримінального провадження.

3.18 Судовий процес відносно Малібоги Г. В., Ягульця В. В. та інших

Моніторинг судового процесу Малібоги Г. В., Ягульця В. В. та інших (судове засідання від 06.09.2024)

6 вересня 2024 року у Вищому антикорупційному суді відбулося засідання у справі № 623/261/19 відносно Малібоги Г. В., Ягульця В. В. та інших, яких обвинувачують у вчиненні кримінального правопорушення за ст. 368 КК України (отримання неправомірної вигоди службовою особою). На засіданні були присутні обвинувачені,

їх захисники, прокурор та судді: Михайленко В. В., Ткаченко О. В. і Задорожна Л. І.

На початку судового засідання прокурор ініціював допит обвинувачених, однак Малібога Г. В. і Ягулець В. В. відмовилися давати показання, посилаючись на ст. 63 Конституції України «особа не несе відповідальності за відмову давати показання або пояснення щодо себе, членів сім'ї чи близьких родичів, коло яких визначається законом».

Захисник обвинувачених також висловив заперечення щодо експертного висновку за результатами комплексної судово-психолінгвістичної експертизи, проведеної протягом п'яти років. Захист стверджував, що прокурор порушив процедуру подання цього висновку, а сама експертиза мала значні недоліки, оскільки стосувалася відеозапису, який вже двічі був досліджений іншими експертами. Ці експерти дійшли висновку, що запис містить багато шуму, і тому неможливо чітко визначити, що саме на ньому відбувається. На думку захисника такі результати не влаштовували слідство, а тому прокурор ініціював проведення ще однієї експертизи, яка підтверджувала версію слідства. Це нашкодило стороні захисту на думку, що результати цієї експертизи були завідомо неправдиві.

Прокурор, перервавши захисника, вказав, що той надає оцінку доказам, що має робитися на стадії дебатів. Суд погодився з прокурором і обмежив право захисника на подальші заперечення. На думку експертів моніторингової місії ІАС ISHR, це може свідчити про порушення права на справедливий судовий розгляд, гарантованого пунктом 1 статті 6 Конвенції. Це право включає можливість сторін подавати будь-які зауваження, які вони вважають сутєвими, та гарантію їх розгляду судом.

Так як метою Конвенції є гарантування не теоретичних чи ілюзорних прав, а прав практичних та ефективних, це право може вважатися ефективним лише тоді, коли зауваження дійсно «почуті», тобто належним чином розглянуті відповідним судом. Іншими словами, дія статті 6 ЄКПЛ полягає, серед іншого, в тому, що на «суд» покладається обов'язок провести належний розгляд клопотань, аргументів і доказів, наданих сторонами, без шкоди для оцінки їхньої доречності. Крім того, ЄСПЛ повто-

рює, що принцип змагальності та принцип рівності сторін, які тісно пов'язані між собою, є основоположними складовими поняття «справедливий судовий розгляд» у розумінні пункту 1 статті 6 Конвенції. Вони вимагають «справедливого балансу» між сторонами: кожній стороні повинна бути надана розумна можливість представити свою справу в умовах, які не ставлять її в істотно не вигідне становище порівняно з її опонентом або опонентами (Đurić v. Serbia, п. 69, 71).

Враховуючи, що суд фактично погодився з позицією прокурора та обмежив право захисника оголошувати свої заперечення, ми не можемо стверджувати, що такий «баланс» між сторонами, якого вимагає Конвенція, був належним чином дотриманий, а суд належним чином розглянув та надав оцінку зауваженням сторони захисту. Крім того, спостерігач ІАС ISHR наголосив на тому, що неможна однозначно погодитись з позицією прокурора стосовно того, що захисник надавав оцінку доказів, а не оголошував свої заперечення стосовно важливого елемента кримінального провадження.

Протягом засідання прокурор подав два клопотання. Перше стосувалося долучення до справи матеріалів негласних слідчих дій. Захисник заперечив, оскільки ці матеріали не були відкриті стороні захисту відповідно до ст. 290 КПК України. Прокурор намагався довести, що захист отримав ці матеріали, демонструючи переписку, однак захисник показав суду іншу частину переписки, де підтвердження отримання стосувалося інших документів. Суд відхилив це клопотання.

ЄСПЛ з цього приводу зазначає, що право на справедливий судовий розгляд також передбачає право на доступ до матеріалів справи. ЄСПЛ вже встановив, що необмежений доступ до матеріалів справи та необмежене використання будь-яких нотаток, включаючи, за необхідності, можливість отримання копій відповідних документів, є важливими гарантіями справедливого судового розгляду. Відсутність такого доступу, за оцінкою Суду, свідчить на користь висновку про порушення принципу рівності сторін. Повага до прав захисту вимагає, щоб обмеження доступу обвинуваченого або його адвоката до судових

матеріалів не перешкоджало наданню доказів обвинуваченому до початку судового розгляду і наданню обвинуваченому (підозрюваному) можливості прокоментувати їх через свого адвоката в усних заявах. Більше того, обвинувачений (підозрюваний) повинен мати можливість організувати свій захист належним чином і без обмежень щодо можливості викласти всі відповідні аргументи захисту перед судом першої інстанції і, таким чином, вплинути на результат провадження. При оцінці того, чи мала особа достатній час для підготовки свого захисту, особливу увагу слід приділяти характеру провадження, а також складності справи та стадії провадження (Kikabidze v. Georgia, п. 42–43). Тому можна підсумувати, що суд в даній ситуації прийняв рішення, яке збігається з сталою позицією ЄСПЛ.

Друге клопотання прокурора стосувалось долучення доповнень до допитів стосовно 2-ох інших обвинувачених в рамках цього кримінального провадження, та прослуховування в судовому процесі 3-ох аудіозаписів, де за версією слідства відбувається розмова обвинувачених. Суд дане клопотання задовольнив, а тому в подальшому ці аудіозаписи були прослухані. Після цього сторона захисту звернула увагу суду, що неможливо однозначно сказати хто і що говорить на цих записах. На думку одного з захисників даний доказ не можна вважати достовірним, так як там неможливо щось почути, а отже це суперечить стандартам доведення вини поза розумним сумнівом.

Крім того, у подальшому суд все-таки дозволив захиснику тезисно висловити свої заперечення стосовно наявного висновку експертів за результатами проведення комплексної судово-психолінгвістичної експертизи в цьому провадженні. Захисник звернув увагу суду на те, що всупереч законодавству в висновку даної експертизи відсутня інформація про методики, які використовувалися під час проведення експертизи. На думку адвоката, складно зрозуміти яким чином експерти дійшли до наданого висновку. Більше того, як заявляють захисники в основному експертами були використані чужі матеріали для доведення висновку, а отже втрачилось саме поняття “експертності”, а один з експертів протягом часу проведення цієї експертизи у рамках проведення іншої експертизи

отримав дисциплінарне покарання через відсутність «валідності» у своїх висновках. Захисник стверджував, що ця експертиза могла бути сфальсифікована на користь обвинувачення.

Захисник також зазначив, що попередні дві експертизи стосовно відеозапису давали кардинально інші висновки, однак саме нова експертиза стала основою для обвинувального вироку.

Враховуючи вищезазначене варто зазначити, що позиція захисника щодо наявності порушення стандартів доведення вини поза розумним сумнівом не виглядає як однозначно необґрунтована.

Відповідно до ст. 8 Конституції України, в Україні визнається і діє принцип верховенства права. Норми Конституції є нормами прямої дії, а згідно ч. 2 ст. 62 Конституції України, усі сумніви щодо доведеності вини особи тлумачаться виключно на її користь, тобто суд може притягнути особу до адміністративної відповідальності лише на тих доказах, які спростовують усі розумні сумніви щодо вини особи. Докази, що викликають такі сумніви, суд має вмотивовано відхилити у своїй постанові.

Зазначене узгоджується і з практикою ЄСПЛ, відповідно до якої «доказування, зокрема, має впливати із сукупності ознак чи неспростовних презумпцій, достатньо вагомих, чітких та узгоджених між собою, а за відсутності таких ознак не можна констатувати, що винуватість особи доведена поза розумним сумнівом» (Kobets v. Ukraine п. 43). Стандарт доведення поза розумним сумнівом означає, що сукупність обставин справи, встановлена під час судового розгляду, виключає будь-яке інше розумне пояснення події, яка є предметом судового розгляду, крім того, що інкриміноване правопорушення було вчинене і особа є винною у його вчиненні. Поза розумним сумнівом має бути доведений кожний з елементів, які є важливими для правової кваліфікації діяння. Це питання має бути вирішено на підставі безстороннього та неупередженого аналізу наданих сторонами допустимих доказів, які свідчать за чи проти тієї або іншої версії подій. Обов'язок всебічного і неупередженого дослідження судом всіх обставин справи у цьому контексті означає, що для того, щоб визнати винуватість доведеною поза розумним сум-

нівом, версія обвинувачення має пояснювати всі встановлені судом обставини, що мають відношення до події, яка є предметом судового розгляду. Суд не може залишити без уваги частину доказів та встановлених на їх підставі обставин лише з тієї причини, що вони суперечать версії обвинувачення. Наявність таких обставин, яким версія обвинувачення не може надати розумного пояснення або які свідчать про можливість іншої версії інкримінованої події, є підставою для розумного сумніву в доведеності вини особи (аналогічна позиція наведена у звіті щодо моніторингу судового процесу Мангера В. М. та Левіна О. О. (від 2 серпня 2024). Враховуючи в даному кримінальному провадженні суперечності стосовно доведеності вини, а також неоднозначну позицію суду, ми не можемо стверджувати, що стандарти доведеності вини поза розумним сумнівом в даному кримінальному провадженні були дотримані.

Крім того, спостерігачі ІАС ІШР звернули увагу на ситуацію, яка відбулась по закінченню даного судового засідання. Прокурор попросив суд дослідити та долучити до матеріалів справи як ключовий доказ телефон одного з обвинувачених — Ягульця В. В. Під час дослідження цього телефону прокурор заявив, що в контактах цього телефону продемонструє номер Малібоги Г. В., що ще раз підтвердить зв'язок між обвинуваченими та версією слідства. Проте при дослідженні в суді прокурор не зміг знайти цей номер на телефоні, хоч за його словами існування цього номеру на досліджуваному телефоні підтверджено прокурором. Суд не відреагував на дану неточність та долучив телефон, як ключовий доказ. На запитання Малібоги Г. В. як так може бути, що є факт того, що в протоколі існування номеру підтверджено, а при дослідженні — ні, суд та прокурор не відреагували. Дана ситуація сприяє невизначеності і позбавляє обвинувачених інформації щодо важливої деталі висунутого проти них обвинувачення, так як телефон обвинуваченого Ягульця В. В. визнаний судом ключовим доказом. Більше того, суд не вносить ясність стосовно подальшої долі цього ключового доказу та його ролі в подальшому провадженні.

У контексті цього ЄСПЛ зазначає, що підпункт «а» пункту 3 статті 6 Конвенції надає обвинуваченому право бути поін-

формованим не лише про причину обвинувачення, тобто про дії, які він нібито вчинив і на яких ґрунтується обвинувачення, а й про правову кваліфікацію цих дій. У кримінальних справах надання повної, детальної інформації щодо обвинувачення, висунутого проти підсудного, і, відповідно, правової кваліфікації, яку суд може прийняти у цій справі, є важливою передумовою для забезпечення справедливого судового розгляду (Leka V. Albania, п. 64).

З огляду на вищезазначені суперечності, що стосуються компонентів принципу справедливого судового процесу, потенційні порушення цих прав також ставлять під загрозу реалізацію права на справедливий судовий розгляд. Судовий процес може вважатися справедливим лише за умови дотримання всіх його гарантій. Відповідно, неможливо визнати процес справедливим в цілому, якщо порушено хоча б одну з гарантій (Snijders v. Netherlands, п. 72). У зв'язку з цим, експерти моніторингової місії ІАС ІШР не можуть дійти висновку, що суд забезпечив належні гарантії для захисту прав обвинувачених.

Після ретельного аналізу цього судового розгляду та врахування всіх наявних суперечностей щодо дотримання принципів, закріплених у Європейській конвенції з прав людини (ЄКПЛ), експерти моніторингової місії ІАС ІШР рекомендують продовжити моніторинг справи для з'ясування всіх її обставин.

3.19 Судовий процес відносно Мангера В. М. та Левіна О. О.

Моніторинг судового процесу Мангера В. М. та Левіна О. О. (від 08 квітня 2024)

8 квітня 2024 року в Київському апеляційному суді продовжився розгляд апеляційної скарги на вирок Дніпровського районного суду м. Києва відносно екс-голови Херсонської обласної ради Мангера Владислава Миколайовича та Левіна О. О., яких було визнано винуватими у замовленні та організації нападу на журналістку Гандзюк Катерину (за ч. 3 ст. 27, ч. 2 ст. 28, ч. 2 ст. 121 КК України). Мангера В. М. та

Левіну О. О. було призначено покарання у вигляді 10 років позбавлення волі кожному.

Спостерігачі ІАС ІШР виділили ряд обставин, що стали відомі при обґрунтуванні апеляційної скарги стороною захисту:

– Наявність зовнішнього тиску на суд. Як зазначив один із захисників, ще під час досудового розслідування Генеральний прокурор України офіційно заявляв ЗМІ про наявність беззаперечних доказів щодо причетності Мангера В. М. у здійсненні нападу на активістку Гандзюк К. Обговорення злочину було широко відображене у численних ЗМІ та пов'язано з іменами, які були названі Генпрокурором. На думку сторони захисту, це значно ускладнило дотримання принципу об'єктивності у даному процесі. Також адвокати наголошували на тому, що справа мала політичну складову і була пов'язана з передвиборчою боротьбою двох політичних сил: БПП та БЮТ, оскільки Мангер В. М. був єдиним в Україні головою області – не представником Блоку Петра Порошенка.

Як зазначає ЄСПЛ у рішенні по справі *Kinsky v. The Czech Republic*, оцінка неупередженості суддів не обмежується суто реальними доказами впливу чи тиску на суддів, вона також охоплює такий важливий елемент як видимість неупередженості. ЄСПЛ зауважує, що заяви політиків що стосуються обов'язків суду, можуть викликати занепокоєння у суддів про те, що їхні дії у провадженні перебувають під ретельним наглядом. А отже сумніви сторони захисту щодо неупередженості суддів можуть оцінюватися ЄСПЛ як об'єктивні і виправдані (§ 98–99). ЄСПЛ наполягає на тому, що судовий розгляд не вважається справедливим, якщо не дотримано «справедливого балансу» між сторонами або мають місце обставини, які ставлять одну сторону в суттєво невігідне становище по відношенню до іншої. Ця елементарна максима принципу рівності сторін також охоплює аспекти справедливого судового розгляду, які забезпечують учаснику судового процесу перевагу (у даному контексті такою перевагою може вважатися занепокоєння суддів «ретельним наглядом» з боку політичних фігур) в порівнянні з процесуальним становищем його опонента (*Kinsky v. The Czech Republic*, § 100).

Окрім того, ЄСПЛ визнає той факт, що презумпція невинуватості може бути порушена не лише суддею чи судом, а й іншими державними органами (*Allenet de Ribemont v. France*, § 36; *Daktaras v. Lithuania*, § 42; *Petyo Petkov v. Bulgaria*, § 91). Стаття 6 § 2 забороняє заяви державних службовців про незавершені кримінальні розслідування, які заохочують громадськість вважати підозрюваного винним і упереджують оцінку фактів компетентним судовим органом (*Ismoilov and Others v. Russia*, § 161; *Butkevicius v. Lithuania*, § 53). ЄСПЛ підкреслює важливість вибору слів державними службовцями у своїх заявах до того, як особу було притягнуто до суду та визнано винуватою у вчиненні злочину (*Daktaras v. Lithuania*, § 41; *Arrigo and Vella v. Malta*; *Хужин and others v. Russia*, § 94).

– По-друге, у справі щодо нападу на Гандзюк К. від початку існувало кілька паралельних проваджень з різними підозрюваними, що було зафіксовано спостерігачами ІАС ІШР ще у 2020 році (див. *Право на справедливий суд в Україні*. Звіт за 2020 рік, с. 113–121). Адвокати підкреслили, що під час досудового розслідування нові докази виділялись в окремі провадження (у яких Мангер В. М. не є фігурантом). Таким чином сторона обвинувачення мала можливість не ознайомлювати з ними захисників, які вважали, що ці докази могли свідчити на користь Мангера В. М. Суд, не зважаючи на те, що погодився з необґрунтованістю виділення нового провадження, відхиляв клопотання захисту щодо надання доступу до матеріалів справи, які стосувалися «паралельного» провадження щодо можливого замовника нападу на Гандзюк К. Незважаючи на те, що Мангер В. М. вважався єдиним замовником згідно з матеріалами справи і вже існує обвинувальний вирок суду, провадження залишається відкритим, а адвокати Мангера В. М. з доказами по провадженню досі не ознайомлені.

Під час моніторингу судових процесів експерти ІАС ІШР регулярно фіксують таке порушення як обмеження сторони захисту у доступі до матеріалів провадження, що може суттєво вплинути на принцип змагальності та право на справедливий суд в цілому. Стаття 290 КПК України та численна практика ВС і ЄСПЛ покладають

на прокурора обов'язок відкрити всі матеріали стороні захисту, в тому числі ті, які підтверджують невинуватість особи. Права, які надаються всім, кому пред'явлено підозру (обвинувачення) у скоєнні кримінального злочину, повинні включати в себе можливість ознайомитись, з метою підготовки свого захисту, з результатами розслідування, проведеного протягом всього провадження. Наприклад у рішенні *Edwards and Lewis v. The United Kingdom*, ЄСПЛ відмітив, що суд, а не сторона обвинувачення, має вирішувати, чи слід зберігати в таємниці деякі з доказів з міркувань суспільного інтересу (слід зауважити, що напад на активістку Гандзюк К. мав значний суспільний резонанс). У рішенні пояснюється, що «... суддя врівноважує, з одного боку, бажаність збереження суспільних інтересів за відсутності розголошення та, з іншого боку, інтереси правосуддя. Якщо інтереси правосуддя виникають у кримінальній справі, яка стосується свободи або, можливо, життя, вага, яку слід надавати інтересам правосуддя, очевидно, є дуже великою». Якщо спірні матеріали можуть довести невинуватість обвинуваченого або уникнути судової помилки, баланс має рішуче схилитися на користь їх розкриття. Якщо, з іншого боку, матеріал, про який йде мова, не буде корисним для обвинуваченого, але насправді допоможе обвинуваченню, баланс, імовірно, може бути на користь нерозголошення (§ 33–37). Експерти моніторингової місії ІАС ІШР висловлюють свою занепокоєність з приводу можливого не надання стороні захисту всіх матеріалів обвинувачення. Оскільки у разі наявності такого факту є підстави стверджувати про порушення прав на захист та на змагальне провадження у першій інстанції, що у своїй сукупності є порушенням ст. 6 Європейської Конвенції з прав людини.

Окрім вказаних обставин, сторона захисту заявила і про ряд інших порушень, у тому числі: територіальної підсудності, обмеження сторони захисту у часі на ознайомлення з матеріалами справи, відмова у допиті ряду свідків захисту та ін. Для провадження більш детального аналізу судового розгляду в апеляційній інстанції, справу рекомендовано до подальшого моніторингу.

Моніторинг судового процесу

Мангера В. М. та Левіна О. О. (від 13 травня 2024)

13 травня 2024 року в Київському апеляційному суді продовжився розгляд апеляційної скарги на вирок Дніпровського районного суду м. Києва відносно екс-голови Херсонської обласної ради Мангера Владислава Миколайовича та Левіна Олексія Олексійовича, яких було визнано винуватими у замовленні та організації нападу на журналістку Гандзюк Катерину (за ч. 3 ст. 27, ч. 2 ст. 28, ч. 2 ст. 121 КК України). Мангеру В. М. та Левіну О. О. було призначено покарання у вигляді 10 років позбавлення волі кожному.

Фактично весь час судового засідання був наданий одному з адвокатів Мангера В. М. для обґрунтування позиції сторони захисту. У своєму виступі він зазначив, що в кримінальному провадженні, на думку сторони захисту, була значна кількість порушень як матеріального, так і процесуального права. Зокрема він звернув увагу на наступні обставини:

- при продовженні строків досудового розслідування в даній справі, суддя першої інстанції фактично переглянув ухвалу попереднього судді, таким чином перейнявши на себе повноваження суду апеляційної інстанції;

- у сторони захисту залишилися сумніви стосовно територіальної підсудності справи, так як спочатку вона розглядалась за місцем вчинення злочину (м. Херсон), проте після цього без належних, на думку сторони захисту, обґрунтувань розгляд справи відновився в Києві (див. Моніторинг справи Мангера В. М., Левіна О. О. від 28.08.2020);

- наявність зовнішнього тиску на суд, пов'язаний із широкою гласністю в пресі, яка називала Мангера В. М. винним ще до вироку суду.

ЄСПЛ зазначає, що в певних ситуаціях агресивна кампанія в засобах масової інформації може негативно вплинути на справедливість судового розгляду і тягне за собою відповідальність держави. Це стосується як неупередженості суддів, відповідно до пункту 1 статті 6, так і презумпції невинуватості, закріпленої в пункті 2 статті 6. Якщо судовий процес супроводжується бурхливою кампанією в пресі, вирішальне значення мають не суб'єктивні

побоювання підозрюваного щодо відсутності упередженості, яку вимагають від судів першої інстанції, якими б зрозумілими вони не були, а те, чи можна вважати його побоювання об'єктивно обґрунтованими з огляду на конкретні обставини (*Drago Tadić v. Croatia* п. 91, 102). Враховуючи, що висвітлення подій даної справи відбувалось протягом всього судового процесу, не можна стверджувати, що такі події не вплинули на суд, і визнати доводи захисників стосовно цього питання як необґрунтовані;

Окрім того, як зазначають спостерігачі ІАС ІШР, і на що звернув повторно увагу адвокат, неодноразово відбувались порушення презумпції невинуватості підозрюваного як у засобах масової інформації, так і в висловлюваннях представників влади (див. Моніторинг справи Мангера В. М., Левіна О. О. від 08.04.2024). Стосовно висловлювань представників влади ЄСПЛ наголошує, що презумпція невинуватості, закріплена в пункті 2 статті 6 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод (далі – ЄКПЛ), є одним з елементів справедливого судового розгляду. Право на презумпцію невинуватості буде порушено, якщо судові рішення або заява посадової особи щодо особи, обвинуваченої у вчиненні кримінального правопорушення, відображає думку про її винуватість до того, як її вину буде доведено в законному порядку. Достатньо, навіть за відсутності будь-якого формального висновку, щоб існували певні підстави вважати, що суд або посадова особа вважає обвинуваченого винуватим (*Nadir Yıldırım and others v. Türkiye*, п. 66);

– для обґрунтування обвинувачення використовувались покази засуджених свідків та свідків, які давали такі покази зі свідчень третіх осіб. Як відмітив адвокат, такі покази ВС України визнає “ненадійними”. Експерти моніторингової місії ІАС ІШР наголошують на тому, що на показах зі свідчень третіх осіб не може ґрунтуватися обвинувачення у кримінальному провадженні. ЄСПЛ у своїй практиці чітко визначає, стаття 6 § 1 і 3 (d) Конвенції містить презумпцію проти використання показань з чужих слів проти обвинуваченого в кримінальному провадженні. Тим більше така ситуація свідчить про порушення вищезазначених принципів ЄКПЛ, коли неможливо перевірити надані докази пе-

рехресним допитом (*Thomas v. The United Kingdom*).

У сукупності, всі перелічені обставини можуть свідчити про порушення права на справедливий суд в контексті статті 6 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод. ЄСПЛ з приводу ретельності в дотриманні судом цього принципу зазначає, що саме перед обличчям найтяжчих покарань повага до права на справедливий судовий розгляд повинна бути забезпечена в максимально можливій мірі демократичними суспільствами (*Škoberne v. Slovenia*, п. 50). Крім того, варто додати, що стосується оцінки загальної справедливості, ЄСПЛ підкреслює, що дотримання вимог справедливого судового розгляду має розглядатися в кожній справі з урахуванням розвитку провадження в цілому, а не на основі ізольованого розгляду одного конкретного аспекту або одного конкретного інциденту (*Orhan Şahin v. Türkiye*, п. 103).

Спостерігачі ІАС ІШР також відмічають, що засідання по цій справі проходять раз на місяць, що ускладнює розгляд апеляційної скарги в розумні строки. ЄСПЛ щодо здійснення провадження за умови тримання підозрюваного (обвинуваченого) під вартою, зазначає наступне: Конвенція, гарантуючи право порушувати провадження з метою оскарження законності їхнього позбавлення волі, також проголошує їхнє право після порушення такого провадження на швидке судові рішення щодо законності тримання під вартою та наказ про його припинення, якщо воно виявиться незаконним. Питання про те, чи було дотримано право на швидке рішення, має – як і у випадку з положенням про «розумний строк» – вирішуватися у світлі обставин кожної справи, включаючи складність провадження, його ведення національними органами та заявником, а також те, що було поставлено на карту для останнього (*Mehmet Hasan Altan v. Turkey*, п. 161–162).

Також ЄСПЛ наголошує, що право на доступ до суду має бути «практичним та ефективним», а не «теоретичним чи ілюзорним». Це зауваження особливо стосується гарантій, передбачених статтею 6 ЄКПЛ, з огляду на важливе місце, яке займає в демократичному суспільстві право на справедливий судовий розгляд. Право на суд

не є абсолютним. Тим не менш, обмеження, що застосовуються, не повинні обмежувати доступ, що залишився у особи, таким чином або в такій мірі, що порушується сама суть права. Крім того, обмеження не буде сумісним зі статтею 6 § 1, якщо воно не переслідує законну мету. Стаття 6 Конвенції не зобов'язує Договірні держави створювати апеляційні або касаційні суди. Однак там, де такі суди існують, мають бути дотримані гарантії статті 6, наприклад, у тому, що вона гарантує сторонам ефективне право на доступ до суду (Zubac v. Croatia, п. 77–78, 80).

Розуміючи надмірну завантаженість апеляційних судів в Україні, експерти моніторингової місії ІАС ІШР наголошують, що організаційна завантаженість не може лягати тягарем на осіб чиї права знаходяться під ризиком порушення. Призначення засідань один раз на місяць та рідше може у подальшому бути визначене ЄСПЛ як таке, що не забезпечує право на доступ до суду належним чином та спричинює порушення принципу розумних строків судового розгляду.

Враховуючи все вищезазначене, на думку експертів моніторингової місії ІАС ІШР можливі порушення принципу справедливого судового процесу (при підтвердженні тверджень захисника) (п. 1 ст. 6 ЄКПЛ), права на доступ до суду (п. 1 ст. 6 ЄКПЛ), принципу презумпції невинуватості (п. 2 ст. 6).

Моніторинг судового процесу Мангера В. М. та Левіна О. О. (від 17 червня 2024)

17 червня 2024 року в Київському апеляційному суді мав продовжитись розгляд апеляційної скарги на вирок Дніпровського районного суду м. Києва відносно экс-голови Херсонської обласної ради Мангера Владислава Миколайовича та Левіна Олексія Олексійовича, яких було визнано винуватими у замовленні та організації нападу на журналістку Гандзюк Катерину (за ч. 3 ст. 27, ч. 2 ст. 28, ч. 2 ст. 121 КК України). Мангеру В. М. та Левіну О. О. було призначено покарання у вигляді 10 років позбавлення волі кожному. У судовому засіданні були присутні судді Рудніченко О. В. та Свінцицька О. П., прокурори, засуджені Мангер В. М. та Левін О. О., а також їх за-

хисники.

Перед початком судового засідання головуюча суддя повідомила, що один із суддів колегії (Миколук О. В.) досяг 65-річного віку та скористався своїм правом на відставку, а отже до визначення нового судді колегії продовження розгляду неможливе. Більше того, зміна у складі колегії суддів означає, що весь апеляційний розгляд повинен початись спочатку.

Варто зазначити, що подання апеляційних скарг та передання матеріалів справи до суду було здійснено в період з 26.07.2023 по 02.08.2023, проте призначення першого засідання, у зв'язку з відпустками суддів, відбулось тільки 14.11.2023. На цьому ж засіданні один із суддів колегії заявив самовідвід, так як він давав дозвіл на проведення негласних слідчих дій у рамках цього провадження.

05.02.2024 відбулось фактично перше засідання в новому складі суду. На той час судді Миколуку О. В. було 64 роки, і колегія суду мала усвідомлювати, що апеляційний розгляд справи не може продовжуватись більше 4 місяців через вихід одного з суддів у відставку. Тим не менше, за цей час колегію було призначено 6 засідань, з яких 3 не відбулось: через хворобу Мангера В. М., через зайнятість суддів в іншому провадженні, та останнє - через відставку судді. Тобто фактично в період з 05.02.2024 по 17.06.24 відбулось лише 3 засідання.

Експерти моніторингової місії ІАС ІШР наголошують на тому, що суд мав усвідомлювати складність справи та неможливість її розглянути за 4 місяці. Тим більше призначаючи засідання рідше ніж раз на місяць. Таким чином виникають занепокоєння у проведенні, з точки зору ЄСПЛ, ілюзорного судочинства, яке не має на меті реального розгляду справи та дотримання права на справедливий суд. Дана ситуація може бути розцінена Європейським судом з прав людини як умисне затягування справи без об'єктивного розгляду справи по суті. Як зазначають спостерігачі ІАС ІШР прокурор також поскаржився на надмірну тривалість апеляційного розгляду та призначення засідань занадто рідко. Адвокати при цьому зазначили, що це свідчить про умисне затягування судом розгляду справи.

Експерти моніторингової місії ІАС ІШР, аналізуючи обставини справи, не мо-

жуть стверджувати, що побоювання сторін щодо затягування апеляційного розгляду є необґрунтованими.

По-перше, ознаки порушення права на доступ до суду, гарантованого п. 1 ст. 6 Європейською конвенцією прав людини (далі – ЄКПЛ). ЄСПЛ у своїй практиці визнає право на доступ до суду невід’ємним аспектом гарантій, закріплених у статті 6, посилаючись на принципи верховенства права та недопущення свавілля, які лежать в основі більшої частини Конвенції. Право на доступ до суду має бути “практичним та ефективним”, а не “теоретичним чи ілюзорним”. Це зауваження особливо стосується гарантій, передбачених статтею 6, з огляду на важливе місце, яке займає в демократичному суспільстві право на справедливий судовий розгляд. Для того, щоб право на доступ до суду було ефективним, особа повинна мати чітку, практичну можливість оскаржити дії, які порушують її права. Так, право на доступ до суду включає не лише право на порушення провадження, але й право на отримання рішення суду по суті (*Zouboulidis v. Greece* (No. 3) п. 64–65). Враховуючи встановлені обставини справи, стосовно організації судового процесу, експерти моніторингової місії IAC ISHR не можуть однозначно стверджувати, що суд належним чином забезпечив дотримання права на доступ до суду.

Стаття 6 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод не зобов’язує Договірні держави створювати апеляційні або касаційні суди. Однак там, де такі суди існують, мають бути дотримані гарантії статті 6 Конвенції, наприклад, у тому, що вона гарантує сторонам ефективне право на доступ до суду (*Zubac v. Croatia*, п. 78). Розуміючи надмірну завантаженість апеляційних судів в Україні, експерти моніторингової місії IAC ISHR наголошують, що організаційна завантаженість не може бути тягарем для осіб, права яких знаходяться під ризиком порушення, а, отже, ми не можемо стверджувати, що графік судових засідань “один раз на місяць” можна розцінювати як такий, що відповідає духу та принципам Конвенції та практики ЄСПЛ.

По-друге, враховуючи національне право та суть апеляційних скарг, рішення суду I інстанції, яким Мангера В. М. та

Левіна О. О. було визнано винуватими, може бути скасовано (див. Моніторинг судового процесу Мангера В. М. та Левіна О. О. від 13 травня 2024). Лише наявність такої можливості є вагомою підставою для розгляду справи в найкоротші строки. Затягування судового розгляду за таким умов може призвести до порушення права особи знати в найближчі строки рішення по собі, тим більше, якщо особа тримається під вартою, або позбавлення волі внаслідок судового рішення.

ЄСПЛ щодо здійснення провадження за умови тримання особи під вартою, зазначає наступне: Конвенція, гарантуючи право порушувати провадження з метою оскарження законності позбавлення волі, також проголошує право після порушення такого провадження на швидке судове рішення щодо законності тримання під вартою та наказ про його припинення, якщо воно виявиться незаконним. Питання про те, чи було дотримано право на швидке рішення, має – як і у випадку з положенням про «розумний строк» – вирішуватися у світлі обставин кожної справи, включаючи складність провадження, його ведення національними органами та заявником, а також те, що було поставлено на карту для останнього (*Mehmet Hasan Altan v. Turkey*, п. 161–162). Незважаючи на стадію судового розгляду, особа, яка знаходиться під вартою є особливо чутливою до розгляду справи з порушенням розумних строків.

Спостерігачі IAC ISHR зазначають, що наразі у процесі оголошено перерву до призначення нової колегії суддів. Апеляційний розгляд почнеться спочатку, дата наступного засідання наразі невідома.

Враховуючи все вищезазначене, на думку експертів моніторингової місії IAC ISHR у справі зафіксовано ознаки порушення права на доступ до суду (п. 1 ст. 6 ЄКПЛ), порушення права на розгляд справи судом упродовж розумного строку (за аналогією) (п. 3 ст. 5, ст. 6 ЄКПЛ).

Моніторинг судового процесу Мангера В. М. та Левіна О. О. (від 2 серпня 2024)

2 серпня 2024 року в Київському апеляційному суді продовжився розгляд апеляційної скарги на вирок Дніпровського районного суду м. Києва відносно екс-голови Херсонської обласної ради Мангера Владислава Миколайовича та Левіна Олексія Олексійовича, яких було визнано винуватими у замовленні та організації нападу на журналістку Гандзюк Катерину (за ч. 3 ст. 27, ч. 2 ст. 28, ч. 2 ст. 121 КК України). Мангеру В. М. та Левіну О. О. було призначено покарання у вигляді 10 років позбавлення волі кожному. У судовому засіданні були присутні судді Рудніченко О. В., Свінцицька О. П. та Шроль В. Р., прокурори, засуджені Мангер В. М. та Левін О. О., а також їх захисники.

Фактично весь час судового засідання був наданий адвокатам Мангера В. М. для обґрунтування позиції сторони захисту. У своєму виступі вони зазначили, що в кримінальному провадженні була значна кількість порушень як матеріального, так і процесуального права. Зокрема, звернули увагу суду на наступні обставини:

при розгляді справи судом I інстанції був порушений принцип доведення винуватості “поза розумним сумнівом”. Так як суд не врахував ряд фактів, версій та показів свідків, які можуть пояснити встановлені судом I інстанції обставини. Більше того, суд I інстанції не взяв до уваги цілий ряд доказів, які на думку сторони захисту, могли б довести невинуватість засуджених.

під час розгляду справи в I інстанції, на той час, генеральний прокурор, який є посадовою особою, публічно висловлювався стосовно винуватості Мангера В. М. та Левіна О. О. (на той час підозрюваних). Це, на думку захисників, є безумовним порушенням презумпції невинуватості.

Стосовно доведення винуватості поза розумним сумнівом. Відповідно до ст. 8 Конституції України, в Україні визнається і діє принцип верховенства права. Норми Конституції є нормами прямої дії, а згідно ч. 2 ст. 62 Конституції України, усі сумніви щодо доведеності вини особи тлумачаться виключно на її користь, тобто суд може притягнути особу до адміністративної відповідальності лише на тих доказах, які

спростовують усі розумні сумніви щодо вини особи. Докази, що викликають такі сумніви, суд має вмотивовано відхилити у своїй постанові.

Зазначене узгоджується і з практикою ЄСПЛ, відповідно до якої «доказування, зокрема, має впливати із сукупності ознак чи неспростовних презумпцій, достатньо вагомих, чітких та узгоджених між собою, а за відсутності таких ознак не можна констатувати, що винуватість особи доведена поза розумним сумнівом» (Kobets v. Ukraine п. 43). Стандарт доведення поза розумним сумнівом означає, що сукупність обставин справи, встановлена під час судового розгляду, виключає будь-яке інше розумне пояснення події, яка є предметом судового розгляду, крім того, що інкриміноване правопорушення було вчинене і особа є винною у його вчиненні. Поза розумним сумнівом має бути доведений кожний з елементів, які є важливими для правової кваліфікації діяння. Це питання має бути вирішено на підставі безстороннього та неупередженого аналізу наданих сторонами допустимих доказів, які свідчать за чи проти тієї або іншої версії подій. Обов'язок всебічного і неупередженого дослідження судом всіх обставин справи у цьому контексті означає, що для того, щоб визнати винуватість доведеною поза розумним сумнівом, версія обвинувачення має пояснювати всі встановлені судом обставини, що мають відношення до події, яка є предметом судового розгляду. Суд не може залишити без уваги частину доказів та встановлених на їх підставі обставин лише з тієї причини, що вони суперечать версії обвинувачення. Наявність таких обставин, яким версія обвинувачення не може надати розумного пояснення або які свідчать про можливість іншої версії інкримінованої події, є підставою для розумного сумніву в доведеності вини особи. Враховуючи, що за словами сторони захисту, суд I інстанції не врахував усі факти та докази, які могли б бути важливими для з'ясування істини в кримінальному провадженні, виникають сумніви, що суд I інстанції керувався принципом доведення винуватості поза розумним сумнівом.

Стосовно принципу презумпції невинуватості. ЄСПЛ наголошує, що презумпція невинуватості, закріплена в пункті 2 статті 6 Конвенції про захист прав людини

і основоположних свобод, є одним з елементів справедливого судового розгляду, який вимагається пунктом 1 статті 6 ЄКПЛ. Презумпція невинуватості буде порушена, якщо в судовому рішенні або заяві посадової особи щодо особи, обвинуваченої у вчиненні кримінального правопорушення, відображено думку про її винуватість до того, як її вину буде доведено в законному порядку. Одним з аспектів презумпції невинуватості є захист осіб, щодо яких кримінальне провадження було закрито/не доведено до кінця, від поведження з боку державних посадових осіб та органів влади так, ніби вони насправді винні у вчиненні інкримінованого їм злочину (*Bavčar v. Slovenia* п. 104). Достатньо, навіть за відсутності будь-якого формального висновку, щоб існували певні підстави вважати, що суд або посадова особа вважає обвинуваченого винуватим (*Nadir Yıldırım and others v. Türkiye*, п. 66). Враховуючи свідчення захисників щодо висловлювань тодішнього генерального прокурора, то ми не можемо однозначно стверджувати, що в даному провадженні було належним чином забезпечено право на презумпцію невинуватості. Більше того, спостерігачі IAC ISHR провели аналіз публікацій в ЗМІ протягом розгляду даної справи в першій інстанції та прийшли до висновку щодо масового цитування тверджень прокурора та порушення принципу невинуватості, що могло створювало тиск на суд.

На стадії підготовчого провадження одному з адвокатів Мангера В. М. не надали всіх матеріалів справи, попри його клопотання. Більше того, до кінця підготовчого провадження, він не отримав усіх матеріалів справи.

ЄСПЛ з цього приводу зазначає, що право на справедливий судовий розгляд також передбачає право на доступ до матеріалів справи. ЄСПЛ неодноразово встановлював, що необмежений доступ до матеріалів справи та необмежене використання будь-яких нотаток, включаючи, за необхідності, можливість отримання копій відповідних документів, є важливими гарантіями справедливого судового розгляду. Відсутність такого доступу, за оцінкою ЄСПЛ, свідчить про порушення принципу рівності сторін. Повага до прав сторони захисту вимагає, щоб обмеження доступу обвинуваченого або його адвоката до ма-

теріалів справи не перешкоджало наданню доказів обвинуваченому до початку судового розгляду і наданню обвинуваченому можливості прокоментувати їх через свого адвоката в усних заявах. Більше того, обвинувачений повинен мати можливість організувати свій захист належним чином і без обмежень щодо можливості викласти всі відповідні аргументи захисту перед судом першої інстанції і, таким чином, вплинути на результат провадження. При оцінці того, чи мала особа достатній час для підготовки свого захисту, особливу увагу слід приділяти характеру провадження, а також складності справи та стадії провадження (*Kikabidze v. Georgia* п. 42–43). Враховуючи вищезазначену ситуацію, ми не можемо стверджувати, що суд I інстанції належним чином забезпечив дотримання прав сторони захисту.

У сукупності, всі перелічені обставини можуть свідчити про порушення права на справедливий суд в контексті статті 6 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод. ЄСПЛ з приводу ретельності в дотриманні судом цього принципу зазначає, що саме перед обличчям найтяжчих покарань повага до права на справедливий судовий розгляд повинна бути забезпечена в максимально можливій мірі демократичними суспільствами (*Škoberne v. Slovenia*, п. 50). Крім того, варто додати, що стосується оцінки загальної справедливості, ЄСПЛ підкреслює, що дотримання вимог справедливого судового розгляду має розглядатися в кожній справі з урахуванням розвитку провадження в цілому, а не на основі ізольованого розгляду одного конкретного аспекту або одного конкретного інциденту (*Orhan Şahin v. Türkiye*, п. 103).

Також варто звернути увагу на те, що це друге засідання в апеляційній інстанції в складі нової колегії суддів, у даному провадженні. Так як 17 червня 2024 року, один з суддів попередньої колегії подав у відставку, оскільки досяг 65 років. Це фактично зумовило початок апеляційного розгляду спочатку. За інформацією спостерігачів IAC ISHR, проведення засідань в цій справі відбувається зі значними переривами. По закінченню засідання, коли головує суддя оголосила наступну дату засідання – 27 вересня (більше, ніж через місяць), один з прокурорів уточнив у судді

чи можливо частіше проводити засідання, адвокати підтримали таку позицію. Проте суддя відповіла, що на даний момент у неї в роботі більше, ніж 300 справ.

Розуміючи надмірну завантаженість апеляційних судів в Україні, експерти моніторингової місії ІАС ISHR наголошують, що організаційна завантаженість не може лягати тягарем на осіб, чії права знаходяться під ризиком порушення. Призначення засідань один раз на місяць та рідше може у подальшому бути визначене ЄСПЛ як таке, що не забезпечує право на доступ до суду належним чином та спричинює порушення принципу розумних строків судового розгляду та права на доступ до суду.

Як зазначено в ЄКПЛ:

«Кожен має право на справедливий і публічний розгляд його справи упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом, встановленим законом, який... вирішить спір щодо його прав та обов'язків цивільного характеру або встановить обґрунтованість будь-якого висунутого проти нього кримінального обвинувачення».

Це право є важливою складовою аспекту справедливого судового розгляду і при його порушенні справедливий судовий розгляд фактично унеможлиблюється.

ЄСПЛ з цього приводу зазначає, що право на доступ до суду є невід'ємним аспектом гарантій, закріплених у статті 6, посилаючись на принципи верховенства права та недопущення свавілля, які лежать в основі більшої частини Конвенції. Право на доступ до суду має бути «практичним та ефективним», а не «теоретичним чи ілюзорним». Це зауваження особливо стосується гарантій, передбачених статтею 6 ЄКПЛ, з огляду на важливе місце, яке займає в демократичному суспільстві право на справедливий судовий розгляд. Обмеження, що застосовуються, не повинні обмежувати доступ, що залишився у особи, таким чином або в такій мірі, що порушується сама суть права. (*Verein Klimasenioren Schweiz and Others v. Switzerland*, п. 626). Це право тісно переплітається з принципами верховенства права та недопущення свавілля.

Підсумовуючи, експерти ІАС ISHR вважають, що в даному процесі можливе порушення права на доступ до суду (п. 1 ст. 6 ЄКПЛ), принципу презумпції невинуватості (п. 2 ст. 6 ЄКПЛ), права на за-

хист (п. 3 ст. 6 ЄКПЛ) та в цілому права на справедливий судовий розгляд (п. 1 ст. 6 ЄКПЛ).

Моніторинг судового процесу Мангера В. М. та Левіна О. О. (від 27 вересня 2024)

27 вересня 2024 року в Київському апеляційному суді продовжився розгляд апеляційної скарги на вирок Дніпровського районного суду м. Києва відносно екс-голови Херсонської обласної ради Мангера Владислава Миколайовича та Левіна Олексія Олексійовича, яких було визнано винуватими у замовленні та організації нападу на журналістку Гандзюк Катерину (за ч. 3 ст. 27, ч. 2 ст. 28, ч. 2 ст. 121 КК України). Мангеру В. М. та Левіну О. О. було призначено покарання у вигляді 10 років позбавлення волі кожному. У судовому засіданні були присутні судді Рудніченко О. В., Свінцицька О. П. та Шроль В. Р., прокурори, заступники Мангер В. М. та Левін О. О., а також їх захисники.

На даному судовому засіданні Мангер В. М. і Левін О. О., разом зі своїми захисниками, вкотре вказали на численні порушення норм матеріального та процесуального права, що, на їхню думку, мали місце у ході розгляду справи судом першої інстанції. Серед таких порушень: порушення презумпції невинуватості, недоведеність вини поза розумним сумнівом, обмеження сторони захисту в доступі до матеріалів справи, використання показань свідків, що ґрунтувалися на інформації, отриманій від третіх осіб, а також тиск на свідків з боку слідства. Зазначені порушення неодноразово висвітлювались у наших попередніх моніторингових звітах щодо даного провадження (див. Моніторинг справи Мангера В. М. і Левіна О. О. від 17.06, 02.08, 13.05, 08.04.2024).

Особливу увагу заслуговують використання свідчень, що надавалися зі слів третіх осіб, а також наявність тиску на свідків з боку органів слідства. За твердженнями сторони захисту, ключовим доказом у справі стали свідчення осіб, які уклали угоди зі слідством з метою отримання м'якшого покарання в обмін на надання показань проти обвинувачених. Частина цих свідків, за словами захисту, давала показання, що базувалися на інформації,

отриманій від третіх осіб, що знижує їхню достовірність. Особливо важливо зазначити, що деякі свідки, які надали вирішальні показання у справі, кардинально змінили свої свідчення після укладення угод зі слідством, що було зафіксовано у порівняльній таблиці, долученій до матеріалів справи. Ці свідки, включаючи ключового свідка, на початку судового розгляду навіть стверджували, що не знали обвинувачених. Суд першої інстанції не надав належної оцінки цим розбіжностям, що викликає сумніви щодо об'єктивності та неупередженості розгляду справи.

З цього приводу ЄСПЛ зазначає, що використання свідчень, наданих свідками в обмін на імунітет або інші вигоди, може викликати сумніви щодо справедливості провадження проти обвинуваченого й створює складні питання, оскільки такі свідчення за своєю природою можуть бути схильними до маніпуляцій і надаватися виключно для отримання вигоди або з мотивів особистої помсти. Не можна недооцінювати ризик того, що людину можуть звинуватити й судити на підставі неперевірених тверджень, які не обов'язково є неупередженими. Враховуючи важливість свідчень для справи, ЄСПЛ наголошує на тому, що свідчення у суді мають бути забезпечені відповідними гарантіями для дотримання загальної справедливості провадження, у іншому випадку використання таких свідчень міститиме порушення права на справедливий суд (Adamčo V. Slovakia, п. 59, 71).

Проводячи аналогію з показами свідків у справі Мангера В. М. та Левіна О. О., а також враховуючи їх ключове значення для доведення слідством вини, експерти моніторингової місії ІАС ІШР не можуть однозначно стверджувати, що суд першої інстанції усунув всі можливі сумніви для забезпечення справедливості провадження. Окрім того, на показах зі свідчень третіх осіб не може ґрунтуватися обвинувачення у кримінальному провадженні. ЄСПЛ у своїй практиці чітко визначає, стаття 6 § 1 і 3 (d) Конвенції містить презумпцію проти використання показань з чужих слів проти обвинуваченого в кримінальному провадженні. Тим більше така ситуація свідчить про порушення вищезазначених принципів ЄКПЛ, коли неможливо пе-

ревірити надані докази перехресним допитом (Thomas v. The United Kingdom). Варто звернути увагу, що сторона захисту також зазначила в цьому судовому засіданні, що вважає за необхідне забезпечити перехресний допит між засудженими та свідками, це, на їхню думку, посприятиме усуненню розбіжностей та суперечностей.

Зазначені вище обставини, враховуючи практику ЄСПЛ можуть мати ознаки порушення права на справедливий суд в контексті статті 6 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод. З приводу ретельності в дотриманні національними судами статті 6 ЄКПЛ Європейський суд наголошує на тому, що саме перед обличчям найтяжчих покарань повага до права на справедливий судовий розгляд повинна бути забезпечена в максимально можливій мірі (Škoberne v. Slovenia, п. 50), а дотримання вимог справедливого судового розгляду має розглядатися в кожній справі з урахуванням розвитку провадження в цілому, а не на основі ізольованого розгляду одного конкретного аспекту або одного конкретного інциденту (Orhan Şahin v. Türkiye, п. 103).

Експерти моніторингової місії ІАС ІШР вважають за необхідне звернути увагу на систематичні проблеми, що виникають у рамках цього судового провадження в апеляційній інстанції. Спостерігачами неодноразово фіксувалося, що судові засідання проводяться з інтервалом "раз на місяць" або "раз на два місяці". Крім того, є випадки, коли засідання переносяться з вини суду, зокрема через відставку судді, в результаті чого апеляційний розгляд фактично почався спочатку.

На останньому засіданні головуєча суддя повідомила учасників процесу про те, що засідання, заплановане на 8 жовтня, не відбудеться, а наступне перенесено на 11 листопада, тобто більш ніж на місяць пізніше. Причиною скасування суддя назвала особисті обставини членів суддівської колегії. Важливо зазначити, що навіть представники прокуратури на попередніх засіданнях зверталися з проханням проводити засідання частіше (див. Моніторинг справи Мангера В. М. та Левіна О. О. від 17.06.2024). Адвокати засуджених також зазначили, що такі затримки стали звичайною практикою в цьому провадженні, і на

них неможливо вплинути.

З огляду на ці обставини, експерти ІАС ІШР вбачають ознаки порушення права на доступ до суду, гарантованого п. 1 ст. 6 ЄКПЛ. ЄСПЛ неодноразово підкреслював, що право на доступ до суду повинно бути “практичним та ефективним”, а не теоретичним чи ілюзорним. Це зауваження є особливо актуальним у контексті гарантій, наданих статтею 6, враховуючи важливість права на справедливий суд у демократичному суспільстві. Ефективне право на доступ до суду передбачає не лише право ініціювати провадження, але й право отримати вирішення спору судом (Lupeni Greek Catholic Parish And Others V. Romania, п. 86). У світлі наявних проблем з організацією судового процесу, експерти моніторингової місії ІАС ІШР не можуть стверджувати, що суд належним чином забезпечив дотримання права на доступ до суду.

Крім того, хочемо повторно наголосити, що Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод, гарантуючи право порушувати провадження з метою оскарження законності позбавлення волі, також проголошує право після порушення такого провадження на швидке судове рішення щодо законності тримання під вартою та наказ про його припинення, якщо воно виявиться незаконним. Питання про те, чи було дотримано право на швидке рішення, має — як і у випадку з положенням про «розумний строк» — вирішуватися у світлі обставин кожної справи, включаючи складність провадження, його ведення національними органами та заявником, а також те, що було поставлено на карту для останнього (Mehmet Hasan Altan v. Turkey, п. 161–162). Незважаючи на стадію судового розгляду, особа, яка перебуває під вартою, особливо вразлива до порушення розумних строків розгляду справи. Це питання набуває ще більшої актуальності у контексті апеляційних скарг на рішення суду першої інстанції, яке може бути скасовано. Сам факт наявності такої можливості вимагає розгляду справи у максимально тислих строки.

Як зазначають спостерігачі ІАС ІШР, самі обвинувачені на даному судовому засіданні висловили позицію, що їм уже неважливо, скільки часу вони перебувати-

муть під вартою — їхнім єдиним бажанням є справедливий судовий розгляд і забезпечення права на оскарження. З огляду на ситуацію, що склалася під час цього засідання, виникають сумніви щодо того, чи забезпечує суд належним чином право засуджених на оскарження рішення.

Експерти моніторингової місії ІАС ІШР вважають, що ситуація, яка склалася під час розгляду справи в апеляційній інстанції, може бути розцінена Європейським судом з прав людини як умисне затягування процесу без належного розгляду справи по суті.

Враховуючи все вищезазначене, на думку експертів моніторингової місії ІАС ІШР у справі зафіксовано ознаки порушення права на доступ до суду (п. 1 ст. 6 ЄКПЛ), порушення права на розгляд справи судом упродовж розумного строку (за аналогією) (п. 3 ст. 5, ст. 6 ЄКПЛ).

3.20 Судовий процес відносно Мунтяна І. М.

Моніторинг судового процесу Мунтяна І. М. (судове засідання від 03.11.2023)

03 листопада 2023 року у Вищому антикорупційному суді відбулося засідання по справі № 991/6021/21 щодо Мунтяна Івана Миколайовича, якого підозрюють за ч. 4 ст. 368 КК України, а саме в отриманні 180 тисяч доларів хабаря від підприємця за передачу в оренду на 49 років комунального санаторію «Брусниця».

Процес відбувався за участю колегії суду у складі трьох суддів Вищого антикорупційного суду, прокурора, підозрюваного Мунтяна І. М. та чотирьох його захисників.

На даному судовому засіданні сторона захисту надавала свою позицію щодо змісту обвинувального акту. Захисники Мунтяна І. М. зазначили, що будуть спростовувати обставини, які є в обвинувальному акті. Зокрема, про період виникнення умислу вчинення злочину, пропозицію вчинити злочин і факт, начебто, отримання грошей. Крім того, на думку захисників, в матеріалах справи відсутні докази, які б підтверджували наявність кримінального правопорушення в діях

Мунтян І. М. Останній позицію захисників підтримав та заперечив звинувачення у отриманні хабаря, як і те, що тиснув на депутатів, аби ті передали в оренду санаторій. Мунтян І. М. звернув увагу суду на те, що він, як депутат, мав право агітувати за проєкти рішень. Крім того, Мунтян І. М. вважає, що кримінальна справа відносно нього є політичною і фактично взята з іншої кримінальної справи, яка велась за два роки до порушення цієї.

Сторона обвинувачення фактично проігнорувала позицію сторони захисту та не намагалася спростувати її.

Зазначимо, що під час цього судового засідання не відбувалося «активних дій». Протягом усього засідання сторона захисту спростовувала обвинувачення відносно свого підзахисного. У судовому засіданні була оголошена перерва до 17 листопада 2023 року через брак часу колегії.

Незважаючи на відсутність «активних» дій, спостерігачі ІАС ISHR вважають дану справу цікавою для подальшого моніторингу, оскільки відповідно до відомостей, які містяться на сайті Судової Влади, це кримінальне провадження перебуває на розгляді суду з вересня 2021 року. Враховуючи те, що через два роки розгляду справи у суді сторона захисту протягом двох годин засідання спростовує обвинувачення, тобто, фактично доводить невинуватість свого підзахисного, а стороні обвинувачення немає що відповісти на позицію захисту, викликає стурбованість та може свідчити про можливе порушення п. 2 ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. Відповідно до п. 2. ст. 6. Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод «Кожен, кого обвинувачено у вчиненні кримінального правопорушення, вважається невинуватим доти, доки його вину не буде доведено в законному порядку».

ЄСПЛ у своїй прецедентній практиці неодноразово вказував, що у п. 2 ст. 6 втілено принцип презумпції невинуватості. Він вимагає, зокрема, аби: (1) члени суду, виконуючи свої функції, не відштовхувались від наперед ствердженого уявлення, що підсудний скоїв діяння, у якому його обвинувачують; (2) тягар доведення був покладений на сторону обвинувачення, а (3) будь-які тлумачились на користь обвину-

ваченого («Barberà, Messegué and Jabardo v. Spain» п. 77). Право кожного обвинуваченого вважатись невинуватим і покладати на сторону обвинувачення обов'язок доведення висунутих проти нього закидів, відноситься до загального поняття справедливого судового розгляду у розумінні статті 6 § 1, яке застосовується до процедури постановлення вироку («Grayson and Barnham v. the United Kingdom» п.п. 37 і 39).

3.21 Судовий процес відносно Насірова Р. М.

Моніторинг судового процесу відносно Насірова Р.М (судове засідання від 09.11.2023)

09 листопада 2023 року у Вищому Антикорупційному Суді відбулося засідання по справі № 991/4493/23 відносно ексголови ДФС Насірова Романа Михайловича, який обвинувачується у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ч. 4 ст. 368 КК України – проханні та одержанні службовою особою, яка займає особливо відповідальне становище, неправомірної вигоди в особливо великому розмірі для себе та третіх осіб за вчинення в інтересах того, хто надає таку вигоду дій з використанням наданих їй влади та службового становища.

На даному судовому засіданні розглядалося клопотання прокурора Спеціалізованої антикорупційної прокуратури Офісу Генерального прокурора про продовження запобіжного заходу в вигляді тримання під вартою стосовно до обвинуваченого Насірова Романа Михайловича з правом внесення застави у розмірі 130 791 320 грн.

Сторона обвинувачення обґрунтувала своє клопотання наявністю ризиків, передбачених п.п.1,3 ч. 1 ст. 177 КПК України, а саме ризики: переховуватися від суду, та незаконно впливати на свідків. Крім того, прокурор просив врахувати 1) тяжкість покарання, яке загрожує обвинуваченому у разі визнання його винним у вчиненні злочину, який інкримінується, 2) майновий стан обвинуваченого та близьких йому осіб та 3) проживання за кордоном членів родини обвинуваченого, а також наявність у нього 3 дітей, що є підставою для перетину кордону під час військового стану.

Сторона захисту заперечувала щодо клопотання прокурора, посилаючись на те, що запобіжний західний відносно їх підзахисного неодноразово продовжувався з одних і тих же підстав. Зі слів захисників, прокурор використовує шаблонне посилення на наявність ризиків, яке фактично дублюється із клопотання в клопотання. Крім того, сторона захисту зазначила, що з моменту вчинення інкримінованих подій минуло 7 років і протягом вказаного часу їх підзахисний не вчиняв жодних дій, які б давали підстави вважати, що перелічені ризики прокурором наявні. Адвокати зазначили, обрання більш м'якого запобіжного заходу, зокрема, домашній арешт із покладенням додаткових обов'язків унеможливить виникнення будь-якого ризику. Крім того, сторона захисту звернула увагу суду на те, що відносно їх підзахисного застосований запобіжний захід в рамках іншого кримінального провадження, яке розглядається понад 5 років і у ньому Насіров Р. М. жодного разу не порушував процесуальні обов'язки.

Суд частково задовольнив клопотання сторони обвинувачення і продовжив Насірову Р. М. запобіжний захід у вигляді тримання під вартою на 6 місяці з правом внесення застави у розмірі 120 780 000 грн, мотивуючи своє рішення наявністю вказаних прокурором ризиків.

Спостерігачі ІАС ISHR вперше проводять моніторинг даного кримінального провадження, враховуючи тривалість та складність цієї справи, неможливо після одного моніторингу впевнено вказати на порушення в даному провадженні.

Проте, акцент сторони захисту на використанні шаблонних формулювань стороною обвинувачення у клопотаннях про продовження тримання під вартою, викликає стурбованість, оскільки практика спеціалістів ІАС ISHR свідчить про наявність в Україні негативної тенденції, яка полягає у тривалому та безпідставному продовженні підозрюваним/обвинуваченим запобіжного заходу, з використанням шаблонних посилень на ризики передбачені чинним КПК України.

Спеціалісти ІАС ISHR підкреслюють, що право на свободу є основоположним в кожній демократичній державі, тому будь-яке обмеження та позбавлення волі

може відбуватися виключно за наявності беззаперечних доказів того, що більш м'який запобіжний захід не може бути застосований відносно особи. З приводу даного питання ЄСПЛ випрацював усталену позицію. Зокрема, суд наголошує, що основною метою статті 5 є запобігання свавільному або необґрунтованому позбавленню волі («S., V. and A. v. Denmark» п. 73). У п. 82 справи «Belchev v. Bulgaria» суд вказав, що положення частини 3 статті 5 Конвенції не може розглядатися як таке, що беззастережно дозволяє ув'язнення за умови, що його тривалість не перевищує визначеного мінімального строку. Обґрунтованість будь-якого строку тримання під вартою, яким би коротким він не був, має бути реконливо доведена органами влади. Крім того, щодо продовжень запобіжного заходу ЄСПЛ зазначає, що завданням органів влади є встановити, чи продовжують існувати підстави, які обґрунтовують тривале тримання під вартою («Merabishvili v. Georgia» п. 234).

3.22 Судовий процес відносно Носова О. С.

Моніторинг процесу Носова О. С. (06.06.2024)

6 червня 2024 року у Вищому антикорупційному суді відбулося судове засідання по справі № 991/4826/24 відносно адвоката Носова Олексія Сергійовича, якого підозрюють у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ч. 3 ст. 369 КК України (пропозиція чи обіцянка службовій особі, надати їй або третій особі неправомірну вигоду, а так само надання такої вигоди за вчинення чи невчинення службовою особою в інтересах того, хто пропонує, обіцяє чи надає таку вигоду, чи в інтересах третьої особи будь-якої дії з використанням наданої їй влади чи службового становища). Моніторинг судового засідання відбувався завдяки онлайн трансляції, яка проходила на каналі ВАКС.

Під час судового засідання відбувся розгляд клопотання сторони обвинувачення про обрання Носову О. С. запобіжного заходу у вигляді застави у розмірі 15 мільйонів гривень. Порядок розгляду клопотання

відбувався наступним чином: заперечення сторони захисту, обґрунтування сторони обвинувачення.

Сторона захисту подала письмове заперечення на вищевказане клопотання, яким вказала на необґрунтованість підозри та відсутність ризиків, передбачених ст. 177 КПК України.

Щодо обґрунтованості підозри. Так, адвокати зазначили, що однією із форм, інкримінованої Носову О. С. статті, є пропозиція надати неправомірну вигоду з використанням наданої влади, поміж тим, повідомлення про підозру не містить чіткої інформації з приводу того, які саме дії підзахисного, за позицією сторони обвинувачення, підпадають під пропозицію, оскільки повідомлення містить два епізоди. При цьому, на думку адвокатів, один епізод не підтверджується жодним доказом, а на обґрунтування іншого стороною обвинувачення надано два спірні докази:

- Протокол додаткового допиту свідка, який фактично містить суб'єктивну думку особи, яка не підтверджується жодним належним доказом. Крім того, адвокати звернули увагу суду, що цей свідок був агентом НАБУ, а згідно практики ЄСПЛ особа, яка є агентом правоохоронного органу, фактично є стороною обвинувачення, тому у даному випадку його покази не можуть братися до уваги.

- Протоколи НСРД, які не містять пропозиції неправомірної вигоди у розмірі 200 тисяч доларів.

Поміж іншого, адвокати акцентували увагу на тому, що матеріали справи не містять інформації щодо конкретної особи, якій, нібито, пропонувалась неправомірна вигода, в усіх документах зазначено абстрактне формулювання «прокурорам САП та детективам НАБУ».

В цілому правова позиція сторони захисту ґрунтувалась на тому, що в даній справі мала місце провокація злочину зі сторони обвинувачення, оскільки пропозиція неправомірної вигоди та натяки на неї виходили виключно від агента НАБУ, а також, на думку адвокатів, провокацію підтверджують матеріали НСРД, оскільки містять фрагментарний характер відомостей.

Захисники і сам Носов О. С. підтвердили, що спілкування з певною особою

відбувалося, проте, не в такому ключі, як обвинувачення намагається це продемонструвати. Захисники наголосили на тому, що підозрюваний є адвокатом, а робота адвоката полягає у збиранні будь-якої інформації, яка може бути корисна стороні захисту, а тому, коли адвокат отримує відомості про те, що третя особа спілкується з прокурорами і детективами і знає певну інформацію, то виникає питання, яке адвокат зобов'язаний перевірити, — чи немає витоку інформації досудового розслідування або підстав для відводу прокурора. Отже, спілкування в такому випадку може здійснюватися з правомірною метою.

Окремо захисники наголосили на тому, що як тільки Носов О. С. побачив ознаки провокації, він припинив будь-яке спілкування з особою.

Щодо наявності ризиків, передбачених ст. 177 КПК України. На думку захисту, сторона обвинувачення належним чином не обґрунтувала наявності ризиків, а просто перелічила всі ризики, вказані у ст. 177 КПК України.

Адвокати зазначили, що у даному провадженні відсутні ризики взагалі, оскільки Носов О. С. є адвокатом, має відповідний соціальний статус, ділову репутацію і міцні соціальні зв'язки, що, поміж іншого, підтверджується заявами про взяття на поруки від інших адвокатів.

Окрему увагу захист звернув на розмір застави, який зазначив прокурор. Так, адвокати повідомили, що 15 мільйонів гривень є завідомо непомірною заставою для їх підзахисного та в цілому необґрунтованою. На думку адвокатів, таку суму можна розглядати, як спосіб тиску на підозрюваного і бажання, щоб їх підзахисний опинився в слідчому ізоляторі.

Носов О. С. повністю підтримав позицію своїх адвокатів і зазначив, що розмір застави у 15 мільйонів гривень є непомірним для нього, оскільки всі його та дружини рахунки заблоковані, належні йому транспортні засоби арештовані і наразі весь його майновий стан складає близько 200 тисяч гривень, а заробляти він більше не може, оскільки його звільнили з роботи.

Враховуючи все вищевикладене, сторона захисту просила відмовити у задоволенні клопотання сторони обвинувачення та застосувати до їх підзахисного запобіжний

захід у вигляді особистої поруки.

Сторона обвинувачення, в свою чергу, зазначила, що клопотання є вмотивованим та обґрунтованим, наявні і підтвержені всі ризики, передбачені ст. 177 КПК України, а тому клопотання підлягає задоволенню.

На думку прокурора обґрунтованість клопотання та підозри підтверджується:

- показаннями свідка Петренко, який надав слідству роздруковану переписку із мобільного застосунку Сігнал з якої вбачається, що Носов О. С. був ініціатором всіх зустрічей, а під час однієї з них надав свідку список із 5 пунктів (відновлення досудового розслідування зі стадії 290 КПК України, перекваліфікація дій за ст. 366 КК України, зміна повідомлення про підозру, виділення одного з епізодів в окреме провадження, зміна підслідності нового кримінального провадження за органами Національної поліції України.) В подальшому, зі слів свідка, під час спілкування Носов Олександр посилався на цей список.

- протоколами негласних слідчих розшукових дій. Прокурор зачитав деякі частини цих протоколів, у яких була інформація, яка на думку прокурора, підтверджує обґрунтованість підозри.

Окрім того, прокурор заперечував проти доводів захисників щодо відсутності ризиків і зазначив, що наявність ризиків обґрунтована, так як Носов О. С.: не надає паролі від всіх своїх телефонів; його міцні соціальні зв'язки наразі не вплинуть на його перебування в Україні, оскільки, як сказав сам підозрюваний, його було звільнено з роботи, а тому він може виїхати закордон разом з дружиною; ймовірність тиску на свідків також не може бути виключена.

Суд, заслухавши доводи сторін, частково задовольнив клопотання сторони обвинувачення та застосував відносно Носова Олександра заставу у розмірі 12 мільйонів гривень.

Експерти моніторингової місії ІАС ISHR висловлюють своє занепокоєння з приводу розміру застави, обраної судом. Протягом 2024 року ми неодноразово фіксували таку негативну тенденцію, як ігнорування стороною обвинувачення та судом майнового стану підозрюваних (обвинувачених) і встановлення завідомо непомірного розміру застави національними судами, що є порушенням Європейської конвенції

з прав людини (надалі – ЄКПЛ). Гарантія, передбачена п. 3 ст. 5 Конвенції, покликана забезпечити не відшкодування завданих збитків, а, зокрема, явку обвинуваченого в судові засідання. Тому суму застави необхідно оцінювати головним чином «з огляду на обвинуваченого, його активи та стосунки з особами, які мають надати забезпечення, іншими словами, залежно від можливого ступеня впевненості в тому, що перспектива втрати забезпечення (застави), заходи проти поручителів у разі неявки обвинуваченого (підозрюваний) на судовий розгляд будуть діяти як достатній стримуючий фактор, щоб розвіяти будь-яке бажання з його боку сховатися» (п. 70, *Gafa v. Malta*).

Нездійснення національними судами оцінки спроможності заявника сплатити необхідну суму може призвести до констатації ЄСПЛ порушення. Однак обвинувачений (підозрюваний), якого судові органи готові звільнити під заставу, повинен сумлінно надати достатню інформацію, яку можна перевірити в разі потреби, про розмір застави, що має бути призначений (п. 68, *Toshev v. Bulgaria*).

З огляду на це, звертаємо увагу, що відсутність належного та достатнього обґрунтування при ухваленні рішення про визначення розміру застави може розцінюватися як порушення п. 3 ст. 5 Конвенції.

Крім того, експерти моніторингової місії ІАС ISHR звертають увагу на позицію захисту з приводу можливої наявності провокації злочину та наголошують, що згідно усталеної практики ЄСПЛ здійснення провокації (підбурювання) з боку правоохоронного органу є порушенням права на справедливий суд, яке гарантовано п. 1 ст. 6 Конвенції. ЄСПЛ неодноразово вказував, що для проведення поліцейської операції правоохоронці повинні мати достатні підстави для підозри заявника, а діяльність співробітників поліції з участі в операції має бути здійснена у «переважно пасивний спосіб» (*in an essentially passive manner*), а сама така операція має здійснюватися за наявності судового контролю. Суспільний інтерес не може виправдати використання доказів, отриманих у результаті підбурювання з боку поліції. (п. 36–39, *Teixeira de Castro v. Portugal*).

Враховуючи вищевикладене, експерти моніторингової місії ІАС ISHR рекоменду-

ють дану справу до моніторингу, оскільки спостерігачами були зафіксовані ознаки можливого порушення п. 3 ст. 5 та п. 1 ст. 6 ЄКПЛ.

3.23 Судовий процес відносно Сенниченка Д. В.

Моніторинг судового процесу Сенниченка Д. В. (від 17 квітня 2024)

17 квітня в Вищому антикорупційному суді відбулось судове засідання по справі № 991/2944/24 відносно екс-голови Фонду держмайна Сенниченка Дмитра Володимировича, якого підозрюють в вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 255 (у редакції Закону України від 05.04.2001 № 2341-III), ч. 4 ст. 28, ч. 3 ст. 27, ч. 5 ст. 191, ч. 4 ст. 28, ч. 3 ст. 27, ч. 5 ст. 191 КК України. У залі судового засідання був присутній захисник із регіонального центру надання безоплатної вторинної юридичної допомоги, прокурор та головуюча суддя Мовчан Н. В.

На даному засіданні продовжувався розгляд клопотання про обрання запобіжного заходу в вигляді тримання під вартою. Проте, як стало відомо на початку засідання, у «державного» адвоката закінчилися повноваження на підставі наказу із регіонального центру. Враховуючи те, що проведення даного засідання неможливе без присутності захисника у процесі, прокурор звернувся до суду з проханням призначити іншого захисника.

Експерти ІАС ІШР звертають увагу на те, що підозрюваний, як нам стало відомо із змісту заяви про проведення моніторингу дотримання права на справедливий суд, направленої нам, неодноразово наголошував на тому, що захист адвокатами центру безоплатної юридичної допомоги здійснювався і здійснюється в цьому процесі проти його волі, більше того, він неодноразово направляв листи в центр, де зазначав, що не потребує послуг будь-яких «державних» адвокатів. Таку позицію Сенниченко Д. В. пояснює тим, що він не довіряє суду, та вважає, що процес в цілому є несправедливим, а суддя — упередженою.

Так, окрім порушення права на правову допомогу, у заяві Сенниченко Д. В.

перелічує наступні обставини, які можуть порушувати його право на справедливий суд, зокрема: порушення статті 186 КПК України — слідча суддя не розглянула клопотання про застосування запобіжного заходу в вигляді тримання під вартою протягом 72 годин з часу його надходження до суду; порушення права на публічний розгляд справи — більшість судових засідань, які стосуються прав та інтересів підозрюваного розглядаються в закритому режимі; порушення права на справедливий розгляд справи незалежним та безстороннім судом.

ЄСПЛ у своїй практиці зазначає, що об'єктивна складова неупередженості суддів полягає в відсутності будь-яких законних сумнівів в тому, що неупередженість належним чином забезпечено та гарантовано судом. Щодо перевірки на об'єктивність потрібно визначити, чи є факти, що не залежать від поведінки судді, та можуть бути встановлені і можуть змусити сумніватись у його неупередженості. У цьому відношенні навіть зовнішній вигляд має значення: “правосуддя повинно не тільки здійснюватися, але й бути видимим”. У цьому контексті йдеться про довіру, яку суд повинен викликати в громадському суспільстві, та, насамперед, в кримінальному провадженні (Sacharuk v. Lithuania, п. 101–102).

Стосовно ж права на вибір захисника, то ЄСПЛ наголошує, що право кожного обвинуваченого на ефективний захист адвокатом є однією з основоположних ознак справедливого судового розгляду. Це впливає з самого формулювання статті 6 § 3 (с), яка гарантує, що “кожен обвинувачений у вчиненні кримінального правопорушення має такі мінімальні права: ... захищати себе ... використовувати правову допомогу захисника за власним вибором ...”, цей принцип є загальновизнаним у міжнародних стандартах прав людини механізмом забезпечення ефективного захисту обвинуваченого. У ситуаціях коли піднімається питання про “відмову у виборі” адвоката, суд повинен оцінити, чи були порушені права захисту настільки, що це може підірвати справедливість судового розгляду. Європейський суд вважає, що першим кроком має бути оцінка того, чи було доведено у світлі конкретних обставин кожної справи, що існували відповідні та достатні підстави для обмеження або

перешкоджання бажанню обвинуваченого щодо вибору юридичного представника, за відсутності таких підстав суд повинен оцінити загальну справедливість кримінального провадження (Elif Nazan Şeker v. Turkey, п. 42, 45). Зважаючи на вищесказане, ми не можемо однозначно стверджувати, що суд належним чином оцінив позицію підозрюваного в цій справі, тому є сумніви в дотриманні принципу вільного вибору адвоката.

У контексті зазначених обставин цікавою є ситуація, яка відбулась перед початком судового засідання. При проходженні спостерігачем ІАС ISHR пункту охорони на вході в суд, йому повідомили, що у головуючої судді Мовчан Н. В. після 13:00 всі засідання відкладені (засідання по даному питанню було призначене на 16:30). Про причини такого відкладення охорона не повідомили. Проте, після додаткового з'ясування обставин координатором моніторингової місії було встановлено, що насправді засідання не відкладені, а наступне засідання так і буде відбуватись за графіком о 16:30. Таким чином було надано завідомо недостовірну інформацію, що мала перешкодити роботі моніторингової місії ІАС ISHR. Дана ситуація викликає занепокоєння стосовно можливого порушення принципу публічності судових слухань (якщо дії охорони були навмисними, а не є результатом помилки).

ЄСПЛ з цього приводу стверджує, що проведення публічних судових слухань є основоположним принципом, закріпленим у пункті 1 статті 6 ЄКПЛ. Публічний характер судочинства захищає учасників судового процесу від здійснення правосуддя таємно без громадського нагляду; це також один із засобів підтримки довіри до судів. Забезпечуючи прозорість відправлення правосуддя, публічність сприяє досягненню мети статті 6 § 1, а саме справедливого судового розгляду, гарантія якого є одним із фундаментальних принципів будь-якого демократичного суспільства (Straume v. Latvia, п. 124). Системний характер обставин, які ставлять під сумнів дотримання принципу публічності, може викликати сумніви й щодо дотримання принципу справедливого судового розгляду в цілому.

Підсумовуючи, експерти моніторингової місії ІАС ISHR прийшли до висновку, що звернення до ІАС ISHR щодо можли-

вих порушень права на справедливий суд у даному провадженні не є безпідставним. У зв'язку з зафіксованими ознаками можливого порушення принципу безстороннього суду (п. 1 ст. 6 ЄКПЛ), принципу публічного розгляду (п. 1 ст. 6 ЄКПЛ) та права на захист адвоката за власним вибором (п. 3 ст. 6 ЄКПЛ) справа рекомендується для подальшого моніторингу.

Моніторинг судового процесу Сенниченка Д. В. (від 19 квітня 2024)

19 квітня в Вищому антикорупційному суді відбулось судове засідання по справі № 991/2944/24 відносно екс-голови Фонду держмайна Сенниченка Дмитра Володимировича, якого підозрюють в вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 255 (у редакції Закону України від 05.04.2001 № 2341-III), ч. 4 ст. 28, ч. 3 ст. 27, ч. 5 ст. 191, ч. 4 ст. 28, ч. 3 ст. 27, ч. 5 ст. 191 КК України. У залі судового засідання був присутній захисник із регіонального Центру надання безоплатної вторинної юридичної допомоги, прокурор та головуєча суддя Мовчан Н. В.

На даному засіданні мав продовжуватись розгляд клопотання про обрання запобіжного заходу в вигляді тримання під вартою, проте новопризначений «державний» адвокат заявив про необхідність ознайомитися з матеріалами справи, так як до засідання він не мав такої можливості. Варто зазначити, що матеріали налічують 5 томів (більше 1000 сторінок). Суд, заслухавши прохання захисника, запропонував продовжити судове засідання 25.05. Слід зауважити, що фактично матеріали справи налічують більше, ніж 1000 сторінок, а на ознайомлення адвоката було надано не більше двох робочих днів (враховуючи завантаженість адвоката). У зв'язку з цим у експертів моніторингової місії ІАС ISHR виникають сумніви щодо можливості належним чином організувати захист інтересів підозрюваного в цій справі.

ЄСПЛ з цього приводу зазначає, що стаття 6 § 3 (b) гарантує обвинуваченому «достатній час і можливість для підготовки свого захисту», а отже, має на увазі, що основний захист від його імені може включати все, що є «необхідним» для підготовки до основного судового розгляду. Крім того, стосовно часу на підготовку захисту та оз-

найомлення з матеріалами справи, особливу увагу слід приділити характеру провадження, а також складності справи та стадії провадження (Galović v. Croatia, п. 81–82).

Варто звернути увагу на сам принцип надання професійної допомоги захисника. У своїй практиці ЄСПЛ зазначає, для того щоб право на правову допомогу було практичним і ефективним, а не лише теоретичним, його здійснення не повинно ставитися в залежність від виконання надмірно формалістичних умов (до таких умов можна віднести і ситуацію з безперервною зміною нових захисників із регіонального центру надання безкоштовної вторинної юридичної допомоги): саме суди повинні забезпечити справедливий судовий розгляд (Van Geysseghem v. Belgium п. 33; Pelladoah v. the Netherlands, п. 41). Позиція ЄСПЛ у даному контексті тим актуальніша, що позиція Сенніченка Д. В. полягає не у відмові від будь якого захисника, оскільки фактично він має адвоката за договором, а фактично у недовірі до суду, що підтверджується неодноразово заявленими відводами судді Мовчан Н. В.

Зважаючи на час виділений судом, та реальний час, який має захисник на ознайомлення з матеріалами справи, а також обставини з дотриманням принципу публічності та гласності у даному процесі, експерти ІАС ІШР не можуть прийти до однозначного висновку стосовно дотримання судом права на захист в цьому процесі.

В судовому процесі виявлені ознаки можливого порушення права на захист, передбаченого п. 3 ст. 6 ЄКПЛ.

Моніторинг судового процесу Сенніченка Д. В. (від 30 квітня 2024)

30 квітня в Вищому антикорупційному суді відбулось судове засідання по справі № 991/2944/24 відносно екс-голови Фонду держмайна Сенніченка Дмитра Володимировича, якого підозрюють в вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 255 (у редакції Закону України від 05.04.2001 № 2341-III), ч. 4 ст. 28, ч. 3 ст. 27, ч. 5 ст. 191, ч. 4 ст. 28, ч. 3 ст. 27, ч. 5 ст. 191 КК України. У залі судового засідання був присутній захисник із регіонального центру з надання безоплатної вторинної правової допомоги (доєднався по ходу засідання), прокурор та головуєча

суддя Мовчан Н. В.

Суд продовжив розгляд клопотання прокурора про обрання запобіжного заходу в вигляді тримання під вартою. В першу чергу, було прийнято рішення про розгляд правового висновку із регіонального центру надання безоплатної вторинної правової допомоги (далі – центр) для забезпечення участі адвоката у процесі. Як зазначено у висновку, до центру звернувся безпосередньо сам Сенніченко Д. В. і повідомив, що він категорично проти будь-якого надання юридичної допомоги, так як він має адвоката за договором, не погоджується із правовою позицією захисників центру та не довіряє суду. На думку прокурора, така позиція підозрюваного є саботажем судового розгляду. Крім того, він висловив занепокоєння відносно присутності у залі суду вільних слухачів. Прокурор зазначив, що вільні слухачі, на його думку, пов'язані зі стороною захисту, і їхня присутність дозволяє підозрюваному впливати на процес. Ніяких доказів для підтвердження цієї заяви прокурор не надав. Після цього сторона обвинувачення подала клопотання про долучення чергового захисника із центру. Суд задовільнив клопотання та оголосив перерву.

Експерти ІАС ІШР неодноразово звертали увагу на формат участі призначених судом адвокатів. Спостерігачі за чотири судові засідання зафіксували присутність трьох різних «державних» захисників. Необхідно також зауважити, що і суд, і сторона обвинувачення була офіційно ознайомлена з двома висновками із регіонального центру з надання безоплатної вторинної правової допомоги, які скасовували повноваження попередніх захисників. Такі дії суду викликають занепокоєння стосовно заявленої судом мети дотримання в процесі права на захист. На думку експерти моніторингової місії ІАС ІШР, дії суду мають ознаки формалізму, який може суперечити меті та духу Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод. ЄСПЛ у своїй практиці неодноразово та чітко наголошував на тому, що Конвенція покликана гарантувати не теоретичні чи ілюзорні права, а права практичні та ефективні, і що призначення захисника саме по собі не забезпечує ефективність допомоги, яку він може надати обвинуваченому (Vamvakas

v. Greece (No.2) п. 36). Крім того, ЄСПЛ вважає, що рішення національних судів про скасування або перешкодження бажанню підсудного щодо вибору юридичного представника повинні супроводжуватися процесуальними гарантіями, розрахованими на те, щоб право на правову допомогу за власним вибором залишалось практичним та ефективним, а не суто теоретичним (Elif Nazan Şeker v. Turkey п. 51).

Враховуючи безперервну зміну судом захисників із центру без належного аналізу ситуації судом, можна поставити під сумнів наявність у суду мети проведення неупередженого та справедливого судового розгляду.

Після перерви в судові засідання приєднався новий адвокат із регіонального центру з надання безоплатної вторинної правової допомоги. Він одразу повідомив суд, що є потреба оголосити перерву, оскільки він не ознайомлений з матеріалами справи, поданим прокурором клопотанням, а також йому потрібно зв'язатись з підозрюваним, щоб узгодити правову позицію. Після цього прокурор, без зміни будь-яких обставин, які існували раніше, подав клопотання щодо продовження розгляду справи у закритому режимі за відсутності вільних слухачів.

Суд задовільнив клопотання прокурора про подальше проведення судового процесу в закритому судовому засіданні, у зв'язку з цим спостерігачам моніторингової місії ІАС ІШР довелося покинути дане засідання. Необхідно звернути увагу на те, що раніше ІАС ІШР двічі подавав заяву про проведення онлайн-трансляції судових засідань по справі Сенниченка Д. В. на офіційному порталі Судової влади. Не зважаючи на наявність всіх технічних можливостей, суд залишив першу заяву без розгляду, а у задоволенні другої відмовив. Дана ситуація, сукупно із прийняттям рішення про розгляд справи у закритому режимі та безальтернативному призначенні «державних» адвокатів, викликає занепокоєння стосовно можливого порушення ряду прав, гарантованих Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод.

ЄСПЛ у своїй практиці зазначає, що публічний характер провадження в судових органах, зазначених у пункті 1 статті

6, захищає учасників судового процесу від здійснення правосуддя таємно, без публічного контролю; він також є одним із засобів підтримання довіри до судів, як вищих, так і нижчих, і є одним із способів збереження довіри до них. Роблячи здійснення правосуддя видимим, гласність сприяє досягненню мети пункту 1 статті 6, а саме справедливого судового розгляду, гарантія якого є одним з основоположних принципів будь-якого демократичного суспільства у розумінні Конвенції (Mamaladze v. Georgia п. 91). Крім того, перед продовженням судового засідання охорона на вході назвала спостерігачу ІАС ІШР невірний номер зали проведення засідання (у подальшому спостерігач самостійно знайшов правильний зал). Раніше мала місце ситуація, коли судова охорона надала спостерігачу ІАС ІШР недостовірну інформацію щодо відміни засідань у судді Мовчан Н. В. (див. моніторинговий звіт Сенниченка Д. В. 17.04.2024).

Також варто додати, що підозрюваний, як нам стало відомо із змісту заяви про проведення моніторингу дотримання права на справедливий суд, направленої ІАС ІШР не довіряє конкретному судді. Така позиція підозрюваного обумовлена тим, що суддя Мовчан Н. В. здійснювала судовий контроль за дотриманням, зокрема, його прав, свобод та інтересів у кримінальному провадженні № 1202000000000236 від 11.03.2020 на досудовому розслідуванні. На думку підозрюваного, Мовчан Н. В. систематично порушувала та, на його думку, продовжує порушувати його конституційні права та охоронювані законом інтереси, через що на даний момент Європейський суд з прав людини розглядає справу No 23288/23 Sennychenko v. Ukraine. Адвокатами Сенниченка Д. В. неодноразово заявлялися відводи слідчому судді Мовчан Н. В. через упередженість та недовіру. Разом з цим, Сенниченко Д. В. зазначає наступне: «слідча суддя Мовчан Н. В. вчиняла ряд незаконних дій, які полягали, зокрема, але не виключно, у порушенні строку розгляду клопотання про обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою відносно мене, свавільному розгляді справи у закритому судовому засіданні, безапеляційному сприянні у всьому тому, що просить прокурор, блокуванні у заявлені та задоволенні клопотань та заяв сторони захисту,

неодноразовому прийнятті рішень, не передбачених кримінальним процесуальним законодавством України, та систематичному характері подання дисциплінарних скарг на моїх захисників у кримінальному провадженні № 1202000000000236 від 11.03.2020. Такому суду я не можу довіряти та сподіватись на справедливий та неупереджений розгляд справи!”. Детальніше про обставини, які викликали недовіру Сенниченка Д. В. до конкретного судді ми зазначали в одному з моніторингових звітів по цій справі (див. моніторинговий звіт від 17.04.2024).

Враховуючи процесуальну поведінку та позицію суду, зокрема щодо публічності судових слухань, факти, які була зафіксовані спостерігачами ІАС ІШР під час проведення моніторингу даної справи, а також інформацію, надану стороною захисту, експерти моніторингової місії ІАС ІШР приходять до висновку, що в даному судовому процесі є об'єктивні проблеми з дотриманням принципу неупередженості суду та справедливого судового розгляду. Стосовно неупередженості суду ЄСПЛ у своїй практиці неодноразово повторював, що неупередженість зазвичай означає відсутність упередження або упередженості, а її наявність або відсутність може бути перевірена різними способами. Згідно з усталеною практикою Суду, наявність безсторонності для цілей пункту 1 статті 6 має визначатися відповідно до суб'єктивного критерію, який враховує особисте переконання та поведінку конкретного судді, тобто, чи мав суддя будь-які особисті упередження або упередженість у даній справі; а також відповідно до об'єктивного критерію, тобто шляхом з'ясування того, чи сам суд і, серед інших аспектів, його склад надавали достатні гарантії для виключення будь-яких законних сумнівів щодо його неупередженості (Sacharuk v. Lithuania, п. 101). Враховуючи все вищезазначене, виникають сумніви щодо того, що суд достатньо гарантував підозрюваному забезпечення цього принципу.

Підсумовуючи, експерти ІАС ІШР вважають, що в даному судовому процесі присутні обставини, які ЄСПЛ трактує як порушення права на захист (п. 3 ст. 6 ЄКПЛ), публічності судових слухань, неупередженості суду та у загальному права

на справедливий суд в контексті статті 6 ЄКПЛ.

Справу рекомендовано для обов'язкового подальшого моніторингу у випадку зміни режиму проведення судових засідань. Висновок по моніторингу дотримання права на справедливий суд у справі Сенниченка Д. В. № 991/2944/24 рекомендовано до подачі у Вищу раду правосуддя.

3.24 Судовий процес відносно Філя С. В.

Моніторинг судового процесу Філя С. В. (від 1 жовтня 2024)

1 жовтня 2024 року у Вищому антикорупційному суді відбулось судове засідання по справі № 991/11303/24 відносно Філя С. В. та Залужного В. Б. яких підозрюють у вчиненні кримінальних правопорушень, передбачених ч. 2 ст. 364; ч. 3 ст. 358; ч. 2, 4 ст. 368–4 КК України (зловживання владою або службовим становищем; підроблення документів, печаток, штампів та бланків, збут чи використання підроблених документів, печаток, штампів; підкуп особи, яка надає публічні послуги). Основним предметом розгляду судового засідання було клопотання прокурора про звернення застави в дохід держави та зміну запобіжного заходу відносно Філя С. В. На засіданні був присутній підозрюваний, захисники, прокурори та головуючий суддя Маслов В. В.

На початку судового засідання сторона захисту заявила клопотання про об'єднання даного кримінального провадження з іншим, де сторони, суддя та предмет розгляду ідентичні. Суд задовольнив це клопотання та оголосив перерву до 08.10.2024. Ніяких порушень під час цього засідання зафіксовано не було.

Однак захисники підозрюваного звернули увагу спостерігачів ІАС ІШР на обставини, пов'язані з діями сторони обвинувачення, що можуть поставити під сумнів законність доказів та справедливість судового розгляду, гарантованих ст. 6 Європейської конвенції з прав людини (ЄКПЛ).

На думку адвокатів, клопотання про звернення застави в дохід держави та зміну запобіжного заходу, подане прокурором,

містить очевидні порушення прав людини, засад кримінального провадження та гарантій адвокатської діяльності. За словами сторони захисту, до матеріалів клопотання прокурора додано протокол про результати зняття відомостей з електронних інформаційних систем від 16.09.2024 з метою доступу до електронної інформаційної системи, пошуку виявлення і фіксації відомостей, що містяться в електронній інформаційній системі або її частині. Стороною обвинувачення було використано мобільний телефон Залужного В. Б., вилучений в іншому кримінальному провадженні для зміни паролів від його облікових записів. І таким чином орган досудового розслідування здійснив «зняття інформації з електронних інформаційних систем щодо підозрюваного Залужного В. Б.».

Щодо недопустимості доказів. На думку сторони захисту, вказані обставини свідчать про очевидну недопустимість всіх «доказів», які були отримані внаслідок, як вони вважають, незаконної негласної слідчої розшукової дії. Адвокати також зауважили, що до матеріалів клопотання не долучена ухвала слідчого судді, відповідно до якої ця негласна слідча дія проводилась, незважаючи на те, що відповідно до ч. 1 ст. 258 КПК України ніхто не може зазнавати втручання у приватне спілкування без ухвали слідчого судді. Також, вони додали, що під час огляду відповідного носія інформації, зазначеного в клопотанні, органами слідства було оглянуто переписку в спільному чаті в месенджері Telegram між Залужним В. Б., Филем С. В. та їх адвокатом Кабальським Р. О. Відповідне листування в повному обсязі було додано до клопотань про зміну запобіжного заходу. Тобто, встановивши під час проведення слідчої дії, що вказаний чат є приватним спілкуванням адвоката та клієнта, детектив не припинив подальше дослідження змісту спілкування, а подав ці матеріали до суду, розкриваючи зміст приватного спілкування та, на переконання сторони захисту, порушуючи гарантії адвокатської діяльності. Окрім цього, як зазначають захисники, у вказаному чаті містились документи, які є адвокатською таємницею.

Експерти моніторингової місії IAC ISHR звертають увагу на те, що докази, здобуті таким чином, є результатом неза-

конної негласної слідчої дії, і, у випадку достовірності даних, наданих стороною захисту, їх слід визнати недопустимими відповідно до доктрини «плодів отруєного дерева», яка забороняє використання доказів, отриманих унаслідок порушень закону. Ця доктрина ґрунтується на принципі, що якщо «дерево» доказів є отруйним, то й «плоди» цього дерева є такими ж. Іншими словами, якщо джерело доказів є недопустимим, всі інші докази, отримані на його основі, також вважаються недопустимими. Зазначена доктрина передбачає оцінку не тільки кожного доказу окремо, але й усього ланцюга доказів, які безпосередньо пов'язані між собою, де одні докази впливають з інших. Важливим критерієм застосування цієї доктрини є наявність обґрунтованих підстав вважати, що відповідна інформація не була б отримана без незаконно здобутих даних.

Як зазначає ЄСПЛ з цього приводу, питання, на яке необхідно відповісти, полягає в тому, чи було провадження в цілому, включаючи спосіб отримання доказів, справедливим. Це передбачає вивчення «незаконності», про яку йдеться, і, якщо йдеться про порушення іншого права, передбаченого Конвенцією, характер виявленого порушення (Khan V. The United Kingdom п. 34). Враховуючи вищезазначене, експерти моніторингової місії IACISHR висловлюють стурбованість щодо даного питання, оскільки воно породжує об'єктивні сумніви в законності отримання доказів, а отже і всіх похідних від них.

Щодо порушення адвокатської таємниці. Дослідження стороною обвинувачення приватного листування між адвокатом та його клієнтом може мати серйозні наслідки з огляду на прецедентне право Європейського суду з прав людини. Таке втручання здатне порушити право на захист, яке є ключовим елементом права на справедливий судовий розгляд, гарантованого статтею 6 Європейської конвенції з прав людини. ЄСПЛ послідовно підкреслює, що кореспонденція між адвокатом і його клієнтом, незалежно від її змісту або мети, користується підвищеним рівнем захисту відповідно до статті 8 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (Affaire Ekinici Et Akalin C. Turquie, п. 47). Захист цього привілейованого спілкування

пояснюється тим, що адвокати виконують критично важливу роль у забезпеченні права на справедливий судовий процес, і вони не можуть ефективно виконувати свої функції, якщо не можуть гарантувати своїм клієнтам конфіденційність спілкування. Як зазначив ЄСПЛ у справі *Michaud v. France* (п. 118), без цієї гарантії фундаментальні права обвинувачених можуть бути поставлені під загрозу, що порушує основи демократичного суспільства.

Враховуючи все вищезазначене, справа рекомендується до подальшого моніторингу.

Моніторинг судового процесу Філя Сергія Вікторовича (від 8 жовтня 2024)

8 жовтня 2024 року у Вищому антикорупційному суді відбувся розгляд клопотань сторони захисту та обвинувачення у кримінальному провадженні № 5202300000000459 від 06.09.2023 щодо зміни запобіжного заходу відносно Філя С. В. якого підозрюють у вчиненні кримінальних правопорушень, передбачених ч. 2 ст. 364; ч. 3 ст. 358; ч. 2, 4 ст. 368–4 КК України (зловживання владою або службовим становищем; підроблення документів, печаток, штампів та бланків, збут чи використання підроблених документів, печаток, штампів; підкуп особи, яка надає публічні послуги).

За результатами моніторингу даного засідання, спостерігачі IAC ISHR звернули увагу на ряд обставин:

Щодо презумпції невинуватості та адвокатської таємниці

На початку засідання Адвокат Ірза А. І. звернулася до слідчого судді з клопотанням витребувати низку документів, які могли б підтвердити недопустимість доказів, наданих стороною обвинувачення. Вона аргументувала це тим, що докази були отримані внаслідок незаконних негласних слідчих (розшукових) дій, що порушують основоположні права людини, зокрема таємницю приватного спілкування, адвокатську таємницю, а також конфіденційність листування підозрюваного з адвокатом. Крім того, адвокат зазначила, що сторона обвинувачення також неправомірно отримала доступ до документів, що стосуються стратегії захисту, що суперечить основним принципам справедливого судового розгляду та

вимогам ЄКПЛ. З огляду на це, адвокат просила суд витребувати судову ухвалу, яка санкціонує негласні слідчі дії, щоб уточнити законність та межі таких дій.

Суддя проігнорував питання очевидної недопустимості доказів та заявив, що надасть цьому оцінку у нарадчій кімнаті, фактично погодившись заслухати всі аргументи сторони обвинувачення. На зауваження адвоката, що у разі визнання доказів очевидно недопустимими суд не може взагалі їх досліджувати, суддя відповів: «я досліджую ці матеріали, а потім заслухаю Вас».

Експерти моніторингової місії IAC ISHR наполягають на тому, що питання недопустимості доказів має надзвичайно важливе значення, оскільки мова йде про ймовірне порушення основоположних прав людини. Позиція ЄСПЛ підтверджує той факт, що одним із ключових елементів ефективного представництва адвокатом інтересів клієнта є принцип захисту конфіденційності інформації, якою вони обмінюються; цей привілей заохочує відкрите та чесне спілкування між клієнтами та захисниками. Втручання в привілей адвоката-клієнта в контексті провадження, яке розглядається ним, є втручанням у право на звернення, гарантоване статтею 34 Конвенції (*Udoenko v. Ukraine*, п.п. 37, 38).

Цікавою у даному контексті є також окрема думка судді ЄСПЛ Павлій у справі *Särgava v. Estonia*. Підтримуючи прийняте рішення, суддя зазначив, що важливим є питання про те, що є втручанням у привілей адвоката та чи слід вимагати від практикуючого юриста довести, що певна форма «фактичної шкоди» була заподіяна в результаті обшуку та вилучення конфіденційних матеріалів і повідомлень. На його думку, будь-яке захоплення таких даних органом державної влади в принципі є достатнім для того, щоб вважатися втручанням у відповідні захищені інтереси Конвенцією. Даний підхід був підтверджений Великою палатою ЄСПЛ в контексті масового спостереження у справі *Big Brother Watch and others v. The United Kingdom*. У самому ж рішенні ЄСПЛ зазначив, що у контексті обшуків і виїмок національне законодавство повинно забезпечувати певний захист особи від свавільного втручання в права, передбачені статтею 8 Конвенції.

Таким чином, його положення мають бути достатньо чіткими, щоб дати громадянам адекватну інформацію про обставини та умови, за яких державні органи мають право вдаватися до будь-яких таких заходів. Крім того, ЄСПЛ визнає важливість конкретних процесуальних гарантій, коли йдеться про захист конфіденційності обміну інформацією між адвокатами та їхніми клієнтами (*Särgava v. Estonia*, 87, 88).

Сторона обвинувачення аргументувала, що адвокатська таємниця не була порушена, посилаючись на те, що законні гарантії конфіденційності поширюються лише на правомірне спілкування, а незаконне спілкування не підпадає під захист. Спостерігачі ІАС ІШР зафіксували, що під час слухань прокурор звинуватив адвокатів Філя С. В. у співучасті та підбурюванні до незаконного впливу на свідків, що є кримінальним правопорушенням. Такі заяви сторони обвинувачення залишилися без належного реагування з боку суду, що викликає занепокоєння моніторингової місії ІАС ІШР щодо дотримання принципів безсторонності та неупередженості.

Європейський суд з прав людини підкреслює, що презумпція невинуватості, закріплена в пункті 2 статті 6 Конвенції, є одним із елементів справедливого кримінального судового розгляду, якого вимагає пункт 1. Стаття 6 § 2 забороняє передчасне висловлення думки про те, що особа є винуватою до того, як це буде доведено відповідно до закону. Це також охоплює заяви інших державних службовців про незавершені кримінальні розслідування, які спонукають громадськість вважати підозрюваного винним і упереджують оцінку фактів компетентним судовим органом (*C.O. v. Germany*, п. 57). Презумпція невинуватості не лише застосовується під час незавершених кримінальних проваджень, а й забезпечує захист від державних посадових осіб та органів влади, які можуть діяти так, ніби особа вже визнана винною у скоєнні правопорушення. (*Cosovan v. The Republic of Moldova*, п. 29). У зв'язку з цим Суд підкреслив важливість вибору слів державними службовцями у своїх заявах до того, як особу було притягнуто до суду та визнано винною у вчиненні певного кримінального правопорушення (*C.O. v. Germany*, п. 58).

Враховуючи вищесказане, експерти ІАС ІШР дійшли висновку, що сторона обвинувачення перевищує свої повноваження, фактично порушуючи презумпцію невинуватості, звинувачуючи адвокатів у співучасті. Це надає можливість отримувати доступ до матеріалів конфіденційного характеру, включаючи листування між адвокатом та підозрюваним, без відповідних правових підстав, що є порушенням стандартів справедливого судового розгляду, встановлених Конвенцією та практикою ЄСПЛ.

Адвокат звернула увагу на те, що під час судового засідання поряд із прокурором перебував детектив, який мав процесуальний статус вільного слухача. Незважаючи на це, прокурор регулярно радився з ним, а детектив, у свою чергу, висловлював свої зауваження через прокурора. Така поведінка ставить під сумнів незалежність сторони обвинувачення та створює обґрунтоване враження, що процесуальні обов'язки прокурора виконуються під впливом осіб, які не мають відповідного процесуального статусу в судовому процесі.

Європейський суд з прав людини неодноразово підкреслював у своїх рішеннях важливість дотримання принципів справедливого суду, включаючи забезпечення рівності сторін (стаття 6 Конвенції). Будь-який вплив на процес, який порушує баланс між стороною обвинувачення та захисту, може бути розцінений як порушення справедливого судового розгляду. Експерти моніторингової місії ІАС ІШР також зазначають, що будь-яке стороннє втручання, яке може вплинути на незалежність та безсторонність суду або сторін процесу, порушує принципи справедливості. У даному випадку роль детектива, який надавав поради та коментарі прокурору, ставить під загрозу об'єктивність і незалежність обвинувачення, що створює враження для об'єктивного спостерігача у нерівності сторін.

Суддя ж у цьому випадку визнав допустимим присутність вільного слухача поруч із прокурором, зазначивши, що їхня взаємодія особисто йому не заважає. Однак такі висновки можуть викликати сумніви у забезпеченні принципу рівності сторін і права на справедливий суд, оскільки, як було зазначено, це може сприяти недотриманню стандартів об'єктивності та

неупередженості, а також підірвати довіру до суду сторони захисту. Як впливає із прецедентної практики ЄСПЛ, забезпечення видимої справедливості є настільки ж важливим, як і забезпечення її на практиці, тому будь-яке стороннє втручання, яке викликає сумніви у неупередженості, слід уникати (Tsulukidze and Rusulashvili v. Georgia, п.п. 44–47, Castillo Algar v. Spain, 43–45).

Експерти моніторингової місії ІАС ІШР наголошують на тому, що відповідність вимогам справедливого судового розгляду має перевірятися в кожній справі з огляду на розвиток провадження в цілому. Оцінюючи загальну справедливість провадження, необхідно брати до уваги, у разі необхідності, мінімальні права, перелічені в статті 6 § 3, які є прикладами вимог справедливого судового розгляду щодо типових процесуальних ситуацій, які виникають у кримінальних справах. Таким чином, їх можна розглядати як специфічні аспекти концепції справедливого судового розгляду в кримінальному провадженні. Враховуючи зафіксовані спостерігачами факти, які можуть містити ознаки численних порушень статті 6 Конвенції про захист прав і основоположних свобод, експерти моніторингової місії ІАС ІШР рекомендують продовження моніторингу даного процесу.

Моніторинг судового процесу Філя Сергія Вікторовича (від 4 листопада 2024)

4 листопада 2024 року у Вищому антикорупційному суді відбувся розгляд клопотань сторони захисту та обвинувачення у кримінальному провадженні № 5202300000000459 від 06.09.2023 щодо зміни запобіжного заходу відносно Філя С. В. якого підозрюють у вчиненні кримінальних правопорушень, передбачених ч. 2 ст. 364; ч. 3 ст. 358; ч. 2, 4 ст. 368–4 КК України (зловживання владою або службовим становищем; підроблення документів, печаток, штампів та бланків, збут чи використання підроблених документів, печаток, штампів; підкуп особи, яка надає публічні послуги). На засіданні був присутній підозрюваний, захисники, прокурор та головуючий суддя Маслов В. В.

Аналізуючи події даного засідання, спостерігачі ІАС ІШР звернули увагу на

низку обставин:

По-перше, захисники повідомили суд про звернення до комітету захисту прав адвокатів та гарантій адвокатської діяльності НААУ щодо порушення гарантій їхньої діяльності. Вони зазначили, що більшість доказів обвинувачення базуються на матеріалах, отриманих внаслідок доступу слідства до приватної переписки підозрюваних та їхнього адвоката. У зв'язку з цим Шевченківський районний суд вже виніс ухвалу про внесення відповідних відомостей до ЄРДР, а комітет НААУ розгляне це питання 5 листопада 2024 року.

Адвокати наголосили, що прокурор досі не представив суду ухвалу, яка б санкціонувала таке втручання, хоча головуючий суддя погодився з необхідністю її оприлюднення. На думку захисників, усі матеріали, отримані через таке втручання, є недопустимими доказами та не підлягають дослідженню.

Експерти моніторингової місії ІАС ІШР наголошують на тому, що відповідно до ст. 258 КПК ніхто не може зазнавати втручання у приватне спілкування без ухвали слідчого судді. А факт доступу слідства до приватної переписки порушує адвокатську таємницю, оскільки гарантії адвокатської діяльності забороняють втручання у спілкування між адвокатом і клієнтом (ст. 23, п. 9 ЗУ “Про адвокатуру та адвокатську діяльність”).

Незважаючи на спільність позицій головуючого судді та захисників, прокурор все ще не додав до матеріалів справу дану ухвалу, що породжує об'єктивні сумніви у законності такої НСРД і допустимості всіх отриманих на її підставі доказів. Враховуючи те, що досудове розслідування завершується менше ніж за три тижні, прокурору все одно доведеться відкрити дану ухвалу на наступних стадіях, і затримка у даному питанні лише породжує додаткові складнощі для процесу.

ЄСПЛ з цього приводу чітко зазначає, що відповідно до статті 8 ЄКПЛ листування між адвокатом та його клієнтом, незалежно від його мети (включаючи суто професійне листування), користується привілейованим статусом щодо його конфіденційності. ЄСПЛ також зазначив, що “надає особливої ваги ризику порушення професійної таємниці адвокатів, оскільки

вона є основою довірчих відносин між адвокатами та їхніми клієнтами і може мати наслідки для належного здійснення правосуддя”. Крім того як зазначив ЄСПЛ у справі *Michaud V. France* (п. 118), без цієї гарантії фундаментальні права обвинувачених можуть бути поставлені під загрозу, що порушує основи демократичного суспільства.

Стосовно сумнівів у допустимості доказів експерти моніторингової місії ІАС ІШР повторно зауважують, що у даному процесі слід звернутися до доктрини «плодів отруєного дерева». Відповідно до цієї доктрини, якщо джерело доказів є недопустимим, усі докази, отримані на його основі, також є недопустимими. Доктрина передбачає оцінку не лише кожного доказу окремо, а й всього ланцюга доказів, де один впливає з іншого. Важливим критерієм її застосування є обґрунтоване припущення, що відповідна інформація не була б отримана без незаконно здобутих даних.

Як зазначає ЄСПЛ, питання, на яке необхідно відповісти, полягає в тому, чи було провадження в цілому, включаючи спосіб отримання доказів, справедливим. Це передбачає вивчення “незаконності”, про яку йдеться, і, якщо йдеться про порушення іншого права, передбаченого Конвенцією, характер виявленого порушення (*Khan V. The United Kingdom* п. 34).

Також вважаємо за необхідне звернути увагу на одне з висловлювань прокурора в даному судовому засіданні: “захисники використовують гарантії адвокатської діяльності з метою організувати спілкування між підозрюваними, тим самим порушуючи покладені процесуальні обов’язки”. На думку експертів ІАС ІШР таке висловлювання прокурора жодним чином не може корелюватись з справжнім духом та ідеями гарантій адвокатської діяльності, які в тому числі гарантують адвокату та його клієнту право на конфіденційне спілкування.

По-друге, прокурор навіть перелік ризиків, які, на його думку, обґрунтовують застосування тримання під вартою без права застави: ризик переховування, впливу на учасників провадження та свідків, перешкоджання кримінальному провадженню, а також ризик вчинення нового правопорушення. Однак усі ці обґрунтування ґрунтуються переважно на матеріалах, отриманих шляхом втручання в приватне спілкуван-

ня підозрюваного з адвокатом, а наведені ризики мають характер шаблонних конструкцій. Захисники також зазначили, що підозрюваний завжди дотримувався покладених на нього обов’язків та з’являвся на всі засідання.

Зважаючи на прецедентну практику ЄСПЛ, експерти моніторингової місії наголошують на тому, що використання стандартного шаблону, а також абстрактних і стереотипних повторень низки підстав для тримання під вартою без наведення конкретних фактів, що стосуються підстав справи підозрюваного свідчить про порушення п. 3 ст. 5 ЄКПЛ (*Sardar Babayev v. Azerbaijan*, п. 50). Існування таких ризиків має бути належним чином встановлено, а аргументація органів влади щодо цього не може бути абстрактною, загальною або стереотипною (*Affaire Karaca v. Türkiye* п. 139). На думку експертів ІАС ІШР те, що такий суворий захід як тримання під вартою без права внесення застави слідство обґрунтовує виключно і лише на обставинах отриманих слідством з переписки, сам факт втручання в яку ще не зрозуміло чи законно виправданий.

По-третє, захисники звернули увагу, що досудове розслідування триває вже кілька місяців, однак не додано нових матеріалів або обставин, які б підтверджували вину підозрюваного. Таким чином, ситуація в провадженні залишається незмінною. Досудового розслідування ситуація в кримінальному провадженні залишається незмінною. ЄСПЛ з цього приводу зазначає, що навіть якщо підстави для тримання особи під вартою є “відповідними” та “достатніми”, важливо щоб національні суди з’ясовували, чи проявили компетентні національні органи “особливу старанність” при здійсненні провадження. Виправдання будь-якого періоду тримання під вартою, незалежно від того, наскільки він є коротким, має бути переконливо продемонстроване органами влади (*Radonjić and Romić v. Serbia*, п. 69–70). Враховуючи якість обґрунтування ризиків стороною обвинувачення, поточні результати досудового розслідування, а також відсутність підкріплення інформації надійними фактами, спостерігачі ІАС ІШР не можуть вважати таке розслідування однозначно ефективним, особливо в контексті зміни запобіжного заходу на

більш суворий.

По-четверте, сторона захисту подала клопотання про витребування документів і матеріалів справи, що знаходяться в обвинувачення, вважаючи їх критично важливими для обґрунтування підозри. Захист наголосив, що ці матеріали можуть містити як докази вини, так і свідчення на користь невинуватості підозрюваного. Водночас обвинувачення мало доступ до них, тоді як захисту неодноразово відмовляли в ознайомленні. Суд відхилив клопотання, вирішивши досліджувати лише наявні в нього матеріали справи.

ЄСПЛ з цього приводу зазначає, що право на справедливий судовий розгляд також передбачає право на доступ до матеріалів справи. Суд вже встановив, що необмежений доступ до матеріалів справи та необмежене використання будь-яких нотаток, включаючи, за необхідності, можливість отримання копій відповідних документів, є важливими гарантіями справедливого судового розгляду. Відсутність такого доступу, за оцінкою ЄСПЛ, свідчить на користь висновку про порушення принципу рівності сторін. Повага до прав захисту вимагає, щоб обмеження доступу обвинуваченого або його адвоката до судових матеріалів не перешкоджало наданню доказів обвинуваченому до початку судового розгляду і наданню обвинуваченому (підозрюваному) можливості прокоментувати їх через свого адвоката в усних заявах. Більше того, обвинувачений (підозрюваний) повинен мати можливість організувати свій захист належним чином і без обмежень щодо можливості викласти всі відповідні аргументи захисту перед судом першої інстанції і, таким чином, вплинути на результат провадження. При оцінці того, чи мала особа достатній час для підготовки свого захисту, особливу увагу слід приділяти характеру провадження, а також складності справи та стадії провадження (Kikabidze v. Georgia п. 42–43). У рішенні по справі Rook V. German ЄСПЛ також наголосив, що обвинуваченому (підозрюваному) повинен бути наданий необмежений доступ до матеріалів справи. Питання достатності часу і засобів, що надаються, має оцінюватися у світлі обставин кожної конкретної справи (п. 57).

Крім того, ЄСПЛ повторює, що прин-

цип змагальності та принцип рівності сторін, які тісно пов'язані між собою, є основоположними складовими поняття “справедливий судовий розгляд” у розумінні пункту 1 статті 6 Конвенції. Вони вимагають “справедливого балансу” між сторонами: кожній стороні повинна бути надана розумна можливість представити свою справу в умовах, які не ставлять її в істотно невігідне становище порівняно з її опонентом або опонентами (Đurić v. Serbia, п. 69, 71).

Враховуючи те, що стороні захисту неодноразово відмовляли в доступі до матеріалів справи, які можуть мати важливе значення та містити відомості про невинуватість підозрюваного, у моніторингової місії ІАС ІШР, як об'єктивного спостерігача, виникають сумніви в дотриманні судом як права на захист, так і рівності сторін судового процесу.

По-п'яте, прокурор неодноразово заявляв, що захисники підозрюваного є співучасниками злочину, оскільки приховують матеріали від суду, а також що вони вплинули на ключового свідка, змусивши його змінити свої покази через приватну переписку. Такі твердження, озвучені прокурором публічно, викликають у спостерігачів ІАС ІШР серйозні сумніви щодо дотримання презумпції невинуватості, адже прокурор фактично вважає захисників підозрюваними у злочині. Важливо зазначити, що цю позицію прокурора підхопили ЗМІ, опублікувавши на різних платформах статті з відповідними висновками.

У цьому контексті варто підкреслити, що презумпція невинуватості, гарантована пунктом 2 статті 6 Європейської конвенції з прав людини, є основоположною частиною права на справедливий судовий розгляд. ЄСПЛ неодноразово наголошував, що офіційні заяви, які можуть натякати на визнання вини особи до судового рішення, порушують цю гарантію.

Презумпція невинуватості буде порушена, якщо судові рішення або заява посадової особи щодо особи, обвинуваченої, підозрюваної у вчиненні кримінального правопорушення, відображає думку про її винуватість до того, як її вину буде доведено в законному порядку. Достатньо, навіть за відсутності будь-якого формального висновку, щоб існували певні підстави

вважати, що суд або посадова особа вважає обвинуваченого винним (Nadir Yildirim and others v. Türkiye, п. 66). Стаття 6 § 2 забороняє заяви державних службовців про незавершені кримінальні розслідування, які заохочують громадськість вважати підозрюваного винним і упереджують оцінку фактів компетентним судовим органом (Ismoilov and Others v. Russia, п. 161). Тим більше у експертів моніторингової місії IAC ISHR викликають занепокоєність такі висловлювання посадових осіб стосовно адвокатів, яким не оголошено навіть підозру. Дані дії мають характер ототожнення адвокатів з клієнтами і є недопустимими у правовому суспільстві.

По-шосте, в минулому засіданні захисники просили сил викликати ще раз ключового свідка для з'ясування обставин, які мають вирішальну роль для обґрунтування підозри, суд не задовольнив клопотання, повідомивши, що надасть оцінку клопотанню в нарадчій кімнаті. Прокурор, у свою чергу, стверджував, що адвокати тиснуть на свідка, змушуючи його змінювати покази, що робить повторний допит недоцільним. Під час поточного засідання захисники звернули увагу на безпідставність таких звинувачень і попросили суд переглянути відеозаписи минулих засідань, де обґрунтовується необхідність допиту свідка. Суд дане клопотання задовольнив. Захисники звернули увагу суду на слова свідка про тиск на нього з боку органів слідства, та висловлювання детектива під час допиту в його сторону: “Ой не на той путь ти встав”, “Чи все добре в тебе з пам'яттю?”, “Чи давно ти проходив ВЛК?”. Суд не надав видиму оцінку даним обставинам, а на думку прокурора дані відеозаписи є лише ще одним підтвердженням версії про умисну зміну показів свідком. Стосовно цього експерти моніторингової місії IAC ISHR наголошують, що ЄКПЛ гарантує підозрюваному допитувати свідків обвинувачення або вимагати, щоб їх допитали, а також вимагати виклику й допиту свідків захисту на тих самих умовах, що й свідків обвинувачення (п. 1 ст. 6 ЄКПЛ).

ЄСПЛ у своїй практиці зазначає, що підпункт “d” пункту 3 статті 6 Конвенції не вимагає присутності та допиту кожного свідка з боку обвинуваченого; скоріше, основною метою цього положення (на що

вказують слова “на тих самих умовах”) є забезпечення повної “рівності сторін” у справі, що розглядається (Škoberne v. Slovenia п. 99). Тобто, як стороні захисту, так і стороні обвинувачення повинна бути надана однакова, рівна можливість у допиті свідків. Тим гостріше постає питання, коли воно стосується ключового свідка по справі, і його свідчення мають вирішальне значення для обґрунтування підозри та обрання більш суворого запобіжного заходу. Також цікавим є той момент, що по суті, слідство вважає даного свідка дискредитованим, проте все ще будує на основі його свідчень значну частину своєї позиції.

Вислухавши доводи сторін, та обґрунтування сторони захисту, суд ухвалив задовольнити клопотання прокурора частково, та взяти підозрюваного Филя С. В. під варту негайно в залі суду з можливістю внесення застави у розмірі 10 мільйонів гривень.

Підсумовуючи, експерти моніторингової місії IAC ISHR вбачають у даному кримінальному провадженні наявність ознак порушення права на справедливий суд, гарантованого ЄКПЛ. Матеріали та докази долучені слідством самі по собі викликають об'єктивні сумніви в їх законності і ставлять під сумнів обґрунтованість підозри. В даній ситуації звертаємо увагу на п. 2 статті 6 ЄКПЛ, в частині “in dubio pro reo”, згідно з яким при оцінюванні доказів усі сумніви щодо вини особи тлумачаться на користь її невинуватості. Це підтверджується позицією ЄСПЛ у справі “Kolompar v. Serbia”, в якій ЄСПЛ визнав порушення права на справедливий суд через те, що не було дотримано дві основні вимоги кримінального правосуддя: (i) обвинувачення повинно довести вину підсудного поза розумним сумнівом; і (ii) принцип in dubio pro reo, який вимагає, щоб перевага в будь-яких сумнівах щодо достовірності доказів надавалася підсудному, а не обвинуваченню (п. 16). Схожу позицію ЄСПЛ займає і в справі “Telfner v. Austria”, де зазначає, що національні суди не повинні виходити з упередженої думки про те, що обвинувачений вчинив інкриміноване йому правопорушення; тягар доведення лежить на стороні обвинувачення, і будь-які сумніви повинні бути на користь обвинуваченого (п. 15).

З огляду на всі наявні суперечності

в даному кримінальному провадженні, виникають сумніви і в загальній справедливості процесу (п. 1 ст. 6 ЄКПЛ). В той же час, ЄСПЛ наголошує на тому, що саме перед обличчям найтяжчих покарань повага до права на справедливий судовий розгляд повинна бути забезпечена в максимально можливій мірі демократичним суспільством (Orhan Şahin v. Türkiye п. 50).

Додатково. Спостерігачі IAC ISHR звертають увагу, що останнє засідання по цій справі відбулось 8 жовтня, і подальший розгляд судового процесу було перенесено на 4 листопада на прохання прокурора, який мав іти у відпустку, а потім і судді Маслової В. В. Підозрюваний продовжував знаходитись під запобіжним заходом у вигляді застави весь цей час, продовжував виконувати покладені на нього обов'язки, не намагався переховуватись від слідства, чи вчинити інше кримінальне правопорушення, або іншим чином завадити здійсненню кримінального провадження, і в час визначений судом прибув на наступне за розкладом судове засідання. Що підтверджується відсутністю інших відомостей від сторони обвинувачення. Саме тому нагальність зміни запобіжного заходу на більш суворий у вигляді тримання під вартою, як просила сторона обвинувачення, або ж негайного взяття під варту у залі суду викликає серйозне занепокоєння щодо упередженості суду.

Зважаючи на все вищезазначене, експерти моніторингової місії IAC ISHR вважають, що в даному судовому процесі є ознаки порушення права на захист (п. 3 ст. 6 ЄКПЛ), рівності сторін судового процесу (п. 1 ст. 6 ЄКПЛ), презумпції невинуватості (п. 2 ст. 6 ЄКПЛ), обґрунтованості досудового тримання під вартою (п. 3 ст. 5 ЄКПЛ), права на повагу приватного життя (ст. 8 ЄКПЛ), справедливості судового процесу (п. 1 ст. 6 ЄКПЛ). Справу рекомендовано до подальшого моніторингу.

Моніторинг судового процесу Филя Сергія Вікторовича (від 19 листопада 2024)

19 листопада 2024 року в Апеляційній палаті Вищого антикорупційного суду в рамках кримінального провадження № 5202300000000459 відбувся розгляд апеляційної скарги сторони захисту на

ухвалу Вищого антикорупційного суду від 06.11.2024 щодо зміни діючого запобіжного заходу на тримання під вартою з можливістю внесення застави в 10 мільйонів гривень відносно Филя С. В. якого підозрюють у вчиненні кримінальних правопорушень, передбачених ч. 2 ст. 364; ч. 3 ст. 358; ч. 2, 4 ст. 368–4 КК України (зловживання владою або службовим становищем; підроблення документів, печаток, штампів та бланків, збут чи використання підроблених документів, печаток, штампів; підкуп особи, яка надає публічні послуги). На засіданні був присутній підозрюваний, захисники, прокурор та колегія суддів з Чорненькою Д. С., Панаїдом І. В. та головуючим Боднарем С. Б.

На початку судового засідання головуючий суддя оголосив, що сторонам буде надано сумарно 10 хвилин для обґрунтування своїх позицій. Прокурор не висловив заперечень, тоді як захисники зазначили, що таке обмеження суттєво порушує права сторони захисту на належне представлення своєї позиції. Захисники наголосили, що за такий короткий проміжок часу об'єктивно неможливо викласти всі релевантні аргументи, особливо з огляду на те, що у суді першої інстанції на це було витрачено близько 8 годин. У відповідь головуючий суддя зазначив, що в апеляційній інстанції застосовується "інший порядок", і визначеного часу має бути достатньо.

Така ситуація викликає обґрунтовані сумніви щодо належного забезпечення сторони захисту можливості ефективно представити свою правову позицію та реалізувати право на захист, гарантоване статтею 6 Європейської конвенції з прав людини.

Експерти моніторингової місії IAC ISHR зазначають, що стаття 6 § 3 (b) Конвенції гарантує обвинуваченому "достатній час і можливість для підготовки свого захисту", а отже, передбачає, що діяльність по суті захисту від його імені може включати все, що є "необхідним" для підготовки основного судового розгляду. Обвинувачений повинен мати можливість організувати свій захист належним чином і без обмежень щодо можливості викласти всі відповідні аргументи захисту перед судом і, таким чином, вплинути на результат судового розгляду. Засоби, які повинні бути надані обвинуваченому, обмежуються тими, які

допомагають або можуть допомогти йому у підготовці захисту (Lilian Erhan V. The Republic Of Moldova. п. 19). Крім того, варто додати, що право на справедливий судовий розгляд, гарантоване пунктом 1 статті 6 Конвенції, включає право сторін провадження подавати будь-які зауваження, які вони вважають такими, що стосуються їхньої справи. Оскільки метою Конвенції є гарантування не теоретичних чи ілюзорних прав, а прав практичних та ефективних, це право може вважатися ефективним лише тоді, коли зауваження дійсно “почуті”, тобто належним чином розглянуті відповідним судом. Іншими словами, дія статті 6 полягає, серед іншого, в тому, що на суд покладається обов’язок провести належний розгляд подань, аргументів і доказів, наданих сторонами, без шкоди для оцінки їхньої доречності. Крім того, ЄСПЛ повторює, що принцип змагальності та принцип рівності сторін, які тісно пов’язані між собою, є основоположними складовими поняття “справедливий судовий розгляд” у розумінні пункту 1 статті 6 Конвенції. Вони вимагають “справедливого балансу” між сторонами: кожній стороні повинна бути надана розумна можливість представити свою справу в умовах, які не ставлять її в істотно не вигідне становище порівняно з її опонентом або опонентами (Đurić v. Serbia п. 69, 71). З огляду на обставини судового засідання та процесуальну поведінку суду, з позиції об’єктивного спостерігача виникають обґрунтовані сумніви щодо того, чи були створені судом належні умови для ефективного представлення стороною захисту своєї правової позиції. Також незрозуміло, чи мав підозрюваний реальну можливість скористатися своїм правом на захист і вплинути на результати судового засідання.

Особливо викликає занепокоєння встановлене судом обмеження у 10 хвилин для представлення позицій усіх учасників процесу, включно з прокурором, двома захисниками та самим підозрюваним. Об’єктивно складно уявити, як за такий обмежений час можливо було належним чином викласти всі аргументи сторін.

Ця ситуація набуває особливого значення у контексті того, що апеляційна скарга стосується застосування найсуворішого запобіжного заходу в межах досудового

розслідування. Встановлені обмеження можуть свідчити про недотримання гарантій права на справедливий суд, передбачених статтею 6 Європейської конвенції з прав людини, зокрема права на рівність сторін та забезпечення належної можливості для реалізації права на захист.

Сторона захисту, використавши наданий судом час, вказала, що ризики, перелічені прокурором, є необґрунтованими, оскільки більшість із них залишаються незмінними порівняно з ризиками, визначеними на початковому етапі досудового розслідування, коли підозрюваному був призначений менш суворий запобіжний захід. Незважаючи на це, суд першої інстанції задовольнив клопотання прокурора про зміну запобіжного заходу на тримання під вартою.

У цьому контексті слід зазначити, що Європейський суд з прав людини неодноразово підкреслював неприпустимість використання стандартних шаблонів і абстрактних, стереотипних обґрунтувань для продовження або призначення тримання під вартою. Відсутність конкретних фактів, які б підтверджували існування зазначених ризиків у конкретній справі, може свідчити про порушення пункту 3 статті 5 Європейської конвенції з прав людини (Avaz Zeynalov v. Azerbaijan п. 61). Існування таких ризиків має бути належним чином встановлено, а аргументація органів влади щодо цього не може бути абстрактною, загальною або стереотипною (Affaire Karaca v. Türkiye, п. 139). Крім того, варто зазначити, що одним з елементів, необхідних для того, щоб тримання під вартою було законним у розумінні пункту 1 статті 5 ЄКПЛ, є відсутність свавілля. Позбавлення волі є настільки серйозним заходом, що воно є виправданим лише тоді, коли інші, менш суворі заходи були розглянуті і визнані недостатніми для захисту особистого чи суспільного інтересу, що вимагає тримання під вартою. Тому недостатньо, щоб позбавлення волі відповідало національному законодавству; воно також має бути необхідним за обставин справи (Ambruszkiewicz C. Pologne. п. 31).

З точки зору спостерігачів ІАС ІШР, оцінка ризиків, визначених слідством, викликає обґрунтовані сумніви щодо їх відповідності конкретним обставинам справи

та особі підозрюваного. Відсутні достатні ознаки того, що суд першої інстанції реально розглянув можливість застосування менш суворих запобіжних заходів, як це вимагається статтею 5 § 3 Європейської конвенції з прав людини.

Щодо тверджень слідства про порушення підозрюваним обов'язку не спілкуватися з іншим підозрюваним, варто зазначити, що ці висновки ґрунтуються на матеріалах негласних слідчих (розшукових) дій, законність яких викликає сумніви. У судовому засіданні було вказано, що ухвала про проведення цих слідчих дій досі засекречена, а прокурор не зміг належним чином пояснити їхній механізм.

Відсутність прозорості щодо проведення НСРД і неможливість перевірки їхньої законності ставлять під сумнів допустимість отриманих доказів, що узгоджується з позицією ЄСПЛ, згідно з якою докази, отримані у спосіб, що викликає серйозні сумніви в їхній допустимості, можуть порушувати право на справедливий судовий розгляд.

Незважаючи на це, судову колегію задовольнили доводи прокурора, що може свідчити про відсутність належної оцінки доказів і забезпечення змагальності сторін, як це передбачено статтею 6 ЄКПЛ.

Для оцінки загальної справедливості процедури отримання доказів необхідно встановити, чи були дотримані процесуальні права сторони захисту. Зокрема, слід з'ясувати, чи мала сторона захисту реальну можливість оскаржити допустимість зібраних доказів та висловити заперечення проти їх використання (*Severin C. Roumanie* п. 71–72). Враховуючи те, що ВАКС і апеляційна палата, незважаючи на наявні об'єктивні сумніви щодо допустимості доказів, не вжили заходів для належного з'ясування обставин їх отримання та не здійснили достатньої оцінки обґрунтованості їх використання, виникають серйозні сумніви щодо дотримання принципу змагальності та забезпечення права на справедливий судовий розгляд. Більше того, відсутність у матеріалах справи ухвали, яка б підтверджувала законність отриманих доказів, фактично позбавляє сторону захисту можливість ефективно оскаржити їх допустимість і правомірність. Прийняття судом версії обвинувачення без належної

критичної оцінки представлених доказів виглядає як формальний підхід до розгляду справи. Що може призвести до порушення стандартів, закріплених у статті 6 ЄКПЛ, і підірвати довіру до судової системи, ставлячи під сумнів її неупередженість і справедливість.

У подальшому суд фактично змусив захисника припинити свій виступ та передав слово іншим учасникам процесу. Таким чином сторона захисту мала щонайбільше 15–20 хвилин у рамках даного судового засідання для обґрунтування своєї позиції.

З огляду на обставини судового засідання та поведінку суду, виникають питання щодо того, чи була забезпечена належна можливість для сторони захисту повноцінно представити свою правову позицію. Хоча суд міг мати намір розглянути справу в розумні строки, забезпечення справедливого розгляду процесу не обмежується лише швидкістю, а включає в себе гарантії, які дають сторонам можливість повністю реалізувати свої процесуальні права. У цьому контексті виникають об'єктивні сумніви щодо можливості сторони захисту ефективно реалізувати своє право на захист.

ЄСПЛ у своїй практиці неодноразово повторював, що неупередженість зазвичай означає відсутність упередження або упередженості, а її наявність або відсутність може бути перевірена різними способами. Згідно з усталеною практикою Суду, наявність безсторонності для цілей пункту 1 статті 6 має визначатися відповідно до суб'єктивного критерію, який враховує особисте переконання та поведінку конкретного судді, тобто, чи мав суддя будь-які особисті упередження або упередженість у даній справі; а також відповідно до об'єктивного критерію, тобто шляхом з'ясування того, чи сам суд і, серед інших аспектів, його склад надавали достатні гарантії для виключення будь-яких законних сумнівів щодо його неупередженості (*Sacharuk v. Lithuania*, п. 101). У зв'язку з цим, з огляду на обставини, не можна повністю виключити можливість того, що організація судового процесу і позиція суду могли спричинити сумніви в їхній неупередженості.

Після заслуховування сторін суд ухвалив рішення відмовити в задоволенні апеляційної скарги, залишивши ухвалу суду

першої інстанції без змін.

Зважаючи на все вищезазначене, експерти моніторингової місії ІАС ІШР вказують на можливі порушення низки прав, передбачених Європейською конвенцією з прав людини. Зокрема, можна говорити про ознаки порушення права на захист (п. 3 ст. 6 ЄКПЛ), рівності сторін у судовому процесі (п. 1 ст. 6 ЄКПЛ), обґрунтованості тримання під вартою до ухвалення остаточного рішення (п. 3 ст. 5 ЄКПЛ), права на повагу до приватного життя (ст. 8 ЄКПЛ) та принципу справедливості судового процесу (п. 1 ст. 6 ЄКПЛ). Враховуючи ці обставини, справу рекомендовано до подальшого моніторингу для детальнішого аналізу та оцінки дотримання міжнародних стандартів прав людини.

Моніторинг судового процесу Филя Сергія Вікторовича (від 17 грудня 2024)

17 грудня 2024 року у приміщенні Вищого антикорупційного суду відбувся розгляд клопотання щодо зміни запобіжного заходу у кримінальному провадженні № 5202300000000459 від 06.09.2023 відносно Филя С. В. якого підозрюють у вчиненні кримінальних правопорушень, передбачених ч. 2 ст. 364; ч. 3 ст. 358; ч. 2, 4 ст. 368–4 КК України (зловживання владою або службовим становищем; підроблення документів, печаток, штампів та бланків, збут чи використання підроблених документів, печаток, штампів; підкуп особи, яка надає публічні послуги).

Перед розглядом клопотання про зміну запобіжного заходу захисник заявила відвід прокурору, обґрунтовуючи його вчиненням стороною обвинувачення неправомірних дій направлених на втручання у діяльність захисників, зокрема, втручання у приватне спілкування між клієнтом та адвокатами на підставі чого вже внесені відомості до ЄРДР та здійснюється досудове розслідування. На думку адвоката ці обставини обумовлюють обґрунтовані сумніви в неупередженості прокурора.

Слідчий суддя відмовив у задоволенні заяви про відвід прокурора.

Як вже зазначали експерти моніторингової місії ІАС ІШР (див. звіт від 04.11.2024 по справі Филя С. В.) задля уникнення порушення норм національного

законодавства та ЄКПЛ будь-яке втручання у приватне спілкування повинно ґрунтуватися на законі, переслідувати законну мету та бути необхідним у демократичному суспільстві як того вимагає ч. 2 ст. 8 ЄКПЛ.

Разом з тим, до втручання у приватне спілкування адвоката з клієнтом ставляться більш суворі вимоги, зокрема, у справі *Sargava v. Estonia*, п.п.88–89, ЄСПЛ зазначив, що таке втручання має відбуватися з дотриманням конкретних процесуальних гарантій. Оскільки життєво важливо забезпечувати суворі рамки для таких заходів, так як адвокати займають важливу роль у відправленні правосуддя.

Позиція захисту з-приводу можливої упередженості прокурора викликає занепокоєння, оскільки значення неупередженого досудового розслідування є важливим в контексті ст. 6 ЄКПЛ.

В обґрунтування клопотання про зміну запобіжного заходу (відносно Филя С. В. був обраний запобіжний захід у виді тримання під вартою з можливістю внесення застави в розмірі 10 мільйонів гривень) стороною захисту зазначила, що наразі кримінальне провадження перебуває на стадії 290 КПК України (відкриття матеріалів справи), а отже більшість ризиків перестали існувати, зокрема:

1) ризик впливу на свідків, оскільки майже всі свідки вже допитані органами слідства, крім того, головні свідки сторони обвинувачення є депутатами Мукачевської міської ради, а, зі слів адвоката, їх підзахисний не має політичного впливу та між ним та свідками відсутня будь-яка майнова залежність;

2) ризик перешкоджанню кримінального провадження та ризик знищення доказів, оскільки стороною обвинувачення вже сформована доказова база та зібрані всі матеріали, щоб направляти обвинувальний акт в суд.

Окремо захист звернув увагу на відсутність ризику переховування від органів досудового розслідування, що підтверджується обізнаністю їх підзахисного про наявність кримінального провадження з 2023 року, та відсутністю з його сторони будь-яких кроків спрямованих на переховування. Разом з тим, адвокат зазначила, що підозрюваний з'являвся на всі виклики органів слідства та приймав участь у всіх

процесуальних діях, що свідчить про його належну процесуальну поведінку.

Керуючись вищевикладеними обставинами сторона захисту клопотала про зміну запобіжного заходу на інший не пов'язаний з позбавленням свободи.

Прокурор заперечував проти задоволення клопотання на підставі того, що сторона захисту не послалася на жодну нову обставину окрім того, що досудове розслідування завершено.

Експерти моніторингової місії ІАС ІШР неодноразово наголошували, що основною метою ст. 5 ЄКПЛ є запобігання свавільному або необґрунтованому позбавленню волі. Тримання під вартою є винятковим запобіжним заходом, а отже прийняття рішення про його обрання або зміну не може ґрунтуватися на загальних та абстрактних аргументах (*Voicenco v. Moldova*, п. 142).

Разом з тим, згідно усталеної практики ЄСПЛ тягар доведення не повинен розподілятися таким чином, щоб на сторону захисту покладався обов'язок доводити наявність підстав для звільнення особи. Аналізуючи перебіг судового засідання, можна дійти висновку, що сторона захисту займала активну позицію доведення відсутності ризиків, в той час як сторона обвинувачення обмежилась формальними тезами щодо відсутності нових обставин.

Дана ситуація викликає занепокоєння, оскільки може свідчити про притаманність даному кримінальному провадженню такої негативної тенденції як перекладення тягара доведення на сторону захисту, що прямо суперечить усталеній практиці ЄСПЛ та порушує принцип презумпції невинуватості. У справі *Telfner v. Austria*, п. 15 Суд наголосив на тому, що порушення презумпції невинуватості виникає, коли тягар доведення перекладається з обвинувачення на захист.

Поміж іншого адвокати звернули увагу суду на фактичну безальтернативність запобіжного заходу, оскільки обрана судом застава у розмірі 10 мільйонів гривень є завідомо непропорційною для їх підзахисного. Захисник повідомила, що майновий стан Філя С. В. за останні 10 років не був співмірний з розміром застави.

Слідчий суддя частково задовольнив клопотання сторони захисту та зменшив

розмір застави з 10 мільйонів до 9 мільйонів гривень. Суд не оголошував повний текст ухвали, тому спостерігачам ІАС ІШР не відомо, які фактори суддя брав до уваги, зменшуючи розмір застави на 1 мільйон гривень та чи зміг належним чином обґрунтувати саме такий розмір.

З огляду на це, вважаємо за необхідне наголосити на тому, що питання визначення розміру застави носить гострий характер в українському судочинстві, оскільки за сформованою практикою національних судів визначення розміру застави відбувається без врахування релевантних факторів та без належного обґрунтування. Як наслідок втрачається реальна мета обрання застави, яка полягає у забезпеченні балансу між правом особи на свободу та потребою держави гарантувати належну поведінку під час кримінального провадження. ЄСПЛ вже неодноразово наголошував на тому, що розмір застави має бути належним чином обґрунтовано у рішенні про звільнення під заставу, також має бути враховано матеріальне становище обвинуваченого (*Georgieva v. Bulgaria* п.п. 15, 30–31). Тим не менш, обвинувачені повинні сумлінно надавати достатню інформацію, яку можна перевірити за необхідності, про розмір застави, який буде співмірним (*Iwanczuk v. Poland*, п. 66).

Експерти моніторингової місії ІАС ІШР вважають за необхідне продовжити моніторинг даного кримінального провадження для детальнішого аналізу та оцінки дотримання міжнародних стандартів прав людини.

Моніторинг судового процесу Філя Сергія Вікторовича (від 27 грудня 2024)

27 грудня 2024 року у приміщенні Вищого антикорупційного суду відбувся розгляд клопотання прокурора щодо продовження строків запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою у кримінальному провадженні № 5202300000000459 відносно Філя С. В. якого підозрюють у вчиненні кримінальних правопорушень, передбачених ч. 2 ст. 364; ч. 3 ст. 358; ч. 2, 4 ст. 368–4 КК України (зловживання владою або службовим становищем; підроблення документів, печаток, штампів та бланків, збут чи використання підроблених доку-

ментів, печаток, штампів; підкуп особи, яка надає публічні послуги). На засіданні був присутній підозрюваний, захисники, прокурор та головуючий суддя Маслов В. В.

На початку судового засідання сторона захисту заявила клопотання про відвід прокурора. Захисники зазначили, що, на їхню думку, прокурор умисно допустив порушення прав людини та гарантій, передбачених для здійснення адвокатської діяльності. Це, зокрема, стосувалося бездіяльності у проведенні негласних слідчих (розшукових) дій (далі – НСРД) у межах цього кримінального провадження. Крім того, захист висловив сумнів у неупередженості прокурора, вказуючи, що обвинувачення збирає докази без належного врахування можливих порушень прав людини. У відповідь прокурор категорично заперечив будь-які порушення та заявив, що всі його дії були здійснені виключно в межах наданих йому повноважень. Виходячи з наведених аргументів, суд ухвалив рішення відмовити у задоволенні клопотання сторони захисту про відвід прокурора, визнавши його необґрунтованим.

Після розгляду клопотання сторони захисту суд надав обвинуваченню час для обґрунтування необхідності продовження строків тримання під вартою підозрюваного. Прокурор зазначив, що ризики, на які він посилається, залишаються актуальними та не зазнали змін. Зокрема, було наголошено, що досудове розслідування триває, оскільки учасники кримінального провадження продовжують ознайомлюватися з матеріалами справи. Сторона обвинувачення додатково підкреслила, що застосування більш м'яких запобіжних заходів, з урахуванням інформації, отриманої під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій (НСРД), не буде достатнім для мінімізації ризиків потенційних порушень. На підставі викладеного прокурор наполіг на необхідності продовження строку дії запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою ще на 60 діб, залишаючи без змін розмір застави, що наразі складає 9 мільйонів гривень.

Сторона захисту звернула увагу суду на суттєве зменшення ризиків, зазначених у клопотанні сторони обвинувачення, а також на те, що деякі з них взагалі втратили свою актуальність. Зокрема, адвокати

підкреслили, що ризик знищення чи спотворення речей, які можуть мати значення для досудового розслідування, взагалі не згадується у поточному клопотанні прокурора, на відміну від попереднього клопотання від 4 листопада 2024 року. Крім того, ризик перешкодження кримінальному провадженню іншим чином сам суд у попередній ухвалі оцінив як “малоймовірний”. Адвокати також наголосили, що обсяг ризиків, визначений слідством, не змінюється вже протягом пів року. У зв'язку з цим захист вважає, що наявні всі підстави для розгляду можливості застосування більш м'якого запобіжного заходу. Окремо захисники зауважили, що більшість ризиків, на які посилається сторона обвинувачення, ґрунтуються на інформації, отриманій у результаті проведення негласних слідчих (розшукових) дій (НСРД). Однак у матеріалах справи досі відсутні судові ухвали, які б підтверджували надання дозволу на проведення цих дій. У зв'язку з цим сторона захисту вважає за необхідне витребувати відповідну судову ухвалу для її належного дослідження судом. Спостерігачі ІАС ІSHR відзначають, що ситуація повністю повторює моніторинг судового процесу щодо Залужного Віталія Борисовича (див. звіт від 27 грудня 2024 року).

На думку прокурора, на даній стадії судового процесу відкриття матеріалів, що підтверджують дозвіл на проведення негласної слідчої (розшукової) дії, не є обов'язковим, оскільки, як зазначив прокурор, така інформація була доступна стороні захисту ще з 13 листопада 2024 року в порядку відкриття матеріалів досудового розслідування. Водночас сторона захисту наголосила на важливості того, щоб суд мав можливість дослідити цю ухвалу в порядку відкритого судового засідання для об'єктивної оцінки клопотання прокурора щодо продовження строків тримання під вартою.

Після заслуховування сторін суд ухвалив залишити без задоволення клопотання сторони захисту щодо витребування зазначеної ухвали, посилаючись на принцип змагальності та вказуючи, що суд оцінює лише ті матеріали, які були подані сторонами.

Сторона захисту звернула увагу суду на те, що порушення гарантій адвокатської діяльності при здійсненні НСРД було зафіксовано Державним бюро розслідувань,

і відповідно триває розслідування з цього приводу. Захисники також наголосили на тому, що негласна слідча дія, проведена стороною обвинувачення, була здійснена з порушеннями прав людини та гарантій адвокатської діяльності, що суперечить вимогам КПК України. Зважаючи на ці обставини, сторона захисту подала клопотання про визнання протоколу НСРД недопустимим. Прокурор у свою чергу зазначив, що проведена негласна слідча дія здійснювалася на підставі ухвали суду, що свідчить про наявність відповідного судового контролю. Проте варто вчергове зазначити, що ухвала, на основі якої була здійснена НСРД, відсутня в матеріалах справи, що унеможливило її перевірку слідчим суддею. У підсумку суд ухвалив відмовити в задоволенні клопотання сторони захисту, але звернув увагу, що відповідні обставини будуть враховані під час нарадчої кімнати, де буде прийнято остаточне рішення.

У подальшому сторона захисту подала ще два клопотання: щодо допиту ключового свідка та щодо витребування додатків до клопотання про продовження запобіжного заходу для додаткового дослідження. Суд відмовив у задоволенні обох клопотань.

Завершуючи судові засідання, захисники наголосили, що встановлений розмір застави є непомірним, враховуючи доходи підозрюваного, а також що тримання під вартою негативно відображається на стані його здоров'я, що вимагає госпіталізації. У зв'язку з цим вони підкреслили, що такі обставини вимагають перегляду розміру застави. Суд частково задовольнив клопотання прокурора, ухваливши рішення про продовження строку тримання під вартою на 60 діб, з можливістю внесення застави в розмірі 9 мільйонів гривень, при цьому не накладаючи додаткових обов'язків на підозрюваного.

На підставі проведеного аналізу, експерти моніторингової місії ІАС ІШР вважають за необхідне акцентувати увагу на наступних аспектах, які, з огляду на прецедентну практику ЄСПЛ, можуть містити ознаки порушення права на справедливий суд в контексті статті 6 ЄКПЛ та статті 5 Конвенції.

Щодо ризиків. ЄСПЛ неодноразово зазначав, що зі спливом часу ризики зменшуються. Більше того, щоразу, коли суд

вносить рішення щодо доцільності продовження досудового тримання під вартою, він зобов'язаний заново оцінити підстави для продовження такого запобіжного заходу. “Якщо суд продовжує тримання під вартою, при цьому в обґрунтуванні кожен раз використовуючи однакові, та відверто шаблонні, формулювання, не демонструючи, що він насправді приділяє увагуплинові часу, вимоги та основна ідея п. 3 ст. 5 ЄКПЛ не дотримуються” (*Tiron v. Romania*, п. 39). А будь-яка система автоматичного досудового тримання під вартою сама по собі несумісна з пунктом 3 статті 5 Конвенції. Якщо закон передбачає презумпцію щодо підстав для досудового тримання під вартою, наявність конкретних фактів, що призводять до відступу від правила поваги до особистої свободи, все ж таки має бути переконливо доведена (*Affaire Karaca v. Türkiye* п. 145). Враховуючи те, суд фактично продовжує запобіжний захід у вигляді тримання під вартою із можливістю внесення значного розміру застави, при зменшеній кількості ризиків та при наявності інформації про погіршення стану здоров'я у підозрюваного, виникають об'єктивні сумніви стосовно того, що продовження тримання під вартою не мало “автоматичний” характер.

Експерти моніторингової місії ІАС ІШР також звертають увагу на необхідність більш ретельного вивчення інформації щодо стану здоров'я Філя С. В.

Щодо рівності сторін. ЄСПЛ наголошує, що право на справедливий судовий розгляд, гарантоване пунктом 1 статті 6 Конвенції, включає право сторін провадження подавати будь-які зауваження, які вони вважають такими, що стосуються їхньої справи. Оскільки метою Конвенції є гарантування не теоретичних чи ілюзорних прав, а прав практичних та ефективних, це право може вважатися ефективним лише тоді, коли зауваження дійсно “почуті”, тобто належним чином розглянуті відповідним судом. Іншими словами, дія статті 6 ЄКПЛ полягає, серед іншого, в тому, що на “суд” покладається обов'язок провести належний розгляд подань, аргументів і доказів, наданих сторонами, без шкоди для оцінки їхньої доречності. Крім того, принцип змагальності та принцип рівності сторін, які тісно пов'язані між собою, є основоположними

складовими поняття “справедливий судовий розгляд” у розумінні пункту 1 статті 6 Конвенції. Вони вимагають “справедливого балансу” між сторонами: кожній стороні повинна бути надана розумна можливість представити свою справу в умовах, які не ставлять її в істотно невігідне становище порівняно з її опонентом або опонентами (*Kikabidze v. Georgia*, п. 43, *Đurić v. Serbia* п. 69, 71). У тому числі це стосується і забезпечення повної “рівності сторін” у питанні допиту свідків (*Škoberne v. Slovenia*, п. 99). Беручи до уваги обставини, що склались протягом цього провадження, важко однозначно стверджувати, що забезпечення належного “балансу” між сторонами, як того вимагає Конвенція, було досягнуте в повному обсязі. Крім того, суд, відмовляючи у задоволенні всіх клопотань сторони захисту, здебільшого послася на принцип змагальності, який має на меті забезпечити рівні можливості для сторін у представленні своїх аргументів. Водночас виникають сумніви, чи було це рішення достатньо обґрунтованим і чи було належно враховано зауваження сторони захисту у контексті забезпечення справедливого та рівного розгляду справи.

Щодо обґрунтованості розміру застави. Експерти моніторингової місії ІАС ІШР вкотре звертають увагу на те, що гарантія, передбачена п. 3 ст. 5 Конвенції, має забезпечувати не відшкодування інкримінованих збитків, а, зокрема, явку обвинуваченого на слухання. Тому її розмір повинен оцінюватися, головним чином, “з огляду на особу обвинуваченого, його майновий стан та його стосунки з особами, які надають гарантію, іншими словами – на ступінь впевненості в тому, що перспектива втрати гарантії або позову проти гарантів у разі неявки на суд буде достатнім стримуючим фактором для запобігання втечі обвинуваченого” (*Mangouras v. Spain*, пп. 78, 80). Крім того, розмір застави має бути належним чином обґрунтований в ухвалі про її призначення. У справі “*Bojilov v. Bulgaria*” (п. 60) ЄСПЛ дійшов висновку, що органи влади повинні підходити до визначення розміру застави з такою ж ретельністю, як і до прийняття рішення про необхідність продовження строку тримання під вартою. Враховуючи обставини справи, експерти моніторингової місії ІАС ІШР не можуть прийти до однозначного висновку, що суд

належним чином оцінив майновий стан підозрюваного та обґрунтував розмір застави. У пункті 86 ухвали суду щодо продовження строку тримання під вартою підозрюваного *Филя С. В.* (від 27.12.24), що стосується обґрунтування розміру застави, суд зазначає, що розмір застави був визначений з урахуванням того, що він обвинувачується в отриманні неправомірної вигоди у розмірі 16 000 гривень (приблизно 370 євро). Проте, враховуючи ці обставини, суд вважає розмір застави у 9 мільйонів гривень (202 931 євро) правомірним і пропорційним. Додатково, суд обґрунтовує такий розмір застави тим, що підозрюваний, ймовірно, співпрацював з іншими особами, які в рамках цього кримінального провадження вже внесли заставу у великому розмірі, що в свою чергу може доводити можливість внесення застави у розмірі 9 млн. грн.

Експерти моніторингової місії ІАС ІШР звертають увагу на те, що адвокати неодноразово скаржились спостерігачам ІАС ІШР щодо визначення Вищим антикорупційним судом України розміру застав, які сторона захисту вважала непомірним. Враховуючи це, важливо відмітити той факт, що суд в особі судді *Маслова В. В.* в своєму обґрунтуванні розміру застави майже повністю використовує формулювання з обґрунтування розміру застави щодо іншого підозрюваного в рамках даного кримінального провадження – *Залужного В. Б.*, визначивши однаковий розмір застави при різному майновому стані [відповідно до тексту двох ухвал] та наявності проблем зі здоров’ям у *Филя С. В.*, що викликає занепокоєння щодо повної та об’єктивної оцінки судом обставин при прийнятті рішення.

Щодо сумнівів у допустимості доказів отриманих у результаті проведення НСРД за відсутності відповідної ухвали слідчого судді.

Згідно з положеннями Кримінального процесуального кодексу України, втручання у приватне спілкування можливе виключно на підставі ухвали слідчого судді (п. 1 ст. 258 КПК України). У зв’язку з цим відсутність такої ухвали викликає обґрунтовані сумніви щодо допустимості наданих стороною обвинувачення доказів та справедливості рішень суду, ухвалених

на їх підставі. В цьому контексті необхідно звернути увагу на принцип “плодів отруєного дерева”, згідно з яким, якщо джерело доказів є недопустимим, всі докази, отримані внаслідок цього джерела, також вважаються недопустимими. Застосування цієї доктрини передбачає всебічний аналіз ланцюга доказів, з урахуванням того, що відповідна інформація не могла бути отримана без використання незаконно здобутих даних.

ЄСПЛ наголошує, що основне питання полягає в тому, чи було провадження в цілому, включаючи спосіб отримання доказів, справедливим. Це вимагає оцінки характеру “незаконності” та дотримання прав захисту. Зокрема, необхідно з’ясувати, чи мав заявник можливість оскаржити достовірність доказів і заперечити проти їх використання, а також оцінити якість доказів, враховуючи обставини їх отримання. ЄСПЛ також підкреслює важливість обґрунтування судових рішень. Судові акти повинні містити мотивування, яке дає чітку відповідь на ключові аргументи сторін, зокрема у справах, що стосуються прав, гарантованих Конвенцією. Ігнорування важливих і суттєвих доводів сторони захисту може призвести до висновку Європейського суду з прав людини про порушення пункту 1 статті 6 Конвенції, як це було зазначено в рішенні у справі *Budak v. Turkey* (п. 70–73). У даній справі відсутність ухвали, якою було дозволено проведення негласних слідчих (розшукових) дій і окреслено їх межі, створює сумніви щодо допустимості доказів, отриманих з конфіденційної переписки адвоката з підозрюваним. Незважаючи на запевнення суду, наведені захисниками побоювання щодо порушення адвокатської таємниці, таємниці листування адвоката з підозрюваним, а також втручання в таємницю листування в цілому залишилися без належної оцінки, що викликає об’єктивні сумніви у тому, чи була сторона захисту дійсно “почута”.

Враховуючи все вищезазначене, експерти моніторингової місії IAC ISHR приходять до висновку про наявність ознак, які відповідно до прецедентної практики Європейського суду з прав людини можуть свідчити про порушення принципу рівності сторін судового процесу (п. 1 ст. 6 ЄКПЛ), автоматичне продовження тримання під

вартою (п. 3 ст. 5 ЄКПЛ), права на захист (п. 3 ст. 6 ЄКПЛ). У зв’язку з чим, справу рекомендовано до подальшого моніторингу.

3.25 Судовий процес відносно Шершака М. І.

Моніторинг судового процесу Шершака М. І. (судове засідання від 11.09.2024)

11 вересня 2024 року у Вищому антикорупційному суді відбулося засідання у справі № 991/1388/20 відносно судді Зарічного районного суду міста Сум Шершака Миколи Івановича, якого обвинувачують у вчиненні кримінального правопорушення за ст. 368 КК України (одержання неправомірної вигоди службовою особою). На засіданні був присутній обвинувачений (у режимі відеоконференції), захисники, прокурор та судді: Дубас В. М., Ткаченко О. В. і Танасевич О. В.

На попередньому засіданні суд перейшов до стадії дебатів. Однак один із адвокатів не зміг прийти на засідання, про що заздалегідь повідомив суд і зазначив, що планує на засіданні 11 вересня заявити відвід головному колегії Дубасу В. М.

Як зазначають спостерігачі IAC ISHR, суд спробував проігнорувати бажання захисника заявити відвід, зазначивши, що текст відводу не відрізняється від попередніх, відсутні вагомі підстави і вбачаючи зловживання захисником своїми процесуальними правами. Під час виступу адвокату доводилось виправдовуватись і пришвидшуватись, оскільки головуючий суддя неодноразово перебивав адвоката та зазначав, що такі підстави вже зазначались у попередніх відводах. Необхідно зазначити, що за словами адвоката, це був лише другий її відвід судді у даній справі. Основний аргумент захисту полягав у тому, що головуючий суддя Дубас В. М. не є безстороннім та неупередженим, надає значну перевагу у своїх процесуальних діях стороні обвинувачення, у тому числі стосовно долучення доказів, узгодження дат судових засідань, тиску на обвинуваченого та ін. Адвокат також заявив, що дана поведінка судді не відповідає статтям 1, 5 Кодексу суддівської етики та обумовлена «бажанням

покращити досє» для участі у конкурсі на заміщення посади судді у апеляційній інстанції.

Суд, порадившись на місці, залишив клопотання про відвід без розгляду, зазначивши, що це вже 19-тий відвід, і є зловживанням стороною захисту своїми правами.

Після цього було надано слово стороні обвинувачення для виступу у дебатах. Прокурор перерахував основні докази по справі, зазначив, що вони є достовірними та не підлягають сумніву. Враховуючи те, що суддя Зарічного районного суду міста Сум Шершак М. І. обвинувачується в одержанні неправомірної вигоди у розмірі 2000\$ для прийняття рішення по справі, яка знаходилась у нього на розгляді, сторона обвинувачення просила визнати Шершака М. І. винуватим та призначити йому 10 років позбавлення волі з конфіскацією майна та 3 роки позбавлення права займати окремі посади, у тому числі посаду судді.

Після заслуховування виступу прокурора, слово було надано обвинуваченому. Шершак М. І. заявив, що не погоджується з обвинуваченням, оскільки мала місце провокація зі сторони слідства, частина зазначених прокурором доказів є сумнівною та непідтвердженою, у тому числі і той факт, що обвинувачений не з'явився на першу зустріч для отримання коштів, оскільки був у лікарні. І зустріч для передачі коштів довелось перенести. Проте, за словами Шершака М. І., доказів не було надано. А оскільки він не з'явився, його і надалі переслідували з метою спровокувати на отримання неправомірної вигоди. Колишній суддя навів приклад з практики ЄСПЛ щодо плодів отруйного дерева, зазначивши, що добуті провокацією докази не можуть вважатися належними.

Експерти моніторингової місії IAC ISHR зазначають, що доктрина отруйного дерева має на меті утримати поліцію від використання незаконних засобів для отримання доказів (Gudmundur Andri Astradsson v. Iceland, п. 10). Насправді, існує численна практика Європейського суду з прав людини, яка зазначає, що право на справедливе відправлення правосуддя займає таке важливе місце, що нею не можна пожертвувати заради доцільності, а суспільний інтерес не може виправдати використання доказів, отриманих у резуль-

таті підбурювання з боку поліції (Teixeira de Castro v. Portugal, п.п. 36, 37). У рішенні по справі Ramanauskas v. Lithuania, ЄСПЛ зауважив, що корупція, в тому числі в судовій сфері, стала серйозною проблемою в багатьох країнах, як це підтверджено Конвенцією Ради Європи про кримінальне право з цього питання. Зважаючи на це, використання спеціальних методів розслідування – зокрема, таємних методів – саме по собі не може порушувати право на справедливий суд. Однак, зважаючи на ризик підбурювання з боку поліції, пов'язаний із застосуванням таких методів, їх використання повинно бути в чітких межах (п.п. 50–51). ЄСПЛ також постановив, що якщо обвинувачений стверджує, що його підбурювали до вчинення правопорушення, національні суди повинні ретельно дослідити матеріали справи, оскільки для того, щоб судовий розгляд був справедливим у розумінні статті 6 § 1 Конвенції всі докази, отримані в результаті підбурювання з боку поліції, повинні бути виключені (Ramanauskas v. Lithuania, п. 60).

Після закінчення часу, відведеного для проведення судового засідання, головуючий суддя уточнив тривалість виступів в дебатах кожного з адвокатів і запропонував узгодити дати та час наступних слухань на 12 і 13 вересня. Водночас захисники та обвинувачений звернули увагу суду на систематичне призначення засідань майже щодня, що суттєво ускладнює підготовку сторони захисту, обмежує їх участь в інших судових процесах та призводить до перевантаження, оскільки готуватись адвокати змушені у позаробочий час. Незважаючи на ці зауваження, колегія суддів прийняла рішення призначити засідання на зазначені дати, додатково уточнивши у прокурора про можливість його або його колег бути присутніми. Після отримання ствердної відповіді судді зауважили дослівно: «адвокати, маєте бути», «стороні захисту треба повчитися у обвинувачення».

Аналізуючи дані засідання 11.09.2024 року, експерти моніторингової місії IAC ISHR прийшли до висновку, що у даному процесі можуть мати місце ознаки наступних порушень:

- Порушення принципу рівності сторін (стаття 6 Конвенції). Принцип рівності сторін є невід'ємною частиною права

на справедливий судовий розгляд і прямо гарантується статтею 6 Конвенції. У даному випадку, заяви сторони захисту щодо нерівного ставлення до неї порівняно зі стороною обвинувачення підпадають під правову оцінку ЄСПЛ. Сторона захисту неодноразово наголошувала, у тому числі під час відводу, щодо надання переваги судом стороні обвинувачення. Схожі факти були зафіксовані і спостерігачами. Рівність учасників судового процесу гарантується Конвенцією прав людини і основоположних свобод та визначена як невід'ємний аспект справедливості судового розгляду (стаття 6 Конвенції). «Права на захист», невичерпний перелік яких містить стаття 6 § 3 ЄКПЛ, були запроваджені, перш за все, для встановлення рівності, наскільки це можливо, між обвинуваченням і захистом (*Melandri v. San Marino*, п. 46). Рівність сторін вимагає забезпечення процесуальних можливостей, що дозволяють обом сторонам мати однаковий вплив на хід судового розгляду. Якщо захист систематично перебивається або йому перешкоджають у повноцінній реалізації своїх прав, це може порушувати рівність процесуальних можливостей.

- Упередженість суду. За фактами, зафіксованими спостерігачами IAC ISHR, позиція щодо упередженості суду не виглядає однозначно необґрунтованою. ЄСПЛ у рішенні по справі *Khachapuridze and Khachidze v. Georgia* постановив, що для належного відправлення правосуддя важливо дотримуватись гідності, порядку та пристойності в залі суду як ознак судового провадження. Ігнорування стандартів належної поведінки не може і не повинно допускатися (п. 135).

Неупередженість, як правило, означає відсутність упередженості, а її наявність або інший спосіб можна перевірити різними способами. Згідно з усталеною практикою ЄСПЛ, наявність безсторонності для цілей пункту 1 статті 6 має визначатися за допомогою суб'єктивної перевірки, де враховуються особисті переконання та поведінка конкретного судді, тобто чи суддя дотримувався будь-яких особистих упереджень або упередженості в даній справі; а також відповідно до об'єктивної перевірки, тобто шляхом з'ясування того, чи сам суд і, серед інших аспектів, його склад, про-

понували достатні гарантії, щоб виключити будь-які законні сумніви щодо його неупередженості. Це означає, що при вирішенні питання про те, чи є в даній справі законні підстави побоюватися, що певний суддя чи орган, який засідає як колегія, не є безсторонними, позиція відповідної особи є важливою, але не вирішальною. Вирішальним є те, чи можна вважати цей страх об'єктивно виправданим. У зв'язку з цим навіть зовнішній вигляд може мати певне значення. Оскільки на карту поставлено довіру, яку суди в демократичному суспільстві повинні викликати у громадськості, будь-який суддя, щодо якого є законні підстави побоюватися відсутності неупередженості, повинен відвестися (*Khachapuridze and Khachidze v. Georgia*, п.п. 101–102, *Karelin v. Russia*, п. 51, *Vardanyan and Nanushyan v. Armenia*, п. 74).

- Відмова суду врахувати труднощі сторони захисту через надмірну частоту засідань може становити порушення права на ефективний захист. Стаття 6 Конвенції гарантує обвинуваченому достатній час та можливість для підготовки свого захисту. Такі права неявно містяться в самому понятті змагальності та можуть, в принципі, також впливати з гарантій, що містяться в підпунктах (c), (d) і (e) пункту 3 статті 6; «захищати себе особисто». У рішенні по справі *Vardanyan and Nanushyan v. Armenia* ЄСПЛ наголосив на тому, що стаття 6 Конвенції закріплює право ефективно представляти свою справу перед судом і користуватися рівністю сторін з протилежною стороною. Беручи до уваги вимоги принципу рівності сторін і роль зовнішнього вигляду у визначенні їх дотримання, відсутність фактичної можливості представити свої доводи в суді не дозволяють стороні брати належну участь у провадженні, а отже, позбавляють її справедливого судового розгляду у розумінні пункту 1 статті 6 Конвенції.

З урахуванням викладеного, справа рекомендована експертами моніторингової місії IAC ISHR для подальшого моніторингу.

Моніторинг судового процесу Шершака М. І. (судове засідання від 13.09.2024)

13 вересня 2024 року у Вищому антикорупційному суді відбулося засідання у справі № 991/1388/20 відносно судді Зарічного районного суду міста Сум Шершака Миколи Івановича, якого обвинувачують у вчиненні кримінального правопорушення за ст. 368 КК України (одержання неправомірної вигоди службовою особою). На засіданні був присутній обвинувачений (у режимі відеоконференції), захисники, прокурор та судді: Дубас В. М., Ткаченко О. В. і Танасевич О. В.

Кримінальне провадження знаходиться на стадії судових дебатів. Весь час засідання був наданий адвокатам обвинуваченого для обґрунтування позиції сторони захисту.

Захисники вказали на численні сумніви та неточності, які, на їхню думку, мали місце під час розслідування. Зокрема, в матеріалах справи відсутня дата отримання грошей обвинуваченим, що викликає обґрунтовані сумніви щодо їх походження.

Попри численні спроби сторони захисту уточнити цей факт під час кримінального провадження, сторона обвинувачення не надала жодних пояснень, а суд не вимагав додаткових доказів, що могли б прояснити ситуацію. Також, за словами сторони захисту, сторона обвинувачення так і не підтвердила жодними доказами походження грошей і їх приналежність саме обвинуваченому. Більше того, у судовому процесі так і не була встановлена законність ухвали про проведення обшуку, у результаті якого слідство вилучило гроші. Адвокати за час судового процесу подали більше 10 клопотань про тимчасовий доступ до матеріалів справи з метою з'ясування чи вищезазначена ухвала була законною, але всі вони були відхилені.

Аналізуючи вищезазначене, експерти моніторингової місії ІАС ІШР вважають, що в даній ситуації доречно звернути увагу на п. 2 статті 6 ЄКПЛ, в частині «*in dubio pro reo*», згідно з яким при оцінюванні доказів усі сумніви щодо вини особи тлумачаться на користь її невинуватості. Цікавою є позицією ЄСПЛ у справі «*Kolompar v. Serbia*», в якій ЄСПЛ визнав порушення права на справедливий суд через те,

що не було дотримано дві основні вимоги кримінального правосуддя: (i) обвинувачення повинно довести вину підсудного поза розумним сумнівом; і (ii) принцип *in dubio pro reo*, який вимагає, щоб перевага в будь-яких сумнівах щодо достовірності доказів надавалася підсудному, а не обвинуваченню (п. 16). Схожу позицію ЄСПЛ займає і в справі «*Telfner v. Austria*», де зазначає, що національні суди не повинні виходити з упередженої думки про те, що обвинувачений вчинив інкриміноване йому правопорушення; тягар доведення лежить на стороні обвинувачення, і будь-які сумніви повинні бути на користь обвинуваченого (п. 15).

Ця судова практика залишається актуальною в контексті даного провадження, оскільки сторона обвинувачення, як зауважили захисники, не змогла повністю усунути наявні сумніви щодо доведеності вини обвинуваченого. Як зазначають спостерігачі ІАС ІШР, під час засідання 11 вересня головуючий суддя звернув увагу на розуміння та знання судом стандартів і практики ЄСПЛ. Даний факт викликає питання щодо того, чому були збережені сумніви до стадії дебатів. Такий розвиток подій може породжувати занепокоєння стосовно неупередженості судового розгляду. Особливо з цієї точки зору, що суд, як зазначив адвокат, відмовив у задоволенні клопотань захисту, які могли б допомогти з'ясувати спірні моменти.

Спостерігачі ІАС ІШР звернули увагу на скарги захисників, що в задоволенні більшості їхніх клопотань суд відмовив, хоча ідентичні клопотання сторони обвинувачення були задоволені. Адвокати зазначили, що після неодноразових відмов суду сторона захисту почала подавати клопотання, засновані на тих самих обставинах, що і клопотання обвинувачення, однак суд їх знову відхилив. Захисники також наголосили, що більшість їхніх клопотань були спрямовані на більш повне з'ясування обставин справи, зокрема, щодо допиту ключового свідка та отримання тимчасового доступу до матеріалів справи. Окрім того, адвокати звернули увагу на складнощі підготовки правової позиції через щільний графік судових засідань, на що суд не надав належної реакції.

Вищезазначені обставини можуть мати

ознаки дій, які ЄСПЛ розцінює як порушення принципу рівності сторін судового процесу, а процесуальні дії суду, на думку експертів моніторингової місії ІАС ІШР могли поставити сторону захисту в незручне становище по відношенню до сторони обвинувачення.

Європейський суд з прав людини повторює, що «принцип змагальності та принцип рівності сторін тісно пов'язані між собою і є основними компонентами концепції «справедливого судового розгляду» у значенні пункту 1 статті 6 Конвенції. Вони вимагають «справедливого балансу» між сторонами (Coventry v. The United Kingdom, п. 77). Крім того, варто додати, що ЄСПЛ наголошує на тому, що «стаття 6 § 3 (b) Конвенції має на увазі, що основний захист від імені обвинуваченого може включати все, що є «необхідним» для підготовки основного судового розгляду. Обвинувачений повинен мати можливість організувати свій захист належним чином і без обмежень щодо здатності викладати всі відповідні аргументи захисту перед судом першої інстанції та таким чином вплинути на результат провадження» (Kikabidze v. Georgia, п. 43).

Стосовно допиту свідків, хочемо повторно наголосити, що підпункт «d» пункту 3 статті 6 Конвенції не вимагає присутності та допиту кожного свідка з боку обвинувачення; скоріше, основною метою цього положення (на що вказують слова «за однакових умов») є забезпечення повної «рівності сторін» у справі, що розглядається (Škoberne v. Slovenia, п. 99). Тобто, як стороні захисту, так і стороні обвинувачення повинна бути надана однакова, рівна можливість у допиті свідків. Враховуючи всі обставини справи, експерти моніторингової місії ІАС ІШР не вважають аргументи адвокатів щодо порушення принципу рівності однозначно необґрунтованими.

Враховуючи все вищезазначене, експерти моніторингової місії ІАС ІШР вважають, що в даному процесі може мати місце порушення права на захист п. 3 статті 6 ЄКПЛ та принципу рівності сторін судового процесу п. 1 статті 6 ЄКПЛ.

Моніторинг судового процесу Шершака М. І. (судове засідання від 18.09.2024)

18 вересня 2024 року у Вищому антикорупційному суді відбулося засідання у справі № 991/1388/20 відносно судді Зарічного районного суду міста Сум Шершака Миколи Івановича, якого обвинувачують у вчиненні кримінального правопорушення за ст. 368 КК України (одержання неправомірної вигоди службовою особою). На засіданні був присутній обвинувачений (у режимі відеоконференції), захисники, прокурор та судді: Дубас В. М., Ткаченко О. В. і Танасевич О. В.

Дане засідання фактично завершило стадію судових дебатов та кримінального провадження в цілому. Фактично весь час судового засідання був наданий одному з адвокатів Шершака М. І. для обґрунтування позиції сторони захисту. У своєму виступі адвокат зазначила, що в кримінальному провадженні, на думку сторони захисту, є численні сумніви та неточності стосовно доведення вини обвинуваченого, а досудове розслідування було проведено некоректно. Зокрема вона звернула увагу на наступні обставини:

- Відмова у виклику свідків. Суд відхилив клопотання про виклик двох свідків, які, на думку сторони захисту, могли б спростувати версію обвинувачення. ЄСПЛ з цього приводу зазначає, що стаття 6 § 3 (d) залишає за національними судами право оцінювати, чи доцільно викликати свідків, її основною метою, як вказують слова «за однакових умов», є повна «рівність сторін» у справі. Принцип рівності сторін передбачає, що заявнику повинна бути «надана розумна можливість представити свою справу» (Štefančič v. Slovenia п. 49–50). Враховуючи той факт, що за словами сторони захисту покази цих свідків могли б спростувати версію слідства, ми не можемо однозначно стверджувати, що в даній ситуації судом були дотримані право на захист та рівність сторін, гарантовані ЄКПЛ.

- Обшук без присутності адвоката. Як зазначила адвокат, обшук дому Шершака М. І. проводився без адвоката, хоча обвинувачений просив про його присутність. З цього приводу, вважаємо доречним навести правову позицію Верховного суду України в складі колеґії суддів

Третью судовой палаты ККС в постанове від 15.09.2023 по справі № 476/579/18: «законодавство не містить обов'язку слідчого, прокурора чи іншої службової особи для забезпечення присутності під час проведення обшуку захисника чи адвоката. Натомість закон передбачає лише те, що «слідчий, прокурор не має права заборонити учасникам обшуку користуватися правовою допомогою адвоката або представника. Слідчий, прокурор зобов'язаний допустити такого адвоката або представника до обшуку на будь-якому етапі його проведення». Тобто, хоч законодавством не закріплено обов'язок слідчого, прокурора чи іншої службової особи забезпечувати присутність адвоката під час обшуку, тим не менш, при проханні обвинуваченого забезпечити йому захисника, слідчий, прокурор повинні допустити такого захисника до участі. Зі слів сторони захисту при проведенні обшуку прохання обвинуваченого проігнорували, більше того, до нього було застосовано фізичну силу та примус.

У випадках, коли держави вважають за необхідне вдаватися до таких заходів, як обшуки житлових приміщень, ЄСПЛ також досліджує наявність ефективних гарантій проти зловживань або свавілля, передбачених національним законодавством, і перевіряє, як ці гарантії діяли в конкретній справі, що розглядається (Bagiyeva V. Ukraine, п. 50). Втручання в право на повагу до приватного і сімейного життя має ґрунтуватися на законі, який гарантує належні гарантії проти свавілля. Повинні існувати гарантії того, що дискреційні повноваження, залишені виконавчій владі, здійснюються відповідно до закону і без будь-яких зловживань владою (Wałęsa V. Poland, п. 28б). Враховуючи вищевказане, експерти моніторингової місії ІАС ІШР не можуть вважати сумніви сторони захисту у дотриманні прав Шершака М. І. під час обшуку об'єктивно необґрунтованими.

• Відмова в проведенні експертиз. Суд не задовольнив клопотання про проведення експертизи знайдених купюр, що могло б, на думку сторони захисту, зняти сумніви щодо вини обвинуваченого. ЄСПЛ наголошує що принцип змагальності та принцип рівності сторін, які тісно пов'язані, є фундаментальними складовими по-

няття «справедливого розгляду» у значенні пункту 1 статті 6 Конвенції. Вони вимагають дотримання «справедливого балансу» між сторонами: кожна сторона повинна мати розумну можливість представити свою позицію за умов, які не ставлять її в невідгідне положення порівняно з іншою стороною. Будь-які труднощі, спричинені стороні внаслідок обмеження її прав, мають бути належним чином компенсовані процедурами, дотриманими судовими органами (Uab Ambercore Dc and Uab Arcus Novus V. Lithuania, п. 107). Враховуючи, що суд відмовив практично в усіх клопотаннях стосовно обставин, які сторона захисту вважала важливими для встановлення обставин, у той же час, за словами адвокатів, задовольняючи всі клопотання сторони обвинувачення, то виникають сумніви в дотриманні судом принципів ЄКПЛ.

За результатами розгляду, суд ухвалив у нарадчій кімнаті вирок, згідно з яким Шершака М. І. було визнано винним у вчиненні кримінального правопорушення за ч. 3 ст. 368 КК України (одержання неправомірної вигоди службовою особою) та призначено основне покарання в виді 7 років позбавлення волі та додаткове покарання у виді позбавлення права обіймати посади в органах судової влади на строк 3 роки та конфіскації всього належного йому на праві власності майна.

Аналізуючи вирок, моніторингова місія ІАС ІШР вважає за потрібне звернути увагу на декілька моментів:

В одному з абзаців суд зазначає наступне:

«Також згідно з пунктами 1–2 частини 7 статті 56 Закону України «Про судоустрій та статус суддів» суддя зобов'язаний: справедливо, безсторонньо та своєчасно розглядати і вирішувати судові справи відповідно до закону з дотриманням засад і правил судочинства; дотримуватися правил суддівської етики, у тому числі виявляти та підтримувати високі стандарти поведінки у будь-якій діяльності з метою укріплення суспільної довіри до суду, забезпечення впевненості суспільства в чесності та непідкупності суддів.

...

Вищеописані свідомі правові порушення Шершаком М. І. свідчать про його правовий нігілізм – тобто деформаційний стан правосвідомості особи, який характеризується усвідомленим ігноруванням ви-

мог закону, цінності права, зневажливим ставленням до правових принципів і традицій, та пробуденне сприйняття корупції як норми поведінки».

У даному випадку, експерти моніторингової місії ІАС ІSHR зауважують, що обов'язок дотримання суддівської етики, високих стандартів поведінки судді у будь-якій діяльності з метою укріплення суспільної довіри до суду, покладається на всіх суддів без виключення. Спостерігачі ІАС ІSHR в одному з засідань у цій справі 11 вересня 2024 року зафіксували поведінку головуєчого судді Дубаса В. М., яку важко охарактеризувати як таку, що відповідає правилам суддівської етики та загалом високим стандартам поведінки. На думку спостерігачів ІАС ІSHR, головуєчий здійснював тиск на адвоката та відверто демонстрував своє незадоволення бажанням адвоката заявити йому відвід:

«Як зазначають спостерігачі ІАС ІSHR, суд спробував проігнорувати бажання захисника заявити відвід, зазначивши, що текст відводу не відрізняється від попередніх, відсутні вагомні підстави і вбачаючи зловживання захисником своїми процесуальними правами. Під час виступу адвокату доводилось виправдовуватись і пришивидшуватись, оскільки головуєчий суддя неодноразово перебував адвоката та зазначав, що такі підстави вже зазначались у попередніх відводах. Необхідно зазначити, що за словами адвоката, це був лише другий її відвід судді у даній справі».

...

«Після закінчення часу, відведеного для проведення судового засідання, головуєчий суддя уточнив тривалість виступів в дебатах кожного з адвокатів і запропонував узгодити дати та час наступних слухань на 12 і 13 вересня. Водночас захисники та обвинувачений звернули увагу суду на систематичне призначення засідань майже щодня, що суттєво ускладнює підготовку сторони захисту, обмежує їх участь в інших судових процесах та призводить до перевантаження, оскільки готуватись адвокати змушені у позаробочий час. Незважаючи на ці зауваження, колегія суддів прийняла рішення призначити засідання на зазначені дати, додатково уточнивши у прокурора про можливість його або його колег бути присутніми. Після отримання ствердної

відповіді судді зауважили дослівно: «адвокати, маєте бути», «стороні захисту треба повчитися у обвинувачення».

Питання неупередженості та безсторонності суду можуть оцінюватися ЄСПЛ з точки зору об'єктивного спостерігача. При цьому важливо враховувати дотримання судом етичних стандартів і рівного ставлення до сторін процесу. Враховуючи зафіксовані спостерігачами ІАС ІSHR факти щодо поведінки головуєчого судді Дубаса В. М. виникають питання щодо можливого відхилення від цих принципів, а також щодо наявності ознак правового нігілізму, про що дана колегія під головуванням Дубаса В. М. згадує у вирокі.

Зважаючи на вищеописане, вважаємо за доречне звернути увагу на ще один абзац із вироку:

«Суд вважає необхідним зазначити, що сторона захисту найрізноманітнішими способами відверто затягувала судовий розгляд у цьому кримінальному провадженні шляхом тотального систематичного зловживання процесуальними правами, зокрема шляхом заявлення 19 необґрунтованих відводів з надуманих підстав, неодноразовим поданням однотипних необґрунтованих клопотань, поданням практично щодо кожного дослідженого документу сторони обвинувачення (незалежно від їх значення для встановлення обставин справи) багатосторінкових письмових заперечень, правових позицій та клопотань, із наполяганням на їх зачитуванні упродовж тривалого часу в судових засіданнях з численними дослівними цитатами норм КПК та судової практики, тривалих усних висловлювань позицій щодо кожного доказу кожним з учасників сторони захисту, наполяганні на дослідженні геть усіх відеозаписів процесуальних дій, здійснених під час досудового розслідування, із розлогим коментуванням такого, численних неприбуттів захисників з неповажних причин (на що суд реагував шляхом звернення до органів адвокатського самоврядування, проте виявилось неієвим) тощо, що призвело до тривалого судового процесу, обумовленого, окрім іншого, запровадженням у березні 2020 року карантину з метою запобігання поширенню гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2, початком у лютому 2022 року

повномасштабної агресії росії проти України, що зокрема призводить до повсякчасного оголошення повітряних тривог».

Експерти моніторингової місії ІАС ISHR зазначають, що суд не пояснив, як пов'язує право захисту на подання відводів, клопотань та заперечень, а також дослідження всіх відеозаписів із затягуванням процесу, а не з реалізацією права на захист.

У цьому контексті варто звернути увагу на позицію ЄСПЛ. Згідно з п. 1 ст. 6 Конвенції, принцип змагальності вимагає, щоб і обвинувачення, і захист мали можливість ознайомитися з доказами іншої сторони та прокоментувати їх. Пункт 3 (b) статті 6 гарантує обвинуваченому «достатній час та можливість для підготовки свого захисту», а отже, передбачає, що основна діяльність захисту може охоплювати все, що є «необхідним» для підготовки до судового процесу. Обвинувачений повинен мати можливість організувати свій захист належним чином і без обмежень щодо можливості представити всі відповідні аргументи захисту перед судом і таким чином вплинути на результат провадження. Можливості, якими повинен користуватися кожен, кого обвинувачують у кримінальному правопорушенні, включають можливість ознайомитися з результатами розслідування, проведеного протягом всього провадження, з метою підготовки свого захисту. Обвинуваченому має бути надано необмежений доступ до справи. Питання про достатність часу та можливостей, наданих обвинуваченому, має оцінюватися з урахуванням обставин кожної конкретної справи. Право на змагальність судового процесу, окрім можливості ознайомитися з поданими спостереженнями та доказами іншої сторони, також передбачає, що обвинувачення зобов'язане передати захисту всі докази, які є в їхньому розпорядженні, як на користь, так і проти обвинуваченого. (Rook V. Germany п. 56–58).

Занепокоєність викликає те, що суд, розглядаючи законні права захисту як спробу затягування процесу, міг не дотриматися принципів справедливості та неупередженості. Окрім того, зафіксовані факти некоректної поведінки судді та явна прихильність до сторони обвинувачення ставлять під питання неупередженість суду. ЄСПЛ зазначає, що неупередженість визначається

як суб'єктивними, так і об'єктивними критеріями. Суб'єктивний критерій передбачає відсутність особистих упереджень у судді, тоді як об'єктивний аналіз зосереджений на тому, чи суд і його склад забезпечують гарантії для виключення будь-яких сумнівів щодо неупередженості (Sacharuk v. Lithuania, п. 101).

Враховуючи все вищезазначене, важко стверджувати, що суд зробив усе можливе, аби не виникло сумнівів у його неупередженості.

Підсумовуючи, експерти моніторингової місії ІАС ISHR вбачають в цій справі обставини, які можуть бути розцінені ЄСПЛ як порушення права на захист (ст. 6 п. 3 ЄКПЛ), рівності сторін судового процесу та змагальності (ст. 6 п. 1 ЄКПЛ), безсторонності суду (ст. 6 п. 1 ЄКПЛ) та загалом справедливості судового процесу (ст. 6 п. 1 ЄКПЛ).

A. Перелік справ ЄСПЛ що використовувалися у звіті

- Đurić v. Serbia
Sacharuk v. Lithuania
Paunovic V. Serbia
Kamasinski v. Austria
Mattocchia v. Italy
Adamčo V. Slovakia
Kikabidze v. Georgia
Saakashvili v. Georgia
Affaire Malhous v. Republique Tcheque
Garycki v. Poland
Svipsta v. Latvia
Tiron v. Romania
Bochan v. Ukraine
Sahiner v. Turkey
Wettstein v. Switzerland
Serrano Contreras v. Spain
Kharchenko v. Ukraine
A.D. v. Malta
Cosovan v. The Republic of Moldova
Kudla v. Poland
Rooman v. Belgium
Coventry v United Kingdom
Vegotex International S. A. v. Belgium
Bjarki H. Diego v. Iceland
Vizgirda v. Slovenia
Avsar v. Turkey
Capeau v Belgium
Martin v. Estonia
Atristain Gorosabel v. Spain
Elif Nazan Seker v. Turkey
Galović v. Croatia
Rowe and Davis v. The United Kingdom
Kadles and others v. The Czech Republic
Rook v. Germany
Gafà v. Malta
Hristova v. Bulgaria
Myasnik Malkhasyan v. Armenia
Brumarescu v. Romania
Andrejeva v. Latvia
Tsulukidze and Rusulashvili v. Georgia
Snijders v. Netherlands
Ilseher v. Germany
Gaggl v. Austria
M.H. and S.B. v. Hungary
Scott v. Spain
Selahattin Demirtaş v. Turkey
Affaire Parildak v. Turkey
Atilla Taş v. Turkey
Kavala v. Turkey
Sabuncu and others v. Turkey
Creangă v. Romania
Zubor v. Slovakia
S.T.S. v. the Netherlands,
All Hawlawi v. Lithuania
Borg v. Malta
Jorgic v. Germany
Pandjikidze and Others v. Georgia
Guðmundur Andri Ástráðsson v. Iceland
Taxquet v. Belgium
Abu Zubaydah v. Lithuania
Bellet v. France
Jann-Zwicker and Jann v. Switzerland
Supergrav Albania Shpk v. Albania
Sela v. Albania
Radonjić and Romić v. Serbia
Lisovskij v. Lithuania
Sardar Babayev v. Azerbaijan
Affaire karaca v. Türkiye
Maassen v. the Netherlands
Toivanen v. Finland
Verein Klimaseniorinnen Schweiz and Others v. Switzerland
Beuze v. Belgium
Patricolo and Others v. Italy
Škoberne v. Slovenia
Zeki Doğan v. Türkiye
Kohen and Others v. Turkey
M.L. v. Poland
Ibrahim and Others v. the United Kingdom
Abbasali Ahmadov and others v. Azerbaijan
Affaire Temporale v. Italy
Affaire Z c. République Tchèque
Tsaava and others v. Georgia
Nadir Yildirim and others v. Türkiye
Deyneko v. Ukraine
S., V. And A. V. Denmark
Magnitskiy And Others V. Russia
Lupeni Greek Catholic Parish And Others V. Romania
Mehmet Hasan Altan v. Turkey
Eldar Hasanov V. Azerbaijan.
Affaire Severin C. Roumanie
Ismoilov and Others v. Russia
Daktaras v. Lithuania
Arrigo and Vella v. Malta
Khuzhin and Others v. Russia
Affaire Ekinci Et Akalin C. Turquie
Michaud V. France
Aleksandr Makarov v. Russia
Amazli V. Azerbaijan
Castravet V. Moldova
Almaši V. Serbia
Udaltsov V. Russia
Štefančič V. Slovenia

Budak V. Turkey
 Kolompar v. Serbia
 Telfner v. Austria
 Mangouras V. Spain
 Bojilov v. Bulgaria
 Khachapuridze and Khachidze v. Georgia
 Ayetullah Ay V. Turkey
 Daktaras v. Lithuania
 Arrigo and Vella v. Malta
 Ambruszkiewicz v. Poland
 Sokurenko and Strygun v. Ukraine
 P.G. and J.H. v. The United Kingdom
 Heglas v. the Czech Republic
 Nesták v. Slovakia
 G.C.P. v. Romania
 Belilos v. Switzerland
 Ukraine V. Russia (Re Crimea)
 Khan V. The United Kingdom
 Sassi v. France
 Ajdaric V. Croatia.
 Marcello Viola v. Italy
 Dijkhuizen v. the Netherlands
 Hermi v. Italy
 S.N.v. Sweden
 Ekbatani v. Sweden
 Niderost-Huber v. Switzerland
 Yaremenko v. Ukraine
 Yuriy Nikolayevich Ivanov v. Ukraine
 Georgieva v. Bulgaria
 Fatullayev v. Azerbaijan
 Fenech v. Malta
 Pélissier and Sassi v. France
 Saadi v. the United Kingdom
 Wemhoff v. Germany
 Janakieski v. North Macedonia
 Tase v. Romania
 Pokhlebin v. Ukraine
 Lazăr v. Romania
 Bavčar v. Slovenia
 Avaz Zeynalov v. Azerbaijan
 Schmidt and Šmigol v. Estonia
 Toniolo v. San Marino and Italy
 Lelievre v. Belgium
 Leka v. Albania
 Orhan Şahin v. Türkiye
 Yuksel Yalcinkaya v. Turkey
 Brandstetter v. Austria
 Can v. Austria
 Perepjolkins v. Latvia
 Elçi and Others v. Turkey
 Ilieva v. Bulgaria
 Kobets v. Ukraine
 Kinsky v. The Czech Republik
 Allenet de Ribemont v. France
 Petyo Petkov v. Bulgaria
 Edwards and Lewis v. The United Kingdom
 Drago Tadić v. Croatia
 Thomas v. The United Kingdom
 Zouboulidis v. Greece (No. 3)
 Barberà, Messegué and Jabardo v. Spain
 Barnham v. the United Kingdom
 Belchev v. Bulgaria
 Merabishvili v. Georgia
 Teixeira de Castro v. Portugal
 Van Geyseghem v. Belgium
 Pelladoah v. the Netherlands
 Vamvakas v. Greece (No.2)
 Mamaladze v. Georgia
 Udovenko v. Ukraine
 Sãrgava v. Estonia
 Big Brother Watch and others v. The United Kingdom
 C.O. v. Germany
 Castillo Algar v. Spain
 Lilian Erhan V. The Republic Of Moldova
 Boicenco v. Moldova
 Iwanczuk v. Poland
 Budak v. Turkey
 Ramanauskas v. Lithuania
 Melandri v. San Marino
 Karelin v. Russia
 Vardanyan and Nanushyan v. Armenia
 Štefančič V. Slovenia
 Bagiyeva V. Ukraine
 Wałęsa V. Poland
 Uab Ambercore Dc and Uab Arcus
 Novus V. Lithuania